

Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
Comisia Română de Istorie Militară

ISTORIA MILITARĂ LA CONGRESUL NAȚIONAL AL ISTORICILOR ROMÂNII

ALBA IULIA
(8-10 septembrie 2022)

editura militară

**ISTORIA MILITARĂ
LA CONGRESUL NAȚIONAL
AL ISTORICILOR ROMÂNI**
Alba Iulia (8-10 septembrie 2022)

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE
DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ
COMISIA ROMÂNĂ DE ISTORIE MILITARĂ

**ISTORIA MILITARĂ
LA CONGRESUL NAȚIONAL
AL ISTORICILOR ROMÂNI**
Alba Iulia (8-10 septembrie 2022)

Coordonatori:
PETRE OTU
MANUEL STĂNESCU

EDITURA MILITARĂ
BUCUREȘTI, 2024

Coperta: ION MIHAIU
Layout: ELENA LEMNARU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Istoria militară la Congresul Național al Istoricilor Români :
Alba Iulia (8-10 septembrie 2022) / coord.: Petre Otu,
Manuel Stănescu. - București : Editura Militară, 2024
Conține bibliografie
ISBN 978-973-32-1321-5

I. Otu, Petre (coord.)
II. Stănescu, Manuel (coord.)

94
355

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	7
Partea I	
1947 – ÎNCEPUTUL RĂZBOIULUI RECE. DIMENSIUNEA MILITARĂ A ORIENTĂRII GEOPOLITICE A ROMÂNIEI	13
Proiecții doctrinar-strategice românești la începutul „Războiului Rece” – <i>PETRE OTU</i>	15
Retragerea trupelor sovietice din România și socialismul „prin noi înșine” – <i>MANUEL STĂNESCU</i>	53
Modificările survenite în situația cadrelor active ale armatei române – <i>SORIN CRISTESCU</i>	69
Diplomația pontificală la București în primii ani ai Războiului Rece. Între cutume diplomatice și imperative ideologice – <i>ELENA CRISTINA BRĂGEA</i>	85
Relații româno-americane la începutul Războiului Rece (1947-1950) – <i>CERASELA MOLDOVEANU</i>	109
Partea a II-a	
ELITA MILITARĂ ȘI RĂZBOAIELE ROMÂNILOR (1877-1919)....	125
Contribuții la elucidarea unui subiect controversat. Revolta soldaților din Regimentul 113 Infanterie „Spătarul Coman” din Cernăuți – <i>LIVIU CORCIU</i>	127

Toma Dumitrescu, profilul expertului militar exemplar, dedicat total împlinirii misiunii Delegației române la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920) – <i>ALEXANDRU OȘCA</i>	171
Din elita ofițerilor francmasoni în Războiul de Independență din 1877-1878: Maiorul Constantin Moroiu (la 185 de ani de la naștere 1837-2022) – <i>GHEORGHE BICHICEAN</i>	193
Ofițeri români instruiți în școlile militare germane în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea – <i>GHEORGHE VARTIC</i>	211
Elitele militare române din perioada Războiului de Independență din 1877-1878 în câteva mărturii de epocă – <i>CRISTINA CONSTANTIN</i>	249
Elita militară românească (1866-1914) – recrutare, selecție și utilizare – <i>DUMITRU-DAN CRÎȘMARU</i>	273
Școala Superioară de Război din București – Școala elitelor militare a românilor – <i>ADRIAN COSMIN TEIUȘANU</i>	293
Considerații privind elita militară românească la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea (selecție, pregătire, mobilitate, performanțe) – <i>PETRE OTU</i>	307

CUVÂNT ÎNAINTE

În perioada 8-10 septembrie 2022, a avut loc, la Alba Iulia, Congresul Național al Istoricilor Români. A fost a treia ediție a acestei manifestări științifice naționale, prima dintre ele desfășurându-se la Cluj-Napoca, în organizarea Universității „Babeș Bolyai”, sub egida Academiei Române și a Comitetului Național al Istoricilor din România, instituție afiliată la *International Committee of Historical Sciences* (ICHS), organismul mondial de profil, care organizează o dată la cinci ani congrese ce reunesc istorici de pe întreg mapamondul.

Congresul din capitala Transilvaniei a oferit o platformă de comunicare intra-profesională și a generat un dialog de înalt nivel științific între slujitorii muzei Clio. Având în vedere audiența deosebită în rândul istoricilor români și succesul dezbaterilor pe diverse problematici, s-a decis ca manifestarea să fie organizată o dată la doi ani în alte localități din țară, care aveau potențial științific și organizatoric.

Cea mai veche universitate din țară, „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, a continuat tradiția și a organizat, în perioada 29 august-1 septembrie 2018, a doua ediție a Congresului Național al Istoricilor Români, tot sub egida Academiei Române și a Comitetului Național al Istoricilor. La evenimentul din municipiul de pe Bahlui au participat peste 400 de istorici din România, Republica Moldova, Franța, Ungaria. Ca și

la Cluj, scopul manifestării a fost asigurarea unui cadru fertil pentru desfășurarea unei dezbateri profesionale oneste, menite să producă o evaluare critică a activității și producției istoriografice în ultimii doi ani. În mod concret, manifestarea a avut o dublă motivație științifică: mai întâi, aceea de a stimula cunoașterea trecutului; apoi, de a produce un salt calitativ prin adoptarea unor metodologii de cercetare complexe, la nivelul studiilor recente din lumea academică occidentală¹.

Prin grija organizatorilor, toate comunicările prezentate în cadrul congresului au fost editate în cadrul unor volume de sine stătătoare, astfel că toți cei interesați au putut să ia contact cu problematica dezbătută².

Organizarea ediției a treia a congresului a fost asumată de Universitatea București, dar pandemia de Covid 19 a anulat evenimentul deși fuseseră demarate pregătirile.

I-a revenit Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia dificila misiune de a continua proiectul. A făcut-o cu brio, în contextul împlinirii unui secol de la încoronarea lui Ferdinand și Maria, ca suverani ai României Întregite, ai Noului Regat, cum a intrat evenimentul în opinia publică și în istoriografie.

---

¹ *Cuvânt înainte*, în *Congresul Național al Istoricilor Români, Iași, 29 august-1 septembrie 2018*. Volum de rezumate (editori: Ionuț Nistor, Cristina Preutu, Mircea-Cristian Ghenghea), Iași, 2018, p. 11.

² Victor Spinei, Gheorghe Iacob, Ionuț Nistor (coordonatori), *Istorie ale Marelui Război și ale Unirii de la 1918. Volum al Congresului Național al Istoricilor Români, Iași, 29 august-1 septembrie 2018*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași; Gheorghe Cojocaru, Gheorghe Iacob, Ionuț Nistor (coordonatori), *Basarabia în istoria românilor. Volum al Congresului Național al Istoricilor Români, Iași, 29 august-1 septembrie 2018*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza din Iași, Iași, 2020; Cristina Preutu, Ionuț Nistor (coordonatori), *Istorie ale regimului comunist în România. Volum al Congresului Național al Istoricilor Români, Iași, 29 august-1 septembrie 2018*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza din Iași, Iași, 2020.

Universitatea a beneficiat de aceeași egidă, Academia Română și Comitetul Național al Istoricilor, precum și de generozitatea unor parteneri: Ministerul Educației Naționale, Arhivele Diplomatice, Consiliul Județean Alba, Primăria Municipiului Alba Iulia, Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, Arhiepiscopia Ortodoxă Alba Iulia, Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale ale României și Inspectoratul Școlar Județean Alba.

A fost cea mai amplă prezență la un asemenea eveniment, numărul de participanți ridicându-se la 640. Au fost organizate 84 de secțiuni și 24 de mese rotunde, care au abordat o gamă largă de subiecte, de la cercetarea patrimoniului arheologic, patrimoniul cultural național – între nevoia de protejare și provocările lumii contemporane, femeia în spațiul românesc (sec. XVIII-XXI), identități confesionale în Europa Central-Răsăriteană (sec. XVIII-XXI), Alba Iulia între Unire și Încoronare, până la provocările digitalizării în domeniul cercetării istorice.

Ca și la precedentele ediții s-a organizat și un târg de carte care au luat parte 15 edituri și s-au lansat peste 50 de titluri de cărți (în Sala Unirii). Un punct de atracție aparte l-au reprezentat și cele patru expoziții ce au acoperit o problemă variată, de la Epoca Romană, Epoca Modernă, diplomație și până în actualitate.

Participanții la Congresul de al Alba Iulia au adresat și un Apel confracților de breaslă, cadrelor didactice, cercetătorilor, arhiviștilor, muzeografilor, bibliotecarilor, opiniei publice, mass-media și, nu în ultimul rând, autorităților statului român. În document s-a exprimat îngrijorarea pentru diminuarea statutului istoriei în procesul educațional din România și s-a evidențiat necesitatea unor măsuri adecvate pentru sprijinirea cercetării și conservarea patrimoniului istoric național. De asemenea, s-a solicitat ca numărul de ore de istorie din învățământul

preuniversitar din România să fie cel puțin egal cu media orelor de istorie din statele UE, respectiv de 3 ore pe săptămână.

La Alba Iulia s-a decis ca viitoarea ediție a Congresului, a patra, să fie organizată, în 2024, la Chișinău, autoritățile din Republica Moldova, dând asigurări pentru materializarea misiunii asumate.

La toate cele trei ediții de până acum, specialiștii Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, Comisiei Române de Istorie Militară și Arhivelor Militare Naționale Române, au fost prezenți, având contribuții consistente, atât prin organizarea unor secțiuni și mese rotunde, cât și prin intervenții la celelalte paneluri ale reuniunii.

Astfel la Congresul din 2016 s-a organizat masa rotundă: *Istoriografia militară la începutul secolului al XXI-lea*, moderată de Petre Otu, directorul adjunct al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, președintele Comisiei Române de Istorie Militară. Au avut intervenții Gheorghe Vartic (Comisia Română de Istorie Militară), Luminița Giurgiu (Comisia Română de Istorie Militară), Teodora Giurgiu (Arhivele Militare Naționale Române) și Manuel Stănescu (Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară)

La Iași, având în vedere că se împlineau o sută de ani de la încheierea Marelui Război și de la Marea Unire, masa rotundă a avut ca temă: *Studiul Primului Război Mondial la Centenar. Noi direcții de cercetare, inerții, controversate*. În cadrul ei, moderată tot de Petre Otu, au prezentat comunicări istoricii: Manuel Stănescu, Alexandru Madgearu, Șerban Pavelescu, Cerasela Moldoveanu, Sorin Cristescu (toți de la Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară), Gheorghe Vartic (Comisia Română de Istorie Militară), Cristina Constantin (Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”), Mihail Dobre

(Universitatea din București). Cu sprijinul organizatorilor s-a reușit tipărirea volumului ce a cuprins comunicările prezentate la masa rotundă³.

Continuând tradiția, cele două instituții au avut o participare consistentă și la Congresul de la Alba Iulia. Având în vedere că în 2022 se împlinesc 75 de ani de începutul Războiului Rece, care a influențat decisiv configurația raporturilor internaționale în a doua jumătate a secolului al XX-lea, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară a organizat secțiunea: „1947 – începutul Războiului Rece. Dimensiunea militară a orientării geopolitice a României. Pe lângă moderator, Manuel Stănescu, directorul adjunct al Institutului, au prezentat comunicări: Sorin Cristescu, Cristina Brăgea, Cerasela Moldoveanu (toți cercetători la instituția organizatoare) și Petre Otu.

La rândul ei, Comisia Română de Istorie Militară a organizat masa rotundă: *Elita militară și războaiele românilor (1877-1919)* prin care s-a dorit readucerea în memorie contribuția armatei române la consacrarea Independenței și a Marii Uniri din 1918. Masa rotundă a fost moderată de Petre Otu, președintele Comisiei Române de Istorie Militară. În cadrul ei au prezentat comunicări: Alexandru Oșca, Gheorghe Vartic, Gheorghe Bichicean (toți trei membri ai Comisiei Române de Istorie Militară), Liviu Corciu (Arhivele Militare Naționale Române), Cristina Constantin (Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”), Adrian Cosmin Teiușanu (Universitatea Națională de Apărare „Carol I”), Florian Bichir (Universitatea Națională de Apărare „Carol I”), Dumitru-Dan Crâșmaru (Statul Major al Apărării).

---

³ Petre Otu, Gheorghe Iacob (coordonatori), *Rolul Armatei Române în realizarea și consolidarea Marii Uniri (Volum al Congresului Național al Istoricilor Români, Iași, 29 august-1 septembrie 2018)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 2020.

Volumul de față cuprinde marea majoritate a comunicărilor prezentate în cadrul celor două reuniuni de la Alba Iulia. Toți cei interesați de istoria militară pot lua astfel cunoștință de problematica dezbătută, care asigură, după opinia noastră, un plus de cunoaștere a unor fenomene și evenimente fundamentale din trecutul național. Facem precizarea că responsabilitatea pentru ideile și opiniile exprimate aparține autorilor.

Adresăm mulțumiri Institutului pentru Studii Politice și Istorie Militară pentru suportul organizatoric și financiar și Editurii Militare, partener de nădejde al istoriografiei militare naționale.

Petre Otu

PARTEA I

*1947 – ÎNCEPUTUL RĂZBOIULUI RECE.
DIMENSIUNEA MILITARĂ A ORIENTĂRII
GEOPOLITICE A ROMÂNIEI*

PROIECȚII DOCTRINAR-STRATEGICE ROMÂNEȘTI LA ÎNCEPUTUL „RĂZBOIULUI RECE”

Petre Otu¹

Abstract

After each major conflict in which he had participated, the main political- military authorities of the Romanian state, an important role having the Great Staff, the military thinking as a whole, undertook an extensive analysis of the lessons and consequences that emerged

On this basis, they elaborated various strategic projections intended to materialize Romania's defense needs in the new context.

This was also tried after the Second World War, but the conditions were very difficult, due to the placement of Romania and other countries in the center and southeast of the European continent in the sphere of influence of the Soviet Union, one of the great winners of the world conflagration.

The study tries to analyze both the geopolitical and geo-strategic position of the Romanian state during this period, as well as those initiatives that aimed to configure certain strategic doctrinal projections for new stage of evolution that the country had entered.

Keywords: *Second World War, Romania, the military thinking, Soviet Union.*

---

¹ Prof. univ. dr., președintele Comisiei Române de Istorie Militară.

Destrămarea Marii Alianțe.

Drumul spre Războiul Rece

„Războiul Rece” este unul dintre subiectele cele mai importante de cercetare de după anul 1990, când încetase de fapt. El s-a desfășurat timp de peste patru decenii și a influențat de o manieră decisivă relațiile internaționale.

Conceptualizarea lui este obiect de controversă pentru specialiști, dar în linii generale reprezintă „termenul general pentru conflictul politic, ideologic, strategic și militar de după 1945 dintre aliații occidentali – conduși de Statele Unite – pe de o parte, și Uniunea Sovietică și alte țări comuniste, pe de altă parte”². Principiul care a stat la baza acestuia a fost definit de Raymond Aron ca fiind *război improbabil, pace imposibilă*; improbabil deoarece descurajarea nucleară nu a permis celor două superputeri să treacă de la un conflict „rece” la unul „cald”, și imposibilă pentru că obiectivele S.U.A. și U.R.S.S. au fost antagonice până la sfârșitul războiului³.

Dar, conceptualizarea Războiului Rece are o plajă destul de largă de interpretări astfel că s-a apreciat pe deplin temei că în istoriografie, există viziuni „pentru toate gusturile și preferințele ideologice” (H. G. Nicholas)

Să mai precizăm că termenul de război rece a fost folosit pentru prima dată, în secolul al XIV-lea, de către Don Juan Manuel de Castilia și Aragon, pentru a descrie conflictul dintre creștini și musulmani din Spania. Un conflict care a început fără o declarație de război și s-a încheiat fără un tratat de pace.

Creatorii termenului sunt, însă, două personalități americane Benard Mannes Baruch (1870-1965), consilierul financi-

---

² Thomas Parish, *Enciclopedia Războiului Rece*, traducere de Ion Nastasia, Univers Enciclopedic, București, 2002, p. 243.

³ Pascal Boniface, *Relațiile Est-Vest. 1945-1991*, Institutul European, Iași, 1998, p. 20.

ar al președinților W. Wilson și Franklin Delano Roosevelt și ziaristul Walther Lippmann. Primul a rostit, la 16 aprilie 1947, un discurs în Columbia (Carolina de sud) în care caracteriza starea relațiilor internaționale drept **Război Rece**. În fapt, discursul a fost redactat de un cunoscut ziarist din epocă, Herbert Bayard Swope. La rândul său, Lippman a scris o carte a care a folosit aceeași expresie. Cei doi, în fapt cei trei, apar astfel drept creatorii acestui concept, ce a generat până acum o imensă literatură, ce a depășit deja, prin dimensiuni, pe cea consacrată celei de-a doua conflagrații mondiale⁴.

Istoria Războiului Rece cuprinde numeroase aspecte controversate, iar unul dintre ele este începutul acestui conflict atipic în istoria mondială asupra căruia s-au formulat mai multe ipoteze. Una dintre ele este aceea a istoricului francez André

---

⁴ Există o imensă bibliografie aferentă acestei problematici extrem de generoase, constând în volume de documente, monografii, dicționare, cronologii, enciclopedii, culegeri de studii, volume memorialistice și de istorie orală ec. Mă limitez a semnala câteva lucrări: *Cold War. Endgame. Oral History • Analysis • Debate*, Edited by William C. Wohlforth, The Pennsylvania State University, 2003; Sharon M. Hanes and Richard Hanes, *Cold War. Almanac*, I-II, Thomson Gale, 2004; *Ibidem, Cold War. Biographies, I-II*, Thomson Gale, 2004; *Reinterpreting the End of the Cold War Issues, interpretations, periodizations* Edited by Silvio Pons and Federico Romer, New York, 2005; Tony Judt, *Epoca postbelică. O istorie a Europei de după 1945*, traducere de Georgiana Perlea, postfață de Mircea Mihăieș, Polirom, 2008; Daniel Möckli, *European Foreign Policy during the Cold War Heath, Brandt, Pompidou and the Dream of Political Unity*, New York, 2009; John Lewis Gaddis, *Războiul Rece*, traducere din limba engleză Diana Pușcașu-Țuțuianu, Grupul Editorial Rao, București, 2009; Anatoli Dobrânin, *Confidențele unui ambasador sovietic la Washington*, traducere din limba engleză de Mihai Dan-Pavelescu, Editura Meteor Press, București, 2016; Feliks Ciuev / Viaceslav Molotov, *Conversații cu Molotov. În cercul puterii comuniste*, traducere din limba rusă și note de Antoaneta Olteanu, prefață de Armand Goșu, postfață la ediția în limba rusă de Serghei Kulișev, Editura Corint, București, 2017; John Lewis Gaddis, *Războiul Rece. Înțelegerile, spionii, minciunile, adevărul*, traducere de Diana Țuțuianu, Polirom, 2021 etc.

Fontaine care a apreciat că „Războiul Rece” a început odată cu lovitura de stat **bolșevică de la Petrograd** din 25 octombrie/7 noiembrie 1917⁵. Argumentul principal al acestei idei a fost faptul că preluarea puterii de către bolșevici și instalarea regimului sovietic în Rusia au generat fractura ideologică a lumii. Consecințele au fost însemnate, disputa dintre cele două sisteme politico-ideologice, extrem de acută în perioada post-belică, începând chiar de la acel eveniment. O astfel de idee este împărtășită și de Yvan Vanden Berghe⁶

Un al alt punct de vedere este acela că Războiul Rece **a început în anii 1945-1946**, când Marea Alianță ce a funcționat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, s-a fisurat grav, între Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii apărând contradicții puternice. Un rol important în propagarea acestei idei au avut unii istorici britanici (Anne Deitghon fiind cea mai reprezentativă) care au evidențiat rolul diplomației britanice în perioada 1945-1946. De altfel, ex premierul W. Churchill a teoretizat conceptul de „cortină de fier”⁷. Pentru prima dată a fost folosit de Churchill, la 12 mai 1945, într-o telegramă către președintele Truman, în care afirma că a fost „trasă o cortină de fier în fața aliaților vestici”. La Conferința de la Postdam, Churchill a folosit o variantă a metaforei sale când a protestat pe lângă Stalin că sovieticii au împrejmuit cu un „gard de fier” misiunea britanică din România. Expresia a devenit celebră din

---

⁵ André Fontaine, *Istoria Războiului Rece*, vol.1-4, ediție îngrijită, traducere și note de George G. Potra și Delia Razdolescu, Editura Militară, București, 1993.

⁶ Yvan Vanden Berghe, *Un grand malentendu?. Une histoire de la guerre froide (1917-1990)* Academia/Louvain-la Neuve, 1993.

⁷ A se vedea Winston S. Churchill, *Al Doilea Război Mondial*, vol. II, traducere de Any și Virgil Florea, Editura Saeculum I.O., București, 1996, p.430-442 (Capitolul XXV – Cortina de Fier).

momentul în care la 5 martie 1946, la Westminster College din Fulton (Missouri), Churchill a folosit-o în discursul său.

El afirma că „de la Stettin de pe coasta Mării Baltice, până la Triest, de pe coasta Adriaticii o cortină de fier a coborât tăind în două continentul. În spatele ei, se află toate capitalele vechilor state ale Europei Centrale și de Est, Varșovia, Praga, Berlin, Viena, Buapesta, Belgrad, București și Sofia, toate aceste orașe celebre și așezările din jurul lor se află în ceea ce aș putea numi sfera sovietică și toate sunt supuse, într-o formă sau alta, nu numai influenței sovietice ci și, într-o foarte mare și crescândă măsură, controlului Moscovei”⁸.

Conex acestei orientări este și ideea (Sergio Romano, istoric italian) că Războiul Rece a început în momentul **detonării bombelor atomice la Hiroshima și Nagasaki** (6 și 9 august 1945). În acel moment, SUA dispuneau de monopolul atomic, fapt care a accentuat contradicțiile cu Uniunea Sovietică, aflată, la rândul-i pe calea producerii armei atomice (1949, prima experiență nucleară)

Fără a intra în detalii, apreciem că Războiul Rece a început în anul 1947, fiind determinat de două reacții majore ale SUA față de politica agresivă a URSS-doctrina Truman și planul Marshall. De-a lungul anilor 1946 și 1947, intransigența americanilor și britanicilor față de expansionismul sovietic a crescut în intensitate. Intențiile Moscovei de a controla Strâmtoarele Mării Negre a impus trimiterea de forțe în sprijinul Turciei, iar în Orientul Mijlociu a fost împiedicată instalarea unor regimuri pro-sovietice. Tot în acești ani, Stalin a devenit tot mai suspicios, ajungând la concluzia că mijlocul cel mai sigur era de a impune în locul „guvernelor prietene” din țările aflate

---

⁸ Apud Boris Johnson, *Factorul Churchill. Cum a schimbat un singur om istoria*, traducere din limba engleză: Petru Iamandi, Editura Litera, București, 2017, p. 271.

sub influența sa, echipe guvernamentale conduse efectiv de comuniștii instruiți la Moscova⁹. În planul justificării teoretice, aceasta însemna „edificarea socialismului”, născut, pentru a relua excelenta formulă a lui Bellu Zilber, prin „descălecatul militar”, adică prin ocuparea Armatei Roșii.

Prin urmare conduita politică adoptată de SUA și aliații săi în primii ani postbelici a urmărit cu prioritate contracarea Uniunii Sovietice. Ea s-a concretizat în deja celebra „doctrină Truman”, după numele președintelui american Harry S. Truman, care i-a succedat lui F. D. Roosevelt, mort la 12 aprilie 1945. Elaborarea acestei doctrine politico-strategice a necesitat o perioadă mai lungă, administrația americană, dorind, inițial, să păstreze bunele raporturi cu Uniunea Sovietică din timpul războiului¹⁰. Dar o serie de acțiuni ale Moscovei au generat îngrijorare în multe capitale europene, inclusiv la Washington. Dintre acestea, două au avut o importanță deosebită. Prima dintre ele lua în considerare posibilitatea ca Armata Roșie, care obținuse succese impresionante în ultimii doi ani ai celui de al Doilea Război Mondial, să înainteze spre Vest, în Germania, Franța și alte țări europene. A doua avea în vedere perspectiva ca partidele comuniste din vestul continentului, în special din Franța și Italia, să preia puterea, acest fapt datorându-se situației economice precare și tulburărilor sociale¹¹.

---

⁹ Este vorba de așa numitul plan „Gayaneh”, ordonat de Stalin la 2 februarie 1943, prin care se trecea la organizarea unor nuclee comuniste, pregătite să ia puterea în țările est-europene (Cf. Liviu C. Țârău, *Între Washington și Moscova: România 1945-1965. Politicile de securitate națională ale SUA și URSS și impactul lor asupra României (1945-1965)*, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2005, p. 167-168.

¹⁰ Pentru această doctrină a se vedea lucrarea *Containment. Concept and Policy*, edited by Terry L. Deibel, John Lewis Gaddis, in two volumes, National Defence University Press, Washington D.C., 1986.

¹¹ Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 pînă în zilele noastre*, traducere de Silvia Albișteanu și Ana Zbarcea, Polirom;

Ambele s-au dovedit, în lumina cercetărilor istorice, dacă nu false, cel puțin exagerate, Uniunea Sovietică fiind epuizată din cauza efortului de război. Stalin, deși preluase programul expansionist al țarilor ruși, nu avea nici intenția și nici capacitatea de a declanșa un nou conflict cu foștii parteneri. Obiectivul lui, se pare, era mai modest, respectiv formarea unei „centuri de securitate”, a unui „glacis strategic”, care să prevină atacuri împotriva statului sovietic, așa cum s-a întâmplat la 22 iunie 1941¹². Introducerea modelului sovietic în țările din sfera de influență ce i-a revenit ca urmare a înțelegerilor din cadrul Coaliției Națiunilor Unite în ultimii ani ai războiului, a reprezentat etapa a doua a planurilor Moscovei.

La Washington, percepțiile au fost altele, astfel că acțiunile lui Stalin au trezit multiple îngrijorări. Acestea le-a dat expresie o serie de documente diplomatice, dintre care s-a remarcat *Telegrama Lungă (Long Telegram)*, expediată la 22 februarie 1946 de către George Kennan, diplomat la ambasada americană de la Moscova¹³.

Ea trecea în revistă politica Imperiului Rus, preluată apoi de regimul bolșevic, acțiunile expansioniste ale acestuia, așa cum apăreau ele în acel moment, ca o expresie a sistemului. Kennan a abordat câteva probleme principale: principalele cauze ale politicii externe sovietice; rădăcinile istorice și ideologice ale acesteia; concepțiile liderilor de la Kremlin; repercusiunile asupra politicii externe sovietice. După opinia

---

Iași, 1998, p. 11-39; Peter Calvocoressi, *Rupeți rândurile. Al doilea război mondial și configurarea Europei postbelice*, traducere de Liliana Anghel, Polirom, Iași, 2000, p. 155.

¹² Analiza extinsă a acestui concept de la nașterea statului sovietic până la sfârșitul Războiului Rece la Laurențiu Constantiniu, *Uniunea Sovietică între obsesia securității și insecurității*, cuvânt înainte de acad. Dinu C. Giurescu, Corint, București, 2010.

¹³ Pentru detalii, a se vedea Liviu C. Țărău, *op. cit.*, p. 126-142.

sa, Moscova concepea politica mondială din perspectiva unei falii între capitalism și socialism, Uniunea Sovietică având sentimentul unei încercuiri capitaliste. Această percepție se suprapunea peste sentimentul rusesc tradițional de insecuritate, care era rezultatul a doi factori istorici- condiția agrară a statului rus și frica de contactul cu Vestul, mult mai dezvoltat din punct de vedere economic și social. Pe acest fond s-a suprapus doctrina marxist-leninistă, care a devenit vehiculul adecvat pentru sentimentul de insecuritate al regimului comunist, drapat într-o conduită expansionistă. Kenan aprecia că politica Moscovei urmărea consolidarea statutului său internațional, în acest scop luând în calcul distrugerea totală a părții adverse. De asemenea, Kremlinul putea specula contradicțiile inerente ale sistemului capitalist, subminând, din interior, edificiul statelor occidentale. Prin urmare se impunea o politică fermă, dar nu neapărat prin recurgerea la război, care să zăgăzuiască planurile de extensie teritorială ale U.R.S.S.

Ulterior, același diplomat a publicat, la începutul anului 1947, în revista *Foreign Affairs*, articolul „The Sources of Soviet Conduct” („Izvoarele comportamentului sovietic”), în care a reluat și a sistematizat ideile exprimate în documentul mai sus citat¹⁴.

Oficializarea „doctrinei Truman”, cunoscută și ca doctrină a „îndiguirii” („containment”), a avut loc la 12 martie 1947, când președintele american a cerut Congresului acordarea de ajutor Greciei și Turciei, aflate în vizorul planurilor expansioniste ale Moscovei. Deși reală, sprijinirea celor două țări care aveau o poziție geostrategică foarte importantă, era mai mult un pretext pentru lansarea unei doctrine care releva implicarea globală a SUA în lumea postbelică. A fost, fără îndoială, un

---

¹⁴ *Containment. Concept and Policy...*, p. 23-63.

moment istoric, care a marcat o ruptură în tradiția politicii externe americane de până atunci, aflată sub spectrul „doctrinei Monroe”(1823), Washingtonul asumându-și rolul de apărător al „lumii libere” în fața „imperiului răului”, respectiv a Uniunii Sovietice, înfățișată în culorile cele mai sumbre.

„Politica de indignare” a îmbrăcat mai multe caracteristici, vizibile de altfel, din chiar momentul cristalizării ei. Astfel, ea a avut un caracter ambiguu, recunoscut și de promotorii ei. Nu s-a precizat foarte clar ce anume să se combată – Uniunea Sovietică și politica ei expansionistă sau comunismul ca doctrină generală care prevedea eliminarea capitalismului, considerat un sistem depășit istoricește? Tot pe aceeași linie a rămas neprecizat, în cursul dezbaterilor, ce țări sau regimuri trebuiau apărute¹⁵.

Unele dintre acestea puteau să nu fie demne de acest lucru, iar alte angajamente puteau să nu aibă legătură cu interesele de securitate ale SUA. Nici natura mijloacelor de materializare a „îngrădirii” (militare, economice, politice, etc.) nu era explicitată corespunzător, ceea ce a atras intervenții ulterioare ale lui George Kennan, care s-a și distanțat de politica administrației americane, care îi militarizaseră ideile. Prin urmare, America își asuma un rol global în baza căruia multe lucruri urmau să fie clarificate pe parcurs, consecințele putând fi, în unele cazuri, departe de așteptări.

O altă decizie majoră a SUA care a precipitat confruntauarea a fost **planul Marshall**¹⁶. La 5 iunie 1947, cu ocazia ceremoniilor de absolvire de la Universitatea Harvard, George C. Marshall, secretar de stat, a rostit un discurs ce avea să fie considerat unul de importanță capitală pentru evoluția postbelică

---

¹⁵ Henry Kissinger, *Diplomația*, traducere: Mircea Ștefancu, Radu Paraschivescu, Editura All, București, 2002, p. 394-395.

¹⁶ Pe larg în Benn Steil, *Planul Marshall. Zorii Războiului Rece*, traducere din limba engleză: Petru Iamandi, Editura Litera, București, 2021.

a lumii. El a înfățișat starea de haos și prăbușire economică în care se găsea continentul european și a arătat disponibilitatea SUA de a oferi ajutorul pentru reconstrucția continentului european. Diplomatul american a ținut să precizeze că acest ajutor nu era îndreptat împotriva vreunei țări, ci doar împotriva haosului, sărăciei și despotismului. Pe 16 iunie 1947, sovieticii au respins planul, declarând, prin intermediul oficiosului „Pravda”, că el reprezintă un „mod de a folosi dolarii ca mijloc de presiune politică”.

La 26 iunie 1947, ministrul de externe sovietic V. Molotov a sosit la Paris pentru discuții cu partea americană, dar el a precizat că Uniunea Sovietică dorea aranjamente bilaterale și nu o inițiativă concertată europeană. Conferința a fost un eșec astfel că Moscova a respins planul propus de Washington. Refuzul sovietic a fost urmat și de gesturi similare din partea țărilor aflate sub influența Moscovei, deși unele țări, cum ar fi Cehoslovacia își dăduseră acordul.

În tabăra cealaltă, s-a întâlnit o situație complet diferită, neputând fi vorba de dezbateri efective pentru stabilirea unei doctrine strategice. Acest lucru a fost un apanaj exclusiv al liderilor politici de la Kremlin și al înaltelor instanțe ale partidului și statului sovietic. De aceea, reacțiile și măsurile adoptate de acestea au înlocuit confruntările teoretice, uneori aprinse, din majoritatea statelor occidentale și, în primul rând, din SUA. Măsurile luate au fost interpretate la Moscova drept parte a unui vast „complot imperialist” ceea ce a atras reacții pe măsură.

În consecință, Stalin a procedat la delimitarea clară a sferelor de influență, întărind considerabil controlul asupra țărilor satelite, ocupate de Armata Roșie la finalul conflagrației mondiale. El a convocat, în perioada 22-27 septembrie 1947, la Szlarska Poreba, o reuniune a țărilor aflate sub dominația sa și a creat Cominformul (Biroul Informativ Comunist), o

structură cu atribuții similare Internaționalei a III-a, desființată de liderul sovietic, în 1943, la cererea partenerilor de alianță. Figura cea mai importantă a acestei reuniuni a fost Andrei Jdanov, moștenitor prezumtiv al lui Stalin, care, în discursul inaugural, a subliniat că, după 1945, lumea s-a împărțit irevocabil în două tabere – lagărul imperialist, condus de SUA și lagărul socialist, progresist, aflat sub conducerea Uniunii Sovietice. Prin urmare, confruntarea dintre ele era ceva de la sine înțeles, Jdanov proclamând victoria lagărului socialist, condus de Moscova. În cuvântări ulterioare, el a criticat, în termeni extrem de violenți, cultura, civilizația și știința occidentală aflate pe o pantă descendentă.

La sfârșitul anului 1947, Stalin s-a decis să părăsească prudența de până atunci în privința regimului politic intern al țărilor din sfera sa de influență, optând pentru comunizarea lor deplină. La 30 decembrie 1947 este înlăturată monarhia în România, iar în februarie 1948 a avut loc lovitura de la Praga, comuniștii preluând puterea.

Instaurarea regimului comunist de către Moscova s-a realizat în mai multe etape în Cehoslovacia, Ungaria, Polonia, România, Bulgaria. Dar au existat trei cazuri, în care acest lucru a avut loc fără participarea sovieticilor și chiar împotriva voinței lor – Albania, Iugoslavia și China. Preluarea puterii de către comuniștii din aceste țări a fost consecința războaielor de eliberare și a celor civile. De aceea în perioada următoare relațiile Moscovei cu aceste trei state au cunoscut momente de tensiune maximă. A mai existat un alt caz particular în Europa, cel al Germaniei de est, regimul comunist fiind expresia ocupației exercitate de Uniunea Sovietică în regiunea care i-a revenit.

Pe plan militar, „**Doctrina Jdanov**” și-a găsit expresia în înarmarea țărilor socialiste, decisă de Stalin la conferința de

la Moscova din 9-12 ianuarie 1951¹⁷. Se impune precizarea că „doctrina Jdanov” apare ca finalul preocupărilor Moscovei de asigurare a „glacisului strategic”. În primii ani postbelici, Stalin aprecia că menținerea Marii Alianțe, ce a funcționat în timpul războiului, era necesară, astfel că, în pofda divergențelor crescânde, nu a rupt punțile cu partenerii occidentali. El avea la îndemână două formule – **satelizarea** sau **sovietizarea**¹⁸. Prima se încadra în tiparul clasic al sferelor de influență și presupunea alinierea politicii externe a statelor respective cu interesele Uniunii Sovietice. În schimb, pe plan intern, regimul politic era expresia voinței opiniei publice, rezultată din consultarea cetățenilor. Este cazul Finlandei, care și-a păstrat autonomia pe plan intern, dar în politica sa externă a ținut seama de interesele marelui său vecin. Această conduită s-a materializat în conceptul de „finlandizare” cu o largă circulație în mediile politice și științifice ale celor două tabere.

A doua, **sovietizarea**, avea conotații ideologice puternice și însemna schimbarea radicală a instituțiilor politice, economice, militare, culturale, sociale, de securitate etc. ale țărilor ce urmau să facă parte din brâul de securitate și introducerea modelului sovietic în toate sferele societății. În final, Stalin a ales aplicarea celei de-a doua formule, ce avea avantajul, după opinia sa, de a asigura un control strâns al țărilor din sfera sa de influență.

Este de discutat și intențiile lui Stalin la începutul Războiului Rece. Dorea el să militarizeze glacis-ul strategic sau să aibă intenții ofensive pentru a prelua sub control mare parte

---

¹⁷ Alexandru Oșca, Vasile Popa, *Vremurile fierbinți ale Războiului Rece. Raport asupra Consfătuirii reprezentanților țărilor de democrație populară și ai Uniunii Sovietice, 9-12 ianuarie 1951*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, nr. 2/1998, p. 43-47.

¹⁸ Laurențiu Constantiniu, *op. cit.*, p.214-215.

din țările occidentale? Oricum sfera de influență ce i-a revenit la sfârșitul conflagrației avea o dublă semnificație: asigura apărarea înaintată, în caz de atac al Occidentului, și, în același timp, crea posibilitatea concentrării rapide și eficiente a unor mari grupări de forțe care să asigure, la nevoie sau la momentul oportun, o ofensivă strategică împotriva Occidentului.

Concomitent, Stalin stăpâna cele patru axe strategice ale Europei – culoarul strategic baltic; culoarul strategic cu axul Galiția, Varșovia, Berlin, Paris; culoarul strategic al Dunării și o parte din culoarul strategic maritim (Marea Caspică, Marea Neagră), precum și rocadele strategice Moldova dintre Prut și Nistru, rocada tracică, și rocada Morava – Vardar. Cel mai probabil Stalin avea în vedere prima variantă, cea a apărării înaintate, întrucât situația Uniunii Sovietice în primii ani postbelici era foarte dificilă.

România în sfera de influență a Moscovei

La sfârșitul celei de-a doua conflagrații mondiale, pe baza înțelegerilor dintre cele trei mari puteri ale Coaliției Națiunilor Unite, o serie de țări din centrul și sud-estul continentului, între care și România, au fost plasate în sfera de influență sovietică, fapt care le-a influențat evoluția vreme de o jumătate de secol.

Evenimentele de la 23 august 1944, operă a unei largi coaliții de forțe de la partidele tradiționale la comuniști, rolul hotărâtor avându-l regele Mihai I, susținut de un cerc de colaboratori și o serie de lideri militari, ce s-au concretizat în părăsirea alianței cu Germania, alăturarea Coaliției Națiunilor Unite, și înlăturarea regimului Ion Antonescu, au făcut și fac obiectul unor puternice controverse¹⁹. Dincolo de ele, după informații credibile,

---

¹⁹ Pentru problematica schimbării de alianță a se vedea, între altele, Traian Udrea, *23 August 1944. Controverse istorico-politice. Studiu istoriografic*, Editura Alex Alex & Leti Press, București, 2004.

cu toate că a fost principala beneficiară pe plan strategic a acestei schimbări, Uniunea Sovietică nu a agreat-o, întrucât i-a dat peste cap planurile inițiale²⁰. Moscova, conform declarațiilor Anei Pauker, ar fi preferat ca România să fie „eliberată” de Armata Roșie, teză susținută, de altfel, unanim la sfârșitul deceniului al cincilea și începutul celui de-al șaselea al secolului trecut, de către autoritățile comuniste de la București²¹.

Decizia de la 23 august 1944 și raporturile cu SUA și Marea Britanie au obligat Moscova să adopte alte soluții, folosite de altfel și în cazul altor țări din estul continentului european. Beneficiind de prezența Armatei Roșii, a Comisiei Aliate (sovietice) de Control, de prevederile drastice ale Convenției de armistițiu din 13 septembrie 1944 și de acordul aliaților occidentali, Moscova a folosit, în prima fază, **o coaliție reală**, în cadrul căreia comuniștii nu dețineau deplinul control. La 6 martie 1945, însă, Kremlinul s-a impus un guvern, condus Petru Groza, în care Partidul Comunist din România, și-a întărit considerabil pozițiile, coaliția devenind una **ficțivă**, fiind coopțați doar „tovarășii de drum”.

Între timp, a avut loc Conferința de pace de la Paris (1946) în care s-au dezbătut tratatele cu foștii aliați ai Germaniei (Bulgaria, Finlanda, Italia, România, Ungaria) La conferință au participat 32 de state, iar rolul conducător l-au avut, ca și în anul 1919, cele cinci mari puteri (SUA, URSS, Marea Britanie, Franța și China). Față de anul 1919 au avut loc schimbări în componența marilor puteri. Italia și Japonia erau foste aliate

---

²⁰ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a revăzută și adăugită, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2011, p. 431-432.

²¹ Pentru teza „eliberării României” – Vlad Georgescu, *Politică și istorie. Cazul comuniștilor români. 1944-1977*, ediție îngrijită și postfață de Radu Popa, Humanitas, București, 2008, p. 35-37.

ale Germaniei, locul loc fiind luat de URSS și China. Țările satelite ale Germaniei au avut statut consultativ, ele putând să-și exprima punctele de vedere dacă erau consultate²².

La 10 februarie 1947 s-au semnat la Paris, în Sala Orologiului de la Quai d'Orsay, tratatele de pace dintre puterile învingătoare și sateliții Germaniei. În cadrul Conferinței de Pace, delegația română, condusă de Gheorghe Tătărescu, fost prim ministru între 1934-1937, 1939-1940, vice-președinte al guvernului, nu a formulat observații sau cereri asupra unor prevederi din proiectul de tratat cu România care se refereau la Uniunea Sovietică și la relațiile româno-sovietice. Aceasta deoarece între cele două delegații intervenise o înțelegere în conformitate cu care toate problemele „ce priveau numai relațiile cu Uniunea Sovietică și, eventual, doleanțe ce România ar avea față de aceasta, să nu fie prezentate în plenul conferinței, ele urmând să fie aranjate pe cale bilaterală”.

Tratatul cu România nu recunoștea statutul de cobeligieranță, dar menționa că ea a încetat operațiile împotriva Națiunilor Unite la 24 august 1944, și a participat la activ la război împotriva Germaniei. Frontiera dintre România și URSS era stabilită în conformitate cu „acordul” româno-sovietic din 28 iunie 1940 (Sic!). Dictatul de la Viena din 30 august 1940 era

---

²² *România la Conferința de Pace de la Paris*, ediție îngrijită de: Dinu Zamfirescu, Dumitru Dobre, Veronica Nanu, Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc, București, 2007; Alin Victor Matei, *Consiliul de Miniștrilor Afacerilor Externe și negocierea tratatelor de pace după al doilea război mondial (1945-1947)*, București, 2008; Dan Vătăman, *Politica externă a României de la armistițiul și până la semnarea tratatului de pace (1944-1947)*, București, 2009; Grigore Gafencu, *România la Conferința de pace de la Paris (1946)*, cuvânt înainte de Ion Calafeteanu, ediție îngrijită de Ion Calafeteanu, Veronica Nanu, Dinu Zamfirescu, Editura Enciclopedică, București, 2011; Nicolae Păun, Raluca Ana Bădilă, *Dincolo de Europa. Conferința de Pace de la Paris, 1946*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2018 etc.

anulat, frontiera dintre România și Ungaria fiind stabilită conform situației existente la 1 ianuarie 1938²³. România era obligată să plătească despăgubiri de război în valoare de 300 000 000 milioane dolari, plățibili în opt ani de la 12 septembrie 1944 în bunuri (produse petroliere, cereale, lemn, vase maritime și fluviale, utilaj divers și alte mărfuri). Baza de calcul era dolarul, paritatea fiind 35 de dolari unciă²⁴.

Toate forțele aliate urmau să fie retrase de pe teritoriul românesc în decurs de 90 de zile de la intrarea în vigoare a tratatului, URSS rezervându-și dreptul de a păstra forțele armate care i-ar fi necesare menținerii liniilor de comunicație cu armata sovietică staționată în Austria²⁵. Cererea Moscovei era un pretext deoarece dintre cele trei de comunicație ce făceau legătura între teritoriul sovietic și Austria, cea care traversa România era foarte lungă și avea capacitatea cea mai mică. Ruta Lvov-Cracovia-Viena avea o lungime de 630 km și o capacitate de 60 de trenuri pe zi: Ruta Stryj-Muncacevo-Budapesta-Viena măăsura 680 de km și o capacitate de 14 trenuri în 24 de ore, iar ruta Ungheni-Pășcani-Adjud-Oradea-Viena avea o lungime de 1350 km și o capacitate de 7 trenuri pe zi.

La 23 august 1947, Parlamentul a ratificat, în unanimitate, tratatul de pace. Semnarea tratatului de pace a încheiat o etapă de provizorat în istoria României, în care rolul hotărâtor l-a avut Comisia Aliată (Sovietică) de Control. Restabilirea suveranității era o chestiune de formă, întrucât ingerințele fratelui mai mare erau foarte mari.

---

²³ Ministerul Regal al Afacerilor Străine, *Tratat de pace între România și puterile aliate și asociate semnat la Paris la 10 februarie 1947*. Textele în limba română, rusă, engleză și franceză, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, București, 1947, p. 9.

²⁴ *Ibidem*, p. 12.

²⁵ *Ibidem*.

Odată cu adoptarea „doctrinei Jdanov”, Uniunea Sovietică a trecut la faza a treia, respectiv transformarea radicală a societății românești. Opoziția a fost lichidată în toamna anului 1947, iar monarhia înlăturată la 30 decembrie 1947²⁶. După această dată, s-a trecut în forță la impunerea modelului sovietic în toate sferele societății românești. Măsurile s-au derulat cu rapiditate: naționalizarea principalelor mijloace de producție (11 iunie 1948); instituirea planificării centralizate (1 iulie 1948); restructurarea învățământului românesc la toate nivelele (3 august 1948); exproprierea moșiilor de 50 ha rămase în funcțiune după reforma agrară din 1945 (2 martie 1945); începerea colectivizării agriculturii (3-5 martie 1949); naționalizarea farmaciilor (2 aprilie 1949) etc.

Noua etapă a fost însoțită, conform modelului sovietic, de o teroare extinsă, bazată pe principiul „luptei de clasă”, vicimă fiind mare parte din clasa politică, intelectualitatea, cor-

---

²⁶ Din bogata bibliografie consacrată subiectului reținem: Ion Frunză, *Istoria stalinismului în România*, Editura Humanitas, București, 1990; Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Adrian Pop, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americane (1944-1947)*, Iconica, București, 1993; C.V. Schuyler, *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945 – 20 septembrie 1946)*, cuvânt înainte de general de corp de armată Dumitru Cioflină, ediție îngrijită de lt.col. Alexandru Oșca și lt.col. Mircea Chirițoiu, traducere Sorana Georgescu-Gorjan și Alina Petricel, Editura Enciclopedică, București, 1997; *Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste, Raport Final*, editori Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrințu, Cristian Vasile, Humanitas, București, 2007; *Istoria comunismului în România*, vol. 1, volum editat de Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu, Armand Goșu, Humanitas, București, 2009; Dan Cătănuș, Vasile Buga, (editori), *Gh. Gheorghiu-Dej la Stalin. Stenograme, note de convorbire, memorii (1944-1952)*, cuvânt înainte de acad. Florin Constantiniu, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2012; Ștefan Bosomitu, Mihai Burcea, (coordonatori), *Spectrele lui Dej. Incursiuni în biografia și regimul unui dictator*, studiu introductiv Dennis Deletant, Polirom, 2012; Gheorghe Onișor, *Stalin și poporul rus... Democrație și dictatură în România contemporană*, Editura Corint, București, 2021 etc.

pul ofițeresc, țărănimea fruntașă, așa zișii chiaburi etc. După informațiile parvenite de la Londra și Washington, la începutul anilor '50, România era țara din sfera de influență a URSS în care controlul Moscovei era foarte extins²⁷.

Restructurarea armatei

Armata a reprezentat una din primele instituții care a suportat valul măsurilor de restructurare profundă desfășurate de partidul comunist și aliații săi, la ordinele și sub supravegherea Moscovei²⁸.

În acest proces, s-au folosit mijloace variate, dintre care amintim: reducerea cadrului organizatoric și al efectivelor chiar pe timpul campaniei din Vest; desfășurarea unei intense campanii propagandistice, în special prin intermediul presei, în care s-au utilizat în chip demagogic o serie de lozinci ce porneau și de la anumite nevoi ale organismului militar (hrană, echipare, înzestrare etc.); crearea unor structuri organizatorice speciale la nivelul întregii ierarhii a partidului comunist (așa-numitele „sectoare militare”); atragerea de simpatizanți și chiar primirea în partid a unor cadre și militari în termen; culpabilizarea cadrelor militare care au luptat pe frontul de Est în anii 1941-1944; judecarea și condamnarea multora dintre

---

²⁷ Liviu C. Țărău, *op. cit.*, p. 357.

²⁸ Detalii în Florin Șperlea, *De la armata regală la armata populară. Sovietizarea armatei române*, Editura Ziua, București, 2003. Alesandru D. Duțu, *Distrușgerea elitei militare sub regimul ocupației sovietice în România*, vol. I-II, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2000, 2001; *Ibidem*, *Sub povara armistițiului, 1944-1947*, Editura Tritonic, București, 2003; Cristophe Midan, *Roumanie 1944-1975. De l'armée royale à l'armée du peuple tout entier, préface de Catherine Durandin*, Paris, 2007; *Reforma militară și societatea în România (1878-2008). Relaționări externe și determinări naționale*, coordonator: Petre Otu, Editura Militară, București, 2009, p. 241-305 etc.

ei sub acuzația de a fi comis „crime de război” (reale sau imaginare) sau pentru colaborarea cu regimul antonescian; trecerea masivă în rezervă a ofițerilor și subofițerilor; crearea unor structuri politice în unitățile militare ș.a.m.d.

La 26 octombrie 1944, Comisia Aliată (Sovietică) de Control a impus un protocol militar prin care erau desființate o serie de structuri militare aflate în interior, ceea ce afecta rezerva strategică, necesară sprijinirii trupelor românești ce acționau pe front. Practic, în perioada septembrie 1944-6 martie 1945, au fost desființate șapte comandamente de mari unități, 12 divizii, 23 batalioane și 12 divizioane independente, 10 centre de instrucție pentru subofițeri. Efectivele din zona interioară au fost reduse de la 417 738 militari, la 20 septembrie 1944, la 233 858 oameni, la încheierea războiului.

Sensul acestor măsuri a fost diminuarea potențialului militar românesc pentru ca Moscova să-și materializeze scopurile sale, fără a se confrunța eventual cu rezistențe pe plan militar. Concomitent cu această restrângere organizatorică și numerică, sovieticii aveau dislocate în țară, în zone sensibile cinci divizii de infanterie, cu organizare de război,

Una dintre cele mai importante inițiative a fost „democratizarea” armatei, ce pleca de la premisa că organismul militar era unul „reacționar”, care trebuia substanțial modificat, mai ales la nivelul corpului de cadre. Uneori, în documente mai apare și termenul de „reorganizare”, cele două concepte fiind, după expresia celor care le-au folosit, sinonime sub raportul conținutului.

În acest scop prin Ordinul General nr. 29 din 8 mai s-a înființat aparatul politic, sub numele de „aparat de educație, cultură și propagandă” (ECP). Ca urmare, în luna martie 1945, au fost selecționați și trimiși în țară aproape o mie de militari

din Divizia „Tudor Vladimirescu-Debrețin”²⁹. Aceștia au urmat, în perioada 10-26 aprilie 1945 un curs de pregătire politico-ideologică și metodică, după care au fost trimiși pe front.

Pentru coordonarea aparatului politic s-a creat, iunie 1945, *Direcția Superioară pentru Educație, Cultură și Propagandă (DSECP)*, transformată la 2 octombrie 1945 în *Inspectoratul General al Armatei pentru Educație, Cultură și Propagandă*, iar acțiunea de politicizare s-a extins la nivelul întregii armate. Pe lângă comandamentele de armată și de divizii au fost înființate servicii pentru educație, cultură și propagandă, iar șefii acestora îndeplineau funcția de ajutor al comandantului pentru activitatea de educare și culturalizare a militarilor. În unități și subunități s-a înființat funcția de ajutor al comandantului pentru lucrul cultural și educativ. În felul acesta s-a ajuns la o dublare a sistemului de comandă cu cel politic, încălcându-se principiul comenzii unice, fapt care avea să aibă grave repercusiuni asupra respectării ierarhiei militare.

„Democratizarea” armatei a presupus și epurarea ei, mai ales a corpului de cadre. Procesul de epurare a început din toamna anului 1944 și a continuat până la sfârșitul anului 1947, când s-a adoptat legislația conformă cu tratatul de pace din 10 februarie 1947. Restrângerea numerică, motivată și de trecerea acesteia la structuri de pace, s-a realizat prin așa-numitul „cadru disponibil”, prin care celor ce erau epurați li se acorda o perioadă de tranziție de un an de zile, până la trecerea lor în rezervă.

---

²⁹ Divizia „Tudor Vladimirescu” a fost formată în Uniunea Sovietică din prizonieri români aflați în această țară. Actul de constituire poartă data de 2 octombrie 1943. A fost înarmată și instruită de către sovietici și a fost integrată în Armata Roșie, luptând în Ardealul de Nord, în Ungaria și Cehoslovacia.

La 20 martie 1945 a fost adoptată Legea nr. 186 (Decretul nr. 768), prin care se crea cadrul legal pentru trecerea din oficiu în rezervă a ofițerilor, subofițerilor și maiștrilor militari activi, care prisoseau nevoilor de încadrare ale armatei sau care nu corespundeau din punct de vedere politic, profesional și moral.

De la 6 martie 1945 și până la începutul lui 1948 au fost trecute în rezervă 32.608 de cadre militare, din care 12.003 ofițeri, 17.948 subofițeri și 2417 maiștri militari. Majoritatea disponibilizărilor s-a făcut pe criterii politice, cadrele militare fiind etichetate fasciste, reacționare, incapabile să se integreze înnoirilor. Sute și sute dintre militarii trecuți în rezervă au luat drumul închisorilor și lagărelor.

După semnarea tratatului de pace din 10 februarie, guvernul și parlamentul au adoptat Legea 205 pentru organizarea și funcționarea Ministerului Apărării Naționale, Legea 206 pentru organizarea armatei, ambele promulgate, la 21 iunie, precum și legea nr. 208 cu privire la rolul și misiunile trupelor de grăniceri. Aceste acte normative au fost avizate, în prealabil, de Comisia Aliată (sovietică) de control. Actele normative au reprezentat un nou pas spre impunerea modelului sovietic.

O ultimă etapă în preluarea conducerii armatei de către comuniști s-a consumat la 23 decembrie 1947, prin investirea lui Emil Bodnăraș, ofițer de carieră, dar care dezertase la sovietici în anii 30, ca ministru al Apărării Naționale. În următoarele zile, 30 de generali, 49 de colonei, 63 de locotenent-colonei și 61 de maiori au fost schimbați din funcții și înlocuiți, în mare parte, cu loctiitori politici sau cu alți reprezentanți din aparatul ECP.

Perioada 1944-1947 a reprezentat o primă etapă de transformare a „armatei regale” într-o „armată populară” de tip nou, după model sovietic. Procesul a continuat în ritm susținut începând cu 1948, comuniștii având acum toate pârghiile puterii.

Orientări doctrinar-strategice în anii 1945-1950, între deziderate naționale și constrângerile Moscovei

Cu toate condițiile dificile generate de participarea la campania din vest, de ingerințele permanente ale sovieticilor prin instrumentul aflat la dispoziția lor – Comisia Aliată (sovietică) de Control, autoritățile militare, cu precădere Marele Stat Major, au continuat inițiativele pentru edificarea unei concepții doctrinar-strategice adecvate condițiilor postbelice ale țării și care să încorporeze învățămintele și lecțiile războiului abia încheiat. După încheierea războiului și până în 1947, Marele Stat Major, prin Secția de operații, a întreprins măsuri pentru definirea unei doctrine naționale. Scopul era edificarea unei armate capabile să contribuie la crearea unei armate noi, „care să se sprijine pe virtuțile de bază ale poporului român și care să reprezinte o forță armată reală, ca urmare a învățămintelor deduse din război și în concordanță cu necesitățile viitorului”³⁰.

Către sfârșitul anului 1945, Marele Stat Major informa Ministerul de Război că efectivele aprobate de Comisia Aliată de Control „reprezintă un minim pentru ca unitățile și formațiunile armatei să poată trăi și pentru ca unitățile de armată răspunde oricând unor eventuale nevoi operative”³¹. Procesul de slăbire a forței militare a continuat, astfel că, la 4 decembrie 1946, Secția a 3 operații din Marele Cartier General informa că dotarea marilor unități este precară, iar ele „nu sunt viabile, nu se pot mișca din garnizoane spre frontierele eventual amenințate”³².

La 20 octombrie 1946, șeful Secției Operații, colonelul Dumitru Chr. Panaitescu, a elaborat un „Repertoriu referitor la

---

³⁰ *Istoria Statului Major General Român. Documente 1859-1947*, Editura Militară, București, 1994, p. 406.

³¹ Apud *Strategia militară românească în epoca modernă, (1859-1999)*, Editura Nummus, București, 1999, p. 166.

³² *Ibidem*, p. 167.

problemele care trebuie să preocupe armata în toate domeniile și apărarea noastră națională în prezent și viitor”, document programatic complex și profund, care includea, printre altele, „Studiul ipotezelor pentru apărarea granițelor contra unor atacuri locale”, „Studiul concentrării armatei în diferite zone de graniță, în eventualitatea că ni s-ar cere să participăm la un război de coaliție” și „Studiul unui plan general pentru participarea armatei la menținerea ordinii interne”³³.

După semnarea tratatului de pace din 10 februarie, guvernul și parlamentul au adoptat cele trei legi menționate anterior.

Potrivit acestor acte normative armata română cuprindea; patru comandamente de regiuni militare, patru divizii de infanterie, o divizie de munte, o divizie blindată, comandamente ale genului, cavaleriei, grănicerilor și marinei, alte unități și formațiuni de servicii. Efectivele totale se ridicau la 138 000, conform situației de mai jos:

Categorie de personal/ Arme	Ofițeri	Maiștri	Sub- ofițeri	Elevi	Soldați	Total
Armata de uscat	8 078	1 416	9 248	1 200	80 058	100 000
Aeronautica	1 084	856	1 007	270	9 723	13 000
Marina	413	365	195	85	3942	5 000
Grăniceri	720	114	1 766	-	17 400	20.000
Total	10 295	2751	12 216	1 555	111 183	138 000

³³ *Istoria Statului Major General Român. Documente 1859-1947...*, p. 409.

În numai trei ani de zile, armata și-a redus substanțial efectivele de la 1 100 000 (la 23 august 1944) la 138 000 (1947), iar numărul diviziilor a scăzut de la 50 la cinci.

Referitor la aceste efective, prevăzute în tratatul de pace, generalul Mihail Lascăr, ministrul apărării naționale, declara la sfârșitul anului 1947: „Cu forțele îngăduite prin Tratatul de pace nu vom putea interveni decât cel mult pe o singură direcțiune și pe o singură frontieră. Oricum vom avea de apărat cel puțin două direcțiuni pe fiecare frontieră, rezultă că volumul armatei noastre va trebui să fie dublu față de cel actual”³⁴.

Generalul Mihail Racoviță, fost ministru de război imediat după 23 august 1944, aprecia că singurul vecin spre care trebuie să se îndrepte efortul de apărare era cel din vest. Întrucât efectivele au fost reduse masiv, el avea în vedere crearea unui sistem mixt în care ar fi avut două mari componente- un corp de profesioniști (30 000-40 0000 militari) în care recrutarea să fie voluntară, contractul fiind pe o perioadă de 3-4 ani; o armată cu schimbul pentru toate armele cu excepția aviației, tancurilor, marinei și transmisiunilor³⁵. Practic, generalul Racoviță propunea revenirea la sistemul de organizare a armatei române ce a funcționat până în preajma Primului Război Mondial.

Deși condițiile internaționale erau dificile, iar armata suferise o reducere foarte mare, ce punea în primejdie securitatea țării, unele autorități militare și unii ofițeri de grad înalt erau preocupate de viitorul armatei și de doctrina sa în condiții complet schimbate față de perioada de dinainte de război.

Preocupat de viitoarea organizare militară a țării, Marele Stat Major a organizat în lunile decembrie 1945, ianuarie

---

³⁴ Alesandru Duțu, *Comisia Aliată de Control destructurează armata română*, „Revista de Istorie Militară”, nr. 1-4/ 1992.

³⁵ *Strategia militară românească în epoca modernă, (1859-1999)*, p. 167.

și februarie 1946, conferințe la care a luat parte personalul instituției. Sinteza problemelor discutate a fost prezentă la 20 mai 1946, de către generalul Costin Ionașcu, șeful Marelui Stat Major sub titlul *Ideii directe pentru pregătirea armatei*³⁶.

Documentul trecea în revistă problemele cele mai importante ale construcției militare românești postbelice, dar lua în discuție și profilul viitorului război pe plan internațional și cel în care putea fi antrenată România. Generalul Costin Ionașcu aprecia că războiul viitor va fi unul de coaliție, țările mici nemaiputând fi implicate în conflicte individuale. Prin urmare, un stat mic, pentru a fi util marilor aliați, trebuie să-și maximizeze propriile capacități militare de apărare și apoi să fie în măsură să pună la dispoziție un corp de forțe pentru acțiuni în exterior. Sarcina principală, menționa generalul Ionașcu, era dezvoltarea potențialului propriu de război și pregătirea forțelor civile și militare, acestea urmând să fie axul apărării țării.

Se mai aprecia că războiul de apărare nu însemna un „război pur defensiv”, operațiile de pe teritoriul național urmând să fie ghidate de un permanent spirit ofensiv. Noile mijloace tehnice impuneau ca modalitatea de a purtare a războiului din trecut, bazat pe risipa de vieți omenești și pe economie de material, să fie părăsită, accentul fiind pus pe mijloacele moderne.

Războiul mondial recent încheiat a relativizat și semnificația spațiului, mai ales pentru țările mai mici. Devenea greu pentru ele să oprească inamicul la graniță, după cum cedarea unei largi porțiuni din teritoriul propriu era, la rândul ei, contra-productivă. Fizionomia războiului pentru un stat mic presupunea o apărare activă, ce însemna executarea unor contralovituri puternice și menținerea unor regiuni tari sub aspect geografic.

---

³⁶ Arhivele Naționale Militare Române (A.N.M.R), fond Marele Stat Major, dosar nr. 1188, f. 1-15.

Pornind de la astfel de argumente, generalul Ionașcu detalia principalele direcții de acțiune pentru pregătirea populației și a armatei, dintre care reținem: punerea în valoare a potențialului uman și material al națiunii; crearea unei industrii care să asigure în țară mare parte din necesitățile armatei; înființarea de poligoane, tabere și baze de instrucție; crearea unui stat major tehnic; sporirea capacității de informare prin utilizarea mijloacelor moderne; dezvoltarea infrastructurii pentru apărare; structurarea forțelor militare pe două mari paliere- armata de operațiuni și una teritorială, ultima având două componente (una angajată în producție și alta destinată apărării teritoriului) etc. După cum se observă, Marele Stat Major a creionat un program vast, ce ținea cont mai mult de dorințe decât realitățile epocii.

Preocupările Marelui Stat Major au continuat și în lunile următoare, semnarea tratatului de pace de la Paris determinând o anumită evaluare a perspectivelor. La începutul lunii mai 1947, Ministerul Apărării Naționale, a redactat o expunere de motive la proiectul de lege privind organizarea armatei trimis Parlamentului în vederea materializării prevederilor Tratatului de pace din 10 februarie 1947. Se aveau în vedere, cu prioritate, elementele de ordin operativ³⁷.

Tratatul de pace preciză că armatele terestre, navale și aeriene și fortificațiile vor fi limitate strict la cerințele îndatoririlor cu caracter intern și de apărare locală a frontierelor. Pornind de aici, autorul studiului, colonelul D. Panaitescu, șeful Secției operații, aprecia că armata are două misiuni esențiale – menținerea ordinii interne împotriva oricăror tulburări și apărarea locală a frontierelor.

Îndeplinirea primei sarcini presupunea cu necesitate dislocarea forțelor armate pe întreg teritoriul țării, în toate

---

³⁷ *Ibidem*, dosar nr. 1234/1947, f. 211-215.

judetele, în așa fel încât să poată fi prevenite în mod eficient fenomenele negative. Or, cele 12 mari unități (șapte divizii de infanterie, două de vânători de munte, două de cavalerie) la care se adăugau formațiunile aparte neîndivizionate, erau insuficiente pentru cele 58 de județe ale țării din acel moment³⁸.

Tot atât de complexă era și a doua misiune de apărare locală a frontierelor. Prioritatea era realizarea unei acoperiri suficient de puternice, în așa fel încât să permită concentrarea forțelor principale în vederea respingerii agresiunii sau măcar a opririi acesteia pe un aliniament care să permită sosirea unor ajutoare aliate sau a unor forțe de securitate internațională.

Acoperirea terestră era foarte dificilă, având în vedere lungimea mare a frontierelor de circa 2 500 km. Prin urmare, cei 120 000 de militari, din care 20 000 de grăniceri, asigurau o densitate medie redusă. Soluția era concentrarea de mari unități pe cele 7-8 direcții de ofensivă, dar acest lucru lăsa mari goluri în spatele frontului. În plus, România nu mai dispunea de posibilitatea de a avea un grup principal de forțe. Soluția era înființarea de noi mari unități, în special, a celor de blindate, artilerie și antitanc, dar ea nu putea fi realizată datorită restricțiilor impuse și lipsei mijloacelor financiare.

Acoperirea aeriană devenea mult mai complicată decât cea terestră, întrucât cele cinci regimente de artilerie antiaeriană preconizate prin legea de organizare a armatei, erau cu totul insuficiente pentru necesitățile de protecție a principalelor elemente ale infrastructurii critice (Capitala, zona petroliferă, principale centre urbane, podul de la Fetești-Cernavodă etc) la care se adăugau marile unități³⁹. Acoperirea maritimă

---

³⁸ *Ibidem*, f. 12.

³⁹ *Ibidem*, f. 214.

presupunerea dizlocarea în Dobrogea a unei mari unități, care să sprijine unitățile navale.

Tot Marele Stat Major, sub semnătura generalului Costin Ionașcu, șeful instituției, a elaborat, în mai 1947, un document intern⁴⁰, în care detaliau principalele priorități ale instituției în noile condiții determinate de semnarea Tratatului de pace de la Paris. Se insista pe împrejurările speciale în care se găsea țara, ceea ce impunea o activitate de organizare temeinică.

După experiența războiului abia încheiat, ce evidențiasse, caracterul lui total, Marele Stat Major preconiza elaborarea unei noi doctrine bazat pe principiul pregătirii întregului popor pentru apărare. Pentru aceasta se impunea adoptarea unui plan de mobilizare foarte bine pus la punct, îmbunătățirea pregătirii cadrelor și instruirii trupelor, sporirea caracterului educativ, deoarece numai un militar conștient de menirea sa, poate da un randament sporit pe câmpul de luptă.

Între sarcinile majore care stăteau în fața instituției erau: organizarea, dotarea și mobilizarea armatei, pe baza noilor condiții și a experienței altor state beligerante, în primul rând Uniunea Sovietică; elaborarea unei noi doctrine; perfecționarea activității de instruire; dislocarea armatei pe timp de pace; organizarea apărării teritoriului; editarea părții a doua a războiului 1916-1918 etc.⁴¹.

Așa cum se poate observa, preocupările departamentului de resort și ale Marelui Stat Major aveau în vedere elaborarea unei noi doctrine, care trebuia să fie documentul teoretic și de directivă, care să stea la baza organizării, instruirii, dotării, pregătirii cadrelor etc. În acest scop, Secția a 3-a operații

---

⁴⁰ *Ibidem*, f. 19-23,35-40. Documentul se intitula *Planificarea activității Marelui Stat Major*.

⁴¹ *Ibidem*, f. 22.

din Marele Cartier General a elaborat, în 1947, „Orientări spre o nouă doctrină”, document de mare importanță care reflecta căutările postbelice în materie de construcție militară⁴². Era o broșură de uz intern pentru orientarea structurilor din Marele Stat Major. A apărut la începutul anului 1948

În Preambul, se menționa necesitatea imperioasă a unui asemenea demers. „Față de experiența ultimului război, de transformările sociale, de perfecționările aduse mijloacelor de luptă și de ultimele descoperiri tehnice în domeniul armelor noi, se preciza în document, este necesar ca și armata noastră să se orienteze către o doctrină nouă, determinată între altele și de posibilitățile și condițiile specifice ale țării, poporului și armatei noastre. Este prematur a trasa azi definitiv o doctrină, dar nici nu putem aștepta să ne vină totul dinafară, căci pregătirea de război nu trebuie întreruptă, ci urmărită continuu, într-o doctrină care să ne fie cunoscută și să ne călăuzească just pe toți. Deși nu suntem încă în măsură să concretizăm definitiv noua doctrină, totuși o sumară schițare a acesteia este posibilă și foarte necesară la ora actuală în întreaga armată (de uscat, aeronautică și marină). Broșura de față reprezintă astfel un început, sub forma unor orientări spre o nouă doctrină. După ce însă aceste prime orientări vor fi experimentate la instrucție, de către comandamente și unități, când bazele organizării armatei vor putea fi stabilite în toate detaliile și pe măsură ce alte țări își vor spune cuvântul asupra experienței de război, vom putea treptat și noi să corectăm, să completăm și să definitivăm viitoarea noastră doctrină. Orientările de față, spre o nouă doctrină, tind să stabilească deocamdată cel puțin o unitate de

---

⁴² A se vedea textul integral al documentului în *Istoria Statului Major General Român. Documente 1859-1947; Strategia militară românească în epoca modernă (1859-1999)*, p. 248-263.

vederi pentru îndrumarea instrucției în armată, înainte de apariția unei „directive generale” și de elaborarea apoi a „regulamentelor tactice”, care vor pune bazele definitive ale doctrinei”.

Studiul era împărțit în două părți. Prima era consacrată orientărilor de ordin strategic asupra viitorului război și doctrinei, iar cea de-a doua orientărilor tactice asupra operațiunilor militare. Având în vedere subiectul abordat vom insista asupra primei secvențe ale acestui studiu atât de important. În capitolul întâi al primei părți se detalia necesitatea continuării pregătirii de război a armatei, deși consecințele dezastruoase ale conflictului abia încheiat îndemna lumea să fie dornică de pace, să respingă un nou cataclism. O expresie a acestor năzuințe de pace se concretiza în organismele internaționale ce aveau scopul să prezerve securitatea internațională – Liga Națiunilor, defunctă la acea dată, și Organizația Națiunilor Unite ce făcea primii pași. Dar eșecul primei și scepticismul ce o înconjura pe a doua lăsau puține speranțe pentru soluționarea conflictelor. În pofida intențiilor pașnice generalizate, „cauze neprevăzute, concluziona studiul, ar putea duce în viitor la noi conflicte. Făcând tot ce le stă în putință pentru a preîntâmpina războiul, popoarele au, deci, datoria legitimă de a nu se lăsa surprinse și de a se apăra, în cazul că el ar izbucni. Excluderea posibilității unui război în viitor nefiind astfel în mod efectiv garantată, suntem îndreptățiți de a face și noi unele prevederi și a exprima unele idei directe pentru pregătirea de război a poporului și a armatei. De la sine, pacea, drepturile câștigate și munca rodnică vor fi în acest caz asigurate”.

Interesante sunt considerațiile privind forma viitorului război, ce face obiectul capitolului al doilea al primei părți. Se aprecia că planeta a devenit prea mică pentru progresul tehnic și tehnologic, iar războaiele se vor generaliza, chiar dacă

ele vor îmbrăca aspectul local. Vor fi antrenate toate națiunile, mari sau mici, în cadrul unor coaliții, constituirea acestora fiind determinate de poziția geografică a actorilor în cauză, de situația politică, economică și socială, precum și de interesele fiecăruia. Amploarea viitoare a războiului va fi foarte mare, operațiile desfășurându-se pe spații întinse, urmând a se utiliza masiv aviația, artileria, forțele aeropurtate, a blindatelor și mijloacelor maritime, scopul fiind, ca prin manevre rapide și adânci, să se producă distrugerii masive în spatele și pe teritoriul inamic. Cât privește războiul fulger, el se putea practica în continuare, doar împotriva statelor mai mici și nu a celor mari care dispuneau de mijloace suficiente pentru a-l contracara. Prin aceste aprecieri, era evident că se luau în considerare configurația acțiunilor militare din războiul abia încheiat.

Documentul manifesta prudență față de bomba atomică, întrucât cele două bombardamente de la Hiroshima și Nagasaki, precum și experiențele ulterioare nu permiteau evaluarea consecințelor utilizării acestui mijloc teribil. De precizat că la acea dată SUA era singura țară care deținea monopolul armei nucleare, Uniunea Sovietică a intrat în posesia ei în 1949⁴³. Totuși, se concluziona că folosirea ei va viza mai mult spatele frontului și având în vedere imensele distrugerii provocate, decizia este posibil să apară din primele zile ale războiului. În fața armei nucleare țările mici nu aveau posibilități să se protejeze, așa cum puteau să o facă țările mai mari.

Capitolul patru era consacrat rolul țărilor mici într-un război de coaliție, acesta fiind apreciat drept cel mai proba-

---

⁴³ Detalii despre modul cum au ajuns sovieticii în posesia armei nucleare la Pavel și Anatoli Sudoplatov, împreună cu Jerold L. și Leona P. Schechter, *Misiuni speciale. Memoriile unui maestru al spionajului sovietic*, traducere din limba engleză: Corina Hădăreanu, Litera, București, 2013.

bil. Documentul arăta că statul român nu va întreprinde nicio agresiune ce ar avea scopul unor cuceriri teritoriale sau aserviri de popoare. Ideea războiului va fi acceptată forțat „numai în scopul de a-și apăra independența, libertatea, drepturile, avutul și hotarele, dacă va fi atacat direct, sau atunci când ar fi chemat să contribuie la o cauză comună interesând menținerea păcii”. Apărarea propriului teritoriu implica eforturi foarte mari încă din timp de pace, direcțiile de acțiune fiind organizarea și pregătirea unei armate moderne, pregătirea teritoriului național, asigurarea unei economii sănătoase, a unei finanțări corespunzătoare, pregătirea populației pentru apărare etc.

Împrejurările puteau să determine participarea țărilor mici la războiul de alianțe, chiar dacă nu erau atacate în mod direct. În acest caz, exista posibilitatea unor sarcini suplimentare, care era de dorit să fie bine proporționate pentru a evita o epuizare totală înaintea obținerii victoriei finale.

Capitolul patru destul de extins era consacrat prezentărilor ideilor generale ale viitoarei doctrine. Documentul stipula că națiunea armată rămânea elementul definitoriu al armatei, războiul având un caracter ofensiv. Această nu însemna desconsiderarea ofensivei, care rămânea forma principală a acțiunilor de luptă și permitea obținerea victoriei. Cum țările mici nu aveau posibilitatea să aibă în dotare arme cu potențial distructiv foarte mare, sofisticate, era necesar ca doctrina proprie să fie una suplă, care să fie edificată pe experiența ultimului război și să aibă o armată terestră cât mai puternică, completată cu forțe aeriene și maritime adecvate.

O direcție principală era cruțarea efectivelor, evitându-se situațiile anterioare, din primul și cel de al Doilea Război Mondial, când s-au angajat marile unități cu risipă de vieți omenești și cu economie de material. Accentul trebuia pus pe un material îmbelșugat deservit de un personal redus la strictul necesar.

În ceea ce privește organizarea militară a statului român impunea două mari direcții de acțiune: pregătirea întregii națiuni pentru război și crearea unei armate operative moderne. În primul caz, națiunea trebuia să fie capabilă să mențină potențialul de război, să apere la nevoie teritoriul și să întrețină, la nevoie, efectivele armatei operative. Armata modernă putea să fie redusă ca număr, dar cu o înzestrare superioară și de o calitate excepțională.

Concluzia sera următoarea: „Aceste orientări de ordin strategic către o nouă doctrină, izvorâtă din experiența războiului, impun tuturor o aprofundare a noilor stări de lucru, o urmărire stăruitoare a promovării militare, un interes deosebit pentru disciplină și pentru educația poporului și o legătură strânsă a lui cu armata. De asemenea, o strânsă legătură este necesară și cu marile armate de la care avem multe de învățat, dar în special de la marea armată sovietică vecină (sic!) cu care am luptat cot la cot”. Era singură referire din document la armata sovietică și la necesitatea valorificării experienței acesteia.

Evenimentele au curs cu totul altfel față de cum și-au imaginat parte din liderii militari români în primii ani după război, puțin sau de loc familiarizați cu practicile existente în regimul sovietic și cu natura acesteia. Armata, după abdicarea regelui Mihai I, a intrat, așa cum am arătat, într-un proces rapid de transformări radicale, iar gândirea liberă și dezbaterile deschise a problematicii, o caracteristică a perioadelor anterioare, cu toate sincopelile lor, a fost brutal întreruptă.

O expresie a acestui nou curent este articolul lui Valter Roman, general, șeful secției politice din Marele Stat Major⁴⁴, in-

---

⁴⁴ **Valter Roman** (1913-1983) a luptat în războiul civil din Spania, în brigăzile internaționale, unde a comandat Divizionul „Ana Pauker” (1936-1939), fiind rănit de două ori. A revenit în România în iulie 1945 cu Divi-

titulat: *Concepția militară a Armatei Populare Române*, apărut în numărul 1/1948 al revistei „Cultura Militară”, organ central de ideologie militară a Ministerului Apărării Naționale⁴⁵. Autorul critica violent gândirea militară românească din epocile anterioare, acuzând-o de caracter neștiințific și de ploconire în fața concepțiilor idealiste, metafizice ale capitalismului intrat în putrefacție.

Același ton era folosit și împotriva încercărilor merituoase ale unor ofițeri și generali de după război privind edificarea unei doctrine românești. Iată un pasaj semnificativ: „au circulat și la noi, după al doilea război mondial, o serie întreagă de teorii și afirmații cari arătau necesitatea elaborării unei doctrine militare «specifice românești». Promotorii unei astfel de concepții, atunci când renunțau la enunțarea pur și simplu a problemei – și treceau ceva mai departe la precizarea conținutului, afirmau, în esență, că principiile acestei doctri-

---

zia „Horia, Cloșca și Crișan” fiind șef al Secției de educației și comandant secund al diviziei pentru educație și cultură. În perioada iulie 1945-1948 a îndeplinit funcția de șef al Direcției Cultură din Inspectoratul General al Armatei pentru Educație, Cultură și Propagandă, iar ulterior, până în 1950, a fost locțiitorul politic al Marelui Stat Major. La 1 mai 1950 a fost avansat general- maior, dar în același an fost îndepărtat din armată, împreună cu generalii Constantin Gh. Popescu, și Nicolae Cambrea. (Cf. Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, *Membrii C.C. al P.C.R., 1945-1989. Dicționar*, coordonator: Florica Dobre, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 515-516).

⁴⁵ „Cultura Militară”, Anul 1, nr. 1, august 1948, p. 5-13. Studiul lui Valter Roman se intitula: *Concepția militară a Republicii Populare Române* și avea rolul unui editorial. Revista „Cultura Militară” a apărut în noiembrie 1947, avea o apariție lunară, era editată de Ministerul Apărării Naționale și era considerată principalul organ teoretic de dezbateră a problemelor militare. Studiul lui Valter Roman părut apoi integrat într-o lucrare separată. A se vedea V. Roman, *Probleme militare contemporane*, Editura de Stat, București, 1948, p. 304.

ne «specifice» își găseau inspirația în prevederile tratatului de pace, *elemente* de doctrină sovietică, specificul românesc de-a lungul istoriei, elemente din vechile regulamente românești, experiența de război din Vest, efectivele, teritoriul și întinderea frontierelor Statului Nostru. Este limpede că această combinație fastidioasă de elemente disparate, botezată «doctrină specific românească», reeditează într-un anumit sens, pe alt plan, teoria celei de-a treia forțe, având aceeași lipsă totală de valabilitate și aceeași semnificație reală.

Nu există o a treia posibilitate între ideologia militară științifică și ideologia militară burgheză idealist metafizică. Orice combinație, oricât de savant și subtilă, nu constituie în fond decât una din nenumăratele variante ale celeia de-a doua.

Ideologia militară științifică – și aceasta este cea sovietică, deoarece istoria a pus Statului Sovietic sarcina de a fi primul care să elaboreze știința militară pe baze leniniste-nu are variante.

Așa cum nu pot exista mai multe feluri de socialism, ci unul singur-socialismul științific – tot astfel nu pot exista în domeniul concepției militare diferite ideologii științifice, ci una singură⁴⁶.

Valter Roman critica și ideea că o ideologie militară nu are factori determinanți efectivele, teritoriul sau întinderea frontierelor, „A determina principiile concepției militare după volumul efectivelor, continua autorul, înseamnă a substitui științei militare o concepție de prăvăliaș care măsoară doctrina cu kilogramul sau cu metrul, după cum a deduce formele strategice și chiar operative din întinderea frontierelor noastre, înseamnă a ignora esența situației politico-sociale pe arena internațională, poziția Patriei noastre în cadrul acesteia⁴⁷.”

---

⁴⁶ *Ibidem*, p. 7-8.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 8.

Concluzia era fără echivoc. Noua concepție militară a României „este aceea marxistă-leninistă-stalinistă, verificată pe scara uriașă a celui de al doilea război mondial /... / este concepția ce stă la baza Statului Popular, căruia îi luminează științific perspectivele de dezvoltare”⁴⁸.

De altfel, în ianuarie 1948, ministrul apărării naționale, generalul Emil Bodnăraș solicita ambasadorului României în Uniunea Sovietică să intervină la autoritățile militare de la Moscova ca acestea să pună la dispoziția Ministerului Apărării Naționale Regulamentul Marilor Unități Sovietice, ediția 1942 sau altă ediție mai nouă spre a fi a fi tradus și difuzat pentru aplicare în armată română⁴⁹.

În următorii ani, armata a suferit transformări radicale, după chipul și asemănarea modelului, implementat, de altfel în tot „lagărul socialist”. Partidul Muncitoresc Român aducea la cunoștință, în anul 1955, la Congresul al II-lea că: „Armata populară, făurită de partidul și guvernul nostru, este strajă de nădejde a păcii și liniștii poporului, a independenței naționale și a intereselor de stat”⁵⁰.

Concluzii

În primii ani după cel de-al Doilea Război Mondial, în pofida situației deosebit de grele în care se găsea România și al incertitudinilor ce planau asupra viitorului ei, a existat o anumită preocupare în rândul instituțiilor abilitate (Minis-

---

⁴⁸ *Ibidem*, p. 9.

⁴⁹ *Statul Major General 1859-2004. Istorie și transformare*, Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2004, p. 224.

⁵⁰ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări, decembrie 1955-iulie 1959*, Editura Politică, București, 1959, p. 32 (Raportul de activitate al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român la Congresul al II-lea al Partidului, 23 decembrie 1955).

terul Apărării Naționale, Marele Stat Major) pentru edificarea unui organism militar care să încorporeze experiența și învățămintele conflictului abia încheiat și să răspundă necesităților unei apărări eficiente.

S-a încercat și o revitalizare a tradiției, respectiv ca problemele să fie dezbătute într-un spirit deschis și constructiv, nu puțini ofițeri și generali mizând pe un climat care să le permită găsirea de soluții optime pentru reconstrucția militară a țării, ce a avut în anii 1939-1945, un parcurs belic foarte complicat.

Rezultatele au fost cu totul contrare celor așteptate, dezbaterele fiind înlocuite, în final, cu directivele venite de la Moscova, astfel că România și în domeniul militar, a introdus modelul „fratelui lui mai mare”.

După încheierea ostilităților controlul sovietic s-a menținut ridicat, iar Ministerul Apărării naționale, noua titulatură a departamentului de resort și Marele Stat Major au fost despuiați, treptat, de o mare parte din atribuțiile sale tradiționale. Gravele imixtiuni ale factorului politic și supravegherea strictă a consilierilor sovietici și-au pus amprenta asupra planificării strategice, sarcina tradițională a Marelui Stat Major. S-a renunțat la împărțirea teritoriului național în corpuri de armată, și s-au creat regiunile militare, după model sovietic, în număr de patru cu reședințele în garnizoanele Timișoara – Regiunea 1, București – Regiunea 2, Cluj – Regiunea 3 și Iași – Regiunea 4.

Militarizarea sferei de influență a Uniunii Sovietice s-a accelerat după anul 1949, când a izbucnit conflictul dintre Moscova și Belgrad, a avut loc blocada instituită de Kremlin asupra Berlinului de vest și a început războiul din Coreea.

România era țară de linia a doua în cadrul dispozitivului strategic sovietic, astfel forțele militare românești au fost dis-

puse cu prioritate în sudul, sud-vestul și vestul României, estul țării fiind practic descoperit. La frontiera cu Iugoslavia a fost construit un puternic sistem de fortificații, în timpul conflictului dintre Stalin și Tito, care a implicat un mare volum de muncă și cheltuieli pe măsură⁵¹.

Deficiențele sistemului militar românesc, sub raportul repartitiei teritoriale au ieșit în evidență în timpul crizei cehoslovace din august 1968, când s-a constatat puținătatea forțelor pe frontul de est⁵².

În concluzie, proiecțiile doctrinar-strategice românești din primii ani postbelici au fost influențate decisiv de plasarea României în sfera de influență sovietică, de începutul confruntării bipolare, de interesele hegemonului, dornic să câștige confruntarea cu adversarul.

---

⁵¹ Maria Laura Herța, *Construcția amenințării titoiste și impunerea modelului sovietic; conflictul româno-iugoslav din perspectivă socio-constructivistă (1948-1954)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2016.

⁵² Pe larg în lucrarea Florin Pascaru, *În fața invaziei. Măsuri inițiate de România în contextul crizei cehoslovace*, Editura Militară, București, 2023.

RETRAGEREA TRUPELOR SOVIETICE DIN ROMÂNIA ȘI SOCIALISMUL „PRIN NOI ÎNȘINE”

Manuel Stănescu¹

Abstract

The withdrawal of Soviet troops from Romania in 1958 represented an important moment in the dynamics of Romania's geopolitical evolution. The withdrawal of approximately 25,000 soldiers took place in June-July 1958, amid public demonstrations aimed at emphasizing the “enduring friendship” between the two countries. Externally, the departure of the Soviet troops would ease Romania's future distancing from Moscow, while internally ideological control was tightened, to avoid situations that would undermine the leadership from Bucharest. Based on some documents from the funds of the Romanian National Military Archives, we aim to highlight new aspects regarding the context and consequences of this moment, both from the point of view of the evolution of the military body, and from the perspective of the country's separation from the orbit of the Soviet Union.

Keywords: *soviet troop withdrawal, 1958, Romania, Soviet Union*

Faptul că regimul instaurat după 6 martie 1945 a reușit să-și păstreze puterea îndeosebi prin prisma prezenței Armatei

---

¹ Doctor, cercetător științific gradul II, director adjunct al Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară.

Roșii pe teritoriul României fără întrerupere din august 1944 până în toamna anului 1958 e o certitudine pe care majoritatea istoricilor nu au pus-o niciodată la îndoială. Intervenția directă în disputele politice interne, precum și comportamentul abuziv și discreționar, dublat de intimidarea constantă a autorităților române au fost constante ale perioadei în care trupele sovietice au fost staționate pe teritoriul României. Prin intermediul lor, numeroși „consilieri” și agenți ai serviciilor secrete din Uniunea Sovietică au pătruns la toate nivelurile armatei și administrației, cu scopul de a impune un nou regim politic după chipul și asemănarea celui sovietic.

Deși odată cu încheierea războiului în Europa, la 9 mai 1945, articolul 3 din Convenția de Armistițiu devenea caduc iar Armata Roșie ar fi trebuit să părăsească România, acest lucru nu s-a întâmplat, așa cum nu s-a întâmplat în toată Europa Centrală și de Est.

Dacă numărul trupelor sovietice aflate pe teritoriul României au oscilat între 145 000 în iunie 1946 și în jur de 32 000 după 1950², situația lor privilegiată a rămas neschimbată până în 1958. Autoritățile române au asigurat cazarea, hrana, transportul, terenuri de instrucție, locuințe pentru ofițeri, cluburi și multe alte facilități, cu costuri pe măsură. Trupele sovietice au reprezentat o excrescență pe organismul statului român, aflat în permanență în afara controlului guvernului de la București.

Pentru România, semnarea Tratatului de pace încheiat la 10 februarie 1947 cu Puterile Aliate și Asociate prevedea, la articolul 21, că „toate forțele Aliate vor fi retrase din România în termen de 90 de zile de la intrarea în vigoare a tratatului de

---

² Sergiu Verona, *Military occupation and diplomacy. Soviet troops in Romania 1944-1958*, foreword by J. F. Brown, Durham and London, Duke University Press, 1992, p. 50-51.

față, Uniunea Sovietică rezervându-și dreptul de a păstra pe teritoriul român forțele armate care i-ar putea fi necesare pentru menținerea liniilor de comunicație ale Armatei Sovietice în zona sovietică de ocupație din Austria”³. Deși Comisia aliată de control și-a încetat activitatea, România a continuat să se afle, *de facto*, sub ocupația sovietică, nicio decizie importantă a guvernului român nefiind adoptată decât după aprobarea Moscovei.

În decembrie 1948 a fost semnată Convenția dintre guvernul României și Uniunea Sovietică cu privire la staționarea trupelor sovietice, autoritățile române luându-și angajamentul să pună la dispoziția unităților Armatei Roșii cazărmi, locuri de serviciu, depozite, câmpuri de instrucție, aerodromuri și alte facilități logistice. Această Convenție a fost urmată de alte documente bilaterale, care reglementau aprovizionarea, transporturile feroviare pentru trupele sovietice, salarizarea consilierilor militari și multe altele. Un pas înainte l-a constituit și normalizarea situației granițelor la 25 noiembrie 1949, prin încheierea Tratatului asupra regimului frontierei de stat româno-sovietice, prin care au fost restabilite formalitățile vamaie dintre cele două țări⁴.

Anul 1955 a adus schimbări majore în dinamica internațională, cu influențe directe asupra retragerii trupelor sovietice din România trei ani mai târziu. La 14 mai, la Varșovia, se semna Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală de către Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Republica Democrată Germană, Polonia, România, Ungaria și Uniunea Sovietică.

---

³ Ioan Scurtu (coord.), *România retragerea trupelor sovietice 1958*, Editura Didactică și Pedagogică S.A. – București, 1996, doc. nr. 25, p. 170-171.

⁴ Florin Șperlea, *Marele Stat Major între anii 1948-1958*, în Mihail Orzeacă (coord.), *Statul Major General 1859-2004. Istorie și transformare*, Centrul Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2004, p. 200.

Astfel a apărut Tratatul de la Varșovia, care se dorea un organism de integrare militară a statelor socialiste din Europa sub conducerea Moscovei, ca o contrapondere la Pactul Nord-Atlantic semnat la 4 aprilie 1949⁵.

A doua zi, la 15 mai 1955, a fost semnat Tratatul de stat cu Austria, care prevedea la primul articol că „puterile Aliate și Unite recunosc că Austria se reconstituie ca stat suveran, independent și democratic”⁶. Pe această bază, la 19 septembrie au fost retrase ultimele trupe de ocupație, iar la 26 octombrie același an a fost semnat Tratatul privind încheierea regimului de ocupație în Austria. Ca urmare a acestui tratat, pentru că prezența trupelor sovietice nu mai avea nicio justificare legală, Gheorghe Gheorghiu-Dej a luat decizia de a demara o tatonare a părții sovietice în vederea retragerii trupelor din România.

Deși avea o pregătire intelectuală precară, Gheorghiu-Dej s-a dovedit un politician pe atât de abil, pe atât de lipsit de scrupule, reușind să se debaraseze de competitori precum Lucrețiu Pătrășcanu sau Ana Pauker. După ce avusese un rol primordial în aducerea și menținerea comuniștilor la putere în perioada 1944-1949, treptat prezența Armatei Roșii a început să incomodeze pe liderii de la București, care doreau să se elibereze de sub tutela sovietică și să experimenteze cu adevărat gustul puterii. Semnarea tratatului cu Austria, în mai 1955, i-a oferit lui Dej contextul pentru o discuție în cadrul Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român referitoare la retragerea trupelor sovietice din România. În august 1955, în cadrul Biroului Politic s-a ajuns la un acord privind necesitatea

---

⁵ Pe larg în Alesandru Duțu, Constantin Olteanu, *România 36 de ani în Tratatul de la Varșovia*, Editura Niculescu, 2014.

⁶ Constantin Bușe, Zorin Zamfir, Alexandru Vianu, Gheorghe Bădescu, *Relații internaționale în acte și documente*, vol. III, (1945-1952), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983, p. 24.

discutării acestei probleme cu Nikita Hrușciov, prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și președintele Consiliului de Miniștri.

Dovedind, din nou, suficientă dibăcie politică, Dej a evitat să fie el „purtătorul de drapel”, preferând să încredințeze misiunea vechiului tovarăș Emil Bodnăraș, la acea dată membru al Biroului Politic și ministrul forțelor armate. În cazul – probabil – al unei reacții dure din partea lui Hrușciov, Dej putea arunca responsabilitatea pe umerii acestuia.

În conformitate cu scenariul gândit de liderii de la București, problema retragerii trupelor sovietice a fost ridicată cu prilejul vizitei lui Hrușciov în România în zilele de 21-26 august 1955. Însuși Hrușciov s-a referit la acel moment, având să scrie în memoriile sale că „pe neașteptate, tovarășul Bodnăraș a ridicat problema pentru care nu eram pregătit, chiar niciodată nu mă gândisem la ea”⁷. Tot el recunoștea că inițial „și-a pierdut cumpătul” auzind propunerea lui Bodnăraș, un lider „din vechea gardă, căruia îi purtam un respect deosebit”. La replica furioasă a liderului sovietic („cum poți sugera așa ceva!”) Bodnăraș a explicat că România nu are graniță decât cu țări din lagărul socialist și că dincolo de Marea Neagră nu e decât Turcia ostilă. La insistența lui Hrușciov referitoare la Turcia, Bodnăraș a replicat: „dacă Turcia atacă, puteți interveni foarte ușor”. Hrușciov nu părea deloc convins: „e ușor pentru tine să vorbești așa. Și nu e vorba doar de Turcia, e vorba de controlul strâmtorilor Bosfor și Dardanele, ar putea lăsa forțe ostile în Marea Neagră care să debarce pe teritoriul vostru”. Hrușciov susține că din schimbul de priviri dintre liderii români era limpede că discuția nu era deloc întâmplătoare și că discutase-

---

⁷ N. H. Khrushchev, *Remembers. The Last Testament*, Little Brown Co., Boston, 1974, p. 221.

ră cheștiunea în prealabil. Replica părții române – Hrușciov nu ne spune din partea cui – se referea la dorința liderilor de la București de a nu lăsa impresia că socialismul rezistă doar prin presiunea armatei roșii. „Suntem porniți sincer pe calea socialismului și al marxism-leninismului și avem sprijinul și recunoașterea poporului. Dezvoltarea socialismului în România nu e determinat de presiunea Uniunii Sovietice”. În conformitate cu propria mărturisire, Hrușciov a fost mulțumit cu explicațiile „tovarășilor” români, iar subiectul, odată atins, avea să revină pe agenda de discuții dintre cele două părți⁸.

Alți martori ai întâlnirii lui Hrușciov cu liderii de la București au descris discuțiile în termeni diferiți. Gheorghe Apostol, membru al Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, a relatat că, auzind propunerea, Hrușciov a făcut „fețe-fețe. Nu și-ar fi închipuit că este poftit să vină în vizită oficială la București și tam-nisam, să i se formuleze o astfel de cerere. Omulețul rotofei a sărit în picioare, aprins la față și ne-a calificat pe toți drept naționaliști, antisovietici, acuzându-ne că «până acum v-ați simțit bine sub aripa Uniunii Sovietice și acum îi dați cu piciorul». Ne-a părăsit foarte nervos și a plecat la aeroport. Dej nu l-a însoțit. L-a condus la aeroport Bodnăraș. Deci s-a produs o ruptură între Hrușciov și noi. Supărat, nici nu a vrut să dea mâna cu noi, la despărțire. Surpriza cea mare: 7 noiembrie 1955, așa cum era obiceiul, Hrușciov a invitat o delegație de partid și de stat, în frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej – în mod expres – să participe la festivitățile acestei zile însemnate pentru URSS. Dej n-a vrut să meargă și conducerea de partid a decis ca în fruntea delegației să plece Emil Bodnăraș. După ce recepția a luat sfârșit, Bodnăraș a fost invitat într-un salon de la Kremlin,

---

⁸ *Ibidem*, p. 222.

de față fiind Hrușcirov cu Bulganin, care pe vremea aceea era președintele (sic!) guvernului și i-a spus: „Tovarășe Bodnăraș, noi am hotărât să retragem trupele sovietice de pe teritoriul României. Aceasta nu ca urmare a faptului că voi ați ridicat problema, ci pentru faptul că noi am ajuns la concluzia că este necesar să ne retragem”. Cum a ajuns la hotel, Bodnăraș a dat telefon acasă că nu mai vine a doua zi, așa cum fusese hotărât, ci vine imediat, cu avionul, la București, pentru a ne aduce o veste foarte importantă. Și ne-a adus vestea. Ne-am îmbrățișat și l-am îmbrățișat cu toții. Era o victorie. Dar plecarea trupelor sovietice a durat câțiva ani. Abia în 1958 s-a terminat”⁹.

Dincolo de contextul și de detaliile discuțiilor, istoricii sunt în principiu de acord că retragerea trupelor sovietice din România a fost un act calculat, parte a unui plan mai vast menit să detensioneze situația internațională după moartea lui Stalin. La congresul XX al P.C.U.S. din februarie 1956, Hrușcirov a condamnat cultul personalității, militând în schimb pentru înlocuirea metodelor coercitive, practicate de Stalin, cu „discuții și consultări politice”. În aprilie 1956 a fost desființat Biroul Informativ al Partidelor Comuniste și Muncitorești, un vestigiu „stalinist”. Această relaxare ideologică (cel puțin teoretică) și dezghețul (relativ) intervenit în relațiile internaționale au creat iluzia că desprinderea de sub dominația sovietică poate fi o realitate. În toamna anului 1956 au avut loc mari mișcări sociale, politice și naționale în Polonia și Ungaria, la Budapesta evenimentele escaladând spre violență. Gheorghiu-Dej s-a implicat în evenimentele de după înăbușirea revoluției, participând în noiembrie 1956 la numirea noii conduceri a partidului comunist ungar. Prin activitatea depusă la Budapesta, Dej a câștigat

---

⁹ Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, Arad, Editura Ioan Slavici, 1995, p. 263-264.

încrederea lui Hrușciov, deși liderul de la București și-a urmărit, cu predilecție, propria agendă, dorind să se asigure că noile autorități de la Budapesta nu vor promova o politică revizionistă, în condițiile în care, în timpul revoluției, se ceruse anexarea Transilvaniei la Ungaria¹⁰.

Următorul pas al lui Dej a fost înlăturarea din conducerea Partidului Muncitoresc Român a ultimilor săi adversari, pentru a nu risca folosirea acestora de către Hrușciov împotriva sa. După manevre de culise în care Dej se dovedise mereu expert, a fost convocat C.C. al P.C.R. la 28-29 iunie 1957, în care s-a luat în discuție „activitatea partinică” desfășurată de Iosif Chișinevski și Miron Constantinescu. Conform planului, cei doi au fost înlăturați din Biroul Politic și din Comitetul Central. Ulterior, a insistat pe lângă Hrușciov că „poporul român a ales socialismul ca fiind singura cale corectă – nu fiindcă conducătorii lor erau susținuți de baionete străine, ci datorită faptului că socialismul prezenta interes pentru clasa muncitoare, țărâtime și intelectualitate”¹¹.

Mesajul oficial prin care autoritățile de la Moscova acceptau ideea retragerii a venit la 17 aprilie 1958, într-o scrisoare semnată de Hrușciov și adresată Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, în care se preciza: „după părerea noastră, acum nu mai este necesară șederea trupelor sovietice pe teritoriul Republicii Populare Române”, drept care „C.C. al P.C.U.S. consideră că ar trebui să discutăm, în timpul cel mai apropiat, problema retragerii trupelor armate sovietice de pe teritoriul Republicii Populare Române, rezolvând-o pozitiv și publicând un comunicat corespunzător în presă”¹². La 23 aprilie, Dej a răs-

---

¹⁰ Ioan Scurtu (coord.), *op. cit.*, p. 45.

¹¹ N. H. Khrushchev, *op. cit.*, p. 228.

¹² Arhivele Naționale, fond C.C. al P.C.R. – Secția relații externe, dosar 6/1955, f. 468-469.

puns, declarând: „ținând seama de împrejurările actuale favorabile, suntem de acord cu propunerea dvs. de a se renunța la staționarea mai departe a trupelor sovietice în R.P.R.”¹³.

Pentru a ajuta la formarea imaginii lui Hrușciov drept „campion al păcii”, liderii de la București au preferat să prezinte retragerea trupelor sovietice drept o inițiativă a guvernului de la Moscova, România fiind o beneficiară a acestei „mărinimii”. Regimul de la București a elaborat un amplu program cu prilejul plecării trupelor sovietice, menit să exprime „recunoștința” față de Armata Roșie și față de U.R.S.S. și mai ales să acrediteze ideea că România „e pornită iremediabil pe drumul construirii socialismului, un pilon de nădejde al lagărului socialist”.

Pe parcursul lunilor iunie și iulie 1958 au fost organizate numeroase festivități și mitinguri oficiale „în cinstea prieteniei româno-sovietice”. Mulțimi entuziaste îi salutau pe soldații sovietici în stațiile de cale ferată, iar un decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale decora numeroși ofițeri sovietici cu ordine ale Republicii Populare Române, în timp ce întregul efectiv al armatei sovietice aflat pe teritoriul României a fost distins cu medalia „eliberarea de sub jugul fascist”¹⁴.

Dar dincolo de imaginea creionată de propagandă, au existat multiple abuzuri reclamate de cetățeni și instituții de stat care au fost investigate de o comisie mixtă româno-sovietică, care a continuat să funcționeze și după ce ultimele eșaloane părăsiseră România. Cum era de așteptat, toate cererile prin care persoane civile sau instituții cereau despăgubiri pentru daunele pricinuite de trupele sovietice au fost respinse ca fiind neîntemeiate. La ședința din data de 20 iunie 1959 comisia mixtă româno-sovietică a constatat că toate evenimentele deosebite

---

¹³ *Ibidem*, f. 470.

¹⁴ Ioan Scurtu (coord.), *op. cit.*, p. 49.

au fost săvârșite de militarii sovietici „în mod neintenționat și având un caracter întâmplător sau izolat. Ambele părți aveau interesul să nu insiste asupra litigiilor: sovieticii încercau să evite orice discuție despre abuzuri și ilegalități, în timp ce partea română – condusă de generalul Arhip Floca – nu a insistat asupra unor probe care ar fi prelungit activitatea comisiei, ceea ce era de evitat. Astfel, la 29 iulie 1958, procesul-verbal consemna: „Luând în considerație retragerea trupelor sovietice staționate temporar pe teritoriul Republicii Populare Române, precum și faptul că toate problemele care intră în Competența Comisiei mixte au fost examinate și rezolvate în întregime, Comisia mixtă româno-sovietică consideră că activitatea acesteia încetează, urmând ca fiecare Parte să raporteze despre acest lucru guvernului respectiv”¹⁵.

Guvernul de la Moscova a căutat să profite propagandistic din această retragere, prezentată ca un act de bunăvoință a autorităților sovietice față de occident care trebuia să demonstreze sinceritatea politicii de destindere internațională promovată de Kremlin. Opinia publică occidentală a minimalizat retragerea trupelor și semnificațiile sale reale, fiind considerată ca o simplă acțiune propagandistică. Evoluția ulterioară a României a demonstrat că retragerea trupelor sovietice – România fiind singura țară din lagărul socialist în care nu mai existau trupe ale Armatei Roșii – a însemnat un prim pas pe calea afirmării independenței și suveranității sale. Ieșirea se sub hegemonia sovietică a fost făcută cu abilitate politică, iar următorul deceniu va aduce schimbări majore atât în societatea românească, cât mai ales în poziția și imaginea României pe plan extern.

---

¹⁵ Arhivele Naționale Militare Române, fond Direcția Secretariat, dosar 1149, filele 225-238.

Noua orientare politică a liderilor de la București s-a reflectat în *Declarația cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale*, adoptată de Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din aprilie 1964. În document se preciza: „respectarea strictă a principiului potrivit căruia toate partidele marxist-leniniste sunt egale în drepturi, a neamestecului în treburile interne ale altor partide, a dreptului exclusiv al fiecărui partid de a-și rezolva problemele politice și organizatorice, de a-și desemna conducerea, de a-și orienta membrii asupra problemelor politicii interne și internaționale, reprezintă condiția esențială pentru soluționarea justă a problemelor divergente, ca și a oricăror probleme pe care le ridică lupta lor comună”. Dând dovadă de o inflexibilitate de neconceput cu doar câțiva ani înainte, declarația aprecia: nu există și nu poate exista un partid „părinte” și un partid „fiu”, partide „superioare” și partide „subordonate”¹⁶.

Documentul pe care îl prezentăm în final cititorilor demonstrează atenția cu care autoritățile de la București au organizat plecarea trupelor sovietice. Mai mult, este evident că factorii de decizie au anticipat prefacerile ample din societatea românească, în document existând o asociere între retragerea trupelor sovietice cu cel al reorganizării Armatei. Mai concret, acest document reprezintă al patrulea și ultim capitol dintr-un amplu raport (nr. PR/00151 din 31 mai 1958) intitulat „Documentare privind restructurarea Forțelor Armate ale R.P.R.”, în cadrul căruia primul capitol era dedicat reducerii efectivelor, al

---

¹⁶ *Declarație cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale adoptată de Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din aprilie 1964*, București, Editura Politică, 1964, p. 27, 54-56.

doilea reprezenta o situație centralizatoare cu planul de cheltuieli, iar al treilea se referea la problemele de cadre. O mișcare abilă ce demonstra, odată în plus, dorința autorităților de a continua „construcția socialismului” fără „beneficul” aport al „marelui prieten” de la Răsărit.

IV. Probleme legate de retragerea trupelor sovietice din R.P.R.

Pe baza aprobării Comitetului Politic Consultativ al statelor membre ale Tratatului de la Varșovia de prietenie, colaborare și asistență mutuală, în viitorul apropiat se vor retrage din R.P.R. trupele sovietice.

Acest eveniment va constitui un prilej de caldă manifestare a prieteniei dintre poporul român și popoarele Uniunii Sovietice, a dragostei pentru armata sovietică, eliberatoarea țării noastre, un prilej de întărire și mai mult a frăției de arme româno-sovietice.

Pentru asigurarea plecării trupelor sovietice și folosirea acestui eveniment ca un prilej de întărire a prieteniei româno-sovietice, rezultă luarea următoarelor măsuri mai (sic!) principale:

1) Organizarea și desfășurarea unei largi munci politice în legătură cu plecarea trupelor sovietice.

În acest scop, presa, radioul vor publica și transmite pe toată perioada materiale cu privire la semnificația politică internă și internațională a acestui act: ajutorul dat de armata sovietică în eliberarea României; ajutorul acordat de U.R.S.S. în construirea socialismului în R.P.R.; lupta Uniunii Sovietice pentru destinderea încordării în relațiile internaționale și apărarea păcii; prietenia și frăția de arme româno-sovietice. De asemenea, pe baza acestor teme, cu ajutorul organizațiilor

A.R.L.U.S., se vor ține conferințe și referate la cluburile și colturile roșii din întreprinderi, în căminele culturale de la sate, în școli și unități militare.

În garnizoanele în care sunt trupe sovietice se vor desfășura activități comune ca: întâlniri între militarii români și sovietici, întâlniri și reuniuni între familiile ofițerilor români și sovietici.

Cu ocazia desfășurării activităților comune, se vor înmâna daruri individuale și colective militarilor sovietici.

În garnizoanele București, Timișoara și Galați, prin grija Ministrului Protocolului de Stat și președinții Sfatului popular regional, se vor organiza mese comune la care vor fi invitați conducătorii de partid și de stat, generali și ofițeri din armata R.P.R. și membri ai Corpului Diplomatic.

În plecarea trupelor din garnizoanele de reședință, pe parcurs, în stațiile C.F.R. mai (sic!) principale și la punctele de frontieră, se vor organiza diferite activități (mitinguri, întâmpinarea eșaloanelor mai (sic!) principale) la care vor participa conducători de partid și de stat, oameni ai muncii, militari, pionieri etc.

Împreună cu Ministerul învățământului și Culturii, se va pregăti un jurnal cinematografic de actualitate cu aspecte de la activități comune ce se vor desfășura de către unitățile forțelor armate și organele locale de partid și de stat cu ocazia plecării trupelor sovietice.

2) Organizarea preluării bunurilor deținute de trupele sovietice.

Ministerul Forțelor Armate împreună cu Comandamentul Trupelor Sovietice va stabili evidența și preluarea bunurilor (cazărmi, poligoane, tancodroame, autodroame, precum și a materialelor pentru reparații și întreținere aferente). În raport

de noua dislocare a unităților forțelor armate se va reexamina necesarul, urmând ca o parte din bunurile preluate să fie predate în circuitul economic și la dispoziția organelor locale.

Am luat măsuri pentru revizuirea planului de investiții și reparații capitale necesare pentru cazărmile și localurile deținute de trupele sovietice și în raport de noua destinație a acestora se va da în circuitul economic fondurile și materialele disponibile.

De comun acord cu Comandamentul trupelor sovietice vom stabili modalitatea de preluare a aerodroamelor, depozitelor, transmisiunilor telefono-telegrafice, după care se va stabili destinația lor.

Împreună cu Comitetul de Stat al Planificării și Ministerul de Finanțe se va reexamina planul de asigurare materială a trupelor sovietice, a prevederilor bugetare și se va întocmi acte de lichidare a cheltuielilor efectuate în legătură cu trupele sovietice.

3) Asigurarea transportului trupelor sovietice până la frontieră și a transbordăm.

Pe baza planului de transport ce se va întocmi de către Comandamentul sovietic, Marele Stat Major împreună cu ministerul de resort, în raport de capacitatea de transport și a posibilităților materialului rulant va asigura executarea la timp a acestuia. M.F.A. va acorda tot ajutorul necesar trupelor sovietice la îmbarcare, pe timpul transportului și la transbordare.

4) Asigurarea securității operațiunilor legate de plecarea trupelor sovietice.

Împreună cu Ministerul Afacerilor Interne, vom lua măsuri de asigurare a securității eșaloanelor, din garnizoanele de reședință până la ieșirea din țară. Pentru rezolvarea acestor probleme s-a constituit o comisie centrală sub conducerea

adjunctului Ministrului Forțelor Armate general-locotenent Floca Arhip din care fac parte: un reprezentant din partea C.C. al P.M.R., un reprezentant al Direcției treburilor Consiliului de Miniștri, delegați din partea C.S.P., Ministerului de Finanțe, Ministerului Transportului și Telecomunicațiilor și 2 ofițeri superiori din M.F.A. De asemenea se vor constitui câte o sub-comisie pentru regiunile: Constanța, Timișoara și Galați care se vor ocupa cu coordonarea activităților mai sus arătate. Din aceste comisii fac parte ofițeri din diferite sectoare de activitate ale M.F.A. și reprezentanți ai comitetelor regionale de partid și a sfaturilor populare regionale.

(*Sursa*: Arhivele Militare Naționale Române, Fond Microfilme, rola U 8.1719, cd. 115-117.)

MODIFICĂRILE SURVENITE ÎN SITUAȚIA CADRELOR ACTIVE ALE ARMATEI ROMÂNE

Sorin Cristescu¹

Abstract

In the period between the establishment of the communist government led by Dr. Petru Groza and the monetary stabilization of August 15, 1947, the Romanian army personnel had to endure both political purge measures and the consequences of the inflationary monetary policy of the new government. These carefully orchestrated measures – as seen in General C. Sănătescu's notes –, severely affected their standard of living, eroded their prestige and determined a large number of officers of the Royal Army to give up their military careers. In this way, the possibility of hiring trustworthy persons for the communist regime was created.

Keywords: *military personnel, Armistice agreement, degradation of living*

În România, perioada premergătoare și cea de început a Războiului Rece a fost marcată de politica noilor autorități comuniste, instalate la 6 martie 1945 de către ocupantul sovietic, de destructurare a armatei regale, o armată cu o tradiție de aproape optzeci de ani. În acest sens s-a recurs la mai multe

---

¹ Doctor, cercetător științific gradul III, Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară.

metode, dintre care una rapidă și două menite să acționeze pe termen mai lung.

Prima metodă, de fapt un demers a fost epurarea, mai precis „scoaterea din armată a elementelor de valoare (foarte mulți generali și ofițeri superiori) pentru presupusul motiv că nu s-ar încadra în noua democrație”. În plus, se lăsa deschisă perspectiva, de o dureroasă certitudine, că orice cadru militar nu ar conveni guvernanților din punctul de vedere al atitudinii politice urmează să fie scos din rândurile armatei. Aceasta însemna că oricine nu aprobă entuziast noua orientare sau oricine încearcă să fie neutru, să se țină departe de propaganda noului regim urmează să fie exclus.

A doua metodă a fost selectarea cadrelor ofițerești și subofițerești din diviziile formate din prizonierii de război români din lagărele sovietice, diviziile „Tudor Vladimirescu” și „Horia, Cloșca și Crișan” și trimiterea lor ca ofițeri cu propaganda politică a noului guvern la toate unitățile militare românești având o misiune complet străină de tradiția armatei române, aceea de a face politică, justificând și susținând demersurile noilor stăpâni ai țării, sovieticii și oamenii lor instalați în structurile noi puteri. În acest sens, la 26 aprilie 1945 s-a creat *Direcțiunea Superioară a Educației și Culturii în Armată* condusă inițial de generalii Precup² și Maltopol și care din martie 1950 va fi

---

²Victor Precup (1889-1958) a fost un ofițer român originar din Transilvania, nepot al lui Ștefan Cicio Pop, care în Marele Război a luptat în armata austro-ungară, iar la finele lui 1918 a fost integrat în armata română. A participat la complotul organizat pentru readucerea fostului principe moștenitor Carol ca rege al României în 1930. Ulterior, nemulțumit de politica suveranului, a organizat un complot de asasinare a regelui cu prilejul slujbei de Paști din 7 aprilie 1934. Complotul a fost zădărnicit de autorități, iar Precup a fost condamnat la degradare și zece ani de muncă silnică. Eliberat în septembrie 1940 din ordinul generalului Antonescu, după 23 august 1944 a trecut în slujba partidului comunist care l-a reintegrat în armată cu gradul de

încredințată unui general care nu fusese niciodată soldat, activistului de partid Nicolae Ceaușescu.

În fine, cea de-a treia metodă a fost „salarizarea cu totul insuficientă a ofițerilor și subofițerilor, în comparație chiar cu muncitorii manuali necalificați” în condițiile inflației galopante pe care a cunoscut-o România în perioada cuprinsă între instaurarea guvernului dr. Petru Groza la 6 martie 1945 și stabilizarea monetară de la 15 august 1947 și a secetei catastrofale care a lovit țara în acei ani. Această din urmă metodă făcea imposibil traiul unui cadru militar și al familiei sale – în cazul în care nu era om de încredere al puterii ca să poată avea acces la unul din economatele partidului – și a determinat treptat demisia din armată a celor mai multe dintre „elementele indenzirabile”, după expresia folosită în epocă. În felul acesta noua armată a fost epurată de cadrele considerate devotate vechiului regim și a devenit un element esențial în procesul de sovietizare al României.

Cele afirmate mai sus reprezintă sinteza a două documente la care am avut acces și care prezintă succint această evoluție. Primul face parte din volumul *România și Armistițiul cu Națiunile Unite. Documente, vol. II*, coordonator Marin Radu Mocanu, Arhivele Statului din România, București, 1995, și este vorba de un fragment din doc. 117, Reglementări asupra statului militar al României, ca rezultat al aplicării clauzelor Convenției de Armistițiu³, pp. 451-459. Al doilea document

---

general și l-a numit în funcția de șef al Direcției de propagandă, la 26 aprilie 1945. Trecut în rezervă la 1 februarie 1948, a fost vreme de câteva luni primar al Clujului (6 martie-2 iulie 1948).

³ Documentul este nedatat, dar din analiza sa rezultă că a fost redactat în perioada imediat următoare încheierii celui de-al Doilea Război Mondial în Europa, așadar undeva după 9 mai 1945 și înainte de declanșarea „grevei regale” de la 22 august 1945.

este de natură memorialistică: Constantin Sănătescu, *Jurnal*, cu o prefață de Simona Ghițescu-Sănătescu, Editura Humanitas, București, 1993, din care am selectat paginile în care autorul vorbește în limbajul său simplu dar de o mare forță emoțională despre degradarea traiului cadrelor militare în urma politicii inflaționiste dusă cu o diabolică consecvență de noul guvern comunist. Însemnările generalului Constantin Sănătescu sunt cu atât mai emoționante pentru cei din actuala generație mai în vârstă care au trăit inflația din România din anii 1995-2005.

„4. Tot de noul guvern instalat la 6 martie s-a început dezorganizarea cadrelor armatei prin:

a) Punerea în concediu fără termen a ofițerilor și subofițerilor activi, de la unitățile desființate în grabă în primele două-trei zile (Divizia 4 Munte, formațiile de jandarmi etc.) deși la alte unități și formațiuni erau deficitare.

b) Așa-zisa epurare a constat din scoaterea din armată a elementelor de valoare (foarte mulți generali și ofițeri superiori) pentru presupusul motiv că nu s-ar încadra în noua democrație. Numele lor este publicat în Monitorul Oficial.(...)

c) Scoaterea elementelor de valoare din cadrele oștirii nu s-ar fi putut face, dacă guvernul Groza n-ar fi întocmit legea nr. 186 din aprilie 1945 prin care ministrul de război⁴, trecând

---

⁴ Constantin Vasiliu-Rășcanu (1887-1980), general român din 1939, ministru de război în primul guvern comunist (7 martie 1945-29 noiembrie 1946). La 28 mai 1945 a semnat ordinul nr. 49151 prin care se ordona tuturor comandanților militari să participe la identificarea militarilor care au comis crime de război și să îi pună la dispoziția Tribunalului Poporului. În toamna anului 1945 a fost unul din cei 15 militari care au cerut să fie primiți în rândurile Partidului Comunist Român, cererea lor de adeziune fiind acceptată de către Biroul Politic al Comitetului Central al PCR. În acel context, Emil Bodnăraș considera că ministrul de război Constantin Vasiliu-Rășcanu era „foarte atașat de noi” și cu „multă considerație și respect față de partid”. A contribuit la fraudarea alegerilor din noiembrie 1946, avertizând ofițeri din

peste toate normele fixate prin legi și intrate în tradiție, are dreptul să propună scoaterea din armată a oricărui ofițer.

Legea este nedreaptă, abuzivă și pusă în slujba Partidului Comunist. Nesiguranța în cariera militară slăbește entuziasmul, autoritatea și caracterul și mai ales omoară personalitatea.

d) Guvernul actual a înființat o *Direcțiune Superioară a Educației și Culturii în Armată*⁵ pe care a pus-o sub conducerea generalului Precup și a generalului Maltopol⁶.

Primul a fost legionar, care în gradul de lt. col. a atentat la viața regelui Carol II. În 1934 a fost degradat și condamnat la muncă silnică pe viață. Scos din închisoare de comuniști, a

---

colegiul Dolj, unde el însuși a candidat, că „dacă unitățile lor nu vor vota în unanimitate lista BPD-ului, vor fi desființate, iar ei – împrăștiați în toată țara”, a pus la dispoziția ocupanților sovietici arhiva Cabinetului Militar al marelui Antonescu, deși înțelegerea cu aceștia nu prevedea acest lucru.

⁵ Direcția Superioară de Cultură, Educație și Propagandă (DSCEP) a fost a fost o structură înființată în baza Înaltului Decret Regal nr. 320 din 26 aprilie 1945 și a Ordinului General nr. 29 din 8 mai 1945, subordonată direct Ministerului de Război. În acest scop au fost desemnați 6 ofițeri și 4 subofițeri din Divizia 1 Voluntari „Tudor Vladimirescu – Debrețin”. În baza aceluiași decret în armata română au fost reîncadrați 1005 ofițeri și subofițeri din Divizia „Tudor Vladimirescu” care au primit misiunea de a fi instructorii politici ai viitoarei armate române. Cf. Petre Opriș, *Două creații sovietice: Direcția Superioară Politică a Armatei și Divizia 1 Voluntari Români „Tudor Vladimirescu – Debrețin”*, 31 august 2019.

⁶ La 6 iulie 1945, considerând că „a face politica justă a regimului democratic în care trăim este una din datoriile de frunte ale fiecărui ostaș”, Direcția Superioară pentru Educație, Cultură și Propagandă cerea Ministerului de Război abrogarea articolelor de lege care interziceau militarilor să facă politică. Cererea a fost respinsă, ceea ce nu l-a împiedicat pe ministrul Vasiliu-Rășcanu să nu faciliteze propaganda comunistă în armată. În condițiile schimbărilor politice, autoritățile comuniste apreciau că armata nu mai făcea „politica de partid sau personală, ci politica intereselor vitale ale țării, alături de popor”. „Armata trebuie să facă politică”, declara însuși Constantin Vasiliu-Rășcanu, o schimbare decisivă pentru ceea ce se considera a fi menirea armatei.

devenit membru activ al Partidului Comunist, i s-au dat două grade, a fost reactivat și numit șef al noii direcțiuni.

Generalul Maltopol, o mediocritate recunoscută, a venit în țară cu grad de colonel, în 1944, ca comandant secund politic al diviziei sovietice „Tudor Vladimirescu”, compusă din români foști prizonieri din actualul război în Rusia care au aderat la comunism.

Educația în armată se face după directivele celor doi pe care le dau celor aproximativ 1000 de indivizi aparținând diviziei „Tudor Vladimirescu”, **care sunt împrăștiați la toate unitățile armatei.** (subl. S. C.)

Elementele arătate mai sus sunt în majoritate foști subofițeri sau grade inferioare cu numai câteva clase primare, avansați de sovietici la diferite grade ofițerești pentru faptul că și-au însușit credința și educația comunistă.

Oștirea este dezorientată de această educație făcută în mod oficial și obligatoriu pentru că în felul acesta se încearcă:

- ruperea legăturilor între corpul ofițeresc (care nu acceptă ideile comuniste) și trupă prin scăderea prestigiului ofițeresc care n-are voie să facă educația subalternilor săi;

- propaganda pentru doctrina comunistă;

- transformarea armatei în instrument al Partidului Comunist și al actualului guvern;

- propaganda antimonarhică, monarhia neputându-se sprijini pe comunism. Generalul Precup a afirmat aceasta în conferința ofițerilor de la Serviciul educației și culturii, proferând expresii jignitoare la adresa Suveranului. (Caz cunoscut de generalul Vasiliu-Rășcanu și generalul Borda.)

- distrugerea prestigiului și autorității corpului ofițeresc prin aceea că „educatorii” atașați pe lângă toate unitățile armatei, deși grade mici, care variază de la plutonier până la maior au titlul de „ajutor de comandanți”.

Aceștia caută să-și impună autoritatea peste capul comandanților și cenzurează activitatea lor. De ex.: la armata generalului de armată Atanasiu, ajutorul de comandant este un maior. Acești ajutoari de comandanți încearcă să aplice pedepse ofițerilor mai mari în grad decât ei. Ei spionează tot ce se petrece în comandamentele și unitățile respective și raportează direct șefilor lor politici.

Efectul este dezastruos din punct de vedere al disciplinei și încrederii în comandanți. El duce direct la disocierea armatei.

5. Prin salarizarea cu totul insuficientă a ofițerilor și subofițerilor, în comparație chiar cu muncitorii manuali necalificați se urmărește:

- pauperizarea lor;
- hrănirea insuficientă;
- umilirea și scăderea prestigiului lor;
- înclinarea spre ideile comuniste, care ar putea să-i salveze din situația în care i-au adus reacționarii;
- părăsirea cadrelor oștirii, care nu le asigură nici minimum de existență.

În adevăr:

Un muncitor necalificat primește până la 150.000 lei lunar.

Un cantonier CFR primește 86.000 lei lunar, plus locuința.

Un măturător de stradă primește 84.000 lei lunar, plus echipament pentru lucru și alte avantaje prin economat.

Pe când ofițerii, cu toate sporurile de război, primesc lunar aprox.:

Generalii (toate gradele) de la.....120.000–160.000 lei lunar

Colonelul.....104.000 lei lunar

Lt.-col.....96.000 lei lunar

Maior .....85.000 lei lunar

Căpitan .....76.000 lei lunar

Locotenent.....60.000 lei lunar
 Sublocotenent .....45.000 lei lunar

Să se compare cele două categorii de salariați.

Raportat la valoarea în aur, stabilită la bursa liberă, solda unui general de-abia atinge un napoleon aur⁷.

Se menționează că salarizarea ofițerilor din diviziile sovietice compuse din prizonierii români este mult mai bună și se face prin administrația sovietică. La aceasta se mai adaugă hrana și echipamentul gratuit, plus alte numeroase avantaje cum este, de exemplu, gratuitatea transportului.

6. Din cauza livrării în mod excesiv ale cerealelor, vitelor și altor alimente, pentru satisfacerea clauzelor prevăzute de Armistițiu, hrana populației civile a devenit insuficientă. Sunt centre amenințate de foamete.

Din lipsa resurselor (anul acesta este din punct de vedere agricol deficitar), oștirea este rău hrănită. Deși alimentele s-au scumpit enorm, guvernul menține alocația pentru un soldat de 170 lei zilnic. Soldatul este subnutrit. Nu i se dă carne și grăsimi. Pâinea este insuficientă și de rea calitate.

Guvernul fără a ține socoteala de aceste lipsuri și de faptul că războiul a încetat livrează și astăzi zilnic hrană în natură pentru un milion de soldați sovietic, rația conținând 5000 calorii (pentru soldații români, rația atinge 1500 calorii).

Dacă guvernul va continua această hrănire, care probabil merge și la trupele sovietice din Bulgaria, Serbia și Ungaria și dacă va continua cu livrările de grâu din noua recoltă, vom muri de foame în țara românească, producătoare de grâu.

Armata română este hrănită de două ori pe săptămână cu oase și cartilaje, adică capetele și partea de jos a picioarelor ce rămân de la vitele sacrificate pentru armata sovietică.

---

⁷ Adică echivalentul a șapte grame aur.

Populația civilă nu primește carne, cu excepția comuniștilor consacrați și a lucrătorilor prin economate.

Prin faptul că guvernul este de acord ca toate fabricile să lucreze pentru armata sovietică, nu se pot asigura nevoile de echipament pentru oștirea română și nu i se lasă nici materiile prime (lână, bumbac, piei).

O cotă de 10.000 perechi bocanci noi, cedată de sovietici recent, va servi pentru echiparea trupelor ce vor defila la 23 august. Restul echipamentului trupelor române se compune din vechituri ce se tot cârlesc, iar magaziiile sunt goale.

În țară se găsesc 2 *divizii sovietice*, formate din prizonieri români, căzuți prizonieri în Rusia.

Numele lor sunt:

– „Tudor Vladimirescu”, condusă de generalul Cambrea...

– „Horia, Cloșca și Crișan”, condusă de generalul Lascăr, căzut prizonier în luptele de pe Don.

(...)

Aceste două divizii fiecare cu câte un efectiv de 10.000 de oameni (cele românești au aproximativ câte 3.000 oameni) sunt menținute cu organizarea de război și gata de intervenție.

Ele au ca scop:

Sprijinirea actualului guvern, care nu contează nici pe devotamentul unităților armatei române și nici pe simpatia și încrederea mării majorități a populației civile.

Cele două divizii au avut darul ca, prin prezența și amestecul lor în armata noastră și în politica internă, să creeze o mare animozitate între ofițerii și subofițerii diviziilor românești și cele 2 divizii zise de „voluntari”.

La acestea s-ar mai adăuga următoarele motive:

– Compunerea celor 2 divizii este din prizonierii care și-au călcat jurământul către Rege, pe când cei care au refuzat să primească educația comunistă zac în lagăre din Rusia.

– Ofițerii celor 2 divizii au fost înaintați fără nicio pregătire profesională și trecuți înaintea ofițerilor români (din subofițeri au devenit căpitani; din elevi de școală militară, maiori; din lt. colonei au ajuns generali)

– Ofițerii celor 2 divizii au o salarizare și un tratament excepțional;

– Au fost numiți educatori ai unităților armatei române.

În Concluzie:

Prin măsurile luate de actualul guvern se tinde la:

– Formarea de elemente propagandistice pentru comunism, atât la orașe, cât și la țară.

– Distrugerea prestigiului și eliminarea chiar a actualelor cadre ofițerești.

– Se încredințează funcțiuni importante celor ce se declară pentru comunism și

– La dezagregarea armatei române și formarea alteia devotată Partidului Comunist.”

(Arhivele Statului București, fond Casa Regală, Diverse, dosar 54/1945, filele 27 – 31)⁸.

*

Constantin Sănătescu, *Jurnal*, cu o prefață de Simona Ghițescu-Sănătescu, Editura Humanitas, București, 1993.

pp. 211-212, **Luna octombrie 1945**. Viața s-a scumpit enorm. Pentru a releva acest fapt dăm un tablou de alimente cu prețurile de anul trecut și de acum, din aceeași epocă (luna octombrie)

[Se arată că prețurile au crescut de zece ori].

---

⁸ *România și Armistițiul cu Națiunile Unite. Documente vol. II*, coordonator Marin Radu Mocanu, Arhivele Statului din România, București, 1995, doc. 117, pp. 451-459.

Aceeași scumpete la fructe și la toate articolele de primă necesitate; caisele, strugurii și prunele, care au fost din belșug anul acesta, n-au scăzut sub 700 de lei kilogramul. Laptele a ajuns la 800 lei litrul. Lemnele au ajuns la 600.000 vagonul, iar cărbunii la 100.000 lei tona. Cum pot funcționarii mai ales să facă față – când lefurile doar s-au dublat de anul trecut și până acum?

Înrăutățirea situației se datorește a) inflației monetare; b) dezorganizării transporturilor; c) întrunirilor și manifestațiilor, care nu se mai termină; d) trupelor rusești care consumă exagerat și devastează sistematic. De luni de zile populația n-a mai primit nici carne, nici zahăr. Rația de pâine este de 300 grame pe zi și se dă regulat...

Lucrurile de îmbrăcăminte și încălțăminte au ajuns la așa prețuri, încât niciun funcționar de-al statului nu poate, cu o leafă lunară, să-și cumpere un rând de haine. Proprietarii au fost distruși prin reforma agrară, conacele distruse, inventarul agricol înstrăinat și vitele furate; mulți nu mai pot să-și întrețină casele și au început să vândă lucrurile din casă. Țăranii nu mai respectă bunul altuia și, îndemnați de comuniști, devastează pădurile și moșiile. De frica atacurilor rușilor, cum se face seară toată lumea se retrage și se ferecă în casă.

p. 221: **5 februarie 1946.** Situația economică internă foarte grea. Cu solda mea pe o lună nu pot cumpăra o pereche de ghete. În piață, abia dacă se mai găsesc cartofi și fasole, la 2000 lei kilogramul.

Pentru a trăi vindem din casă lucrurile ce nu sunt de primă trebuință: obiecte de artă, tablouri, covoare, colecții au început să ia drumul magazinelor de comision. Dacă va mai dura această stare de lucruri, apoi vom fi complet ruinați.

17 februarie 1946. Ziarele au ajuns la 200 lei bucata, adică de 4000 de ori mai scumpe, raportat la prețurile din 1914, pe când lefurile au crescut numai de două sute de ori. Funcționarii și pensionarii sunt cei mai nenorociți.

p. 222. **25 februarie 1946.** A fost convocat Consiliul Superior al Oștirii și ministrul de război ne pune în vedere ca armata trebuie redusă și o parte din ofițeri vor trece în rezervă. Operația este destul de dureroasă, mai ales că acești ofițeri și-au făcut datoria pe front și acum când nu mai este nevoie de ei, sunt aruncați pe drumuri.

p. 223. **12 martie 1946.** Greutățile alimentare se resimt din ce în ce mai mult. Făcând bugetul cu soția mea, am decis reducerea unui litru de lapte pe zi, precum și a ziarelor și revistelor ce cumpăram obișnuit. Caut să-mi vând harnașamentul, binoclul și alte efecte militare, de care sper să nu mai am nevoie, pentru a face față scumpetei.

30 martie 1946. Dejun la Cercul Militar oferit de ministrul de război mareșalului Tolbuhin... Din discursurile ținute am dedus că mareșalul Tolbuhin este și comandantul șef al trupelor române și că trebuie să existe o convenție militară între guvern și ruși ca armata română să meargă alături de ruși în cazul unui conflict armat. Această supoziție ne-a fost întărită și de faptul că mareșalul Tolbuhin ne-a donat în numele guvernului rus, fără nicio despăgubire, trei sute de avioane, 65 care de luptă și șase divizioane de artilerie antiaeriană.

Luna aprilie 1946. Devine din ce în ce mai accentuată lupta dintre anglo-americani și Rusia pentru supremația lumii. Atacurile sunt fâțișe și chiar mă surprinde violența presei, care nu mai arată menajamente.

pp. 228. **13 iunie 1946.** Au apărut două legi militare foarte importante: legea de organizare a armatei și legea cadrului

disponibil. În legea de organizare a armatei se prevede structura armatei române de mâine. Trebuie să recunosc că Uniunea Sovietică ne-a susținut să avem o armată pe timp de pace destul de importantă, când de fapt ar fi putut să ceară desființarea completă a armatei. Vom avea astfel o organizare militară completă a teritoriului (regiuni teritoriale și cercuri teritoriale corespunzătoare județelor). Ca mari unități: 10 divizii, o brigadă care de luptă și o brigadă motorizată; de asemenea școli militare și centrele de instrucție necesare. Efectivul armatei va fi de circa zece mii ofițeri activi, 15 mii subofițeri și 120 de mii soldați sub arme. Este o situație foarte bună pentru o țară care a dus un război nenorocit, fapt care ar fi putut determina pe învingători să ne dezarmeze complet.

Întrucât cinci mii de ofițeri și zece mii e subofițeri prisoesc față de efectivul ce avem nevoie, guvernul a făcut o lege a cadrului disponibil, unde aceștia vor fi trecuți pe timp de un an înainte de a trece în rezervă, cu avantaje de soldă foarte mari. Așadar guvernul a avut toată solitudinea față de cei ce trebuie să părăsească armata.

p. 232. **31 iulie 1946.** Cu tot sporul ce s-a făcut la lefuri, nu se ajunge a asigura un trai modest. Pentru a face față nevoilor de hrană sunt silit să vând unul din cei doi cai ce am în serviciu.

7 august 1946. În țară iar secetă, care a compromis recolta de porumb și fânețele... Scumpetea crește, a ajuns o varză să se plătească cu cinci mii de lei.

8 august 1946. Regele a semnat decretul pentru reducerea cadrului activ de ofițeri. Sunt trecuți în rezervă opt mii de ofițeri, în care intră acei mai slab notați, invalizii de război și o mie de ofițeri socotiți de actualul guvern drept reacționari, adică fiind vădit contra comunismului. Aceștia din urmă sunt

dintre cei mai capabili și cu toată opunerea regelui, nu au putut fi păstrați în armată, întrucât au intervenit rușii la cererea comuniștilor ca să fie îndepărtați imediat.

11 noiembrie 1946. Citesc dările de seamă ale inspecțiilor comandanților de corpuri de armată din inspectoratul meu. Este mare jale, căci soldele nu le permit ofițerilor și subofițerilor să mănânce decât o dată pe zi. Cunosc cazul unui maior de stat major care și-a vândut mantaua pentru a cumpăra cartofi în vederea iernii. Asemenea tragedii se văd în mai toate familiile lipsite de alte venituri decât acelea ale soldei. Eu, care am cea mai mare soldă din armată, de abia am putut cumpăra cu toată solda pe o lună 250 kg de cartofi. Mă întreb cum voi ieși din iarnă, întrucât nu am la dispoziție suma necesară încălzitului pentru cele trei luni cât durează gerul.

p. 243. **21 februarie 1947.** Moneda s-a depreciat mult, așa că pensionarii și funcționarii fără alte venituri sunt în mizerie. Cu solda mea de general, care este cea mai mare din armată, nu pot cumpăra zilnic decât ½ litru de lapte, ¼ kg fasole, ¼ kg cartofi și ¼ kg pâine, nemairămânând nimic pentru chirie, încălzit, luminat, îmbrăcat, încălțat etc. Sau, mai bine zis, cu solda mea pe o lună n-aș putea cumpăra decât 65 de ouă, deoarece oul a ajuns la 12.000 lei unul. Din această cauză, fiecare este silit să recurgă la fel de fel de operații mai mult sau mai puțin corecte, pentru a-și asigura existența. Ne-am coborât numai la preocupări animalice, adică numai în legătură cu hrana; preocupările de ordin mai înalt au fost excluse.

pp. 244-245. **20 martie 1947.** Conferința de la Moscova a început sub auspicii nefavorabile... Doctrina Truman este la ordinea zilei și mulți cred că el a aprobat posibilitatea unui război; de altfel asta ar fi soluția cea mai bună pentru lichidarea comunismului.

p. 245. **28 martie 1947**. Alimentele lipsesc și mai rar căpătăm pâine; cu ceva cartofi, orez sau macaroane simt veșnic că nu sunt sătul. Se găsește carne de miel la prețul de 80 mii lei, însă nu pot să cumpăr, deși solda mi-a fost ridicată de două ori și jumătate.

p. 248. **1 mai 1947**. Banca Națională a emis bancnote de un milion... Aghiotantul meu mi-a adus solda pe aprilie, adică șapte bilete de câte un milion, ceea ce reprezintă la prețurile pieței, costul unei săptămâni de existență. Mizeria crește și o dată cu seceta ce ne amenință a treia oară consecutiv. Timp de zece zile n-am primit nici pâine, nici mălai, rămânând să se descurce fiecare cum poate.

p. 253. **22 iulie 1947**. Toată lumea vorbește numai de războiul care trebuie să izbucnească între ruși și americani. În definitiv de ce ar începe acum și n-a început mai demult, întrucât prilejuri pentru așa ceva au fost destule... Sunt dintre cei care nu cred că va izbucni acest război mult așteptat, fiindcă America – și mai ales Anglia – nu au puțința de a ajuta decât cu bani, cu aviație și flotă, așa că trebuie să se găsească în Europa o țară sau mai multe care să poată mobiliza zece milioane de soldați și aceștia să facă războiul propriu-zis. Or, în Europa situația este dezastruoasă...

p. 254. **15 august 1947**. Un alt eveniment a fost stabilizarea făcută de guvern – în condiții cu totul surprinzătoare. Nu a fost o stabilizare ci o confiscare de averi, căci s-a dat dreptul de a schimba numai o sumă infim de mică, care abia îți ajungea să trăiești câteva zile. Au fost ruinați complet negustorii și țărani, care aveau sume mari de bani; însă, neputând să le schimbe, și-au văzut munca irosită. Schimbul s-a făcut la 1 leu stabilit pentru 20.000 lei vechi, iar suma cea mai mare admisă la

schimb a fost 5 milioane. Cum eram în inflație, fiecare deținea zeci, sute și chiar miliarde lei.

Ultima însemnare **30 august 1947**. În fine a ratificat și Rusia tratatul de pace cu România. Să vedem acum dacă se va executa și își va retrage trupele din România, lăsând numai pe cele prevăzute pentru paza liniilor de comunicație cu Austria. Dacă ar începe rușii să plece din țară ar fi o mare ușurare pentru noi, căci întreținerea lor ne-a secătuit de tot.

DIPLOMAȚIA PONTIFICALĂ LA BUCUREȘTI ÎN PRIMII ANI AI RĂZBOIULUI RECE. ÎNTRE CUTUME DIPLOMATICE ȘI IMPERATIVE IDEOLOGICE

Elena Cristina Brăgea¹

Abstract

This article examines the symbolism of the change of Romania's National Day under Soviet influence, with a particular focus on related memorial and cultural practices. A central aspect of the analysis addresses the influence of these new dynamics on the organization and functioning of the diplomatic mechanism, and especially the attributions of the Papal Nuncio, in his capacity as Dean of the Diplomatic Corps accredited in Bucharest.

Keywords: *Papal Nuncio, Diplomatic Corps, Dean, National Day, official ceremony*

Introducere

Subiecte conexe istoriei relațiilor bilaterale dintre statul român și cel pontifical, care nu au fost abordate până în prezent, și care merită atenție pentru rolul lor în configurarea unor noi practici diplomatice atât de partea română, cât și de cea pontificală, privesc protocolul și ceremonialul diplomatic. Dintre acestea amintim atribuirea decanatului Corpului diplomatic acreditat la București nunțiului apostolic, după

---

¹ Cercetător științific, Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară.

oficializarea raporturilor diplomatice în 1920, statul român adoptând, din rațiuni de curtoazie, modelul practicat de statele de tradiție catolică. Ambiguitatea dată de suprapunerea conflictuală a normelor de protocol diplomatic cu cele ale protocolului ecleziastic catolic au determinat o provocare pentru diplomații pontificali în misiune în spațiul oriental. Comunicarea menținută de nunțiul apostolic de la București cu responsabilii pontificali, precum și corespondența dintre nunții aflați în misiune în diferite state cu minoritate catolică, au evidențiat preocuparea Sfântului Scaun de a găsi soluții echitabile pentru adaptarea la specificitățile acestui spațiu. Așadar, raporturile bilaterale au determinat o adaptare a ambelor părți în vederea armonizării practicilor și cutumelor diplomatice.

După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, intrarea României sub sfera de influență a Moscovei a antrenat o recalibrare a diplomației românești, în consonanță cu principiile și obiectivele sovietice. O revalorificare semnificativă în ecuația politicii externe a guvernului de la București a avut-o relația cu statul pontifical. Intrând în mod inevitabil sub incidența viziunii ateiste a ideologiei comuniste, raportul diplomatic cu Sfântul Scaun a suferit variate articulări odată cu instalarea guvernului comunist la București, reflectând în mod sugestiv coordonatele liniei politice ale acestuia. Numeroasele încălcări ale prevederilor Concordatului de către autoritățile române au dus la deteriorarea rapidă a relațiilor diplomatice dintre România și Sfântul Scaun. Folosirea actelor persecutoarei sau prejudiciabile împotriva Bisericii Catolice și a ierarhilor acesteia, campania defăimătoare de presă împotriva Sfântului Scaun și a Suveranului Pontif, încălcarea imunităților diplomatice, urmată de numeroase proteste din partea Nunțiaturii Apostolice, s-au reflectat în prezența publică a reprezentantului

pontifical la ceremoniile oficiale ale statului român. Una dintre funcțiile principale ale decanului, aceea de a fi imaginea și purtătorul de cuvânt al Corpului diplomatic, a fost supusă unui proces de vidare a semnificației. Acest demers a fost urmat cu consecvență de autoritățile comuniste, până la excluderea definitivă a nunțiului din spațiul public și transformarea decanatului într-o funcție simbolică, lipsită de operativitate, totul culminând cu închiderea Nunțiatunii apostolice de la București în 1950 cu ruperea raporturilor bilaterale.

O lectură a evoluției prezenței și rolului nunțiului apostolic la ceremoniile cu caracter public ar putea reprezenta un indicator al considerației și interesului atașat Sfântului Scaun de către statul român. Ipoteza centrală a acestui studiu este aceea că îndepărtarea progresivă a reprezentantului papal din spațiul public în decursul anilor '40 a reflectat gradul de influență sovietică în mecanismul decizional al guvernului român. Presupunem că această măsură a avut rolul de a slăbi prestigiul Sfântului Scaun și a constituit preludiul unei campanii de defăimare a Bisericii Catolice și a Suveranului Pontif, reflectată în presa românească, care reproduceau atacurile Moscovei împotriva Sfântului Scaun².

Ecouri ale sovietizării României la nivelul diplomației pontificale

Pentru decan, unul dintre cele mai importante momente de reprezentare a Corpului diplomatic în spațiul public era sărbătoarea națională a Regatului României. Cunoscută sub denumirea de „ziua regelui” sau „ziua regalității”, data de 10 mai a

---

² Archivio della Congregazione per le Chiese Orientali (în continuare: ACO), serie Romeni, sotto-serie Affari generali, pos. 219/1945, fasc. 1, ff. 8/4, 8/5.

fost sărbătorită ca zi națională a statului român pentru o lungă perioadă de timp, simbolismul acestei date fiind atașat unor evenimente semnificative pentru monarhia română și statul român³. În 1945, nunțiul apostolic, decan al Corpului diplomatic, a fost exclus pentru prima dată de la ceremoniile oficiale ale statului român, inclusiv de la demonstrațiile dedicate sărbătorii naționale de la 10 mai. Rămas la reședința sa, nunțiul a procedat în conformitate cu practica protocolară pentru acest tip de eveniment, prin ridicarea drapelului papal la sediul misiunii diplomatice. Nunțiul apostolic Andrea Cassulo a prezentat lui Domenico Tardini, secretar al Congregației pentru Afaceri Ecleziastice Extraordinare, ceremonia la care nu a participat, remarcând caracterul „particular sovietic” al acesteia. Profitând de sărbătoarea națională, autoritățile române

---

³ La 10 mai 1866, Carol de Hohenzollern-Sigmaringen a depus jurământul în fața Adunării Constituante a Principatelor Române Unite. La 10 mai 1877, Senatul României a votat proclamația de independență față de Imperiul Otoman. La 10 mai 1881, Carol I și soția sa, Elisabeta, au fost încoronați regi ai Regatului României, după ridicarea la rang de regat a principatului român în martie 1881 prin votul Parlamentului român și recunoașterea internațională aferentă. Pentru a marca evenimentul, ziua națională sărbătorită la 10 mai 1881 a fost una dintre cele mai spectaculoase sărbători din istoria României. Interzisă în 1917, în urma ocupației germane a țării, aceasta a fost sărbătorită după 1918. În urma abdicării forțate a regelui Mihai I, la 30 decembrie 1947, și a instalării regimului comunist, data de 10 mai ca sărbătoare națională a fost interzisă, fiind înlocuită cu 23 august, zi în care, în 1944, Armata română a întors armele. La 14 mai 2015, ziua de 10 mai a fost declarată sărbătoare națională prin Legea 103/2015, publicată în *Monitorul Oficial*, Partea I, nr. 336/18 mai 2015. Legiuitorul român a dispus organizarea de manifestări culturale și artistice cu prilejul zilei de 10 mai de către Parlament, Președintele României, Guvern, alte autorități publice centrale, precum și autorități ale administrației publice locale (art. 2 § 1). Fondurile necesare pentru celebrarea diferitelor evenimente pot proveni din bugetele locale sau din bugetul autorităților și instituțiilor publice, în limita alocărilor bugetare aprobate. (art. 2 § 2).

au dezvelit în Piața Victoriei un monument dedicat soldaților ruși, care au luptat pentru eliberarea Transilvaniei. Prin ne-trimiterea invitației nunțiului nici pentru festivitățile publice, nici pentru primirea făcută cu această ocazie de ministrul de război, guvernul român s-a angajat, sub influența sovietică, într-o abordare dublu-articulată. Măsura omiterii nunțiului de la ceremoniile cu caracter public a indicat intenția de a-l izola de ceilalți membri ai corpului diplomatic și de a-i contesta statutul de decan, cu scopul de a leza prestigiul Sfântului Scaun. Apoi, absența nunțiului, ca decan al corpului diplomatic, la acest tip de evenimente a dat posibilitatea reprezentantului diplomatic sovietic, Serghei Kaftaradze (1945-1952), să ocupe funcția de decan, prerogativă revendicată încă de la sosirea sa la București în 1945. De altfel, Directorul Protocolului din Ministerul Afacerilor Străine, Vlădescu, mărturisea secretarului Nunțiaturii Apostolice că prezența reprezentantului pontifical la o ceremonie marcată de dezvelirea monumentului soldatului sovietic ar fi fost nepotrivită, în condițiile în care Sfântul Scaun nu întreține relații diplomatice cu guvernul sovietic. Urmărind cu atenție infiltrarea elementului sovietic în diferitele sfere ale vieții politice, sociale și culturale românești, diplomatul pontifical remarca prezența tot mai perceptibilă a acestui fenomen și la nivel religios, având ca spațiu de manifestare Biserica Ortodoxă Română. De exemplu, în același mai 1945, de sărbătoarea Învierii, în Catedrala patriarhală au fost ținute salutări în rusă, iar câteva zile mai târziu s-a oficiat o liturghie în limba slavonă⁴.

În raportul său privind activitatea Nunțiaturii Apostolice la București în 1945, nunțiul Cassulo îi descria cardinalului Tardini incidentul provocat de atitudinea ambasadorului sovietic în chestiunea decanatului Corpului diplomatic:

---

⁴ *Ibidem*, f. 8/2.

„În această perioadă a sosit la București noul ambasador sovietic Kaftaradze. După ce și-a prezentat scrisorile de acreditare suveranului, trebuia, ca de obicei, să ia contact cu Corpul diplomatic și, în primul rând, cu nunțiul, în calitatea acestuia de decan și, ca și el, de ambasador. Poate pentru că era nou și nu cunoștea cutumele, a cerut la Protocol lista miniștrilor acreditați pe lângă Rege. Se pare că Ambasada sovietică considera că nunțiul avea doar rangul de ministru și că el [ambasadorul sovietic, n.n.] era primul între ceilalți șefi de misiuni diplomatice. Ministrul Afacerilor Externe a subliniat în mod clar și categoric că nunțiul era decanul Corpului diplomatic de la București și că avea rang de ambasador și că, în această calitate, Guvernul român l-a recunoscut și l-a considerat întotdeauna, urmând ca la momentul oportun să ridice misiunea sa la Vatican la rangul de ambasadă. În ceea ce mă privește, am spus că foștii miniștri sovietici veniseră întotdeauna la Nunțiatură pentru a-și lăsa cărțile de vizită și că eu am răspuns acestei curtoazii; că dacă noul ambasador mi-ar fi oferit mâna, i-aș fi dat ambele mâini și inima mea. Deocamdată, întâlnirea nu a avut loc, dar Guvernul consideră că persoana este nouă și că este mai bine să avem răbdare și să așteptăm, afișând o atitudine demnă, dar rezervată, mai ales că starea de lucruri nu este încă normală”⁵.

Îndepărtarea reprezentantului pontifical a fost sugestivă pentru economia Corpului diplomatic acreditat la București. Într-o perspectivă globală, aceste transformări în gestionarea decanatului indicau problematici mai ample de politică externă. Guvernul român menținuse până atunci cu fermitate principiul decanatului în favoarea Nunțiaturii Apostolice, dar în această situație s-a dovedit neputincios în fața directivelor sovietice. La ambiguitatea discursivă a autorităților române în legătură cu prerogativele decanatului – imputabile reprezentantului pontifical, diplomații italieni remarcau o duplicitate gestuală, reflectată în atitudinile contrastante ale autorităților politice române. Curtoazia subtilă a ministrului de Externe față de deținătorul oficial al atributului de decan contrasta cu impolitețea Președinției

---

⁵ Archivio Apostolico Vaticano (în continuare: AAV), fondo Nunziatura in Romania (în continuare: fNR), busta 68, fasc. 363, f. 93 (traducerea noastră în limba română).

Consiliului, care l-a exclus pe nunțiu de la orice ceremonie oficială⁶. Toate aceste elemente reflectau începutul alunecării țării în sfera de influență a Moscovei și, în mod tacit, premisele unei re poziționări în raport cu Sfântul Scaun.

Revendicarea decanatului de către ambasadorul sovietic a determinat nu doar preocuparea diplomației pontificale, ci și instalarea unui sentiment de nesiguranță în rândul membrilor Corpului diplomatic acreditat la București. Cum problema decanatului nu a cunoscut o rezolvare rapidă, au apărut treptat întrebări și incidente de natură protocolară, care au îngreunat sau incomodat cutumele diplomaților străini de la București. De exemplu, responsabilitatea prezentării urărilor de Anul Nou ale Corpului diplomatic către rege revenea decanului. La sfârșitul anului 1946, dată fiind incertitudinea atribuirii poziției de decan, șefii misiunilor străine s-au consultat cu secretarul general al Ministerului Afacerilor Externe, Victor Brătianu, în privința manierei potrivite de acțiune în acel context. Răspunsul a fost rapid: „Ne bazăm încă o dată pe capacitatea de înțelegere al nunțiului”⁷.

Linia directivă a autorităților române urmărea, așadar, aceeași manieră de acțiune ca în cazul sărbătorilor naționale și a deschiderii Camerelor, prin îndepărtarea nunțiului, dar evitând în același timp o soluție concretă de reglementare a situației. În eventualitatea unor proteste ale nunțiului față de încălcarea prerogativelor și prestigiului său, un artificiu de natură protocolară trebuia să echilibreze situația, în cazul urărilor de Anul Nou optându-se pentru prezentarea de felicitări

---

⁶ Cosmin Oprea, „Nunțiatura Apostolică din România (1945-1950)”, în vol. *Un secol de relații diplomatice între România și Sfântul Scaun. 1920-2020*, Ed. Arhiepiscopiei romano-catolice din București, București, 2020, p. 126.

⁷ AAV, fNR, busta 69, fasc. 369, f. 128.

sub formă de telegrame individuale. Informat în acest sens, nunțitul s-a adresat mareșalului Curții Regale, Dimitrie Negel. În cursul discuțiilor, a fost întărită intenția autorităților române de a păstra prerogativa decanatului pentru reprezentantul Sfântului Scaun. Cu toate acestea, mareșalul a atras atenția asupra pericolului care îl amenința atât pe diplomatul pontifical, cât și guvernul, apelând la înțelegerea acestuia pentru a găsi, încă o dată, o soluție pentru a salva deopotrivă demnitatea nunțitului și poziția guvernului. Soluția propusă a fost evitarea pentru moment a obiceiului de a-l primi pe decan la Curte pentru prezentarea urărilor de Anul Nou, mareșalul angajându-se să explice personal regelui și ministrului de Externe această „soluție de compromis”, promițându-i nunțitului că lucrurile aveau să revină la normal când guvernul român avea să fie liber și independent.

Conștient de situația dificilă a guvernului român, nunțitul apostolic s-a arătat deschis la găsirea unui aranjament reciproc favorabil. Cu toate acestea, el nu-și putea neglija responsabilitatea de a proteja prerogativele Sfântului Scaun. Pentru a ajunge la un *modus vivendi*, a cerut responsabililor pontificali instrucțiuni concrete în gestionarea acestei problematici, solicitând transmiterea acestora prin telegraf prin intermediul autorităților americane. Canalul de comunicare utilizat de diplomatul pontifical în această speță nu era unul neobișnuit, Nunțiatura Apostolică de la București apelând recurent în acest sens la anumite misiuni străine, și anume cea italiană, americană și elvețiană. Acest lucru era necesar, pe de o parte, din cauza diverselor probleme de comunicare cu care se confrunta Nunțiatura din cauza autorităților locale, inclusiv cenzura corespondenței diplomatice, iar, pe de altă parte, pentru a asigura o mai bună securitate a informațiilor în

momentele critice⁸. În cele din urmă, soluția convenită a fost aceea de a trimite scrisori individuale ale șefilor de misiuni direct mareșalului Curții Regale, însărcinat să transmită personal suveranului urările diplomaților⁹.

Reflectate inițial în obstrucționarea exercitării prerogativelor decanului Corpului diplomatic, confruntările îndreptate împotriva persoanei nunțiului apostolic și, indirect, împotriva Sfântului Scaun, au luat curând forme foarte diferite. Evoluția generală a fost din ce în ce mai îngrijorătoare, nunțiul constatând situația delicată a Bisericii Ortodoxe Române și, în special, a patriarhului Nicodim Munteanu în raport cu conducerea comunistă a țării. În același timp, poziția ostilă față de Biserica Catolică, declarată public de unii reprezentanți ai Ministerului Cultelor, a sporit îngrijorarea reprezentantului pontifical cu privire la viitoarele măsuri ale guvernului comunist¹⁰.

În această dinamică, linia directoare de acțiune a autorităților române a trecut de la domeniul simbolic la măsuri de natură juridică. Acuzat de colaborare cu fostul guvern în timpul dictaturii militare, nunțiul a fost invitat să depună mărturie în procesul împotriva mareșalului Ion Antonescu și a ministrului Mihai Antonescu, acuzați de crime de război. Folosind procesul Antonescu ca pretext, presa de stânga a lansat o amplă campanie de defăimare a reprezentantului pontifical¹¹. În mod similar, în încercarea de a importa imaginea de „dușman” construită de discursul propagandistic al Moscovei în ceea ce privea papalitatea, atacurile presei au vizat Sfântul Scaun, acuzat de complicitate cu Benito Mussolini și Adolf

---

⁸ AAV, fNR, busta 69, fasc. 369, f. 24; busta 105, fasc. 554, ff. 31, 33, 36, 37.

⁹ AAV, fNR, busta 69, fasc. 369, ff. 130-134.

¹⁰ ACO, serie Romeni, sotto-serie Affari generali, pos. 219/1945, fasc. 2, f. 38.

¹¹ *Ibidem*, ff. 26-27.

Hitler¹². De altfel, miniștrii francez, britanic și american de la București au văzut în acest discurs o campanie lansată la comanda Moscovei, îndreptată de partidele de stânga și de ministrul de Externe, împotriva tuturor instituțiilor de orientare conservatoare¹³. Dificultățile create Nunțiatunii Apostolice nu erau astfel decât un simptom al acestei tendințe generale, care avea să se accentueze ulterior. Îngrijorați de imprevizibilitatea acțiunilor guvernului, reprezentanții puterilor occidentale au încercat să intervină pe lângă factorii de decizie români în favoarea nunțiuului, însă fără succes. Susținerea reprezentantului pontifical în fața încercărilor autorităților comuniste de discreditare, și ulterior de înlăturare a sa, au atras nu numai sprijinul diplomaților străini, ci și al reprezentanților emigrației italiene din București, care au încercat să demonstreze atitudinea antifascistă a nunțiuului, precum și sprijinul acestuia pentru populația evreiască¹⁴.

Având în vedere dinamica discursivă îndreptată împotriva reprezentantului pontifical, plecarea monseniorului Andrea Cassulo s-a dovedit inevitabilă. Acuzat că ar fi simpatizat cu mareșalul Antonescu și că ar fi colaborat cu guvernul acestuia, nunțul a fost citat de Tribunalul Poporului ca martor în procesul Antonescu. În baza indicațiilor primite de la Vatican, monseniorul Cassulo a declinat cererea autorităților judiciare

---

¹² Ovidiu BOZGAN, „Sfântul Scaun și România comunistă – o cursă cu prea multe obstacole”, în vol. *Un secol de relații diplomatice între România și Sfântul Scaun...*, pp. 173-174.

¹³ AAV, fNR, busta 69, fasc. 369, ff. 7-8, 9, 23, 24, 26, 34-35.

¹⁴ Arhiva Consiliului Național pentru Studiarea Arhivelor Securității (în continuare: ACNSAS), fond Documentar, D 68/Nunțiatura papală/1948-1949, f. 66. Despre intervențiile arhiepiscopului Cassulo în favoarea populației evreiești, a se vedea: ACNSAS, fond Documentar, D 68/Nunțiatura papală/1948-1949, ff. 386-387; AAV, fNR, busta 68, fasc. 363, ff. 7-8, 21, 26-27, 39, 50, 54; busta 92.

române. Cu toate acestea, asocierea imaginii sale cu fostul guvern a servit drept motiv pentru ca autoritățile comuniste să ceară Sfântului Scaun rechemarea sa. Potrivit unei note a Direcției Generale a Poliției, Pietro Luigi, secretarul legației italiene de la București, considera că, prin rechemarea lui Cassulo, „Uniunea Sovietică inițiază o acțiune de eliminare a reprezentanților catolicismului în țările aflate sub influența sa”¹⁵.

Inoperativitatea funcțiilor decanului: element simptomatic al ruperii relațiilor diplomatice

Practica de excludere a diplomatului papal din activitățile și ceremoniile oficiale a continuat și după plecarea monseniorului Andrea Cassulo. Menținerea unei atitudini ostile față de reprezentantul pontifical indica într-o manieră explicită că obiectul acestui demers nu viza persoana nunțiuului, prin prima calitate a sa de „colaborator” al vechiului regim, ci Sfântul Scaun. În acest context, înlocuirea monseniorului Cassulo poate oferi o cheie de lectură a strategiei avute în vedere de diplomația pontificală în fața adversității tot mai pronunțate a autorităților de la București față de Biserica Catolică. Alegerea persoanei potrivite pentru a reprezenta la nivel diplomatic Sfântul Scaun în România nu a fost cu siguranță lipsită de substanță. Numirea lui Gerald Patrick O’Hara ca succesor al lui Cassulo la București ar putea fi văzută ca o marcă a politicii Sfântului Scaun față de țările socialiste în primii ani ai Războiului Rece. În primul rând, O’Hara era american. Episcop titular de Heliopolis și Savannah, acesta se bucura de simpatia cercurilor politice catolice din Statele Unite. Într-un raport al Securității din 24 noiembrie 1947, episcopul O’Hara a fost

---

¹⁵ ACNSAS, fond Documentar, D 68/Nunțiatuara papală/1948-1949, f. 66.

descriș ca fiind „unul dintre cei mai străluciți diplomați de la Vatican”, având relații de prietenie cu președintele american Harry S. Truman¹⁶. De asemenea, întreținea o relație cordială cu arhiepiscopul de New York, Francis Spellman, care era cunoscut pentru poziția sa anticomunistă, precum și pentru apropierea sa de Papa Pius al XII-lea¹⁷. Știrile de la Vatican au confirmat importanța acestor legături. La 10 iunie 1946, Însărcinatul cu afaceri al României pe lângă Sfântul Scaun a informat, într-un raport adresat lui Gheorghe Tătărescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru al Afacerilor Externe, despre posibila numire a arhiepiscopului Spellman ca succesor al cardinalului Maglione în fruntea Secretariatului de Stat al Sfântului Scaun. Naționalitatea americană a arhiepiscopului O'Hara a fost interpretată în unele cercuri diplomatice ca fiind oportună, având în vedere protecția și sprijinul de care diplomatul s-ar fi bucurat implicit din partea Statelor Unite. Potrivit informațiilor din serviciile secrete românești, membrii legației americane de la București erau favorabili numirii lui O'Hara ca succesor al lui Cassulo. În opinia lor, grație sprijinului Statelor Unite, diplomatul pontifical de origine americană avea șanse să dezvolte o activitate religioasă și politică mult mai fructuoasă în România decât fostul nunțiu italian¹⁸.

În ceea ce privește motivația Sfântului Scaun, unii au văzut în această alegere o expresie a dorinței lui Pius al XII-lea de a fi pe placul Aliatilor¹⁹. Pentru autoritățile române, numirea unui

---

¹⁶ *Ibidem*, f. 105.

¹⁷ Marius Ioan BUCUR et al., *România-Vatican. Relații diplomatice I. 1920-1950*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 301; C. Oprea, „Nunțiatura Apostolică din România...”, pp. 129-131.

¹⁸ ACNSAS, fond Documentar, dosar 68/Nunțiatura papală/1948-1949, ff. 127.

¹⁹ C. Oprea, „Nunțiatura Apostolică din România...”, p. 131.

nunțiu american era transpunerea politicii Vaticanului de „plasare a puterii sale spirituale sub protecția celui mai influent stat de pe scena internațională”²⁰. Alegerea cardinalului Pacelli ca papă sub numele de Pius al XII-lea a fost descifrată în aceeași lumină a oportunismului Vaticanului²¹. Demnitatea noului reprezentant pontifical la București a ridicat, de asemenea, numeroase semne de întrebare. Scrisoarea de prezentare trimisă în ianuarie 1947 de cardinalul Tardini ministrului român al Afacerilor Externe informa despre decizia Sfântului Scaun de a-l numi pe Monseniorul O’Hara pentru a conduce Nunțiatura Apostolică de la București cu titlul de „regent”²². Decizia Sfântului Scaun de a înlocui funcția de nunțiu apostolic cu una de rang inferior a oferit cu siguranță o cheie de lectură privind orientarea politică a Sfântului Scaun față de guvernul de la București. Această decizie putea fi interpretată drept expresia dorinței lui Pius al XII-lea de a nu deteriora și mai mult relațiile cu guvernele comuniste. O explicație complementară ar fi putut fi intenția Suveranului Pontif de a evita umilirea reprezentantului său printr-un eventual refuz al autorităților comuniste de a-i acorda statutul de decan al Corpului diplomatic. O astfel de preocupare avea ca explicație presiunea exercitată în anii postbelici de factorul politic comunist, care a pretins atribuirea decanatului ambasadorului sovietic la București²³.

La București, decizia diplomației pontificale de a trimite un reprezentant de un grad inferior celui de nunțiu apostolic era încadrată într-un proiect mai amplu al Sfântului Scaun

---

²⁰ ACNSAS, fond Documentar, D 68/Nunțiatura papală/1948-1949, f. 105.

²¹ *Ibidem*.

²² AAV, busta 105, fasc. 556, f. 4.

²³ C. Oprea, „Nunțiatura Apostolică din România...”, p. 129.

de reformare a ierarhiei catolice active la nivel diplomatic. Inițiativa lui Pius al XII-lea de „democratizare” a personalului ecleziastic a fost descrisă de Nicolae Timiraș, însărcinatul român cu afaceri pe lângă Sfântul Scaun, ca o încercare de a reînnoi ierarhia predominant italiană prin deschiderea acesteia către diferite naționalități. Aplicarea unui criteriu supranațional în reforma personalului trebuia să înzestreze diplomația Sfântului Scaun cu membri ale căror perspective erau mai flexibile și mai extinse în comparație cu rigiditatea și dificultatea de adaptare a prelaților italieni. În contextul creșterii tensiunilor cu guvernele de orientare sovietică, Sfântul Scaun a optat pentru diplomați neeuropeni pentru a reprezenta interesele Bisericii Catolice în Europa de Est. Aleși dintre prelații suficienți de pregătiți să lase deoparte propria naționalitate pentru a reprezenta o mentalitate exclusiv vaticană, noii reprezentanți pontificali trebuiau să demonstreze abilitatea de a atașa evoluțiilor politico-diplomatice europene o abordare globală. În accepțiunea diplomației românești, numirea unui episcop american pentru a reprezenta Sfântul Scaun la București s-a înscris în această mișcare reformistă la nivelul ierarhiei diplomatice pontificale²⁴. Cu toate acestea, decizia Sfântului Scaun nu a cunoscut o accepțiune uniformă în cadrul structurilor guvernului comunist român. Ministerul Cultelor, arătând încă o dată o diferență de perspectivă semnificativă față de Ministerul Afacerilor Externe, a considerat numirea unui regent în locul unui nunțiu la conducerea Nunțiatului Apostolic de la București ca fiind un semn al relațiilor diplomatice anormale dintre cele două state. Ca răspuns la o interpelare oficială privind situația Bisericii Catolice, în timpul ședinței Camerelor

---

²⁴ Marius Ioan Bucur et al., *România-Vatican. Relații diplomatice I...*, pp. 300-301.

din 6 mai 1947, ministrul Cultelor, Radu Roșculeț²⁵, a declarat că soluționarea diferitelor aspecte semnalate (precum vacanța scaunului mitropolitan de la Blaj și a episcopiei de Iași, dar și necesitatea modificării Concordatului) rămânea imposibilă în absența unei normalizări a relațiilor diplomatice bilaterale:

„Ambasada României pe lângă Sfântul Scaun nu are încă un titular. Nunțiatura Apostolică de la București nu are încă un nunțiu, ci doar un reagent (însărcinat cu afaceri). Pentru a putea începe negocierile, cred că trebuie mai întâi să se stabilească relații diplomatice normale”²⁶.

La nivel procedural, decizia Sfântului Scaun de reprezentare prin intermediul unui diplomat de rang inferior exprima dorința de a asigura continuitatea relațiilor bilaterale cu guvernul român, în ciuda tensiunilor acumulate de la venirea la putere a regimului comunist. Această viziune transpunea dispozițiile date de Sfântul Scaun nunțiatului Cassulo de a nu-și părăsi postul până la sosirea succesorului său la București, de teamă că autoritățile comuniste aveau să îl împiedice pe noul reprezentant papal să intre în țară²⁷. Iar temerile Sfântului Scaun au fost întărite de întârzierile în acordarea vizei de intrare în România a Monseniorului O’Hara:

„Începem să credem că nu o va obține [viza, n.n.], evident din cauza mașinațiunilor Rușilor, care nu trec cu vederea faptul că Monseniorul O’Hara a luat recent o poziție fermă în dieceza sa împotriva unei comuniste care a ținut un discurs foarte reușit la Savannah Atlanta”²⁸.

---

²⁵ Ministru al Cultelor în guvernul Petru Groza, între 29 noiembrie 1946 și 5 noiembrie 1947.

²⁶ ACO, serie Romeni, sotto-serie Affari generali, pos. 219/1945, fasc. 2, f. 41 traducerea noastră în limba română).

²⁷ ACO, serie Rappresentanze pontificie, sotto-serie Romania, nunziatura apostolica in Romania, pos. 310/1936, fasc. 1, f. 71.

²⁸ ACO, serie Rappresentanze Pontificie, sotto-serie Romania, nunziatura apostolica, pos. 687/48, fasc. 2, f. 134.

Plasat ierarhic între internunțiu și însărcinatul cu afaceri, regentul „este trimis atunci când se anticipează o absență îndelungată a unui șef de misiune aparținând primei sau celei de-a doua clase și când se dorește accentuarea caracterului de stabilitate al noului reprezentant pontifical”²⁹. La București, numirea unui regent a fost problematică, mai ales că acest titlu nu era prezent în ierarhia diplomației civile. În consecință, înlocuirea nunțiuului Cassulo cu un regent a ridicat problema legitimității acordării, cel puțin formal, a prerogativei de decan al Corpului diplomatic reprezentantului pontifical. De fapt, autoritățile române sperau să identifice în acest element soluția concretă și mai puțin prejudiciabilă pentru statul român în chestiunea decanatului. În ianuarie 1947, directorul de ceremonii al Președinției Consiliului de Miniștri, Mircescu, însărcinat cu elaborarea unui proiect de regulament privind precedența șefilor de misiuni, l-a întrebat pe secretarul Nunțiatului despre rangul monseniorului O’Hara. În urma discuției, au fost schițate două scenarii: dacă diplomatul pontifical avea rangul de ministru plenipotențiar, titlul de decan ar fi fost acordat ambasadorului sovietic, Serghei Kaftaradze; dacă, în schimb, avea rangul de nunțiu, echivalent cu cel de ambasador, s-ar fi bucurat de privilegiul de decan al Corpului diplomatic, chiar dacă sosise în România după domnul Kaftaradze.

Modul în care a fost formulată aplicarea prerogativei decanatului indica poziția imuabilă a părții române, cel puțin la nivel formal, față de principiul de atribuire a decanatului. Cu toate acestea, pe parcursul cercetărilor noastre nu am reușit să identificăm niciun document produs de autoritățile române

---

²⁹ Iginò Cardinale, *Le Saint-Siège et la diplomatie. Aperçu historique, juridique et pratique de la diplomatie pontificale*, Desclée & Cie, Paris/Tournai/Rome/New York, 1962, p. 99.

sau rezultat în urma schimburilor dintre Nunțiatura de la București și Secretariatul de Stat al Sfântului Scaun privind o decizie oficială în problematica decanatului după instalarea regimului comunist. În acest context, presupunem că prerogativa de decan a continuat să-i fie recunoscută de autoritățile române nunțiuului Andrea Cassulo, dar în mod tacit, diplomatului pontifical cerându-i-se să evite exercitarea acesteia prin acțiuni publice. Înlocuirea nunțiuului cu un reprezentant de rang inferior a creat posibilitatea de a reglementa problema decanatului. În calitate de regent, noul reprezentant papal, monseniorul O'Hara, nu mai beneficia de prerogativa de decan, acordată, conform prevederilor internaționale, doar nunțiuului apostolic, asimilat demnității de ambasador. Cu toate acestea, soluția a fost mai degrabă rezultatul unei concesiuni a diplomației pontificale, menită să evite o înrăutățire a relațiilor cu sovieticii, decât o rezolvare peremptorie a problemei decanatului de către autoritățile române.

Un element interesant în procesul de înțelegere a logicii autorităților comuniste în raport cu reprezentantul pontifical la București este relevat de inflexiunile terminologice atașate titlului său. Un tabel al membrilor Nunțiatunii Apostolice din decembrie 1947, disponibil în arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, arată o structură pe trei niveluri, respectiv diplomatică, administrativă și internă. Conform acestui document, Gerald Patrick O'Hara a fost trecut pe lista personalului diplomatic ca nunțiu apostolic³⁰. Indicarea

---

³⁰ Conform tabelului întocmit la 8 decembrie 1947, personalul diplomatic al Nunțiatunii Apostolice din București era format din Gerald Patrick O'Hara, nunțiu apostolic, Guido del Mestri de Schonperg, aecretar, și Johan Kirk, atașat al Nunțiatunii; personalul administrativ era format din surorile Claire Cath. Laslau – responsabil canonic, M. Alypu Claire, Verone Victoria Schlamp, Bernadette Barbe Müller și Steliana (din Mircești, Roman);

titlului de *nunțiu* în loc de cel de *regent* s-a datorat probabil unei necunoașteri a problematicii de către funcționarul însărcinat cu redactarea documentului. Aceeași eroare se întâlnește în actele Direcției de Poliție³¹ precum și în dosarul personal al Monseniorului O'Hara din cadrul arhivei sus-menționate, reprezentantului pontifical fiindu-i atribuit invariabil titlul de *nunțiu apostolic*³². Fișa de clasificare a dosarului din arhiva instituției (Fond Operativ) descrie conținutul astfel: „A fost nunțiu papal al Vaticanului la București. A fost în slujba spionajului Vaticanului, implicat în diverse comploturi descoperite și lichidate de organele de securitate”. Totodată, documentele arhivelor diplomatice îl prezintă ca *regent*, în conformitate cu demnitatea indicată în actele oficiale³³. Dosarul referitor la monseniorul O'Hara disponibil în fondul „Reprezentanți străini” al arhivei Ministerului Afacerilor Externe al României indică încă de la prima pagină calitatea diplomatului, și anume cea de „regent al nunțiaturii”. Apoi, unul dintre primele documente care evocă demnitatea monseniorului O'Hara este scrisoarea de prezentare către partea română. Întrucât funcția de secretar de stat al Sfântului Scaun era vacantă după moartea monseniorului Luigi Maglione, sarcina de prezentare a regentului O'Hara i-a revenit lui Domenico Tardini, secretar al Congregației pentru Afacerile Ecleziastice Extraordnare. La 8 ianuarie 1947, acesta a trimis o scrisoare în care îl prezenta pe noul reprezentant pontifical lui Gheorghe Tătărescu, ministrul român de Externe. Folosirea demnității de „regent” de care se

---

personalul de serviciu era format din Fiorello Losso, șofer, Erich Schuster – responsabil de curățenie, Fritz Gaetner, valet, Alfred [nume ilizibil], șofer, Naghel Eusibiu și Sein Matei, servitori (ACNSAS, fond D 68, f. 134).

³¹ ACNSAS, fond D 61, ff. 183 r-v, 185, 190, 225, 269, 278, 279, 291.

³² ACNSAS, fond I 235880, vol. I-II.

³³ AMAE, fond Reprezenanți străini, dosar 25/Repr. O1, n.n.

va bucura monseniorul O'Hara în timpul misiunii sale în România va fi terminologia folosită în documentele diplomatice românești.

Lipsit de un simbolism formal, limbajul folosit de serviciile secrete pare a fi o manifestare a unei simple neglijențe terminologice, cauzate de necunoașterea prevederilor formale în materie. De asemenea, terminologia folosită în documentele elaborate de Ministerul Afacerilor Externe denotă rigoarea legislativă a limbajului de specialitate, în accepțiunea dreptului internațional. Această discrepanță evidențiată de analiza documentelor produse de cele două instituții ale statului român demonstrează o lipsă de coerență terminologică la nivel instituțional, dar fără ca elasticitate lingvistică să implice conotații de natură formală.

În mai puțin de doi ani de la sosirea la post a monseniorului O'Hara, o nouă încadrare juridică a libertății de religie a supus practic religiosul unui control strict din partea politicului. Pentru Biserica Catolică, evoluția treptată a acestor măsuri i-a paralizat activitatea, aducând ceea ce regentul O'Hara a numit „moartea prin asfixiere a Bisericii Catolice”³⁴. Ca prim pas, guvernul român a acționat la dezarticularea cadrului juridic care reglementa organizarea și activitatea cultelor în general, și a Bisericii Catolice în special, proces reflectat în prevederile noii Constituții, denunțarea unilaterală a Concordatului și aprobarea unei noi legi privind regimul general al cultelor³⁵. Măsurile

---

³⁴ AAV, fNR, busta 104, fasc. 546, ff. 47-52.

³⁵ Constituția Republicii Populare Române (Legea 114/1948), în *Monitorul Oficial*, nr. 87bis din 13 aprilie 1948, Partea I, pp. 3379-3385; Decretul nr. 151 din 7 iulie 1948 pentru denunțarea Concordatului dintre România și Sfântul Scaun, semnat la 10 mai 1927 și ratificat prin legea din 12 iunie 1929, în *Monitorul Oficial*, nr. 164 din 19 iulie 1948, Partea I, p. 5964; Decretul nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul cultelor religioase, în *Monitorul Oficial*, nr. 178 din 4 august 1948, Partea I, p. 6392-6396.

autorităților comuniste cu privire la catolicismul din România au urmat apoi două direcții, persecutarea și controlul Bisericii Catolice de rit latin, respectiv desființarea celei de rit bizantin. Printre instrumentele utilizate în acest scop s-au numărat transformarea școlilor confesionale în școli publice³⁶, supravegherea și întemnițarea membrilor clerului³⁷, desființarea cultului greco-catolic și exproprierea tuturor proprietăților acestuia, bunurile fiind ulterior preluate de Biserica Ortodoxă Română și de statul român³⁸.

Climatul de incertitudine a început să se extindă treptat la securitatea comunicațiilor cu Sfântul Scaun. În urma mai multor încălcări ale corespondenței diplomatice de către Biroul de Cenzură, Nunțiatuara Apostolică a protestat la Ministerul Afacerilor Externe pentru a-i fi respectate prerogativele, trimiterea de telegrame criptate fiind un privilegiu diplomatic general recunoscut. Au fost supuse cenzurii și publicațiile adresate Nunțiatuarei Apostolice și personalului său diplomatic, acestea suferind „mutilări, suprimări și întâzieri de livrare, contrare privilegiilor misiunilor străine”³⁹. În aceste condiții, comunicarea membrilor Bisericii Catolice din România cu Sfântul Scaun a devenit nu doar dificilă, ci și periculoasă. Pentru a le facilita misiunea în aceste circumstanțe particulare, Sfântul Scaun a acordat facultăți extraordinare nu numai reprezentantului său

---

³⁶ Alineatul 3 al art. 28 din proiectul de Constituție din 6 martie 1948 (AAV, busta 105, fasc. 552, ff. 17, 20).

³⁷ ACO, serie Romeni, sotto-serie Affari generali, pos. 219/1945, fasc. 1, ff. 28-30 ; fasc. 2, ff. 39-48.

³⁸ Decretul nr. 358 din 1 decembrie 1948 pentru reglementarea statutului juridic al fostului cult greco-catolic, în *Monitorul Oficial*, nr. 281 din 2 decembrie 1948, partea I, p. 9563.

³⁹ Printre publicațiile vizate de actele de cenzură se numărau *Osservatore Romano* trimis de la Roma, *Die Furche* de la Viena și *Frankfurter Hefte* de la Frankfurt (AAV, fNR, busta 105, fasc. 554, ff. 31, 33, 36-37).

diplomatic, ci și episcopilor catolici. Lista acestor facultăți, indicând atribuțiile pe care Sfântul Scaun și le rezerva, a fost comunicată de monseniorul O'Hara în cadrul ședinței episcopilor catolici din România, ținută la 27-28 iunie 1948 la București⁴⁰.

Regentul O'Hara s-a confruntat cu o campanie puternică de denigrare a Suveranului Pontif și a Sfântului Scaun. Pe lângă articole și caricaturi⁴¹, presa a contribuit la aceste atacuri prin publicarea unor poziții și discursuri denigratoare la adresa Sfântului Scaun. A fost și cazul discursului rostit la 21 februarie 1948, cu ocazia Congresului Partidelor Muncitorești, de către Gheorghe Gheorghiu-Dej, pe atunci ministru al Economiei Naționale. Acuzând spiritul de obediență al catolicilor față de Sfântul Scaun, ministrul a denunțat supunerea clerului românesc față de directivele venite de la Vatican, care vizau „o furibundă activitate reacționară și pro-imperialistă”⁴².

În toată această perioadă, strategia autorităților comuniste de izolare a diplomatului pontifical a continuat să se manifeste prin excluderea acestuia de la ceremoniile publi-

---

⁴⁰ Cu această ocazie, episcopii au redactat o scrisoare colectivă de protest împotriva abolirii unilaterale a Concordatului de către guvernul român (ACO, seria Rappresentanze Pontificie, sotto-serie Romania, nunziatura apostolica, pos. 687/48, fasc. 2, f. 145; AAV, fNR, busta 105, fasc. 554, f. 57).

⁴¹ „Idolarizarea Vaticanului și a anexelor sale”, în *Scânteia*, 11 aprilie 1948; „Ultima Gasper...anta a Vaticanului”, în *Timpul*, n° 3683, 14-15 martie 1948; *Contemporanul*, n° 77, 19 martie 1948; *Studentul român*, 23 martie 1948; *Libertatea*, 17 aprilie 1948; «„Alegeri libere” în Italia», în *Scânteia*, n° 1105b, 22 aprilie 1948, p. 1; *Timpul*, 25 aprilie 1948; „Papa Pius XII a trimis un mesaj episcopilor catolici și credincioșilor germani în care declară că lumea trebuie să ierte și să uite crimele de război comise de Germania”, în *Scânteia*, n° 1115, 9 mai 1948, p. 1; *Națiunea*, n°727, 29 august 1948; *Urzica*, n° 7/1950 (AAV, busta 105, fasc. 551, ff. 16, 30, 34, 37, 39, 54-55, 58, 59, 60-61, 63-64, 66-67, 81, 122).

⁴² AAV, fNR, busta 105, fasc. 551, ff. 22-23.

ce. În 1949, ziua națională a fost sărbătorită printr-o mare demonstrație în Piața Victoriei, urmată de o recepție la Ministerul Afacerilor Externe, la care a fost invitat întregul corp diplomatic, cu excepția reprezentantului pontifical. Descriind-i ceremonia monseiorului Domenico Tardini, secretar al Sacrei Congregații pentru Afacerile Eccleziastice Extraordnare, O'Hara remarca anumite elemente esențiale ale caracterului organizatoric al sărbătorii, care reflectau, de fapt, radiografia situației politice din țară. Evenimentul s-a remarcat printr-un pronunțat caracter elogios la adresa Uniunii Sovietice și în special a Armatei Roșii, incluzând evenimente special dedicate invitatului de onoare, mareșalul Kliment Vorosilov. Diplomatul pontifical a remarcat, de asemenea, preeminența imaginii vicepremierului Gheorghe Gheorghiu-Dej, al cărui portret a fost așezat alături de cele ale lui Marx, Engels, Lenin și Stalin, precum și absența simbolică a premierului Petru Groza, omis din discursurile ceremoniale. De altfel, Sfântul Scaun era informat că premierul Groza și protejatul său, Stanciu Stoian, ministrul Cultelor, au fost singurii miniștri care nu au fost decorați cu această ocazie⁴³. Toate aceste elemente atașate economiei evenimentului indicau direcția politicii interne și externe a statului român.

Ultima provocare lansată de autoritățile române a fost fabricarea, în 1950, a unui proces la Tribunalul Militar, în urma căruia unii membri ai Nunțiatunii Apostolice au fost acuzați de spionaj în favoarea puterilor *imperialiste*⁴⁴. A doua zi după

---

⁴³ AAV, fNR, busta 99, fasc. 524, f. 146.

⁴⁴ În primăvara anului 1950, la Tribunalul Militar din București a fost deschis un proces politic împotriva a cinci persoane acuzate de spionaj în favoarea legațiilor britanică și americană din capitala României, soldat cu condamnarea la 15 ani de muncă silnică a acuzaților (AAV, fNR, busta 99, fasc. 535, f. 647). Apoi, presa s-a concentrat asupra unui nou proces în care

pronunțarea verdictului, Ministerul Afacerilor Externe a emis o declarație peremptorie de expulzare a tuturor membrilor reprezentanței diplomatice în termen de trei zile, ceea ce s-a întâmplat la 7 iulie 1950. Relațiile diplomatice dintre statul român și Sfântul Scaun au fost întrerupte brusc și, în ciuda unui *ostpolitik* al Vaticanului, condus de cardinalul Secretar de Stat Agostino Casaroli încă de la sfârșitul anilor 1960, hiatusul diplomatic a durat aproape patru decenii.

Remarci concludive

Marcată de diferite provocări și incidente, exercitarea funcției de decan al Corpului diplomatic de către reprezentantul pontifical s-a dovedit a fi, după instalarea regimului comunist la București, un indicator al evoluției relațiilor bilaterale româno-vaticane. Acordată în semn de recunoaștere a prestigiului Sfântului Scaun, această demnitate a fost utilizată autoritățile comuniste ca instrument de discreditare a diplomatului pontifical și, implicit, a Sfântului Scaun. Excluderea nunțiului din spațiul public prin neinvitarea la evenimente oficiale și împiedicarea exercitării prerogativelor sale de decan sub influență sovietică, au găsit concursul autorităților române.

---

unul dintre acuzați era șoferul Nunțiatirii, incriminat de acțiuni subversive în favoarea puterilor *imperialiste*. Campania de presă împotriva Sfântului Scaun și a Suveranului Pontif s-a intensificat, numeroase caricaturi ale Papei apărând în ziare precum *Scânteia* și *Universul*. Procesul a fost prezentat de ziarul *Scânteia* sub titlul „Procesul unui grup de spioni și trădători în slujba spionajului imperialist”. Șoferul nunțiului a fost acuzat de spionaj militar, politic, economic și social. După cum a subliniat regentul O’Hara, adevărata activitate a misiunii papale, cea religioasă, a fost singura exclusă din lista de acuzații. În cursul procesului, cei citați l-au acuzat – în ceea ce părea a fi un act regizat – pe secretarul Nunțiatirii, arhiepiscopul del Mestri, de ieșiri clandestine din reședința Nunțiatirii (AAV, fNR, basta 99, fasc. 535, ff. 861, 862-863, 865).

Absența reprezentantului pontifical de la sărbătoarea națională a afectat atât prerogativele funcției de decan, cât și demnitatea acestuia. În plus, astfel de momente îi ofereau ambasadorului sovietic posibilitatea de a se face remarcat în fruntea Corpului diplomatic în cadrul evenimentelor publice importante, transmițând într-o manieră subtilă un mesaj politic privind vectorul de putere spre care gravita guvernul de la București.

Cu toate acestea, în decursul cercetărilor noastre în arhivele românești nu am identificat o decizie oficială a părții române în acest sens. Nici sursele pontificale nu au dus la lămurirea existenței sau nu a unui act emanat de autoritățile de la București privind renunțarea la acordarea demnității de decan diplomatului pontifical. Din aceste motive, urmărirea exactă a problematicii decanatului după instalarea regimului comunist în România nu a putut fi închisă. Ca urmare, mai multe întrebări rămân deschise: dacă și când a avut loc un transfer oficial al prerogativei de decan de la nunțiul apostolic la un alt reprezentant diplomatic (probabil ambasadorul sovietic); măsura în care nunțiul a continuat să exercite funcțiile de decan, inclusiv de mediere a comunicării între Ministerul Afacerilor Externe și Corpul diplomatic, precum și a comunicării în cadrul acestuia din urmă, în perioada în care a fost recunoscut oficial de autoritățile române ca decan, dar drepturile și onorurile aferente acestui statut i-au fost interzise. Această situație impune o orientare ulterioară a cercetării către surse alternative precum arhivele personale, memoriile și arhiva altor misiuni diplomatice la București (italiană, elvețiană, franceză).

RELAȚII ROMÂNNO-AMERICANE LA ÎNCEPUTUL RĂZBOIULUI RECE (1947-1950)

Cerasela Moldoveanu¹

Abstract

Romania resumed diplomatic relations with the USA on October 1, 1946, the first Romanian ambassador to Washington being the prose writer and essayist Mihail Ralea.

Romania's entry into the sphere of Soviet influence determined a downward trajectory of Romanian-American relations starting in 1947, after the expulsion of King Mihai I and the proclamation of the Republic.

The deterioration of the situation between the two states was due to several factors of a political nature, which were largely dictated by Moscow's policy towards the former Allies. A first alarm signal was the arrest and imprisonment of political prisoners, leaders and members of the major parties, PNL and PNT, then of other members of Romanian society, many intellectuals and career military who did their duty during the war.

Moreover, two of the members of the Associated Control Commission who were connected to the leader Iuliu Maniu and other Romanian politicians were accused of espionage and expelled from Romania.

The US government reacted and condemned the violation of human and citizen rights in Romania. Even under these

---

¹ Cercetător științific, gradul III, Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară.

conditions, during the famine period after the war years, from 1946-1947, the American authorities sent material and financial aid to Romania.

This conflictual situation was maintained in the following period, reaching a true "war of attrition" between the Romanian government and the leadership of the US embassy in Bucharest.

The illusory attempts of the American authorities to eliminate communism in the countries of southern and southeastern Europe caused, in the Romanian political environment, agitation and mutual accusations that led to restrictive and even punitive measures on the part of the communist government in Bucharest, leading to a mutual restriction of the staff of the embassies in Bucharest and Washington.

The nationalization decrees in Romania from 1948, as well as the restrictive legislation regarding import-export operations, which blocked private initiatives, led to the tightening of American export regulations, which had the effect of drastically reducing the volume of Romanian-American trade and the request to withdraw the most favored nation clause on August 1, 1951.

In the period 1946-1953, the American Senate approved the document called CSN 58/2 through which the USA adopts Titoism as the main conduct in its economic and ideological struggle, for the definitive removal of Soviet domination in Eastern Europe and then CSN 174, which modifies through a new decision the new American policy towards the ideological opponent, trying to oppose communism, by adopting a more flexible policy towards the USSR and the communist bloc, to ensure economic advantages, but with the support of the nationalist liberation movements in those countries.

Keywords: *USA, Allied Control Commission, CSN 58/2; CSN/74; The American Legation*

Anul 1947 reprezintă un punct de cotitură major în stabilirea și evoluția relațiilor României cu statele vestice și cu SUA. Este momentul definitivării tratatului de pace de la Paris, prin care țara noastră își recăpăta frontierele, cu excepția Basarabiei, dar era, copleșită de cuantumul daunelor stabilite de puterile occidentale, pe care România trebuia să le achite ca despăgubiri de război. De asemenea, URSS, prin Comisia Aliată de Control, unde deținea poziția dominantă, precum și prezența trupelor sovietice pe teritoriul țării au pus România la dispoziția cvasitotală a sovieticilor. La plata despăgubirilor de război se adăugau și cerințele și pretențiile financiare ale Moscovei, prin restituirea bunurilor confiscate de români în timpul războiului de la sovietici (evaluate inițial la 1000 miliarde lei, reduse în ianuarie 1947 la 300 miliarde), precum și întreținerea trupelor sovietice în România.

În privința restabilirii relațiilor cu SUA, acestea s-au reluat la 1 octombrie 1946, după ce au fost întrerupte în perioada războiului, în 1941, când eseistul și diplomatul Mihail Ralea și-a prezentat scrisorile de acreditare la Washington, devenind primul ministru român în SUA după război. Din partea americană, deși exista un reprezentant american în Comisia aliată de control, Burton Berry, numit încă din noiembrie 1944 cu rang de ministru în cadrul Misiunii militare americane, acesta a fost înlocuit, la 25 octombrie 1947, cu Rudolph E. Schoenfeld, cu rang de ambasador (1947-1950), fiind primul ministru american din perioada postbelică.

Relațiile dintre cele două țări, după 1947, a căror apartenență la entități și blocuri complet diferite, din punct de vedere ideologic și politic, au evoluat nefavorabil, și au creat, în scurt timp, stări de conflict, agitație și chiar recurgerea la măsuri punitive, de ambele părți. Autoritățile americane erau

nemuțumite de nerespectarea a mai multor prevederi ale Tratatului de pace dar și de prejudicierea intereselor economice americane în România.

În primii doi ani, politica americană s-a raportat direct la autoritățile de la București, orice nemuțumire de ordin politic sau economic a acestora era îndreptată în mod direct către oficialii români, în condițiile în care România nu mai era un stat suveran, democratic, aflat total în sfera de influență sovietică, influență care dicta orice măsură de ordin politic, economic sau militar. Este un pic paradoxal, având în vedere că, după încheierea Tratatelor de pace de la Paris și abdicarea regelui Mihai I (decembrie 1947), politica americană față de România a trebuit să țină cont de „înțelegerile” interaliatate din anii 1943-1944 și mai ales, de acordurile de procentaj de la Moscova din octombrie 1944.

La conducerea României era din 1946 un guvern cu orientare de stângă, predominant comunistă, care, era, practic, orientat și dirijat direct de la Moscova. În plin proces de sovietizare a societății românești în ansamblul ei, orice inițiativă personală care ar fi deviat de la linia impusă de sovietici ar fi fost aspru sancționată.

Declicul care a dus la această stare conflictuală dintre guvernul român și cel american, a pornit odată cu începutul reprimării la scară largă a disidenților politici, a numeroase personalități politice și militare dar și oameni simpli, prin arestări masive, și, mai ales, prin arestarea liderului țărănist, Iuliu Maniu, alături de alți membri ai PNT, acuzați de trădare. Conducerea de la Washington a început să protesteze împotriva acestor încălcări ale drepturilor omului, trimițând o serie de note de protest, care au fost respinse cu aroganță de autoritățile române, inclusiv de ministrul de Externe de la acea dată, libe-

ralul Gheorghe Tătărescu. Acesta le considera o imixtiune în treburile interne ale României, fără a bănuși o clipă că influența sa politică a fost folosită în tot acest timp de regimul comunist care se instalase la cârma țării, iar destinul său va fi, trei ani mai târziu, același cu cel al liderilor țărăniști. De altfel, deși una dintre condițiile stipulate chiar în Tratatul de pace făcea referire la respectarea drepturilor omului, o alta fiind acordarea Clauzei națiunii celei mai favorizate, chiar și în aceste condiții, de certă nerespectare a acestor cerințe, Senatul american a ratificat, pe 14 iunie 1947, tratatul de pace cu România. Acest act punea capăt stării de război și desființa Comisia Aliată de Control. În ziua ratificării, președintele american, Truman, a atras atenția că, dacă americanii au adoptat Tratatul, aceasta nu înseamnă că aprobă și practicile guvernului Groza².

Teroarea care se instaura în țară, prin arestările abuzive și tratamentele dure, chiar inumane la care erau supuși mulți cetățeni români, a fost receptată și comentată și la Legația americană din București. Ambasadorul american, Rudolph Schoenfeld a raportat superiorilor săi că, frica de arestări abuzive și exemplul lui Maniu au redus poporul român la tăcere, că „practic nici un cetățean român, nici unul, nu a îndrăznit să intre la Misiune pentru a discuta probleme politice”³.

Într-o telegramă trimisă de Roy M. Melbourne, funcționar diplomatic la reprezentanța SUA în România, către Secretarul de stat american, din 16 august 1947, se arăta că: „La interogarea prizonierilor se folosesc metodele Gestapoului și e firesc să ne așteptăm ca unele din sursele de informare ale Misiunii

---

² Vezi: Joseph. F. Harrington, Bruce J. Courtney, *Relații româno-americane (1940-1990)*, Institutul European, 2002, p. 82.

³ Arhivele Naționale Române (ANR), Telegramă a lui Roy M. Melbourne către Secretarul de stat american, 16 august 1947, Fond 71/România, Legația din București, telegrame secrete (1947-1949).

să fie forțate să facă declarații false, să descrie în culori sumbre relațiile cu Misiunea, invocând, poate, acceptarea de bani. E clar că guvernul român este hotărât să implice Statele Unite în procesele ce urmează⁴. Previziunile acestuia aveau, în curs, să devină o sumbră realitate. De altfel, după ratificarea de către cele trei mari puteri, a tratatului de pace cu România și desființarea Comisiei Aliate de Control, reprezentanții americani, membri ai Comisiei, au părăsit România, pe 15 decembrie 1947, singurele autorități americane rămase în țara noastră erau cele din cadrul Legației din București.

În timpul procesului intentat lui Maniu, Ion Mihalache și altor fruntași țărăniști, acuzațiile de trădare la adresa acestora aveau legătură directă, intrinsecă cu SUA. Aceștia erau învinuiți de complot cu „cercurile imperialiste” din SUA și Marea Britanie de a înlătura guvernul de la București. Inclusiv maiorul Thomas Hall și locot. James Hamilton, reprezentanți ai SUA ai fostei Comisii Aliate (care erau spioni acoperiți) au fost acuzați că ar fi colaborat cu Maniu și l-ar fi sprijinit în acțiunile lui antiguvernamentale⁵.

Se știe că multe din aceste acuzații s-au dovedit reale, membrii PNT neavând timp să distrugă mare parte din documentele incriminatorii, printre care existau și probe ce dovedeau că Iuliu Maniu discutase cu Hall și Hamilton despre formarea unei mișcări de rezistență care să răstoarne guvernul Groza. Erau practic acuzații directe îndreptate împotriva oficialilor americani, de complicitate la eliminarea guvernului român. (Acuzații confirmate de mareșalul Curtții Regale, Ioan

---

⁴ *Ibidem.*

⁵ Emil Ghilezan, *Un martor al istoriei, Emil Ghilezan de vorbă cu Adrian Niculescu*, Cuvânt înainte de Neagu Djuvara, Cuvânt de încheiere de Dinu Gavrilescu, Editura ALL Educational, București, 1998, p. 237.

Mocsiony-Stârcea, care a denunțat toate legăturile și întâlnirile avute de aceștia cu membrii americani și britanici ai Comisiei în arestul Siguranței Statului, în 1947)⁶. Implicarea celor doi americani în acest proces a forțat Departamentul de Stat american să aibă, prin comunicatul oficial transmis, o atitudine mai reținută, dar tot critică, față de sentința exagerată, primită de liderul țărănist, de detenție pe viață.

Refuzul liderului de la Kremlin de a accepta planul Marshall, s-a răsfrânt, de asemenea, negativ și asupra statelor intrate sub influența Moscovei, inclusiv asupra României. Aceasta era secă-tuită de anii de război, de seceta cumplită și foametea ce a urmat, din anii 1946-1947, de persecuțiile politico-ideologice și sociale pe care noile autorități comuniste le aplicau cu multă sânguință. Un astfel de plan, de refacere economică, ar fi fost vital pentru redresarea tuturor statelor afectate de război, dar, în viziunea lui Stalin acceptarea unui astfel de plan și a ofertelor financiare ale foștilor aliați, ar fi venit cu un preț mult prea mare, pe care acesta nu era dispus să-l plătească, și anume că, dependența de banii americani pentru a reface economiile distruse de război, ar fi diminuat drastic influența sovietică în țările aflate la început de comunism, la care se adăuga pericolul ingerințelor externe de orice fel, și poate al unor cerințe extra, de respectare a drepturilor cetățenești ale popoarelor respective.

În următorii ani, relațiile bilaterale dintre cele România și SUA vor evolua pe aceleași poziții de forță, cu acuzații reciproce, americanii, de nerespectare a prevederilor tratatului referitoare la respectarea drepturilor omului, a drepturilor civile și cetățenești ale românilor, în timp ce guvernul de la București,

---

⁶ Vezi Cicerone, Ioanițiu, *Procesul comunismului – Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, asasinați*, Dicționar, litera M, 14 volume A-Z, Editura Mașina de Scris, 2000-2013, p. 336.

instalat confortabil și sprijinit de Moscova, le considera o chestiune internă a României, un amestec nejustificat al Americii în politica internă a statului român, invocând dreptul la suveranitate al statului și la respectarea securității sale naționale.

Mai mult, în primii doi ani după război, politica americană devine tot mai interesată și deschisă la orice mișcare de revoltă sau nesupunere față de Moscova, care ar fi apărut din interiorul statelor comuniste. Atitudinea distinctă a liderului iugoslav, Iosip Broz Tito, de independență față de Moscova, a dat un impuls și a încurajat Washingtonul în a crea, în viitorul apropiat, o breșă în politica de monolit a acestor state. Acest optimism plin de candoare al americanilor sau poate, doar, dorința de a șicana în mod constant rivalul ideologic, a fost temperat în următorul an față de România. Fiecare eveniment petrecut în anul 1947, dizolvarea partidelor istorice, condamnarea liderilor țărăniști, Maniu și Mihalache, abdicarea regelui Mihai I, și proclamarea republicii, toate indicau o consolidare rapidă a comunismului în România.

Inclusiv mișcările de rezistență anticomunistă, organizate și derulate în mare măsură, în munți și în locuri mai greu accesibile, erau legate de speranța „venirii americanilor”, a occidentalilor, care să elibereze țara de pericolul sovietizării acesteia. Deși aceste mișcări au durat aproape 20 de ani, și au fost cunoscute și sprijinite, la început, de oficialii americani, politica Washingtonului a considerat, probabil, pe bună dreptate, că, lipsa de reacție a societății românești, în ansamblul ei, paralizată de frica față de acțiunile în forță, abuzive ale noii conduceri, nu merita o atenție deosebită și nici un efort de alt gen pentru a încerca să creeze, o stare de instabilitate și de revoltă în țară. Astfel că, începând cu anul 1948, în special după momentul naționalizării din iunie, România nu a mai reprezentat,

în cadrul strategiei politice a Departamentului de Stat pentru Europa de sud-est, vreo importanță, motiv pentru care țara a fost lăsată, în continuare, în sfera de interes sovietică și, curând, România a devenit țara cea mai sovietizată dintre statele lagărului comunist.

În perioada 1947-1950 a existat un adevărat „război de uzură” între autoritățile de la București și membrii Legației americane, care au fost supuși unui tir continuu de acuzații și reproșuri, inclusiv de conspirație, spionaj și trădare, care au culminat, într-un timp relativ scurt, cu reducerea treptată a membrilor misiunii și personalului Legației, considerată principala officină a spionajului imperialist american. În august 1949, Departamentul de Stat a redus personalul, eliminând cadrele străine, în special pe cei români, ajungând la un număr de 53 de persoane. Această hărțuire a continuat și după anul 1950, și s-a manifestat și împotriva altor legații occidentale, pentru a elimina orice influență diplomatică străină. Pe 2 martie 1950, guvernul român a cerut Legațiilor Britanică și Americană să-și închidă bibliotecile și birourile de presă și informare, urmând o serie de arestări a unor foști angajați români, acuzați de spionaj și trădare – Nora Samuelli, fosta secretară a șefului Oficiului de presă și informații al SUA în România, alături de sora sa, Annie Samuelli, care avea aceeași funcție, dar la Legația Marii Britanii, Liviu Popescu-Nasta, corespondentul român la „New York Times” și alți doi angajați ai Biroului Britanic de Presă și Informații din București. Au fost arestați inclusiv corespondenți independenți ai agențiilor de presă Associated Press și United Press⁷. Condamnați la ani grei de temniță, unii dintre ei nu au supraviețuit. Pe 5 mai 1950, guvernul a hotărât noi restricții de deplasare și călătorie a personalului Legației

---

⁷ Joseph. F. Harrington, Bruce J. Courtney, *op.cit.*, p. 127.

americane, nu mai mult de 11 km în jurul Capitalei, iar la cinci zile după, de reducere de personal, limitat la 11 persoane și renunțarea la ambasador. În final, Washingtonul a decis reducerea efectivului la 10 persoane plus un șef de misiune. În contrapartidă, Bucureștiul a dispus reducerea personalului Misiunii din SUA la același efectiv, și acceptarea restricțiilor de călătorie⁸. Această situație stresantă l-a marcat profund pe ministrul Schoenfeld, care a cerut în primăvara anului 1950 să fie revocat, fapt realizat la 24 mai, fiind înlocuit de James Gantenbein, tocmai în august.

Relațiile negative dintre cele două state au fost marcate la fel de mult și în plan economic. Elaborarea de către americani a unei strategii economice față de România a avut în vedere, în prima fază, politica Washingtonului față de Uniunea Sovietică, dorința acestora de a împiedica extinderea comunismului și de a submina dominația sovietică în țările satelit. Ruptura dintre Belgrad și Moscova a determinat Departamentul de Stat și membrii Consiliului Securității Naționale (CSN) să-și revizuiască politica față de țările sud-est europene, cele mai potrivite arme pe care America le folosea, pentru a contracara lumea comunistă, erau ideologia și economia.

În România, adoptarea unor serii de legi care duceau către o economie centralizată, de tip comunist, prin colectivizarea agriculturii, naționalizarea băncilor și instituțiilor, eliminarea companiilor occidentale din România, au produs serioase îngrijorări Administrației americane. Multe terenuri și alte bunuri au fost confiscate de la cetățenii străini (inclusiv americani) sau de la societăți americane (Compania de petrol româno-americană – Standard Oil Company din New Jersey), astfel că guvernul american a cerut restituirea acestora potrivit legislației

---

⁸ *Ibidem.*

internaționale și nu celei prevăzute de statul român, cum era stipulat în art. 24 din Tratatul de Pace⁹. Acesta prevedea achitarea valorii pământurilor și bunurilor confiscate în moneda națională a României, în locul compensațiilor în valuta convertibilă. Guvernul român a refuzat cererea americanilor, iar negocierile dintre cele două părți au continuat până în ianuarie 1951, când Departamentul de Stat american a hotărât ca proprietarilor americani să li se acorde compensații din bunurile românești din SUA, blocate prin Legea privind relațiile comerciale cu țara inamică (bunuri care totalizau aprox. 24,5 milioane dolari). La sfârșitul procesului de naționalizare din România, din iunie 1948, au existat un număr de 55 de cazuri în care cetățeni americani au cerut despăgubiri statului român, soldate cu un refuz categoric, cereri care au fost soluționate, târziu, în anii 60¹⁰.

Pe 8 decembrie 1949, președintele Truman aproba documentul numit CSN 58/2¹¹ prin care SUA adopta titoismul ca principală conduită în lupta sa economică și ideologică, pentru înlăturarea definitivă a dominației sovietice în Europa de Est. Ce doreau americanii prin această politică? Conștienți de faptul că înlăturarea comunismului ar fi fost posibilă, doar printr-un conflict armat dintre cele două mari puteri, URSS și SUA, situație care ar fi degenerat și pe care autoritățile americane nu erau dispuse s-o riște, această nouă directivă politică că pleda pentru o metodă mai puțin agresivă, prin instituirea

---

⁹ ANR, fond CC al PCR, dosar 123/1946, f. 20-21.

¹⁰ *Ibidem*, f. 25.

¹¹ Proiect elaborat de Comisia de Planificare Politică a Departamentului de Stat, încă din vara anului 1948, cu scopul de a găsi modalitatea de diminuare sau chiar eliminare a dominației sovietice asupra Europei Centrale și de Est. Documentul pleda pentru o metodă mai puțin agresivă, prin instituirea unor „regimuri comuniste schismatice”.

unor „regimuri comuniste schismatice”: „Oricât de improbabil ar putea părea, există șanse să se producă sciziuni și noi putem contribui la lărgirea acestor rupturi, fără a ne asuma vreo responsabilitate”¹². Asta pentru că, așa credeau ei, conflictul avea să se producă între Kremlin și guvernul rebel, nicidecum între Moscova și Washington. Destul de hazardată și imatură această ipoteză, care nu lua în calcul mai multe scenarii. Orice tentativă de rebeliune din partea oricărui guvern al unei țări satelit, era, asociată, automat, cu o influență sau complicitate occidentală sau americană, care ar fi dus la înrăutățirea relațiilor cu Moscova. Serviciile de spionaj, deși încă în plin proces de reorganizare în România, erau active și deosebit de penetrante la orice nivel al societății, aproape imposibil ca acestea să nu afle mai multe informații. Chiar și în condițiile în care, teoretic, această revoltă ar fi avut succes, reacțiile Moscovei erau imprevizibile, iar administrația americană, sigur nu era dispusă să înfrunte până la capăt, și cu orice consecințe, repercusiunile unei astfel de situații. Cu toată atitudinea ostilă a cercurilor politice americane față de România, la solicitarea lui Gheorghiu-Dej, de la sfârșitul anului 1946, de a cumpăra din SUA un milion de tone de cereale, pentru a mai ameliora situația economică internă, Crucea Roșie Americană și Consiliul Internațional pentru Ajutor Alimentar au distribuit, în perioada februarie-martie 1947, gratuit, 7000 tone de produse alimentare pentru persoanele din regiunea Moldova, cea mai grav afectată de foamete, și s-a permis achiziționarea a aprox. 95 000 tone de porumb și ovăz¹³. Cea mai importantă realizare a fost însă împrumutul de 57 milioane dolari obținut de la Chase National Bank, considerat a fi unul dintre cele mai consistente realizat vreoda-

---

¹² Joseph. F. Harrington, Bruce J. Courtney, *op.cit.*, p. 107.

¹³ ANR, fond CC al PCR, dosar 89/1947, f. 13.

tă de România în SUA. Un rol important în ajutorul oferit de administrația americană l-a jucat Alexandru Șafran, șeful rabin al Comunității evreiești din România. Acesta a apelat la toate relațiile sale din America, (congresmani, oameni de afaceri, comunitatea evreiască, alte organizații umanitare americane, în special evreiești – Comitetul Americano-Evreiesc de Distribuție (American Joint Distribution Committee), reușind să sensibilizeze forurile abilitate pentru a sprijini populația românească, ce au contribuit cu subvenții în bani, produse alimentare, îmbrăcăminte, medicamente etc.¹⁴.

Decretele de naționalizare din România precum și legislația restrictivă privind operațiunile de import-export prin care se blocau inițiativele particulare, au atras după sine, înăsprirea reglementărilor americane privind exportul, ce au avut ca efect reducerea drastică a volumului comerțului româno-american. Potrivit unor statistici din 1947, SUA a exportat în România bunuri în valoare de 15 milioane de dolari, iar în 1950, acestea erau doar 1, 5 milioane dolari, în timp ce exporturile românești spre SUA, din aceiași ani, au fost de doar 435 000 dolari în 1947, ajungând la 120 000 dolari în 1950¹⁵.

Treptat, începând cu anul 1950 și izbucnirea războiului din Coreea, în iunie, relațiile economice și politice dintre cele două state s-au acutizat și au căpătat forme tot mai ostile. Propaganda antioccidentală și antiamericană, manifestată fățiș prin hărțuirea personalului Legației a determinat SUA să includă pe ordinea de zi a Adunării Generale a ONU, la 20 octombrie 1950, încălcarea brutală a drepturilor omului în România. Consecințele imediate a fost suspendarea, de către președintele Truman, a Clauzei națiunii celei mai favorizate

---

¹⁴ ANR, fond CC al PCR, dosar 90/1947, f. 5.

¹⁵ ANR, fond CC al PCR, dosar 89/1947, f. 19.

pentru România, la 1 august 1951 (cu începere de la 31 august), ca amendament la Legea prelungirii acordurilor comerciale (1949). Astfel, la finele anului 1951, schimburile comerciale bilaterale erau aproape simbolice. Comerțul românesc se orienta cu precădere spre URSS și Europa de Est.

De asemenea, amestecul Moscovei în războiul din Coreea și-a pus amprenta asupra politicii americane. Pentru că promovarea politicii anterioare, duse de Tito, nu dăduse nici-un rezultat în altă parte, au fost regândite și modificate diverse hotărâri și norme legale precum CSN 104/2, care reglementa exporturile către Blocul sovietic și CSN 58/2, referitoare la politica specială față de țările din blocul sovietic din estul Europei. După lungi discuții purtate în cadrul Senatului american și al Consiliului Securității Naționale, pe 23 decembrie 1953, noul președinte american Dwight Eisenhower a legiferat CSN 174¹⁶, ce modifica substanțial paradigma de politică externă americană pentru Europa de Est. Această nouă hotărâre accepta realitatea dominației ideologice și militare sovietice asupra statelor satelit, fără ca administrația americană să încerce să se mai opună comunismului, dar se sublinia necesitatea susținerii, în continuare, a mișcărilor naționaliste din aceste țări și promovarea unei politici economice flexibilă pentru URSS și blocul comunist, pentru a obține cât mai multe avantaje, chiar și în aceste condiții restrictive.

Concluzionând, putem afirma că relațiile româno-americane de la începutul Războiului Rece, în special după eradicarea ultimului bastion al democrației, alungarea regelui Mihai I, au cunoscut o evoluție negativă, plină de ostilitate și acuze reciproce, pornite de la premise care s-au dovedit false, în ambele tabere. Pe de-o parte o Românie bulversată de război și

---

¹⁶Joseph. F. Harrington, Bruce J. Courtney, *op.cit.*, p. 153.

foamete, intrată total sub influența politică a Moscovei, cu o clasă politică, adaptată noilor transformări ideologice, dar care afecta profund drepturile omului și cetățeanului și o Americă, mult mai puțin afectată economic de război, dar într-o disonanță utopică față de realitățile de dincolo de Cortina de Fier, fără a avea forța sau determinarea de a interveni concret și elimina comunismul în statele din sudul și sud-estul Europei.

PARTEA A II-A

ELITA MILITARĂ ȘI RĂZBOAIELE ROMÂNILOR (1877-1919)

CONTRIBUȚII LA ELUCIDAREA UNUI SUBIECT CONTROVERSAT. REVOLTA SOLDAȚILOR DIN REGIMENTUL 113 INFANTERIE „SPĂȚARUL COMAN” DIN CERNĂUȚI

Liviu Corciu¹

Abstract

Considered by all armies as a very dangerous act with respect to military discipline and order, mutiny was not a phenomenon in the Romanian army during the Unification War. Otherwise, a few cases had been barely recorded, all of them in the second part of the campaign and all within newly-established units or in units which were in the process of being established, where the requirements for the emergence of such event have been met: significant material shortages, precarious staff in command, lack of interest shown by people in charge at all hierarchical levels, reduced involvement of upper echelons dealing with the command and control process, decreased motivation or total absence thereof. The ideological element had also been added to the aforementioned list, element represented by the revolutionary streams haunting Europe in the postwar era, so that the receipt for disaster was complete.

This article, not only depicts such event, the mutiny of the soldiers of 113th Infantry Regiment from the autumn of 1919, but the attention of the reader is also subjected to the causes of this outbreak, the ways they unfolded, the main actors, and last but not least – the reprimand manner in which the military authorities handled the situation.

---

¹ Colonel dr., directorul Arhivelor Militare Naționale Române.

Keywords: *mutiny, military discipline, desertion, court martial, rebellion, insubordination, military justice.*

Revoltă vs. Rebeliune. Câteva precizări

Deși sinonime din punct de vedere lexical, noțiunile *revoltă*² și *rebeliune*³ definesc în înțelegerea Codului de justiție militară infracțiuni distincte, cu grad de pericolozitate diferit și de aici, implicit, sancțiuni corespunzătoare. Fapte de o deosebită gravitate, atât *revolta*, prevăzută și pedepsită de art. 210, cât și *rebeliunea*, prevăzută și pedepsită de art. 218 aveau sediul materiei în *Capitolul III, Revoltă, insubordonare și rebeliune*, parte din *Titlul II, Despre crime și delictes și pedeapsa lor*, din Codul de justiție militară⁴ pe care România îl adoptase în anul 1873.

După felul pedepselor aplicate, putem interpreta că legiuitorul înțelesese *rebeliunea* ca o formă de insubordonare, și implicit, prevăzuse pedepse graduale, proporțional cu gravitatea faptei săvârșite. Astfel, pentru infracțiunea în formă simplă, pedeapsa era cuprinsă între două și șase luni închisoare, dacă fapta ar fi fost săvârșită fără arme, respectiv, între 6 luni și 2 ani închisoare, dacă fapta ar fi fost săvârșită cu arme.

Cel de-al doilea nivel de gravitate al faptei viza *participația*, stabilit după aceleași criterii ca și în forma simplă: doi sau mai

---

² *Revoltă, revolte*, s.f., 1. Sentiment de mânie provocat de o nedreptate sau de o acțiune nedemnă; indignare. 2. Răscoală spontană, neorganizată; răzvrătire, rebeliune, *DEX – Dicționarul explicativ al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 924.

³ *Rebeliune, rebeliuni*, s.f., act de violență sau de amenințare gravă, săvârșit față de un organ de stat sau de un reprezentant al lui, în scopul de a împiedica îndeplinirea atribuțiilor sale. p.ext. *răzvrătire, rebeliune, Ibidem*, p. 899.

⁴ „Monitorul Oficial”, nr.40 din 24 mai/5 iunie 1881, p.1265-1266.

mulți militari, *fără arme*, caz în care pedeapsa ar fi fost de la 1 an, până la doi ani de închisoare, respectiv, doi sau mai mulți militari, *cu arme*, caz în care pedeapsa ar fi fost de la 1 an, până la doi ani de *recluziune*.

Pentru o mai bună înțelegere a termenilor juridici utilizați, se cuvine a face precizarea că există o diferență substanțială între noțiunile de *închisoare* și cea de *recluziune*. Astfel, conform art. 7 din Codul penal⁵ (1864) referitor la clasificarea pedepselor după natura acestora, *recluziunea* era o pedeapsă specifică infracțiunilor, reglementată de art. 15 și urm. din același cod, care presupunea ca persoana condamnată să suporte un regim de muncă obligatoriu, dar mai puțin sever decât munca silnică. În același timp, art. 8 din același Cod penal stabilea pedeapsa cu *închisoarea* drept o pedeapsă specifică *delictelor*, categorie de fapte considerate de o mai mică gravitate decât infracțiunile, în care cel condamnat urma un regim de muncă opțional, desfășurat într-o casă de corecție, și putea fi chiar remunerat.

Revenind la pedepsele pentru *rebeliune*, reprimarea faptei prevedea și un al treilea nivel ce viza circumstanțele agravante ale săvârșirii acesteia: *participația*, în situația în care fapta ar fi fost săvârșită de cel puțin opt militari, la care se adăugau și alte elemente ce erau luate în calcul, precum *posesia armelor* și *manifestările violente*. În această situație, legiuitorul făcea trimitere la alin. (3) al art. 210 din Codul penal (1864), ce reglementa modul de aplicare a pedepselor pentru *revoltă*, și care erau dintre cele mai severe: *pedeapsa cu moartea*, în timp de război, respectiv, *munca silnică pe viață*, în timp de pace.

În aceeași situație se aplicau și prevederile alin. (5) al art. 210, care prevedea că cele două pedepse se aplicau nu-

---

⁵ „Monitorul Jurnal Oficial al Principatelor Unite Române”, nr. 242, 30 octombrie 1864, pp. 1135-1149.

mai instigatorilor sau șefilor participanților la rebeliune, precum și militarului cu cel mai mare grad dintre aceștia, ceilalți participanți urmând a fi sancționați cu pedepse între 4 și 5 ani *muncă publică*, iar în situația în care printre aceștia ar fi fost și ofițeri, pedeapsa ce le-ar fi fost aplicată ar fi fost *destituirea* și *închisoarea* de la 1 an la 2 ani.

Cât despre cealaltă faptă incriminată, *revolta*, legiuitorul o percepușe ca fiind o formă gravă de insubordonare, și îi stabilise încă de la începutul art. 210 cele mai severe sancțiuni: *pedeapsa cu moartea*, în timp de război, respectiv, *munca silnică pe viață*, în timp de pace. Aceste sancțiuni se aplicau instigatorilor sau șefilor celor care ar fi participat, precum și militarului cu cel mai mare grad dintre aceștia. Celorlalți participanți urmau a li se aplica pedepse între 4 și 5 ani muncă publică, iar în cazul în care printre aceștia ar fi fost și ofițeri, se pedepseau cu destituire și închisoare de la 1 an la 2 ani.

Primele trei fapte pentru care se aplicau aceste pedepse extraordinare erau prezentate în forma simplă, fără circumstanțe agravante, și aveau drept trăsături comune *participația*, sub forma complicității, mai precis săvârșirea acestora în grupuri de minim patru, respectiv, opt militari, precum și o *rezoluție infracțională* comună, specifică complicității în formă continuată. La acestea se mai adăugau și alte circumstanțe comune făptuitorilor, care ar fi trebuit să aibă statutul de persoană înarmată: fie se afla *sub arme*, și refuza a se supune ordinelor șefilor lor, fie ar fi *luat armele* și ar fi acționat contrar ordinelor șefilor lor, fie, în cea de-a treia situație, s-ar fi *servit de armele lor* pentru a se manifesta violent, și ar fi refuzat a se împrăștia sau a se liniști, după cum suna textul de lege.

La alin. (4) legiuitorul luase în calcul și situația în care participații la revoltă, în număr de cel puțin opt, ar fi provocat violențe fără să fi fost înarmați, și ar fi continuat manifestările

fără să asculte ordinele superiorilor lor de a se împrăștia, situație în care pedepsele atribuite erau mai blânde, *muncă publică*, de la 3 la 6 ani, iar în situația în care printre aceștia s-ar fi aflat și ofițeri, pedeapsa aplicată acestora ar fi fost *destituirea* și *închisoarea* de la 1 an la 2 ani.

După cum am menționat anterior, alin. (5) al art. 210 prevedea că cele două pedepse stabilite pentru *revoltă*: *pedeapsa cu moartea*, în timp de război, respectiv, *munca silnică pe viață*, în timp de pace, se aplicau numai instigatorilor sau șefilor participanților la rebeliune, precum și militarului cu cel mai mare grad dintre aceștia, celorlalți participanți urmând a li se aplica pedepse între 4 și 5 ani *muncă publică*, iar în situația în care printre aceștia s-ar fi aflat și ofițeri, pedeapsa aplicată acestora ar fi fost *destituirea* și *închisoarea* de la 1 an la 2 ani.

Despre revolte în Primul Război Mondial

Revolte ale militarilor au fost înregistrate în Primul Război Mondial și la noi, dar și în armatele statelor occidentale. Spre exemplu, după încheierea Armistițiului de la 11 noiembrie 1918, nerăbdători să ajungă acasă, soldați britanici și canadieni demobilizați s-au revoltat împotriva autorităților militare, nemulțumiți de motivele invocate de către acestea pentru „nepermisa” întârziere a repatrierii de pe frontul francez. Intervenția forțelor de ordine nu a aplanat conflictul, ci, dimpotrivă, acesta a escaladat, soldându-se atât cu pagube materiale, cât și cu morți și răniți din ambele tabere.

Refuz al trupelor de a ieși la atac ori de a-și ocupa pozițiile în tranșee au fost înregistrate către sfârșitul Primului Război Mondial și în cadrul contingentului⁶ australian, deși revolta

---

⁶ *Mutinies in the 1st Australian Imperial Force (AIF)*, https://www.awm.gov.au/articles/encyclopedia/first_aif/mutinies, accesată la 15 februarie 2023.

era, alături de trădare, una dintre faptele pentru care s-ar fi putut pronunța pedeapsa capitală. Considerat, în mod paradoxal, o forță de luptă formidabilă⁷, disciplina în cadrul contingentului australian constituit în Australian Imperial Force (AIF) era cea mai precară⁸ prin comparație cu contingentele națiunilor Imperiului Britanic care au luat parte la Primul Război Mondial.

Un alt exemplu de revoltă a unor unități militare, petrecută pe front ori în proximitatea acestuia, se înregistrase cu ceva timp mai devreme, în primăvara anului 1917, și în armata franceză, aflată într-o stare de degradare a moralului și disciplinei⁹ militare. Actele de revoltă și insubordonare au cuprins aproape 68 din cele 110 divizii¹⁰ de infanterie aflate pe front, un subiect trecut sub tăcere de către autoritățile militare și politice ale vremii.

Abia la împlinirea unei jumătăți de secol de la acele evenimente, istoricul francez Guy Pedroncini a abordat pentru prima dată subiectul în lucrarea sa de referință intitulată *Les mutineries de 1917*, apărută la Paris în anul 1967, lucrare în

---

⁷ Edward John Garstang, *Crime and punishment on the Western Front: the Australian Imperial Force and British Army discipline*, PhD thesis, Murdoch University, 2009, p. v. <https://researchrepository.murdoch.edu.au/id/eprint/728/>, accesată la 15 decembrie 2021.

⁸ Greg Stephens, *Discipline within the AIF on the Western Front*. <https://anzac-22nd-battalion.com/discipline-within-the-aif-on-the-western-front/>, accesată la 15 decembrie 2021.

⁹ Vincent Suard, *La justice militaire française et la peine de mort au début de la Première guerre mondiale*, *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, tome 41 N°1, Janvier-mars 1994, p. 138.

¹⁰ *** *Raportul nr. 3754 din 17 mai 2016, întocmit în numele comisiei de apărare națională și a forțelor armate, la inițiativa legislativă nr. 274, cu privire la reabilitarea colectivă a celor executați în războiul 1914-1918*, p. 14; <https://www.assemblee-nationale.fr/14/rapports/r3754.asp>, accesat la 26.06.2022.

care a descris pe larg actele de revoltă și insubordonare generate de intenția autorităților militare franceze de a relua acțiunile ofensive, pe fondul tragicului eșec al *Ofensivei Nivelles* și a anilor epuizanți de război.

Deși actele de revoltă și insubordonare în armata franceză s-au concretizat, în general, prin refuzul oricărei acțiuni ofensive, în mod paradoxal numărul celor condamnați la moarte și executați a fost relativ redus, raportat la efectivele de aproximativ 500 000 de soldați care au fost implicate, la durata și la amploarea fenomenului. Conform unor surse oficiale¹¹, revoltele colective au fost chiar mai puțin reprimite decât atitudinile similare luate individual, în anul 1917 fiind consemnate¹² 33 de execuții, dintre care 11 confirmate până în luna iunie 1917, deci fără vreo legătură cu revoltele soldaților francezi din vara aceluiași an.

Au existat și în armata română astfel de evenimente, dar nu la aceeași intensitate și nu la aceeași scară precum cele din armata franceză. Nu au fost implicate zeci de divizii precum s-a întâmplat pe frontul francez, ci câte un regiment, în episoade succesive, fără legătură între ele și la câteva luni distanță, iar manifestările de revoltă nu au avut loc în prima linie ori în prezența inamicului, ci în cazărmile și garnizoanele din spatele frontului. De asemenea, trebuie menționat că nu am identificat, în documentarea acestei lucrări, cazuri care să fi fost înregistrate în armata Vechiului Regat (așa cum era denumită neoficial România înainte de Marea Unire), nici în prima parte a campaniei, până la încheierea *Tratatului preliminar de pace al României cu Puterile Centrale (20 februarie/5 martie 1918)*, și nici în cea de-a doua parte.

---

¹¹ *Ibidem*, p. 5.

¹² Vincent Suard, *op.cit.*, p. 141.

Revolta soldaților din Regimentul 113 Infanterie „Spătarul Coman” din Cernăuți

Unul dintre cele mai semnificative evenimente de acest gen îl reprezintă revolta soldaților din Regimentul 113 Infanterie „Spătarul Coman” din Cernăuți, ce făcea parte, alături de celălalt regiment bucovinean, Regimentul 114 Infanterie „Luca Arbore” din Suceava, din Brigada 57 Infanterie. Această mare unitate, aflată sub comanda generalului Constantin Neculcea, fusese constituită în toamna anului 1918, după intrarea trupelor române în Bucovina, fiind recrutată dintre locuitori ai acestei provincii, foști militari ai armatei austro-ungare ori țariste.

Revolta soldaților din Regimentul 113 Infanterie „Spătarul Coman” din Cernăuți a fost exploatată ideologic mai târziu, fiind prezentată sub denumirea „*răscoala unităților militare ale armatei regale de ocupație împotriva tiraniei, pentru restabilirea puterii muncitorilor și țăranilor*”¹³, un succes¹⁴ al luptei pentru dreptate socială și identitate națională atribuit Partidului Comunist al Bucovinei. De menționat că acest episod a fost identificat sub aspectul apartenenței la mișcarea comunistă și de regimul comunist din România, care a grupat documentele create în soluționarea acestui caz în arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist Român (CC al PCR), în *Colecția „Procesele comuniștilor și organizațiilor revoluționare din România”*¹⁵, în prezent în păstrarea Arhivelor Naționale, Serviciul Arhive Contemporane.

Revenind la revolta soldaților din Regimentul 113 Infanterie „Spătarul Coman” din Cernăuți, trebuie să menționăm

---

¹³ Ștefan Broască, „*Revolta*” și *penitența lui Dumitru Covalciuc*, în Revista Obiectiv, 8 iulie 2019, <https://www.obiectivdesuceava.ro/stiri-din-romania/revolta-si-penitenta-lui-dumitru-covalciuc/>, accesat la 24.12.2021.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Arhivele Nationale Istorice Centrale (ANIC), fond 96, dosar nr. 1650.

faptul că în acea perioadă, trupele române aveau misiunea de a apăra teritoriul Bucovinei, provincie care la 15/28 noiembrie 1918 își proclamase unirea cu România, contra oricăror atacuri din afară și de a menține, iar la nevoie „*de a restabili ordinea la interior*”¹⁶. În acest context fusese emisă „*Ordonanța nr. 4*”¹⁷ din 13/26 ianuarie 1919, prin care a fost comunicată starea de asediu cu scopul de a preîntâmpina orice încercare de tulburare a ordinii publice¹⁸ și a siguranței statului. Această precizare este importantă pentru explicarea competenței judecării faptelor comise, dar mai ales a procesului de individualizare a pedepselor stabilite de curtea marțială celor implicați și a circumstanțelor săvârșirii acestora.

Conform raportului inițial al Marelui Cartier General, adresat Ministerului de Război cu „*Telegrama nr. 10826*”¹⁹ din 18 noiembrie 1919, în seara zilei de 17 noiembrie 1919, în jurul orelor 20.30, mai mulți militari din companiile a 8-a și a 11-a, din Regimentul 113 Infanterie „Spătarul Coman” din Cernăuți, aflat în compunerea Corpului 4 Armată, au spart magaziile companiei de mitraliere și punând mâna pe armament și muniții au somat restul efectivelor, *în limba ruteană*, consemnează varianta oficială, să-i urmeze, în caz contrar amenințându-i cu moartea.

Amenințați la rândul lor, ofițerul de serviciu și garda unității au fugit, astfel încât peste 1000 de soldați și gradați, după ce au devastat o parte din magaziile regimentului, au părăsit cazarma înarmați, și s-au răspândit în tot orașul trăgând focuri de armă. În cazarma regimentului au mai rămas aproximativ

---

¹⁶ Arhivele Militare Naționale Române (AMNR), fond Marele Cartier General, dosar nr. 1999, p. 485.

¹⁷ *Ibidem*, fond Marele Stat Major, dosar nr. 834, p. 45.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ AMNR, fond Marele Cartier General, dosar nr. 2644, p. 1.

460 de oameni, toți de naționalitate română, care au refuzat să ia parte la rebeliune. Alte surse²⁰, tot din Marele Cartier General, menționează în bilanțul evenimentului, întocmit în luna februarie 1920, un număr de 1 316 de soldați care ar fi părăsit cazarma, dintr-un efectiv control de 2 379 de militari, în timp ce numărul celor care nu au participat, majoritatea de origine română, ar fi fost de 1 036 de militari.

După plecarea din unitate, dezertorii s-au îndreptat spre gara din Cernăuți în căutarea unor trenuri care să-i ducă spre casele lor, în timp ce alții au pornit pe jos către localitățile de domiciliu. În drumul lor au spart gemurile mai multor locuințe, au bătut și jefuit ofițeri întâlniți în drum, iar odată ajunși în gara *Grădina Publică*, au devastat biroul șefului de gară²¹ de unde au furat suma de 5800 de lei din banii stației și au jefuit mai mulți funcționari. Mai mult, dezertorii au încercat să pătrundă și în depozitul de muniții al Regimentului 25 Infanterie, dar trupa acestei unități, trăgând focuri de armă, a reușit să împiedice devastarea.

Reacția autorităților militare

Comandamentul Corpului 4 armată, cunoscut și sub denumirea *Grupul de divizii „General Lupescu”*²², a trimis de îndată un detașament din Regimentul 3 Grăniceri în cazarma Regimentului 113 Infanterie, pe care a ocupat-o, restabilind ordinea, un detașament din Regimentul 25 Infanterie spre gara *Cernăuți* și spre gara *Grădina Publică*, cu misiunea de a le ocupa și a bloca tranzitul oricăror garnituri de tren.

---

²⁰ *Ibidem*, dosar nr. 2719, f.135.

²¹ *Ibidem*, dosar nr. 2644, f. 10.

²² Ion Giurcă, *Trei luni în Pocuția. Acțiuni ale Diviziei 8 Infanterie, 23 mai – 24 august 1919*, Editura Militară, București, 2019, p. 185.

De asemenea, pe străzile orașului Cernăuți au fost trimise patrule din batalionul de jandarmi „Moldova”, din cadrul comandamentului Diviziei 8 Infanterie, precum și din cele două regimente menționate anterior, care a reușit în numai câteva ore să restabilească liniștea în oraș. În același timp, Regimentul 13 Infanterie, dislocat cu subunitățile sale la Nord-Vest de Cernăuți, în localitatea Kostzman (Cozmeni), a primit ordin să se deplaseze de îndată, chiar în cursul nopții, către Cernăuți, unde a ajuns la 8 dimineața, făcându-și intrarea în oraș în sunetul muzicii militare²³.

Odată restabilită ordinea în oraș, a început imediat operațiunea de prindere și dezarmare a dezertorilor, care apucaseră să se răspândească prin localitățile limitrofe, atât cu subunități de jandarmi, cât și cu subunități din structurile Diviziei 8 Infanterie, care au fost trimise în urmărirea acestora pe jos, cu camioanele ori cu trenul.

Au fost înregistrate și ciocniri armate, atât pe străzile orașului Cernăuți, unde a fost grav rănit²⁴ sublocotenentul Cosmiuc din Batalionul de jandarmi „Moldova”, împușcat și străpuns²⁵ cu baioneta, cât și în apropierea localității Dărmănești, unde rebelii au opus o rezistență²⁶ soldată cu 2 morți, 4 răniți și 24 de dezertori arestați.

După alte două zile, la 19 noiembrie 1919, operațiunea de prindere și dezarmare a dezertorilor era în desfășurare. Două companii din Regimentul 13 Infanterie primiseră misiunea de a curăți zona pădurii Horoșăuți, situată la aproximativ 30 km Nord de Cernăuți, de dezertorii care se organizaseră în bande

---

²³ AMNR, fond Marele Cartier General, dosar nr. 2644, f. 7.

²⁴ *Ibidem*, f. 12.

²⁵ *Ibidem*, fond Curtea Superioară de Justiție Militară, dosar nr. 151, f. 162.

²⁶ *Ibidem*, fond Marele Cartier General, dosar nr. 2644, f. 13.

și terorizau satele din regiune, atacând și dezarmând posturile de jandarmi²⁷.

În același timp, un detașament din Regimentul 25 Infanterie, compus dintr-o companie de infanterie și una de mitraliere, sub comanda maiorului Șerbănescu, primise o misiune similară în zona pădurii și localității Adâncata, situată la aproximativ 80 km Sud de Cernăuți și 10 km Nord de Suceava, un batalion din Regimentul 114 a executat o operațiune similară la Vest de Suceava, în zona localităților Gura Humorului și Câmpulung Moldovenesc²⁸.

Tot în data de 19 noiembrie 1919, generalul Iacob Zadik a trimis Marelui Cartier General „*Telegrama nr. 5426*”²⁹, prin care a raportat faptul că imediat au început cercetările pentru stabilirea împrejurărilor în care a avut loc evenimentul, precum și adevărata cauză a lui, în acest sens fiind împuternicit generalul Constantin Neculcea, comandantul Brigăzii 57 Infanterie: „*Până în prezent se bănuiește că o cauză din afară a intervenit provocând această defectziune (sic!) a regimentului 113 Infanterie*”³⁰.

Operațiunile de prindere a dezertorilor au continuat și în zilele următoare, un reper semnificativ fiind *zona localității Horoșăuți* unde bande de dezertori, la care au aderat și locuitori ai satelor din zonă, au ocupat posturile de jandarmi, cu strigăte de: „*Slavă Ucrainii!*” însoțite de gestul ruperii³¹ steagului românesc din zonă. Mai mult, în zonă își făcuseră apariția și indivizi în uniforme ale armatei ucrainene, care îndemnau populația civilă la răscoală³².

---

²⁷ *Ibidem*, f. 18.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, f. 10-17.

³⁰ *Ibidem*, f. 15.

³¹ *Ibidem*, f. 42.

³² *Ibidem*.

Periodic, Marele Cartier General era informat despre mer-sul anchetei în cazul Regimentului 113 Infanterie, iar rapoartele erau distribuite cu prioritate Biroului de contrainformații și ulterior, Secției operații. Astfel, „*Raportul nr. 7598*”³³ din 23 decembrie 1919 consemna existența unui centru de propagandă a revoltei în *cartierul Roșă* din Cernăuți, ai cărui locuitori erau la curent cu pregătirea acesteia. Soldații recrutați din acel cartier au justificat participarea la rebeliune prin intenția de a determina autoritățile militare să reducă stagiul militar de trei ani, având în vedere că majoritatea serviseră deja câte trei sau chiar patru ani pe front, în armata austro-ungară. Informația este confirmată și din alte surse³⁴, care susțin aceeași ipoteză, că în aceste regimente au fost încorporați tineri bucovineni având vârsta de 21 de ani împliniți, care deși fuseseră câte doi-trei ani în armata austro-ungară, au fost încorporați din nou ca să-și satisfacă stagiul militar în armata română. De aseme-nea, și în documentarea³⁵ noastră am descoperit că majoritatea soldaților condamnați erau foarte tineri, cu vârste puțin peste 20 de ani, necăsătoriți, având drept studii câteva clase primare.

Raportul menționat anterior mai consemna și identifica-rea altor doi participanți la dezarmarea postului de jandarmi din localitatea *Iurcăuți*, soldații Blahun Nicolae și Temerinsky Vasile, precum și informația că fostul jandarm austro-ungar Mihail Curelnik, de origine ruteană, cutreiera Bucovina pentru a face propagandă naționalistă ucraineană.

Până la 27 noiembrie 1919 fuseseră prinși 1121 de dezer-tori³⁶, iar până la 1 decembrie 1919, 1265 era numărul total

---

³³ *Ibidem*, pp. 135-135v.

³⁴ Mihai Onofreiciuc, *Marea Unire din 1918. Moment de importanță deosebită din istoria poporului român*, <http://voloca.blogspot.com/2008/03/210-marea-unire-din-1918-moment-de.html>, accesat la 16.02.2023.

³⁵ AMNR, fond Marele Cartier General, dosar nr. 2562, f. 461.

³⁶ *Ibidem*, f. 57.

al dezertorilor³⁷ prinși de jandarmi și de trupele Diviziei 8 Infanterie, la care se adăugau câțiva care se prezentaseră de bunăvoie la cazarmă. La aceeași dată, 220 de dezertori încă nu fuseseră prinși³⁸.

Cifrele au fost în continuă schimbare, astfel încât, zece zile mai târziu, când Divizia 8 Infanterie raporta Grupului de divizii „*General Lupescu*” situația la data de 10 decembrie 1919, numărul celor prinși³⁹ crescuse la 1 304, iar al celor neprinși scăzuse la 181 de dezertori, pentru ca la 2 martie 1920, să fie de 1 485 de arestați și 94 dezertori neprinși⁴⁰. Ca pierderi fuseseră raportați⁴¹ un sublocotenent de jandarmi rănit, precum și trei morți și opt răniți din Regimentul 113 Infanterie.

Toți dezertorii prinși de jandarmi și de trupele Diviziei 8 Infanterie au fost adunați provizoriu în cazarma Regimentului 113 Infanterie, sub paza unei companii din Regimentul 25 Infanterie, separați de camarazii lor care nu luaseră parte la rebeliune, de unde s-a propus evacuarea în garnizoana Botoșani, rămânerea acestora în Cernăuți nefiind considerată oportună.

Prin „*Telegrama nr. 5237 din 24 noiembrie 1919*”⁴², Marele Cartier General a transmis Grupului de divizii „*General Lupescu*” aprobarea ca toți participanții la rebeliune din Regimentul 113 Infanterie să fie constituiți în detașamente și să fie transportați sub escortă la Botoșani, unde urma să aibă loc, fără întârziere, instrucția și judecarea rebelilor.

De asemenea, Marele Cartier General a mai transmis precizări privind îndeplinirea acestei măsuri. Astfel, după finaliza-

---

³⁷ *Ibidem*, f. 61.

³⁸ *Ibidem*, f. 62.

³⁹ *Ibidem*, f. 70.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 104.

⁴¹ *Ibidem*, f. 72.

⁴² *Ibidem*, f. 47.

rea judecării, cei care erau pasibili de pedepse penale urmau a fi trimiși în închisoare, în timp ce restul urmau a fi „împrăștiați în toate regimentele din țară”⁴³, unde ar fi trebuit să primească un regim intens de instrucție, educație și disciplină. Din efectivele regimentului nu ar fi rămas decât aceia care nu participaseră la revoltă și care, ca dovadă de încredere, ar fi putut primi sarcina de a-și escorta foștii camarazi până la Botoșani, după care ar fi trebuit să se întoarcă la Cernăuți. Prin grija Biroului Organiza-re din Marele Cartier General, Regimentul 113 Infanterie ar fi urmat să fie reorganizat, iar efectivele acestuia completate din contingentul 1920, lăsat la vatră ca „*prisos de efectiv*”⁴⁴.

Cu toate aceste precizări, execuția ordinului a fost diferită, generalul Iacob Zadik invocând în „*Telegrama nr. 5619*”⁴⁵ din 27 noiembrie 1919 motive de siguranță. Astfel, nu toți soldații participanți la revoltă au fost transportați la Botoșani; cei care erau suspecți de instigări și care se presupunea că ar fi avut un rol mai important în eveniment, în număr de aproximativ 250, au fost reținuți în continuare în Cernăuți pentru aprofundarea cercetărilor.

Au fost trimiși în schimb la Botoșani ceilalți participanți, cei pentru care s-a constatat că au avut roluri minore, dar nu cu o escortă constituită dintre camarazii lor care nu luaseră parte la rebeliune, ci cu una din cadrul Regimentului 25 Infanterie: „*Nu s-a dat escortă din R[egimentul] 113 Inf. deoarece nu se cunoaște în prezent până la ce punct a pătruns cangrena în acest regiment deci nu putem compta (sic!) pe trupa lui*”⁴⁶. Odată internați la Botoșani, sub paza unui batalion din Regimentul

---

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*, f. 56.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 49.

⁴⁶ *Ibidem*.

37 Infanterie, dezertorilor li se pregătise și un regim special de instrucție, educație și corvezi pe tot timpul internării⁴⁷.

Măsuri administrative

Bineînțeles că au fost luate și alte măsuri administrative, una dintre acestea fiind schimbarea din funcție a comandantului de regiment, colonelul Țurcan. Generalul Henri Cihoski, în numele Marelui Cartier General i-a solicitat generalului Iacob Zadik, prin „*Telegrama nr. 5393*”⁴⁸ din 29 noiembrie 1919, un raport confidențial privind oportunitatea acestei măsuri, la care acesta a răspuns tot printr-o telegramă: „*La ordinul dv. no. 5393/1919 am onoarea a raporta că din cât îl cunosc până acum pe colonelul Țurcan, comandantul Reg.[imentului] 113 inf.[anterie] nu-l cred apt pentru comanda de regiment chiar din punct de vedere al cunoștințelor și energiei. Dar chiar dacă ar avea aceste aptitudini, întâmplarea petrecută la regimentul său impune a se lua comanda. Cu onoare propun însă ca această măsură să se ia la terminarea instrucției și odată cu măsurile generale contra tuturor vinovaților*”⁴⁹

Termenul propus pentru adoptarea acestei măsuri i s-a părut prea lung generalului Henri Cihoski, care în rezoluție pe aceeași telegramă, nr. 1090 din 8 decembrie 1919, a consemnat: „*Sunt de părere a se lua comanda fără pierdere de vreme, deoarece nici după ce s-a întâmplat faptele nu a luat nicio măsură asumată. Pentru ceilalți să se ia măsuri după finalizarea cercetărei*”⁴⁸

Marele Cartier General considera că gravitatea faptelor în cauză îndreptățește măsura ridicării, fie și temporare, a comenziilor colonelului Țurcan, care urma să fie pus la dispoziția Gru-

⁴⁷ AMNR, fond Marele Cartier General, dosar nr. 2719, f. 135v.

⁴⁸ *Ibidem*, dosar nr. 2644, f. 58.

pului de divizii „General Lupescu” până la terminarea anchetei, când urma a se decide definitiv asupra măsurii luate.⁴⁹

Generalul Iacob Zadik considera că răspunderea săvârșirii unui eveniment atât de grav revenea întregului efectiv al regimentului, de la comandant și până la ultimul soldat, stabilind trei paliere ale vinovației. Cel dintâi, al autorilor morali ai rebeliunii, cei care instigaseră la nesupunere și dezertare, și care au fost deferiți curții marțiale.

Cel de-al doilea, format din simplii membri ai rebeliunii, cei care urmaseră în mod individual ori colectiv pe instigatori, părăsind cazarma, și care reprezentau un număr semnificativ. Deși vinovați, aducerea lor în fața curții marțiale ar fi fost în detrimentul serviciului, prelungind mult procesul și implicând detașarea multor ofițeri în calitatea acestora de judecători ai curților marțiale ori de apărători ai acuzaților. Din aceste motive, generalul Iacob Zadik propunea sancționarea disciplinară cu pedeapsa maximă, 60 de zile de închisoare, și degradarea, dublată de mutarea imediată în alte regimente din țară, unde să înceapă imediat instrucția și educația acestora.

În fine, cel de-al treilea palier, format din militarii care deși nu luaseră parte la revoltă, ori nu apucaseră să părăsească cazarma regimentului datorită intervenției rapide a detașamentului de grăniceri, erau vinovați moral prin aceea că știuseră de pregătirile în vederea revoltei, dar nu informaseră șefii ierarhici. Erau vizați în mod special gradații, 12 caporali și 6 sergenți, care au fost fie degradați, fie suspendați pentru 60 de zile.

În aceeași categorie au fost introduși și subofițerii reangajați, care deși se dovedise că nu știuseră nimic de pregătirile trupei, erau considerați vinovați de lipsa de „legătură su-

---

⁴⁹ *Ibidem*, f. 60.

*fletească cu oamenii din unitățile lor*⁵⁰, și de neîndeplinirea conștiințioasă a îndatoririlor de serviciu. Pentru aceștia se propunea mutarea disciplinară în alte regimente din țară. Și parte din corpul ofițeresc se afla în aceeași situație, acuzat că nu a căutat a-și cunoaște subalternii, că nu a luat măsuri să afle ce se petrece în subunități, într-un cuvânt, că nu a fost la înălțimea misiunii încredințate, motiv pentru care se propunea mutarea disciplinară în alte regimente din țară.

Sentița

Conform „*Raportului nr. 8502*”⁵¹ înaintat Corpului 4 armată de către Divizia 8 Infanterie, la 27 februarie 1920, instrumentarea dosarului de către curtea marțială a Diviziei 8 Infanterie, pentru care fusese desemnat *comisar special* generalul Constantin Neculcea, era finalizat. Din cele consemnate în *Referatul*⁵² întocmit de substitutul de comisar regal raportor, locotenentul Vasile Fâșie, adresat generalului Iacob Zadik, prin „*Sentița nr. 590 din 1 martie 1920*”⁵³ curtea marțială constituită pe lângă Divizia 8 Infanterie a pronunțat în această cauză 138 de condamnări, astfel: șapte participanți au fost condamnați la moarte, 19 participanți au fost condamnați la *muncă silnică pe timp mărginit*, între 5 și 20 de ani, 107 participanți au fost condamnați la *închisoare corecțională*, între 4 și 10 ani, trei participanți au fost condamnați la un an închisoare, doi participanți au fost condamnați la o lună închisoare, iar patru participanți au fost achitați.

Dintre aceștia, 36 de condamnați au declarat recurs, astfel: toți cei șapte condamnați la *moarte*, 16 dintre cei condamnați

---

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, fond Marele Cartier General, dosar nr. 2719, f. 131-131v.

⁵² ANIC, fond 96, dosar nr. 1650, partea I-a, f. 1-3.

⁵³ *Ibidem*, f. 63-66.

la *muncă silnică pe timp mărginit*, respectiv, 13 dintre cei condamnați la *închisoare corecțională*, astfel că au rămas definitive prin nerecurare⁵⁴ 102 condamnări. Dintre acestea, 52 de condamnați⁵⁵ au fost trimiși să-și ispășească pedeapsa la penitenciarul Târgu Ocna, iar 50 dintre condamnați⁵⁶ la Penitenciarul Galați. Celelalte dosare au fost înaintate, spre competență soluționare, Curții superioare de justiție militară constituită în zona interioară.

Procesul de recurs a avut loc câteva luni mai târziu, iar prin „*Decizia nr. 815 din 16 iunie 1920*”⁵⁷ Curtea superioară de justiție militară a admis toate cele 36 de recursuri, a casat Sentința nr. 590 din 1 martie 1920, a curții marțiale constituită pe lângă Divizia 8 Infanterie, și a trimis cauza spre rejudecare la curtea marțială a Diviziei 4 Infanterie. Motivul invocat nu a fost nicidecum nevinovăția celor în cauză, ci vicii de procedură ale curții marțiale, care „*a omis să menționeze numărul voturilor cu care s-a pronunțat pedeapsa*”⁵⁸.

Opinăm că sentința inițială nu a putut fi pusă în executare datorită lipsei de experiență a curții marțiale constituită pe lângă Divizia 8 Infanterie. De asemenea, numirea generalului Constantin Neculcea, comandantul Brigăzii 57 Infanterie, în funcția de *comisar special* nu a ușurat misiunea completului de judecată și nici pe cea a substitutului de comisar regal raportor, care era un simplu locotenent, ci, mai mult, a sporit presiunea asupra acestora.

---

⁵⁴ AMNR, fond Curtea Marțială a Diviziei 8 Infanterie, dosar nr. 1, pp. 01-04v.

⁵⁵ *Ibidem*, fond Regimentul 113 Infanterie, anul 1920, dosar nr. 228, f. 1098-1104.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ ANIC, fond 96, dosar nr. 1650, partea I-a, f. 27-28.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 28.

De precizat că funcția de *comisar special* nu era prevăzută de Codul de justiție militară, deci, implicit, nu existau atribuții ori responsabilități procedurale în acest sens. Probabil că numirea generalului Constantin Neculcea în această funcție a fost motivată de intenția eșaloanelor superioare de a-l responsabiliza într-un anume fel, în situația în care nu i s-ar fi putut atribui în mod direct întreaga răspundere, având în vedere că la data evenimentului era comandantul eșalonului nemijlocit al Regimentului 113 Infanterie.

Interesul eșaloanelor superioare față de eveniment, dovedit prin situațiile cu dezertorii prinși, care se raportau zilnic până la cel mai înalt nivel al ierarhiei militare, a sporit, la rândul său, presiunea, deși, în absența vreunei consemnări în acest sens, nu putem specula vreo intervenție în desfășurarea anchetei ori a procesului. Cu toate acestea, cumulum celor trei trăsături menționate anterior, respectiv, lipsa de experiență a completului de judecată, numirea generalului Constantin Neculcea în funcția de *comisar special*, precum și interesul nedisimulat al eșaloanelor superioare, a urgentat ancheta, a grăbit desfășurarea procesului și cu siguranță a influențat sentința, situație care nu putea conduce decât la un rezultat previzibil.

La rejudecarea cauzei, curtea marțială a Diviziei 4 Infanterie cu garnizoana la Orhei, în Basarabia, a pronunțat „*Sentința nr. 814 din 22 septembrie 1920*”⁵⁹, prin care toate pedepsele au fost reduse semnificativ. Inclusiv cei șapte militari care fuseseră condamnați inițial la moarte, prin Sentința nr. 590 din 1 martie 1920 de către curtea marțială constituită pe lângă Divizia 8 Infanterie, au primit pedepse în *muncă silnică pe viață*,

---

⁵⁹ AMNR, fond Curtea Superioară de Justiție Militară, dosar nr. 151, f. 152.

astfel încât niciunul dintre cei condamnați nu a fost executat. Și celelalte 29 de pedepse de *muncă silnică pe timp mărginit*, între 5 și 20 de ani, precum și cele cu *închisoare* au fost, de asemenea, reduse⁶⁰ semnificativ.

Cu toate acestea, și Sentința nr. 814 din 22 septembrie 1920 a fost atacată cu recurs de către toți cei în cauză, motiv pentru care dosarul a fost înaintat instanței competente, în speță Curtea Superioară de Justiție Militară, care, prin „*Deciziunea nr. 1175 din 11 noiembrie 1920*”⁶¹ a respins toate acțiunile, acestea rămânând astfel definitive și executorii de drept.

La 4 noiembrie 1920, cei condamnați își executau pedepsele⁶² în incinta Închisorii Militare din Chișinău, cu o notabilă excepție, aceea a deținutului Nicolae Ignătescu. Acesta fusese identificat, după cum menționam anterior, drept *cap al revoltei* și fusese condamnat inițial la *moarte*, iar ulterior, prin Sentința nr. 814 a curții marțiale a Diviziei 4 Infanterie, la *muncă silnică pe viață*, dar reușise cumva să evadeze⁶³ din Închisoarea Militară Chișinău, la 23 octombrie 1919.

Deși pare desprinsă dintr-un scenariu de film, ideea de a evada dintr-o închisoare militară nu pare să fi fost un lucru imposibil. În documentare noastră am identificat⁶⁴ alte două evadări ale unor militari din Regimentul 113 Infanterie, condamnați de asemenea la moarte: sergentul Gheorghe Nuțuleac și soldatul Anton Brodner, care evadaseră anterior datei de 20 septembrie 1920, când a avut loc rejudecarea cauzei.

---

⁶⁰ ANIC, fond 96, dosar nr. 1650, partea I-a, f. 27-28.

⁶¹ *Ibidem*, f. 167.

⁶² *Ibidem*, f. 153.

⁶³ *Ibidem*, f. 154.

⁶⁴ *Ibidem*, f. 158.

Alte măsuri de reprimare

Verificând situația curții marțiale a Diviziei a 8-a, putem concluziona că soluția propusă de către generalul Iacob Zadik, aceea de a trimite în instanță numai capii și instigatorii revoltei, era nu numai conformă cerințelor Codului de justiție militară, dar și pe deplin realistă, având în vedere încadrarea deficitară a curții marțiale: un comisar regal raportor, două cabinete de instrucție, cu câte un substitut de comisar regal și un grefier, precum și faptul că aceasta era copleșită⁶⁵ de dosare.

Comisarul regal raportor, locotenent-colonelul Ștefan Castano, informase Divizia 8 Infanterie încă din 14 august 1919, prin „*Raportul nr. 2158*”⁶⁶, înaintat ulterior până la Marele Cartier General, că urmează să înceapă instrucția și judecarea dosarelor constituite bandelor Cucinski și Ioachimciuk, și solicitase de urgență cel puțin 10 ofițeri cu cunoștințe juridice și patru interpreți: „(...) *sunt de judecat 1 100 de dosare plus 88 de procese trimise de Curtea Marțială de la Hotin și pe fiecare zi sosesc 10-15 arestați a căror fapte trebuie studiate imediat pentru darea mandatelor de arestare, astfel că cu prezentul personal nu se poate studia nici procesele curente (...)*”⁶⁷

La rândul său, generalul Iacob Zadik a informat telegrafic⁶⁸ Marele Cartier General încă din 2 septembrie 1919 asupra situației de la curtea marțială a diviziei sale, raportând 1 250 de dosare pendinte (în așteptare), pentru care estima un termen de finalizare de 4 ani, și solicitând 20 de ofițeri cu studii de specialitate și cinci interpreți pentru a instrui și judeca de urgență dosarul bandelor de contrabandiști: „(...) *o afacere (...)* foarte

---

⁶⁵ AMNR, fond Marele Cartier General, dosar nr. 2562, f. 463v.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ *Ibidem*.

⁶⁸ *Ibidem*, f. 465.

*complicată și având comise cinci omoruri și șapte tâlhării și trebuie de interogat sute de martori. (...) Cu actualul personal nu se poate dovedi a se conforma legei și a lua interogatorii la cei ce sunt arestați zilnic necum să înceapă și instrucția lor*⁶⁹

Cu toate acestea, deși Marele Cartier General intervenise cu „Adresa nr. 761 din 11 septembrie 1919”⁷⁰ pentru a obține aprobarea de mobilizare a zece magistrați, Ministerul Justiției a aprobat numai șase.

Deși aparent fără vreo legătură cu materialul de față, situația curții marțiale a Diviziei 8 Infanterie este totuși importantă din două perspective: pe de-o parte, numărul foarte mare de dosare în așteptare reflectă situația infracțională în Bucovina, zona de responsabilitate a Diviziei 8 Infanterie. Pe de altă parte, ne oferă o explicație a faptului că dosarul cauzei nu a fost instrumentat de substitutul de comisar regal (procurorul) titular, ci de un tânăr locotenent numit în acest scop. De asemenea, dosarul a fost judecat de un alt complet de judecători militari, numit special în acest scop, iar admiterea recursurilor celor 36 de militari s-a făcut de către instanța superioară nu pe fond, ci pe o gravă eroare procedurală.

Revenind la măsurile propuse de către generalul Iacob Zadik, una dintre acestea a fost și ca Regimentul 113 Infanterie să fie desființat: „pentru a da un exemplu viu întregii (sic!) armate pentru acest caz unic în armata noastră”⁷¹. Prin „Raportul nr. 6895”⁷² din 25 noiembrie 1919, generalul Iacob Zadik solicita ștergerea din ordinea de bătaie a armatei a regimentului și reînființarea acestuia sub denumirea de „Regimentul

---

⁶⁹ *Ibidem*, f. 464v.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 461.

⁷¹ AMNR, fond Marele Cartier General, dosar nr. 2644, f. 46.

⁷² *Ibidem*, dosar nr. 2719, f. 132v.

115 Infanterie”, propunere care nu a fost agreată de eşaloanele superioare. Chiar și subordonatul său, generalul Constantin Neculcea, șeful Serviciului de Organizare a Bucovinei și comandant al Brigăzii 57 Infanterie, care subordona cele două regimente (nr. 113 și nr. 114) a susținut o variantă contrară celei a șefului său direct, pe baza argumentului că o astfel de măsură ar alimenta satisfacția *agitatorilor*, care astfel s-ar simți îndreptățiți să creadă „că prin această lovitură au desființat organizația militară”⁷³.

Părerea sa pare să fi fost împărtășită de către comandantul Corpului 4 armată, generalul Alexandru Lupescu, care prin „*Raportul nr. 340 din 23 februarie 1920*”⁷⁴ înaintat ministrului de război, argumenta: „*Nu cred că ar trebui desființat Reg[imen]tul 113, aceasta putând atinge sentimentul provincial al Bucovinei*”⁷⁵.

Ministrul de război, generalul Ioan Rășcanu, a aprobat toate propunerile generalului Iacob Zadik, înaintate de generalul Alexandru Lupescu prin *Raportul nr. 340*, mai puțin aceea de desființare a Regimentului 113 Infanterie. Decizia ar putea fi pusă și în contextul în care, peste numai două luni, în mai 1920, regele Ferdinand I, însoțit de regina Maria, alături de o numeroasă suită regală, urma să întreprindă cea dintâi vizită în Bucovina, situație în care era de evitat orice „*atingere adusă sentimentului provincial al Bucovinei*”, după cum se exprimase generalul Alexandru Lupescu.

De altfel, la Cernăuți, la 17 mai 1920, Regimentului 113 Infanterie nu i s-a acordat cinstea de a face parte dintre unitățile care au prezentat onorul la sosirea suveranilor României,

---

⁷³ *Ibidem*, dosar nr. 2644, f. 56.

⁷⁴ *Ibidem*, dosar nr. 2719, f. 137.

⁷⁵ *Ibidem*.

precum Batalionului de jandarmi și regimentelor 25 și 11 infanterie, 3 grăniceri și 12 artilerie, a căror defilare a făcut o adâncă impresie asupra înalților oaspeți. Cu toate acestea, reprezentanților Regimentului 113 Infanterie li s-a îngăduit participarea⁷⁶, cu numai o zi înainte, la primirea familiei regale de la Mânăstirea Putna. Alte surse⁷⁷ menționează că regimentul a defilat totuși în fața suveranilor, dar fără arme și fără centuri, fapt ce ar fi atras atenția înalților oaspeți.

Revoltă spontană, mișcare naționalistă ucraineană ori acțiune revoluționară bolșevică?

Care au fost cauzele acestui eveniment? În primul rând, trebuie menționat că poziția oficială a Diviziei 8 Infanterie față de cauzele evenimentului a fost că la originea revoltei a stat o conspirație din afara instituției militare, fie ca efect al mișcării naționaliste a populației de origine ruteană, fie ca efect al mișcării bolșevice, fie a unei combinații dintre cele două.

În al doilea rând, trebuie să precizăm că evenimentul în sine nu a fost o revoltă a Regimentului 113 Infanterie din Cernăuți, ci a fost constituit dintr-o serie de grave acte de indisciplină al unor soldați din cadrul acelui regiment. Mai precis, nu regimentul ca entitate militară a defectat, ci unii soldați și gradați din cadrul acestuia, aproximativ 55% din efective, după cum am menționat la începutul acestui articol. Niciun ofițer și niciun subofițer nu au participat și nu au făcut obiectul judecății curții marțiale, aceștia fiind sancționați exclusiv disciplinar și mutați în alte regimente din țară.

---

^{76***} *Călătoria MM. LL. Regelui și Reginei în Bucovina și Basarabia 15-20 mai 1920*, Imprimeria Statului, București, 1920, p. 16.

⁷⁷ Mihai Onofreiciuc, *Marea Unire din 1918. Moment de importanță deosebită din istoria poporului român*, <http://voloca.blogspot.com/2008/03/210-marea-unire-din-1918-moment-de.html>, accesat la 16.02.2023.

Militarii cu gradul cel mai mare dintre cei participanți la revoltă, condamnați la moarte⁷⁸ și degradare militară, conform prevederilor Codului de justiție militară, au fost sergentul Gheorghe Nuțuleac, în vârstă de 22 de ani, de loc din comuna Doroșăuți, situată la aproximativ 40 km Nord de Cernăuți, de profesie agricultor, respectiv, caporalul Petre Ghergheli (identificat și ca Peter Gherghely), în vârstă de 21 de ani, de loc din comuna Vorniceni, județul Botoșani, situată la aproximativ 70 km Sud-Est de Cernăuți, de profesie învățător. Aceștia erau considerați printre autorii morali și instigatorii⁷⁹ revoltei.

Din *Memoriul*⁸⁰ întocmit de comandantul Companiei a 8-a Mitraliere, locotenentul Iancu Halip, revolta ar fi început în data de 17 noiembrie 1919, în jurul orei 20.45, unul dintre inițiatori fiind identificat în persoana soldatului Nicolae Ignătescu, din Compania a 12-a, în vârstă de 22 de ani, de profesie agricultor, originar din comuna Părhăuți, județul Suceava, care de obicei nu participa la instrucție alături de ceilalți soldați, deoarece fusese destinat „*pentru reformă și serviciu în cazarmă*”⁸¹, fiind probabil considerat inapt pentru serviciul militar.

Acesta din urmă a tras primul foc de armă în sectorul companiei, urmat la scurt timp de alte focuri de armă, și de strigăte de „*Ura!*” și „*Ieșiți!*”, care au avut efectul scontat. Speriați de zgomotul împușcăturilor, care au răsunat puternic în spațiul interior strâmt, precum și de strigăte, soldații au început să iasă debusolați din dormitoare. A urmat spargerea ușii magaziei de armament și muniții a Companiei a 12-a, tot de către soldatul Nicolae Ignătescu, ajutat și de alții, și răspândirea ar-

---

⁷⁸ ANIC, fond 96, dosar nr. 1650, partea I-a, f. 1-3.

⁷⁹ AMNR, fond Curtea Superioară de Justiție Militară, dosar nr. 151, f. 160-162.

⁸⁰ *Ibidem*, fond Marele Cartier General, dosar nr. 4397, f. 11.

⁸¹ *Ibidem*.

melor și lăzilor de muniție la îndemâna tuturor, pe holuri, în dormitoare, inclusiv aruncarea câtorva dintre acestea pe geam, în curtea interioară a regimentului.

Instigarea celorlalți soldați s-a făcut prin îndemnuri de a se înarma și a pleca acasă, dar au fost folosite și alte mijloace, precum amenințările ori inducerea unei false stări de pericol, subunitățile fiind alarmate și îndemnate „*să fugă că (sic!) compania 12 le omoară*”⁸². Confuzia generală a facilitat părăsirea cazarmii, cu armament, muniție și echipament de către majoritatea militarilor, chiar și cei nehotărâți fiind antrenați în mișcarea generală, în lipsa oricărei măsuri contrare din partea gradatilor ori a subofițerilor. Odată ieșiți din curtea cazarmii, dezertorii s-au împărțit în două mari grupuri, unul îndreptându-se spre *gara Cernăuți*, iar celălalt, sub conducerea soldatului Nicolae Ignătescu, spre *gara Grădina Publică*.

Dincolo de amenințări, împușcături și strigăte, în materializarea revoltei a contat foarte mult starea de spirit a militarilor din Regimentul 113 Infanterie, existând informații, după cum vom prezenta ulterior, că moralul acestora era scăzut și că în rândurile regimentelor bucovinene fuseseră înregistrate manifestări atât ale propagandei bolșevice, cât și ale propagandei naționaliste ucrainene.

Din dosarul⁸³ instrumentat de curtea marțială a Diviziei 4 Infanterie reiese că în mod frecvent în cazarma regimentului se țineau întruniri cu caracter politic, de regulă pe criteriile etnice. Astfel, sergentul Heinrich Alfred din Compania Depozit (logistică), condamnat și acesta ulterior la pedeapsa capitală, ținea întruniri cu soldații de etnie germană în atelierul de tâmplărie

---

⁸² *Ibidem*.

⁸³ AMNR, fond Curtea Superioară de Justiție Militară, dosar nr. 151, f. 158-165.

al regimentului „unde le vorbia a se uni spre a face revoluție și a fugi din regiment”⁸⁴, în timp ce caporalul Petre Ghergheli din Compania a 5-a, ținea întruniri cu caracter revoluționar la cantină, „la care convoca toți ungerii din regiment”⁸⁵, instigând la revoltă și spunându-le că „ar fi bine să facă cu statul roman ce au făcut cu Austria”⁸⁶. De altfel, în sarcina acestuia din urmă au fost reținute și alte atitudini și fapte specifice unui agent provocator.

În perioada premergătoare evenimentului, printre soldații regimentului se vorbise⁸⁷ foarte mult despre durata mare a serviciului militar, despre faptul că ei se considerau voluntari bucovineni, nu armată regulată, precum și despre faptul că, până cel târziu la jumătatea lunii decembrie, contingentul 1919, urmat de contingentul 1920, ar fi trebuit să fie lăsate la vatră și înlocuite de contingentul 1921. După cum s-a constatat în timpul anchetei, aceste zvonuri fuseseră aduse în cazarmă de unii soldați întorși din permisie, care au mărturisit că le auziseră „din oraș, de la niște civili”⁸⁸.

Aceeași informație reiese și din *Procesul verbal*⁸⁹ întocmit cu prilejul finalizării anchetei din subunitatea sa tot de comandantul Companiei a 8-a Mitraliere, locotenentul Iancu Halip. Acesta considera că revolta se datora mișcării naționaliste ucrainene și că fusese pregătită în afara regimentului: „căci după ieșirea din cazarmă toți au cântat «șce ne vmerla Ucraina» (încă n-a murit Ucraina, s.n.), cântecul lor național”⁹⁰.

---

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ AMNR, fond Curtea Superioară de Justiție Militară, dosar nr. 151, f. 160.

⁸⁶ *Ibidem*, f. 160.

⁸⁷ AMNR, fond Marele Cartier General, dosar nr. 4397, p. 10.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 13.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *Ibidem*.

Deși nu indică în mod explicit condițiile necorespunzătoare asigurate trupei printre cauzele identificate, comandantul Companiei a 8-a Mitraliere menționează totuși că situația în ansamblu a fost favorizată de faptul că în acea seară „mâncarea fusese rea”, dar și de asocierea în mentalul colectiv al participanților la revoltă cu statutul unei companii de *voluntari italieni* (probabil de voluntari înrolați dintre foștii prizonieri de război de pe frontul italian), care fuseseră lăsați la vatră cu puțin timp înainte, ceea ce le-a facilitat acestora convingerea că de fapt și ei ar fi avut un statut similar, acela de *voluntari bucovineni*, iar nu de trupe regulate ale armatei române.

Din documentele oficiale întocmite de locotenentul Iancu Halip răzbate printre rânduri, chiar dacă nu se specifică, moralul scăzut al trupei: o nemulțumire generală de a mai executa serviciul, „*de a mai servi*”, după cum se menționează în concluziile *Chestionarului*⁹¹ întocmit cu prilejul anchetei, respectiv, hrana necorespunzătoare menționată printre circumstanțele producerii evenimentului, „*mâncarea rea*”, după cum este consemnat în *Procesul-verbal* întocmit cu prilejul finalizării anchetei, pe care l-am menționat anterior.

Hrana necorespunzătoare a trupei este menționată și în *Declarația*⁹² sublocotenentului Gheorghe Coșarea care, la ordin, fusese prezent în seara declanșării revoltei chiar în sectorul Companiei a 8-a Mitraliere pentru o ședință teoretică. Acesta a declarat că la sosirea sa la subunitate aceasta era adunată în întregime „*în cea mai bună ordine*”⁹³, dar la terminarea activității soldații i s-au plâns cu privire la cina din acea seară

---

⁹¹ *Ibidem*, p. 10.

⁹² *Ibidem*, p. 14.

⁹³ *Ibidem*.

spunându-i că „a fost numai curată apă așa că nimene n-au putut mânca”⁹⁴.

Aceasta mai explica și faptul că revolta a început la Compania a 12 și la Compania a 8-a deoarece aceste subunități erau dispuse în proximitatea *magaziei de armătură*, în care se găseau și cartușe de război, care fuseseră predate la magazie chiar în acea zi, ca urmare a finalizării unei misiuni de însoțire: „Că această mișcare a pornit de la comp.[ania] 12 și a 8-a să (sic!) *datorește faptului că între aceste două companii se află magaziile de armătură. Dacă ar fi fost în altă parte desigur că [revolta] se întâmpla acolo*”⁹⁵.

Verificările noastre în documentarea prezentului demers confirmă cel puțin parțial observația ofițerului, având în vedere că instigatorii găsiți vinovați de curtea marțială nu erau din companiile a 8-a și a 12-a, caporalul Petre Ghergheli, după cum am menționat anterior, fiind încadrat la Compania a 5-a.

Generalul Iacob Zadik era informat⁹⁶ despre propaganda în favoarea dezertării ce se desfășura de ceva vreme în cele două regimente bucovinene. Într-o adresă a Diviziei 8 Infanterie către Corpul 4 Armată, datată 3 noiembrie 1919, acesta raporta despre măsurile luate în vederea deplasării unităților subordonate în garnizoanele de reședință la pace la 1 decembrie 1919, conform dispozițiilor Marelui Cartier General, dar considera o datorie de conștiință informarea eșalonului superior cu privire la rezerva pe care o avea față de oportunitatea demersului în sine. Acesta considera că cele două regimente bucovinene din Brigada 57 Infanterie nu ar fi fost în măsură să continue măsurile adoptate contra propagandei bolșevice, pe care Divizia 8

---

⁹⁴ *Ibidem.*

⁹⁵ *Ibidem.*

⁹⁶ AMNR, fond Microfilme, I.2624, c.1589-1591.

Infanterie le adoptase deja în acea perioadă, de vreme ce chiar în rândul acestora se desfășura „o întinsă propagandă pentru dezertarea oamenilor”⁹⁷.

În finalul argumentației sale, generalul Iacob Zadik solicita generalului Alexandru Lupescu intervenția la Marele Cartier General pentru a reveni asupra ordinului de retragere și de a obține o amânare până în primăvara anului următor, necesară pentru a se consolida atât starea de lucruri din Bucovina, cât și „instrucția și educația celor două regimente bucovinene”⁹⁸. Comandantul Diviziei 8 Infanterie era reticent în ceea ce privește existența unei soluții rapide și de durată cu privire la dezertările militarilor din cele două regimente: „nu vedem în culori senine rămânerea acestor două regimente singure în Bucovina”⁹⁹, apreciind că un rezultat favorabil ar fi fost condiționat de dislocarea temporară a acestora în Vechiul Regat.

De menționat că în rapoartele oficiale înaintate ierarhic până la cele mai înalt nivel al ierarhiei militare, pe care le-am documentat cu prilejul acestei lucrări, nu am identificat niciunul care să facă trimitere la condițiile de trai ale trupei, la relațiile de serviciu ori la vreun tratament neregulamentar din partea gradaților ori al subofițerilor.

Cu toate acestea, cercetarea noastră documentară a identificat și câteva surse, e adevărat din domeniul memorialisticii, din care reiese faptul că revolta soldaților din Regimentul 113 Infanterie ar fi avut drept cauză exclusivă nemulțumirea acumulată față de condițiile de instrucție și de trai, și nicidecum o mișcare naționalistă ori o acțiune revoluționară bolșevică. Mai precis declanșarea revoltei soldaților din Regimentul 113

---

⁹⁷ *Ibidem.*

⁹⁸ *Ibidem.*

⁹⁹ *Ibidem.*

Infanterie ar fi fost cauzată exclusiv de comportamentul unor ofițeri și gradați din armata română care, în opinia memorialistului¹⁰⁰, pe lângă greșeala de a se socoti mult superiori ofițerilor și instructorilor din armata austriacă, au făcut economii la hrana și îmbrăcămintea trupei, au micșorat rațiile de mâncare, nu au asigurat drepturile de echipament ori le-au asigurat într-un mod absolut nesatisfăcător și au aplicat pedepse crude pentru cea mai mică abatere, în special pedeapsa cu carcera pentru 10 zile, care „se aplica cu mare ușurință”¹⁰¹.

Astfel, deși tinerii bucovineni plecaseră în armată cu muzica și susținuți de întreg satul „să-și facă slujba (datoria, s.n.) față de țara noastră românească”¹⁰², acest entuziasm s-a transformat într-o mare dezamăgire: „rău îmbrăcați, slab hrăniți și mereu batjocoriți, acești soldați suportau foarte greu acest regim și tratament de viață”¹⁰³. Încă de la prezentarea în cazarmă tinerilor recruți li se distribuieră „efecte cu totul necorespunzătoare, rupte și vechi, aproape zdrențe”¹⁰⁴ (spre deosebire de uniformele pe care le primiseră în armata austriacă), „mâncarea era puțină și rea”¹⁰⁵, iar conducătorii care ar fi trebuit să se îngrijească de toate cele necesare, gradații, subofițerii și mulți dintre ofițeri „se purtau foarte rău cu soldații”¹⁰⁶, neomenia și batjocura fiind practici și atitudini curențe, care au transformat serviciul militar în armata română într-un „chin de nesuportat”¹⁰⁷.

---

¹⁰⁰ Toader Hrib, *Cronica de la Arbore*, ediția a II-a, Editura Junimea, Iași, 1972, p. 79.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² Toader Hrib, *op.cit.*, p. 76.

¹⁰³ Mihai Onofreiciuc, *op.cit.*

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

Bătăile crunte pe care gradații și subofițerii le aplicau foarte des soldaților, uneori până la sânge ori până la leșin, șicanele și mizeriile zilnice care le făceau viața amară, atât în cazarmă, cât și la instrucție, fie că erau români sau ruțeni, dar mai ales acestora din urmă, care erau luați la bătaie și pentru că nu știau românește, au atras ura „soldaților umiliți și năpăstuiți”¹⁰⁸. Tratatamentul neadecvat aplicat soldaților de către gradații, subofițerii și chiar de către unii dintre ofițerii Regimentul 113 Infanterie „Spătarul Coman” este menționat drept cauză a acestei revolte și în alte consemnări memorialistice. Enunțat în sinteză, după cum mărturisea un alt veteran al armatei austriece, înrolat la rândul său voluntar în Regimentul 113 Infanterie: „*purtarea neomenească, tratamentul și hrana rea au dus pe soldații români (...) la răzvrătire*”¹⁰⁹.

De remarcat faptul că situația prezentată mai sus diferează în mod izbitor de varianta oficială raportată de generalul Iacob Zadik prin Telegrama nr. 5426 din 19 noiembrie 1919, despre care am menționat la începutul acestui studiu, care nu menționează vinovăția corpului de cadre și indică Marelui Cartier General intervenția unei cauze externe.

De ce au dezertat atât de mulți soldați?

Am verificat și ipotezele conform cărora amploarea revoltei (au dezertat aproximativ 55% din efective, peste 1 000 de soldați și gradați) pare să fi fost dată, pe de-o parte, de *amenințările* proferate de liderii acțiunii și de către instigatori la adresa militarilor neimplicați sau nehotărâți, care altfel nu ar fi părăsit cazarma, iar pe de altă parte, de *propaganda naționalistă ucraineană*.

---

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ Toader Hrib, *op.cit.*, p. 164.

Coroborând cele raportate prin *Telegrama nr. 10826* din 18 noiembrie 1919, în care s-a vehiculat ideea că evenimentul ar fi avut la origine intervenția unei *cauze din afară*, cu cele raportate a doua zi, prin *Telegrama nr. 5426* din 19 noiembrie 1919, referitoare la faptul că numărul mare de dezertori a fost favorizat de amenințări cu moartea proferate *în limba ruteană*, reiese că generalul Iacob Zadik a îndreptat încă de la început atenția ierarhiei superioare a armatei, referitor la cauzele revoltei, către cea de-a doua ipoteză analizată, anume propaganda bolșevică ori naționalistă ucraineană.

Din verificarea documentară efectuată a reieșit că amenințările au fost proferate și în limba română, nu numai în limba ruteană, așa cum fusese raportat inițial cu *Telegrama nr. 10826* din 18 noiembrie 1919, multe din declarațiile celor anchetați aflate la dosarul fondului¹¹⁰ menționând că în curtea regimentului s-au auzit focuri de armă, iar în dormitoarele subunităților au intrat soldați înarmați care i-ar fi amenințat cu moartea dacă nu ar fi ieșit afară.

Aceste mențiuni din declarațiile luate soldaților dezertori pe timpul anchetei ne determină să considerăm veridică ipoteza privind legătura de cauzalitate dintre numărul mare al dezertorilor și amenințările adresate acestora de către capii revoltei și de către instigatori, dar, așa cum am menționat anterior, pe fondul unei nemulțumiri generale.

Dacă nu ar fi existat acest fond general de nemulțumire, probabil că nici capii revoltei și nici instigatorii nu ar fi putut scoate din cazarmă, indiferent sub ce amenințare, un număr atât de mare de soldați. Avem în vedere faptul că aceștia nu erau recruți, ci aveau deja câțiva ani de război în armata austriacă, fiind prin urmare familiarizați cu termeni precum *dezer-*

---

¹¹⁰ ANIC, fond 96, dosar nr. 1650, partea a II-a, f. 15-29.

tare ori revoltă armată, precum și cu consecințele unor astfel de fapte.

Cât despre a doua ipoteză analizată, *propaganda naționalistă ucraineană*, aceasta este și varianta oficială a Diviziei a 8-a Infanterie, care a comunicat Ministerului de Război prin „Raportul nr. 7133”¹¹¹ din 12 decembrie 1919, că rebeliunea nu fusese un act spontan, ci fusese pusă la cale cu mai mult timp în urmă de către soldații de origine ruteană, liderii mișcării fiind în legătură atât cu studenți ucraineni, cât și cu alte persoane civile din Cernăuți. Conform celor consemnate în raport, ar mai fi fost implicați și foști ofițeri în armata austro-ungară, înrolați în acel moment în armata ucraineană, care îndemneau soldații să dezerteze în Ucraina, promițându-le în schimb „bani și onoruri”¹¹².

Cu siguranță, revolta soldaților din Regimentul 113 Infanterie „Spătarul Coman” din Cernăuți a avut și o componentă a propagandei naționaliste ucrainene. Pe de-o parte soldații de origine ruteană ori soldații români care nu știau vorbi românește erau brutalizați de gradați și subofițeri, conform surselor¹¹³ memorialistice menționate, iar pe de altă parte, autoritățile românești suspectau în general populația bucovineană, și în special pe etnicii ruteni, de simpatii bolșevice ori naționaliste, tratându-i cu neîncredere¹¹⁴.

Din trăsăturile unora dintre soldații condamnați ca fiind capi ai revoltei ori instigatori, descoperite în documentarea noastră, reiese că aceștia erau foarte tineri, cu vârste puțin peste 20 de ani, necăsătoriți, aveau drept studii câteva clase primare, iar din punct de vedere al apartenenței etnice a eșantionului

---

¹¹¹ *Ibidem*, Colecția 50, dosar 755, f. 19.

¹¹² *Ibidem*.

¹¹³ Mihai Onofreiciuc, *op.cit.*

¹¹⁴ *Ibidem*.

analizat, situația se prezenta astfel: 2 lipoveni, 3 polonezi, 3 evrei, 10 germani, 11 unguri, 23 de ruteni și 42 de români¹¹⁵.

În ceea ce privește propaganda bolșevică, un alt element de interes extras chiar din raportările inițiale ale autorităților militare arată faptul că după părăsirea cazărmii și a garnizoanei Cernăuți, dezertorii nu s-au grupat în partea răsăriteană a Bucovinei, în vederea unei posibile joncțiuni ori colaborări de orice natură cu structurile militare bolșevice ce operau deja pe malul răsăritean al Nistrului.

Dimpotrivă, marea majoritate fiind de etnie română, s-a îndreptat către sudul Bucovinei, utilizând în acest sens și cele două locomotive și patru vagoane pe care le-au deturnat și cu care au plecat spre stația Burdujeni¹¹⁶, iar, după ce au ajuns la stația Dărmănești¹¹⁷, aproximativ 10 km NV de Suceava, s-au împrăștiat către casele lor.

În tot acest timp, dezertorii de origine ruteană s-au deplasat la Nord de Cernăuți, răspândindu-se în satele și pădurile dintre Prut și Nistru. În această zonă au avut loc și atacurile asupra posturilor de jandarmi, însoțite de gesturi simbolice precum ruperea tricolorului românesc, în strigăte de „*Trăiască Ucraina!*” (Slavă Ucrainii, în textul original, s.n.), despre care am menționat anterior.

Cu toate acestea, componența etnică a lotului celor condamnați, considerați în urma anchetelor desfășurate ca fiind responsabili ai revoltei, precum și răspândirea dezertorilor conform configurației etnografice a populației Bucovinei din acea perioadă, indică faptul că nici ideile promovate de propaganda naționalistă ucraineană nu au prevalat în opțiunea celor ce au luat parte la revoltă. Această ipoteză nu poate fi infirmată în

---

¹¹⁵ AMNR, fond Marele Cartier General, dosar nr. 2562, f. 461.

¹¹⁶ AMNR, dosar nr. 2644, f. 3.

¹¹⁷ *Ibidem*, f. 7.

totalitate, populația de etnie ucraineană fiind, la acel moment, în plin proces de afirmare a identității naționale.

În documentarea noastră, am observat că întrebările adresate pe timpul anchetei dezertorilor prinși vizează mai ales momentul actului de insubordonare în sine, și nu abordează cauzele declanșării acestuia. Mai precis, nu fundalul săvârșirii faptelor pare că îi interesa pe anchetatori, ci desfășurarea propriu zisă a evenimentului, participația și circumstanțele desfășurării revoltei. Cert este că ipoteza *propagandei naționaliste ucrainene* indicată în mod oficial drept cauză a evenimentului mai reprezenta și un scenariu convenabil pentru responsabilii militari, o cauză suficient de veridică și de serioasă care estompa și disipa orice responsabilitate față de declanșarea evenimentului din motive interne.

În ceea ce îi privește pe soldații bucovineni de origine română, sursele memorialistice menționate consemnează drept adevărata cauză a revoltei „*purtarea neomenescă, tratamentul și hrana rea*”¹¹⁸. În ipoteza în care această ipoteză ar fi adevărat înseamnă fie că responsabilii militari intenționau să mușamalizeze adevărata stare de lucruri din regiment, fie că nu realizau că ceva ar fi fost în neregulă, bătăile aplicate soldaților și în general tratamentul neomenos încadrându-se, în concepția acestora, într-o regretabilă normalitate. Din nefericire această a doua opțiune, deși perfect plauzibilă, nu este și una viabilă, de vreme ce art. 222 din Codul de justiție militară pedepsea cu închisoare de la 2 luni la 2 ani pe orice militar cu grad superior care ar fi lovit un alt militar cu grad inferior.

Este consemnat în *Raportul*¹¹⁹ locotenentului Iancu Halip, comandantul Companiei a 8-a Mitraliere din Regimentul 113

---

¹¹⁸ Toader Hrib, *op.cit.*, p. 164.

¹¹⁹ AMNR, fond Marele Cartier General, dosar nr. 4397, f. 10.

Infanterie „Spătarul Coman” din Cernăuți, după cum menționam anterior, una dintre subunitățile din sectorul cărora a început revolta, faptul că aceasta s-a amplificat pe fondul unei nemulțumiri generale, indiferent de propaganda bolșevică ori naționalistă ucraineană care ar fi inițiat-o: „*Destul am necăjit în Austria, noi nu mai vrem să slujim la cătane*”¹²⁰.

Concluzii

În complexitatea situației politico-militare din Bucovina anului 1919, autoritățile române nu au putut face față situației generate de tensiunile sociale, conflictele regionale, interesele politice și curentele ideologice, care își disputau întâietatea în provincie și în jurul acesteia.

În ceea ce privește Regimentul 113 infanterie, agresivității mișcărilor de propagandă bolșevică și naționalistă ucraineană desfășurate zilnic după plecarea ofițerilor și subofițerilor din cazarmă, instituția militară i-a opus scurte ședințe de teorie și educație patriotică. Sublocotenentul Gheorghe Coșarea a descris¹²¹ o astfel de ședință, pe care o ținuse chiar în sectorul Companiei a 8-a Mitraliere, cu numai o oră înainte de declanșarea revoltei. Acesta a declarat că în cele aproximativ 45 de minute cât a durat ședința, le-a vorbit soldaților despre regele Ferdinand I, precum și despre alte câteva ordine cu caracter administrativ emise de comandantul regimentului.

Nimic despre idealul de unitate națională al românilor ori despre pericolul propagandei bolșevice, pentru a enumera, la întâmplare, câteva subiecte de interes în contextul social și ideologic al momentului. Reacția soldaților, în schimb, s-a canalizat exclusiv pe condițiile de viață din regiment, pe mân-

---

¹²⁰ *Ibidem*.

¹²¹ *Ibidem*, dosar nr. 4397, f. 14.

care a foarte rea ce tocmai se servise și pe care „nimene n-au putut mânca”¹²².

Reiterăm opinia conform căreia la originea revoltei a stat un cumul de factori, dintre care nu putem exclude nici propaganda bolșevică și nici propaganda naționalistă ucraineană, dar considerăm că nu trebuie ignorat faptul că acestea au câștigat teren pe fondul *nemulțumirii generale față de serviciul militar*, expresie în care am inclus atât condițiile de trai din cazarmă, cât și „tratamentul” aplicat de unii gradati și subofițeri în procesul de instrucție. Iar acest cumul de factori a condus la rezultatul prezentat detaliat în acest material.

În ipoteza enunțată mai sus, nemulțumirea generală din rândul trupei față de condițiile de trai și față de comportamentul celor care în ochii românilor bucovineni reprezentau Țara Mamă, au făcut ca în numai două luni de la încorporare, după ce pleaseră cu entuziasm spre centrele de recrutare, majoritatea acestora să dezerteze și să plece „*la casele lor*”¹²³, dezamăgiți de interacțiunea cu o realitate și o cultură cazonă pe care și le imaginaseră altfel și de un tratament brutal și frustrant, pe care nu îl întâlniseră nici măcar în calitate de supuși austrieci.

Principalii vinovați de această situație erau considerați ofițerii care aveau obligația să cunoască adevărata stare de fapt din cazarmă, dar acestora nu le păsa¹²⁴ de viața soldaților, în opinia surselor citate, de vreme ce nu s-au arătat interesați de felul în care trăiau soldații, de felul în care erau hrăniți sau de felul în care erau tratați, și nimeni nu a luat nicio măsură, nici măcar atunci când toate acestea au ajuns la cunoștința¹²⁵

---

¹²² *Ibidem*.

¹²³ Toader Hrib, *op.cit.*, p. 79.

¹²⁴ Mihai Onofreiciuc, *op.cit.*

¹²⁵ Toader Hrib, *op.cit.*, p. 79.

comandantului de regiment. Ca dovadă că după producerea evenimentului, măsurile administrative adoptate împotriva unei părți a corpului ofițeresc, a subofițerilor și gradaților, nu au avut ca temei nereguli interne, ci lipsa oricărei legături sufletești a acestor categorii de militari cu trupa, care astfel a devenit victima conspirațiilor de tot felul și a mișcărilor de propagandă.

Chiar dacă varianta oficială a generalului Iacob Zadik a indicat la originea revoltei cauze externe, vinovat de starea de lucruri și de neîndeplinirea îndatoririlor de serviciu a fost găsit și elementul de comandă al regimentului: gradați, subofițeri și ofițeri. Comandantul regimentului a fost destituit, iar majoritatea cadrelor au fost mutate, după cum spuneam, în alte regimente din țară. Un alt efect al măsurilor adoptate, înregistrat imediat după producerea evenimentului, a fost acela că hrana trupei și condițiile de viață din regiment s-au îmbunătățit considerabil, de fapt schimbarea a fost mai mult decât evidentă, consemnându-se chiar că „*s-au dat soldaților și prăjituri*”¹²⁶.

Revolta s-a soldat cu morți și răniți, urmare a ciocnirilor armate cu subunitățile de jandarmi, iar câțiva soldați din Regimentul 113 Infanterie au mai murit și ulterior, în spitale, din cauza diverselor afecțiuni. Cu toate acestea, niciunul dintre cei găsiți vinovați nu a fost executat, deși Codul de justiție militară prevedea o astfel de pedeapsă, iar prin sentința inițială, după cum am menționat, fuseseră condamnați la moarte șapte militari. Admiterea recursurilor de către Curtea Superioară de Justiție Militară și, ulterior, rejudecarea cazului „la rece” cu pronunțarea unor pedepse mult diminuate, reprezintă, în opinia noastră, o dovadă de maturitate a sistemului judiciar militar românesc, care acumulasese deja experiența campaniilor Războiului de Întregire.

---

¹²⁶ *Ibidem*, p. 80.

Chiar și așa, având în vedere reformele sociale și politice pe care România întregită le punea în practică pe întregul teritoriu al țării, nu poate fi exclus și un interes politic la cel mai înalt nivel, acela de a nu transforma un act de indisciplină, fie el și unul de amploarea revoltei soldaților din Regimentul 113 Infanterie, într-o piedică în calea consolidării statului național unitar. Concret, din perspectiva alegerilor din primăvara anului 1922, execuția unor soldați originari din Bucovina ar fi reprezentat un obstacol serios în desfășurarea campaniei electorale pentru oricare dintre partidele aflate în cursa electorală.

Doi ani mai târziu de la rămânerea definitivă a sentinței, prin „*Telegrama nr. 625-I din 13 octombrie 1922*”¹²⁷, Ministerul de Război a informat Corpul 4 Armată despre faptul că regele Ferdinand I, cu ocazia încoronării, „*a gratziat de restul osândeii (...) pe toate gradele inferioare din regementul (sic!) 113 infanterie*”¹²⁸ ce se aflau încarcerati și a ordonat punerea acestora în libertate imediat.

După cum am menționat anterior, Regimentul 113 Infanterie „Spătarul Coman” nu a fost desființat în luna februarie 1920, așa cum propusese generalul Alexandru Lupescu în raportul său, pentru *a nu atinge sentimentul provincial al Bucovinei*, și probabil că la acel moment a fost o decizie corectă, și la fel de probabil că a existat o legătură între aceasta și anunțata vizită a Casei Regale în provincie, prima de acest fel de până atunci.

Regimentul 113 Infanterie „Spătarul Coman” a fost totuși desființat câțiva ani mai târziu, în baza „*Înaltului Decret Regal nr. 1674 din 12 aprilie 1923*”¹²⁹, și a „*Ordinului Marelui Stat*

---

¹²⁷ ANIC, fond 96, dosar nr. 1650, partea I-a, f. 33-34.

¹²⁸ *Ibidem*.

¹²⁹ AMNR, fond Regimentul 113 infanterie, dosar nr. 145/1923, f. 58.

*Major nr. 58/1923*¹³⁰, consemnate în Ordinul de Zi pe Unitate (OZU) nr. 163 din 14 aprilie 1923. A fost „*suprimat*”, după cum este consemnat în text, „*urmând a se lichida complect până la data de 31 iulie 1923*”¹³¹, după care, la 1 august 1923, urma a se transforma în Batalionul 12 Vânători de Munte, cu garnizoana la Suceava, păstrând și denumirea onorifică „Spătarul Coman”.

Avutul regimentului, caii și harnașamentul acestora, arhiva, registrele și alte documente de evidență, precum și o parte dintre soldați au fost transferate¹³² Regimentului 8 Vânători din Botoșani, muzica militară și instrumentele acesteia, Școlii Militare nr. 1 București¹³³, telefoanele¹³⁴, Diviziei 8 Infanterie, iar elementele de cazarmare și mobilier¹³⁵, Regimentului 25 Infanterie.

Întreaga procedură privind lichidarea gestiunii, scăderea și predare materialelor, generată de desființarea regimentului, precum și orice alte demersuri administrative au trebuit finalizate până la data de 31 iulie 1923, conform celor consemnate în ordinul de zi menționat, dată până la care trebuia achitată și solda trupei. În vederea realizării acestui deziderat transformat în ordin de zi, comandantul de regiment a făcut un apel la sentimentul datoriei fiecărui comandant de batalion, de companie, al fiecărui șef de serviciu ori ofițer subaltern „*spre ași (sic!) da toată silința ca totul să fie făcut în ordine și în cele mai bune condițiuni*”¹³⁶.

---

¹³⁰ *Ibidem*, fond Batalionul 12 Vânători de Munte, dosar nr. 417/1935, f. 102.

¹³¹ *Ibidem*, fond Regimentul 113 infanterie, dosar nr. 145/1923, f. 58.

¹³² *Ibidem*, f. 59.

¹³³ *Ibidem*, f. 60.

¹³⁴ *Ibidem*.

¹³⁵ *Ibidem*, f. 61.

¹³⁶ *Ibidem*. f. 64.

După cum reiese din „*Rezumatul istoric*”¹³⁷ al Batalionului 12 Vânători de Munte „Spătarul Coman”, acesta a funcționat în garnizoana Suceava până la 31 octombrie 1928, iar ulterior, începând cu data de 1 noiembrie 1928, a fost mutat în garnizoana Lugoj, până la 31 octombrie 1934.

La 1 noiembrie 1934 Batalionul 12 Vânători de Munte „Spătarul Coman” a fost mutat din nou, de astă dată în garnizoana Câmpeni, în inima Apusenilor, iar mai târziu, în anul 1942, a fost mobilizat în Campania din Est, în care a luptat împotriva Armatei Roșii până în Caucaz, de unde s-a întors în țară pentru a se desființa, pe 15 iunie 1946, și a-și pierde urma în istorie.

Bibliografie

I. Fonduri Arhivele Militare Naționale Române

1. AMNR, fond Marele Cartier General, dosar nr. 1999, nr. 2562, nr. 2644, nr. 2719, nr. 4397.
2. AMNR, fond Marele Stat Major, dosar nr. 834.
3. AMNR, fond Curtea Marțială a Diviziei 8 Infanterie, dosar nr. 1.
4. AMNR, fond Regimentul 113 Infanterie, anul 1920, dosar nr. 228, anul 1923, dosar nr. 145.
5. AMNR, fond Batalionul 12 Vânători de Munte, anul 1923, dosar nr. 417.
6. AMNR, fond Microfilme, rola I.2624.

II. Fonduri Arhivele Naționale Istorice Centrale

1. ANIC, fond 96, dosar nr. 1650.
2. ANIC, colecția 50, dosar nr. 755.

III. Lucrări de specialitate

1. Monitorul Oficial, nr.40 din 24 mai/5 iunie 1881.
2. Monitorul Jurnal Oficial al Principatelor Unite Române, nr. 242, 30 octombrie 1864.

---

¹³⁷ *Ibidem*, fond Batalionul 12 Vânători de Munte, dosar nr. 417/1935, f. 102.

3. DEX, *Dicționar explicativ al limbii române*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.

4. Edward J. Garstang, *Crime and punishment on the Western Front: the Australian Imperial Force and British Army discipline*, PhD thesis, Murdoch University, 2009.

5. Ion Giurcă, *Trei luni în Pocuția. Acțiuni ale Diviziei 8 Infanterie, 23 mai – 24 august 1919*, Editura Militară, București, 2019.

6. Vincent Suard, *La justice militaire française et la peine de mort au début de la Première guerre mondiale*, Revue d'histoire moderne et contemporaine, tome 41 N°1, Janvier-mars 1994.

7. *** *Călătoria MM. LL. Regelui și Reginei în Bucovina și Basarabia 15-20 mai 1920*, Imprimeria Statului, București, 1920.

IV. Surse web

1. <https://anzac-22nd-battalion.com/discipline-within-the-aif-on-the-western-front/>

2. <https://researchrepository.murdoch.edu.au/id/eprint/728/>.

3. <https://www.assemblee-nationale.fr/14/rapports/r3754.asp>.

4. <https://www.obiectivdesuceava.ro/stiri-din-romania/revolta-si-penitenta-lui-dumitru-covalciuc/>.

5. https://www.awm.gov.au/articles/encyclopedia/first_aif/mutinies.

6. <http://voloca.blogspot.com/2008/03/210-marea-unire-din-1918-moment-de.html>.

TOMA DUMITRESCU, PROFILUL EXPERTULUI MILITAR EXEMPLAR, DEDICAT TOTAL ÎMPLINIRII MISIUNII DELEGAȚIEI ROMÂNE LA CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS (1919-1920)

Alexandru Oșca¹

Abstract

After four years of bitter confrontations the Great War ended with the victory of the Coalition of Allied Powers (Antanta) and their associates and the defeat of the Central Powers responsible for triggering it. Peace followed war, a difficult piece of work in itself. As the French premier Clemenceau said: "We now have to win the peace and it may be even more difficult than winning the war."

The end of the war found Romania in the winning team but, because of formal reasons, it could not fully benefit from this status. The delegation attending at the Peace Conference imposed its viewpoints with great difficulty. It was the extraordinary quality, capability and loyalty of the Romanian negotiators that ensured the Romanians would get their rights recognized hard-won on the battlefield and by the expression of their free will.

Among the members of the Delegation there was only one officer: Colonel Toma Dumitrescu, there for his expertise on military matters. In hindsight, it was the right choice given his experience, loyalty and his capability to get involved in every aspect of the peace treaty negotiations, his connections and his ability to make sense of the decisions that were being prepared in the back stages of the Conference and being agreed upon in the Supreme Council.

---

¹Prof. univ. dr., vicepreședinte al Comisiei Române de Istorie Militară.

Keywords: *Paris Peace Conference, Romanian Delegation, Advisors and experts, negotiations, war, Basarabia, Banat, Bucovina, Dobrogea, Transylvania, conventions and treaties, Colonel Toma Dumitrescu.*

Interesul pentru tematica elitelor Armatei române care de-a lungul timpului au influențat dezvoltarea societății românești prin contribuții în domeniul apărării naționale dar și în varii domenii ale vieții științifice și publice – este o constantă în istoriografia militară românească².

Mulți ofițeri au fost primiți în Academia română, alții s-au afirmat în inginerie, construcții militare și civile, în medicină, în istorie și sociologie, în matematică și studii statistice³.

---

² Între altele: Marian Moșneagu, Corneliu Andone Vasile Popa, Ion Giurcă Florian Tucă, *Maresali ai României*, Editura: Rao: 2013; Petre Otu (coordonator), Teofil Oroian, Emil Ion, *Personalități ale gândirii militare românești* Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1997 și 2001; col. dr. C. Ucrain, lt.col. Dumitru Dobre, *Personalități ale Infanteriei române*, Editura Militară, 1995; Dumitru Dobre, *Personalități ale Exilului militar românesc*, Editura Militară, București, 2008. Adăugăm mai multe monografii ale unor mareași și generali ai Armatei române, ale Medicinii militare românești, ale comandanților unor mari unități și unități combatante sau ai Universității de Apărare (general-locotenent Mircea Agapie, maior Dănuț-Mircea Chiriac, maior Constantin Hlihor, maior Ion Emil, *De la Școala Superioară de Război la Academia de Înalte Studii Militare. Comandanți. Profesori. Absolvenți (1889-1995)*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1995, pp. 87-90), academii și școli militare de arme.

³ Apud: Dorina N. Rusu: *Dicționarul membrilor Academiei Române (1866–2010)*, Ediția a IV-a revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2010. Lista ofițerilor membri ai Academiei este foarte lungă. Amintesc aici pe cei 14 generali membri de onoare, membri corespondenți și/sau titulari: Gheorghe Adrian (Andreescu) Constantin Barozzi, Constantin I. Brătianu, Nicolae M Condiescu, Grigore Crăiniceanu, Ștefan Fălcoianu, Constantin N Hârjeu, Scarlat Longhin, Gheorghe Niculescu, Scarlat Panaitescu, Zaharia Petrescu, Radu Rosetti, Paul Teodorescu, Victor A Voicu etc.

Formarea elitelor militare românești la sfârșit de secol XIX și început de secol XX era o necesitate pentru tânărul stat român modern, ofițerii urmau un parcurs riguros, temeinic, parte dintre ei în academii militare sau universități occidentale, îndrumați de mentori recunoscuți pentru exigența lor. Cunoștințele și experiența însușite acolo le-au folosit în pregătirea armatei pentru război dar și în crearea unui învățământ militar românesc la standardele celor din Apus.

Sunt bine-cunoscute exemple de personalități militare care au dat măsura valorii lor în domenii pentru care au fost pregătiți dar care s-au afirmat și ca „oameni ai cetății”, participând la realizarea de opere durabile la nivel național sau de folos pentru comunități locale. C. N. Hârjeu scria: „Autoritatea morală de care se bucură și înalta lor pregătire (...) au contribuit a face de la început din corpul ofițerilor de geniu un corp de elită, prin care vor trece în viitor cei mai distinși ofițeri ai armatei.”⁴

Studiul meu se circumscrie efortului de a sublinia calitățile multor ofițeri chemați să-și servească țara ca diplomați militari, misiuni în care valorificau – pe lângă cunoștințe militare deosebite – importante abilități în sfera relațiilor internaționale. Cu mult timp în urmă am studiat activitatea acestor ofițeri - selectați din elita militară a timpului – cărora le-am dedicat (împreună cu Alesandru Duțu, Gheorghe și Lenuța Nicolescu) patru volume sub titlul *Atașatii militari transmit*, cuprinzând rapoarte ale lor din Atena, Ankara, Sofia, Belgrad, Berlin, Paris sau Londra în perioada interbelică⁵. Despre primul nostru atașat militar la Washington, maiorul Liviu Teiușanu, am scris câteva articole în reviste militare⁶.

---

⁴ Cu referire la ofițerii din arma Geniu, 1902.

⁵ Alesandru Duțu, Gheorghe Nicolescu, Lenuța Nicolescu, Oșca Alexandru, *Atașatii militari transmit*, (vol. 1-4), Editura Europa Nova, București, 2001-2004.

⁶ Revista *Document* și revista *România eroică*.

Interesul pentru generalul Toma Dumitrescu este, la fel, mai vechi, el fiind – timp de un an (octombrie 1923-octombrie 1924) șef al Diviziunii a III-a din Marele Stat Major care includea Secția Istorie. Personalitate fascinantă – modestă și lipsită de vanități exagerate – Toma Dumitrescu a fost un militar de excepție, un stat-majorist exemplar, un comandant remarcabil până la nivel de Inspectorat de Armă. A fost – în multe împrejurări, concomitent cu exercitarea unor comenzi de brigadă, de divizie sau la Școala Superioară de Război – reprezentant al României, al Armatei române pe lângă comandamente aliate sau în diferite comisii și organisme europene și internaționale post Marele Război. După moda timpului, a ținut un *Jurnal* care a fost redat posterității de către Petre Otu și Maria Georgescu⁷.

Studiul meu încearcă să redea informații despre acțiunea colonelului Toma Dumitrescu – va fi avansat general în 1923 – în calitate de expert militar desemnat în Delegația României la Conferința de Pace de la Paris, 1919-1920 și în organismele specializate ale Ligii Națiunilor. Sfârșitul Marelui Război, recunoscut formal la 11 noiembrie 1918, găsea România – de facto – în tabăra învingătorilor, cu Armata angajată în operațiuni cu doar o zi mai devreme, după o întrerupere de câteva luni (7 mai 1918) impusă de semnarea unui tratat cu Centralii, nesancționat de Rege (teoretic lipsit de valabilitate). În aceste condiții, misiunea Delegației era extrem de complicată; România se prezenta la Forumul păcii cu dorința de a fi acceptată între statele Antantei învingătoare în război, fapt contestat de marile puteri aliate pentru motivul că semnase pacea separată cu Centralii⁸.

---

⁷ Toma Dumitrescu, *Jurnal. Războiul Național (1916)*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indice de Petre Otu și Maria Georgescu, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1999.

⁸ Spre sfârșitul anului 1918, Franța ia o decizie în privința României (și-au dat acordul și englezii): guvernele aliate și asociate vor trata Româ-

Nu numai că era exclusă de la masa marilor decizii, dar, prin tratatele de pace cu țările învinse, statul român era constrâns la o serie de condiționări care afectau în mod direct suveranitatea și independența pe care le avea deja din 1878. În plus, dacă liderii occidentali se puteau concentra să construiască pacea într-un climat de securitate în zonele lor de responsabilitate (după 11 noiembrie 1918), în Răsăritul și Sud-Estul european războiul – sau pericolul lui – nu încetaseră niciun moment.

Așa se face că, practic, România lupta pe două fronturi: frontul Păcii – pentru a i se recunoaște statutul și drepturile naționale convenite prin Convenția de Alianță cu Antanta din august 1916, și frontul Războiului – pentru apărarea cel puțin a frontierelor din Basarabia, din Bucovina și din Ardeal. În Dobrogea – parte a statalității sale antebelice – după alungarea armatelor Puterilor Centrale, Armata română era împiedicată să pătrundă chiar de către aliați (trupe franceze, engleze și italiene). În Banat, după Armistițiul de la Belgrad, din 13 noiembrie 1918⁹, trupele sârbe împreună cu cele franceze au pătruns și au rămas mult timp în toate orașele bănățene.

De altfel, Toma Dumitrescu era avizat încă din decembrie 1918 în legătură cu opțiunea Celor Patru Mari de a nu recunoaște României calitatea de partener cu drepturi depline și

---

nia ca aliat, pe motivul participării sale reînnoite la război, iar Tratatul de alianță din 4/17 august 1916 se consideră abrogat de drept, prin Tratatul din 24 aprilie/7 mai 1918 de la Buftea-București.

⁹Consiliul Național Ungar condus de Mihály Károlyi, a realizat o înțelegere cu Comandantul șef al Armatei Aliate de Orient, generalul Franchet d'Esperey, concretizată în „Convenția militară între Armatele Aliate și Guvernul ungar” (13 noiembrie 1918). Se recunoștea, astfel, *status-quo-ul*; (o delimitare a frontierelor estice și sudice, prin linia marcată de valea superioară a Someșului Mare, Bistrița, Mureș-Sat, valea Mureșului până la Tisa, Suboțița, Baja, Pecs, cursul Dravei până la unirea acestui râu cu frontiera Slovenia-Croația); se stabilea că „Administrația civilă rămâne acolo în mâinile guvernului actual”. Francezii au dezavuat Convenția peste două săptămâni.

egale cu cele ale Coaliției victorioase în război. El era în legătură cu Radu Rosetti, un apropiat al lui Brătianu, cel care-l propusese ca expert militar în Delegație și care cunoștea obiectivul și frământările liderului liberal¹⁰. Delegația română s-a prezentat la Paris aparent nepregătită și, oricum, cu întârziere, în parte din cauza disputelor politice din țară¹¹. Prin Decretul Regal nr. 10408/1918 regele îl numise pe Ion. I. C. Brătianu, șeful Guvernului, „plenipotențiar al nostru la Conferința pentru negocierile de pace”.

Apoi Delegația a fost completată astfel: general Constantin Coandă, Alexandru Vaida-Voevod, Nicolae Mișu, ministru plenipotențiar la Londra, Victor Antonescu, ministru plenipotențiar la Paris, Constantin Diamandy, ministru plenipotențiar la Petrograd, George Danielopol.

O serie de personalități aveau calitatea de consilieri tehnici: P. Zaharide, fost director la Căile Ferate Române, S. Rosenthal, jurist, Emil Pangrati, profesor universitar, fost ministru.

Urmau experții tehnici: pe probleme juridice, Eftimie Antonescu, C. Antoniaade, M. Djuvara; în probleme militare: colonelul Toma Dimitrescu, în probleme etnografice și geografice: Caius Brediceanu, consilier excepțional al Ministerului Afac-

---

¹⁰ Radu Rosetti, *Mărturisiri*, vol. 1-3, 1914-1919, Editura Litera, 2020, scria: „Punctele de vedere de la care am pornit mereu, puncte de vedere care au fost de altfel ale lui Ion I. C. Brătianu, erau următoarele: realizarea întregirii neamului; validitatea convențiilor din august 1916; interesul european în general și al Franței și Angliei, în special, ca la gurile Dunării să existe un stat destul de puternic spre a asigura ordinea și pacea”.

¹¹ O parte a delegației a ajuns la 13 ianuarie. Alți români importanți se aflau deja la Paris cu mult timp înaintea. Dar liderii politici au ajuns la 18 ianuarie 1919 (două săptămâni după deschiderea oficială a Conferinței de către președintele Franței, Raymond Poincaré), ceea ce a afectat integrarea rapidă în mecanismele Conferinței, în grupurile și grupările formate în cadrul ei.

Ion I. C. Brătianu și Nicolae Mișu

rilor Străine, reprezentant al Banatului, profesor dr. Coltor, reprezentant al Transilvaniei, Alexandru Lapedatu, membru al Academiei române, reprezentant al Transilvaniei, Arhiepiscopul Boșca, Vasile Bitenco reprezentanți ai Bucovinei, Traian Vuia, reprezentant al Banatului. În probleme economice și

financiare: G. Caracostea, inginer, dr. C. D. Creangă, profesor universitar, Constantin Crișan, reprezentant al Banatului, Iancu Flondor, pentru Bucovina, D. Marinescu, inginer, Ioan Moscony, reprezentant al Banatului, dr. Moroianu, reprezentant al Transilvaniei, dr. Mrazec, profesor universitar, membru al Academiei Române, Eugen Neculcea, conferențiar universitar, George Popescu, inginer, Nicolae Ștefănescu, inginer, inspector general, Ioan Tănăsescu, inginer, inspector, director adjunct al Institutului Biologic din București, Ioan Pelivan, director al Justiției din Basarabia.

Secretariatul general al Delegației era asigurat de către Aurel Vasiliu, secretar al Legației României la Paris și I. I. Pleșia, șef de cabinet al ministrului Afacerilor Străine.

O parte a Delegației române la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)

În lunile următoare au mai fost chemați dr. Petre Cazacu, dr. Ion Cantacuzino, Nicolae Titulescu, Octavian Goga, C. Bobancu, C. Sipsom, profesor universitar, C. I. Băicoianu, Director la Banca Națională, D. Gheorghiu, Director General al Vămilelor, I. C. Pilide, subdirector la Banca Românească, Ion Pilat, secretarul Delegației Române din Transilvania, Banat și Ungaria cu Maria Pilat, soția sa, Acsentie S. Constantin, inspector agricol, Popovici Atanasie, profesor doctor Șerban Mihail, consilier agricol.

Practic, peste 50 de personalități implicate cu responsabilități în susținerea intereselor românești pe diferite paliere, între care militari erau doi: generalul Constantin Coandă, fost Președinte de Consiliu – mai degrabă om politic – și colonelul Toma Dumitrescu, singurul expert militar într-o Delegație care încerca să facă față provocărilor subtile în delicatele negocieri pentru pace, dar și să obțină sprijin, acord aliat și să gestioneze confruntări la granițele încă neconturate precis ale noii Români.

Delegația părea numeroasă, însă, în raport cu celelalte, era foarte mică¹².

Prin experiența diplomaților de profesie și prin capacitatea și autoritatea lui Ion I. C. Brătianu Delegația a funcționat ca o echipă, fiecare delegat sau expert contribuind rapid la documentarea și emiterea de puncte de vedere și soluții într-un domeniu precis. Nevoile de documentare imediate erau completate prin relație directă cu alte echipe formate în țară, pregătite să furnizeze imediat informații istorice, statistice, etnografice, militare prin care șeful Delegației să poată susține interesul național și să combată afirmații neadevărate.

---

¹² Lucrările Conferinței s-au deschis în prezența a peste 10.000 de participanți.

Generalul Constantin Coandă**Toma Dumitrescu**

Cei mai mulți experți au fost selectați pe principiul competenței, al experienței într-un domeniu specific și al cunoștințelor recunoscute în mediile științifice europene. Din acest punct de vedere colonelul Toma Dumitrescu corespundea perfect rolului său. Numai că misiunea lui părea foarte dificilă, fiind nevoit să se concentreze pentru a asigura expertiza poziției României în chestiunile militare care urmau a fi incluse în tratatele de pace și, respectiv, să fie la curent și să informeze prompt organismele Congresului cu acțiunile Armatei române și cu evoluțiile de pe fronturile central și est-europene încă active și periculoase. Dificultatea acestei misiuni era cu atât mai mare cu cât României nu i s-a permis să-și trimită un delegat în Comisia militară, colonelul Toma Dumitrescu rezumându-se la calitatea de membru în Comisia Aeronautică.

Doar capacitatea lui recunoscută i-a permis să facă față acestui din urmă rol, și mai ales, relațiile sale camaraderești cu oficiali militari francezi de rang înalt – inclusiv cu generalii Berthelot, Petin, și chiar cu mareșalul Foch, dar și cu ofițeri români din Marele Stat Major și din atașaturi, fiecare cu sistemul lui de conexiuni și relații.

De altfel, în vâltoarea anului 1919, pentru anumiți aliați Armata română nu avea un „nume bun”, era acuzată că lua acțiuni pe cont propriu în conflictul cu armata guvernului bolșevic de la Budapesta, nu era „ascultătoare”. Oficialii de la Versailles erau preocupați să evite un conflict între români și sârbi, să stopeze dorința românilor de a pedepsi armata bolșevică ungară pentru abuz față de populație, să tempereze planul românilor de lichidare a rutenilor anarhizați în Bucovina sau a bandelor teroriste care treceau Nistru în Basarabia și făceau ravagii¹³. În teren viziunea generalilor aliați era mult diferită de cea din cercurile diplomatice de la Versailles: în 8 aprilie 1919 generalii francezi Berthelot și Franchet d’Esperey propuneau o convenție între Antantă și România pentru combaterea unitară a pericolului bolșevic din Ungaria, Ucraina și Rusia, care viza constituirea unui comandament unic la București sub autoritatea generalului d’Esperey. Clemenceau

---

¹³ Linia de demarcație de-a lungul Mureșului în Transilvania centrală, stabilită prin Convenția din 13 noiembrie 1918 a creat dificultăți enorme românilor de la nord de Mureș. În sprijinul și la chemarea lor, trupele române au înaintat spre nord și vest în ciuda interdicțiilor Consiliului Suprem. La 24 februarie 1919, Alexandru Vaida-Voevod a adresat Consiliului Inter-Aliat de Război o Notă prin care arăta că partea ungară nu se mai putea pronunța pentru ținuturile românești. Ca reacție, Consiliul Inter-Aliat de Război a stabilit la 26 februarie 1919 o nouă linie de demarcație, de-a lungul căii ferate ce ducea de la Satu Mare, prin Oradea, la Arad. Cele trei orașe au rămas ocupate de trupe franceze. S-a creat o zonă neutră între armata română și armata ungară, la vest de linia de demarcație.

s-a dovedit reticent, l-a dezavuat și – prin manevre abile – i-a îndepărtat pe ce doi generali francezi – care-și luau anumite libertăți – din pozițiile lor militare puternice (pentru Basarabia și Bucovina l-a desemnat pe generalul Grațiani, iar pentru Ungaria a primit competențe sporite generalului Humbert), așa încât proiectul a eșuat. Pe masa Consiliului celor Patru se adunau frecvent informații despre confruntările din aceste zone. S-a adăugat propaganda făcută cu meșteșug în presă și printre delegații la conferință despre comportamentul armatei române în Budapesta ocupată, mai ales zvonurile despre ridicarea din Ungaria ocupată și aducerea în țară a unor instalații industriale sau alte bunuri. Prin urmare, în viziunea liderilor Conferinței trebuia să fim opriți cu orice risc, chiar pedepsiți, deși nu făceam decât să ne protejăm teritoriul și populația de agresiunea bolșevică¹⁴. Era nevoie de o echipă

---

¹⁴ SANIC, Fond Microfilme Franța, inv. 1990, rola 170, cadre 544-559). Printr-un lung Raport (din 6 oct. 1919) ambasadorul Franței la București informa în Centrală despre percepția opiniei publice și autorităților române față de tratamentul nedrept la care România era supusă la Conferința de Pace. Și generalul Berthelot insista – printr-o serie de telegrame (nr. 136 -173 din 9 ianuarie 1919) – cu explicații relative la nevoia unei atitudini corecte față de România:

"1. Am impresia că în momentul de față Aliații nu discută sincer cu România. Potrivit informațiilor pe care le dețin mi se pare că există tendința de a ține România departe de negocierile de pace și de a nu o situa pe același plan cu Serbia. Nu trebuie totuși să se reproșeze României pentru că a fost obligată să încheie pacea. Mai puțin favorizată decât Serbia, ea nu avea în spatele său Franța pentru a-și aduna soldații săi mutilați, locuitorii, ci o Rusie complet ostilă. Faptul de a nu fi fost în război de la începutul războiului mondial nu trebuie să constituie de asemenea, o cauză a ținerii sale deoparte. Sârbii, care au fost atacați, au fost forțați să se apere, în timp ce românii au îmbrățișat de voie bună cauza Antantei. Se pare de asemenea că din ziua semnării armistițiului cu Bulgaria, ne-am arătat în mod constant nedrepti față de români:

A. În Dobrogea s-a tolerat ca dușmanii noștri, bulgarii să rămână pe teritoriul românilor, prietenii noștri. Și acum se permit tot felul de șantaje bulgărești și li se ia partea împotriva românilor, care nu au încă dreptul să trimită trupe într-o provincie care este a lor. Este absolut inadmisibil.

profesionistă care să combată orice zvon dăunător imaginii Armatei române și de un om special care să stea aproape de cercurile unde se procesau/interpretau aceste știri, un om credibil, bine informat și cu legături în cele mai influente medii.

Toma Dumitrescu a fost o alegere potrivită pentru această poziție, om de încredere, Brătianu s-a bazat foarte mult atât pe loialitatea sa, cât și pe competența și capacitatea de lucru extraordinare. Era un dâmbovițean cu o educație aleasă, născut (în 10 mai 1877) într-o familie de preot, din comuna Hăbeni. Avea înclinație pentru studiu, rigoare și disciplină, a îmbrățișat

---

B. În Banat, făcându-se *tabula rasa* în ceea ce privește tratatul său din [4/17 august] 1916 între România, Franța și Anglia, sârbii au fost lăsați să ocupe Banatul, să brutalizeze, să jefuiască, să-i bage la închisoare pe locuitorii români și să-i împiedice să-și manifeste dorința de unire cu România.

C. În Transilvania, s-a fixat în mod absolut arbitrar, o limită a ocupației române, exclusiv geografică și fără să se țină seamă de situația etnografică. În rezumat [dacă] s-ar fi făcut eforturi pentru a-i defavoriza pe români față de dușmanii lor seculari, care sunt și ai noștri – bulgarii și ungurii – nu s-ar fi reușit mai bine. Acest mod de a agita toate spiritele în România compromite grav situația Franței care este preponderentă în această țară. Nu trebuie uitat că de hotărârile ce vor fi luate depinde viitorul Franței în Orient. Dacă dăm românilor satisfacțiile la care au dreptul și dacă ne ținem angajamentele, vom avea în România o adevărată colonie franceză de peste 15 milioane de locuitori, unde ne vom putea dezvolta comerțul și industria și ne vom simți ca acasă. Dacă, dimpotrivă, nu ne vom ține angajamentele, cu siguranță că țărani români și din Transilvania, care sunt [oameni] simpli, nu vor înțelege acest abandon și vor suferi influența tuturor partidelor antifranceze, care vor avea atunci întâietate și ale căror afirmații împotriva Franței vor părea justificate.

2. Când am părăsit Parisul am primit misiunea foarte clară de a face ca România să [re]între în acțiune de partea noastră; am reușit în această privință. Înainte de semnarea armistițiului, guvernul român declarase din nou război Germaniei și s-a aliniat în rândurile noastre. Eu însumi trecusem Dunărea cu trupele franceze. Întrucât regele și guvernul român au făcut ceea ce le-am cerut eu, se pare că trebuie să aibă drepturi de vechi și nu de noi aliați. Dacă ar fi altfel, situația mea de aici n-ar mai fi posibilă și v-aș fi rugat să binevoiți să mă rechemați, deoarece n-aș mai putea să vorbesc cu fruntea sus în fața unui rege și a unui guvern care ne sunt devotați și care au făcut tot ceea ce le-a cerut Franța prin intermediul meu. Semnat: general Berthelot”

Apud: 1918. *Desăvârșirea unității-național – statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională. Documente interne și externe, august 1918 – iunie 1919*. Vol. III, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, doc. nr. 491, pp. 126 -127.

cariera armelor trecând prin Școala de Ofițeri de Infanterie și, mai apoi, prin Școala Superioară de Război, unde a fost apreciat pentru efortul său.

A îndeplinit funcții de comandă la diferite eșaloane, până la Inspectorat de armă dar a fost și profesor de geografie militară, publicist la reviste de specialitate, a publicat regulamente de armă și studii teoretice de tactică, a fost atașat militar în Serbia în 1913, înregistrând calvarul retragerii sârbilor din calea puhoiului Centralilor în 1914-1915.

La intrarea României în război a fost adus în echipa generalului Iliescu, apoi șef de stat major de divizie și comandant de regiment (Reg. 2 Vânători). La remobilizare a fost trimis ca ofițer de legătură pe lângă comandamentele aliate din Balcani. Aici a constatat cum în Banat funcționa "frăția de arme" între o parte a trupelor franceze și armata sârbă care refuza să plece de la Caransebeș și Lugoj (în ciuda deciziei Înalțului Comandament Aliat) sugerând – printr-o telegramă trimisă prim-ministrului Brătianu – o acțiune în forță a armatei române.

Deși locul său în organismele Conferinței era minor, Toma Dumitrescu era solicitat pentru expertiză de către ceilalți colegi din Delegație dar era atent și la discuțiile din comisii și comitetele de lucru ale Conferinței pentru a preveni la timp, a anticipa și a pregăti intervențiile formale ale oficialilor români. A fost implicat în documentarea Reginei Maria pe timpul vizitei sale la Paris¹⁵, fiind în legătură permanentă cu Victor

---

¹⁵ Maria, Regina României, *Însemnări zilnice 1919*, ediție Vasile Arimia, traducere Valentina Costache și Sanda Racoviceanu, Editura Albatros, București, 1996, p. 381: Regina povestește cât de necesar era un lobby agresiv în interesul României pe lângă cei Patru Mari care se arătau destul de reticenți la cererile responsabililor români. În context, este evidențiat aportul confidenței sale, Loïe Fuller (Marie Louise Fuller, 1862 -1928) actriță

Antonescu, cel care o asista pe timpul întâlnirilor cu mai marii Conferinței.

De altfel, prima confruntare cu liderii Conferinței a fost exact pe chestiunea reprezentării române în comitete de lucru și în comisii. După mai multe insistențe, România a fost acceptată cu reprezentanți în Comisia pentru instituirea Societății Națiunilor (Constantin Diamandy), Responsabilitățile războiului (Samuel Rosenthal), Comisia pentru Reparații (George Danielopol și Eugen Neculce), Regimul porturilor, căilor navigabile și al Căilor Ferate (Nicolae Mișu și N. Ștefănescu), Comisia Financiară (Victor Antonescu), Comisia Economică (Emil Pangratti și Eugen Neculce), Comisia aeronautică (colonel Toma Dumitrescu). Nu aveam reprezentanți în comisiile importante în care se discutau: probleme teritoriale, probleme militare, problema minorităților. De altfel, prima problemă complicată pentru oficialii români a fost în legătură cu Banatul, chestiune care deja ocupa agenda Conferinței.

Toma Dumitrescu era la curent și informase din timp despre situația faptică din Banatul aflat sub ocupație militară sârbă, având date precise încă din decembrie 1918. La 28 noiembrie 1918, după reintrarea României în război, el a fost desemnat ca ofițer de legătură pe lângă Comandamentul Armatei Aliate de la Salonic¹⁶ cu misiunea de a interveni pe lângă

---

americană care a încercat să-l câștige de partea României pe Frank Lyon Polk (1871 – 1943), consilier la Departamentul de Stat și subsecretar de Stat (1 iulie 1919 – 14 februarie 1920), calitate în care a condus delegația americană la Conferința de pace de la Paris în absența președintelui Wilson și a secretarului de Stat, Robert Lansing, plecați în Statele Unite. I-a urmat lui Lansing în funcția de secretar de Stat (14 februarie-12 martie 1920).

¹⁶ Ministerul Afacerilor Externe, Direcția Arhivelor Diplomatice, *România la Conferința de pace de la Paris (1919–1920). Documente diplomatice, vol. I (1 decembrie 1918-28 iunie 1919)*, Ediție întocmită de Dumitru Preda, Ioan Chiper și Alexandru Ghișa, Editura Semne, București, 2010, doc. 36, p. 31.

generalul d'Esperey să accepte depășirea de către Armata română a liniei Mureșului (fixată prin Armistițiul de la Belgrad) împotriva efectivelor guvernului naționalist-radical ungar care teroriza populația românească din Ardeal. Tot în această calitate a activat (decembrie 1918) și pe lângă comandamentul generalului Henri Berthelot¹⁷ (ale cărui forțe aliate acționau spre Ruse-Giurgiu), până la numirea definitiv în această poziție a colonelului Radu R. Rosetti¹⁸. Printr-un Raport, el informa că generalii Franchet d'Esperey și, respectiv Berthelot erau la curent cu punctul de vedere al liderilor români privind soluțiile păcii în Banat: „în ce privește Banatul, am cerut ca zona contestată să fie ocupată de trupe franceze, iar trupele sârbe să fie retrase. Generalul Franchet d'Esperey a telegrafiat guvernului francez, cerându-i instrucțiuni. Precum v-am telegrafiat, este necesar să obținem cât mai repede retragerea sârbilor din Banat și să înlăturăm desavantajele unei amânări sistematice. Faptul că francezii ne cer 16 regimente pentru operațiuni în Rusia ne dă oarecum dreptul de a le pretinde în schimb ocupația Banatului cu trupele lor, în scopul de a evita fricțiunile între noi și sârbi și a putea pregăti în liniște susținerea drepturilor noastre atât în afară, cât și în Banat...”

La 29 ianuarie 1919, Brătianu a prezentat Consiliului Suprem¹⁹ Memoriul „Problema Banatului”, prin care justifi-

---

¹⁷ Generalul francez îi purta o reală simpatie în amintirea momentelor cruciale ale retragerii Misiunii Militare Franceze în proximitatea semnării Tratatului cu Centralii. La timpul respectiv Toma Dumitrescu era șef de stat major al Corpului 6 Armată (comandant generalul Ion Istrate) care acționa în Basarabia.

¹⁸ Înaltul Decret 5548/ 18 februarie 1919.

¹⁹ Erau de față cele mai importante personalități ale Conferinței: George Clemenceau și S. Pichon (Franța), David Loyd George și A.J. Balfour (Marea Britanie), Woodrow Wilson și R. Lansing (SUA), viconteles Chinda și baronul Makino (Japonia), V. Orlando și S. Sonnino (Italia) și experții tehnici ai acestora.

**De la stânga: David Lloyd George, Vittorio Emanuele Orlando,
George Clemenceau, Woodrow Wilson**

ca dreptul României la întregul Banat, pornind de la Tratatul cu Antanta din august 1916, de la voința liber exprimată de reprezentanții românilor bănățeni la Alba-Iulia, de la preponderența elementului etnic românesc, de la nevoia păstrării unității economice a regiunii, angajându-se să respecte drepturile minorităților, și să nu ridice fortificații pe Dunăre interpretate ca o amenințare la adresa capitalei Regatului sârbilor, croaților și slovenilor.

Sârbii, prin premierul N. Pasić și ministrul Ante Trumbić, cereau explicit comitatul vestic al Banatului – Torontalul și părți din Timiș, unde minoritatea sârbă era mai consistentă. Ei puneau la îndoială reprezentativitatea bănățenilor la Adunarea de la Alba-Iulia și, având controlul regiunii, solicitau un plebiscit,

sperând într-un rezultat mai bun. Ei explicau că nu aveau cunoștință de niciun tratat anterior între România și Antantă, că negociaseră deja cu un reprezentant al României, Take Ionescu. În Toronto – spuneau ei – exista o importantă populație sârbă, chiar dacă nu majoritară. Mai mult, afirmau că Belgradul era imposibil de apărat dacă statului sârb nu i se atribuia o parte a Banatului la nord de Dunăre pentru că altfel capitala Regatului lor ar rămâne în bătaia tunurilor de pe malul românesc.

În timp ce la Paris se negocia, trupele sârbe care continuau să ocupe parțial Banatul se purtau abuziv cu populația și liderii români. În intervențiile lor, românii au venit cu exemple concrete și cu memorii ale bănățenilor. Mai mulți lideri bănățeni erau deja la Paris și întretineau o propagandă activă prin presă în sprijinul oficialilor români.

În lunile următoare, problema Banatului a fost invocată în mai multe memorii adresat Consiliului Suprem de către Ion I. C. Brătianu. La 28 februarie 1919, în fața Comisiei pentru studiul problemelor românești, delegația română prezenta un Memoriu consistent, care cuprinde evoluția istorică a Banatului, situația etnică a regiunii unde populația română reprezenta 37%, populația germană, șvabii, 24% iar cea sârbă 18%, urmată de maghiari cu 14%, cu distribuția acestora pe comitate.

La 3 martie, delegația română înainta un memoriu celor Patru Mari, prin care cerea o anchetă interaliată și evacuarea imediată a trupelor sârbe de ocupație din Banat.

Consiliul Suprem a hotărât să analizeze condițiile în care toate provinciile românești hotărâseră unirea cu țara mamă, invocate de delegații români ca soluții pentru pace (premierul britanic le considera „pretenții exagerate”).

Ca urmare, s-a format o Comisie care să examineze documente istorice, geografice, strategice în baza cărora se desăvârșise unitatea statului român. S-a format și o Comisie teritorială cu

rolul de a propune o linie de frontieră între România și Serbia. Colonelul Toma Dumitrescu a consiliat experți români care erau în legătură cu membrii Comisiei, lucrând din afara ei.

La 18 martie Comisia teritorială a recomandat împărțirea Banatului: două treimi să revină României și o treime Serbiei. Traseul frontierei nu respecta decât criteriul proporției 2/3 la români 1/3 la sârbi: unele sate erau separate chiar în interiorul lor sau erau separate de arealul lor productiv. Evaluând decizia, Toma Dumitrescu nu găsea niciun element de sprijin pentru o apărare fermă la frontiera provinciei. Nu era un compromis, era o soluție arbitrară care invita la un compromis bilateral, pentru că, practic, nici sârbii, nici românii nu erau mulțumiți de soluție. Abia în iunie 1919 Raportul Comisiei Teritoriale a fost prezentat definitiv părților. Evident, Brătianu a protestat din nou într-o audiență la ministrul de externe francez, Jean Marie Pichon.

Cum știm, la 12 septembrie Ion I. C. Brătianu a demisionat din postul de Prim Delegat – pentru multe motive –, vulnerabilizând poziția României la Conferință. Atent la informații și detalii din cercul celor Patru Mari, colonelul Toma Dumitrescu avertiza, printr-o telegramă trimisă Guvernului la București, asupra refuzului lui Brătianu de a semna Tratatul cu Austria și Tratatul pentru protecția minorităților și înștiința că Franța ne era ostilă mai ales în privința operațiunilor militare împotriva Republicii Sfaturilor, iar britanicii și americanii îi cereau să-și retragă ambasadorul (pe Saint-Aulaire) de la București. A fost nevoie de intervenția mareșalului Foch, la care colonelul Dumitrescu avea acces. Printr-o scrisoare din 4 iulie 1919 adresată premierului Clemenceau, mareșalul invocase rațiuni de ordin strategic pentru satisfacerea nevoilor de securitate ale Regatului român (în legătură cu mersul operațiunilor împotriva bolșevismului maghiar), altfel – spunea el – putea fi pusă în pericol pacea regională sau europeană.

S-a pus problema unei Convenții de armistițiu între Armata română și Armata revoluționară maghiară. Ardelenii din Consiliul Dirigent aveau o părere foarte bună față de colonelul Toma Dumitrescu, motiv pentru care sugerau că el ar trebui mandatat să negocieze convenția respectivă. Vaida-Voevod îl informa pe Maniu la Consiliul Dirigent: „...am cea mai bună părere că vom putea cădea de acord, fiind cauza în mâna lui Toma Dumitrescu, un cap clar, inimă caldă, cu putere de a înțelege, agil și muncitor, care pe deasupra e bine apreciat și introdus la toți militarii de seamă”. În dinamica evenimentelor aceste negocieri nu s-au purtat sau nu s-au soldat cu un rezultat stabil.

Mai târziu (10 noiembrie 1919), colonelul Dumitrescu trimite un Raport mareșalului Foch în care îl anunța despre măsurile luate de către comandamentul român pentru retragerea armatei din Ungaria²⁰. Mareșalul francez era informat că românii au pus la dispoziția Comisiei Militare aliate de la Budapesta arme și muniții pentru formarea și înzestrarea unor detașamente de jandarmi unguri capabili să asigure liniștea după retragerea armatei române²¹. El încerca, astfel, să com-

---

²⁰ ANIC, Fond Microfilme SUA, 1608, rola 623, cadre 365-367. Raportul era în acord cu Planul de evacuare propus de Arthur Văitoianu Comisiei Militare Inter-aliat de la Budapesta, Plan trimis de Comisie la Consiliul Suprem cu mai multe observații. Toma Dumitrescu l-a informat pe mareșal cu situația reală din Budapesta și cu hotărârea fermă a românilor de a se retrage pe Tisa imediat ce situația va permite, așa încât să fie evitată dezordinea în Capitala ungară.

²¹ Pe 14 noiembrie 1919 trupele române au părăsit Budapesta; în aceeași zi, a intrat în capitala ungară, sub supravegherea reprezentanților Consiliului Suprem, amiralul Miklós Horthy, însoțit de 2000 de militari. S-au creat condițiile pentru semnarea Tratatului de pace, care s-a realizat la data de 4 iunie 1920. Pentru trasarea graniței dintre Ungaria și România s-a constituit o Comisie formată din general Robert Meunier (Franța), colonel A. Russel (Marea Britanie), colonel Teodoro Paolotti (Italia), general Constantin Dumitrescu (România), căpitan de vas Alfred Dietrich Sachsenfels (Ungaria).

bată informațiile exagerate și eronate despre comportamentul Armatei române de ocupație în Ungaria, diseminate cu grijă și interes în mass-media și în rândurile oficialilor trimiși de Aliți la Budapesta, îndeosebi în cercurile americane. Cazul generalului Harry Bandholtz este notoriu.

Este cert că Toma Dumitrescu a fost extrem de util la Paris premierului Brătianu; pe lângă responsabilitățile lui – pe care nu le împărțea cu nimeni – el era un factotum în materie de pregătire a sintezelor argumentative, era în contact cu mulți responsabili militari români aflați în trecere prin capitala Franței, primea o mulțime de persoane suspecte, auto-intitulate reprezentanți ai provinciilor unite cu Regatul român, care încercau să se facă folositoare Delegației pentru diverse motive. Așa s-a întâmplat cu Ilie Cătărașu, basarabean nede-semnat de nimeni dar tolerat de câțiva fruntași ardeleni, care insista să ajungă la Brătianu dar a fost primit – până la urmă – de Toma Dumitrescu. Așa a aflat că respectivul personaj „livrase” în cealaltă tabără basarabeană, iar acum avea nevoie de o slujbă.

În câteva rânduri Toma Dumitrescu l-a primit pe maiorul Liviu Teiușanu, atașatul român la Washington (aflat în drum spre reședință), care s-a arătat dispus să ajute în identificarea lagărelor de pe teritoriul german unde mai puteau fi prizonieri români, dat fiind că Teiușanu cunoștea teritoriul german din perioada de pregătire a lui în Germania, ca ofițer.

În concluzie, colonelul Toma Dumitrescu a reprezentat cu devotament interesele românești și ale Armatei la Conferința de pace de la Paris; experiența sa i-a permis să fie de folos în comisiile și conferințele care au urmat încheierii Marelui război, stăpânind cu pricepere și talent tainele culiselor specifice unei diplomații la nivelul cel mai înalt.

Bibliografie

1. AMAE, fond 71, *Conferința Păcii, 1919*.
2. ANIC, fond Microfilme Belgia, *rola 24*, c. 355-356.
3. Basset, Louis, *Războiul unui slujitor devotat*, Editura Humanitas, București, 2019.
4. Calafeteanu, Ion (coord.), *Istoria politicii externe românești în date*, Editura Enciclopedică, București, 2003.
5. Dumitrescu, Toma, *Jurnal. Războiul Național (1916)*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și indice de Petre Otu și Maria Georgescu, Editura AISM, București, 1999.
6. Dabija, G. A., general, *Armata română în Războiul Mondial (1916-1918), vol.I-IV*, Editura I.G. Hertz, București, 1936-1940.
7. Mărculescu, Cornel C., *Generalul Toma Dumitrescu, 1877-1936. Personalitate, carieră militară, și activitate diplomatică*, Editura Cetatea de Scun, Târgoviște, 2022.
8. Enciu, Nicolae, *1918 pe ruinele imperiului spulberat de istorie. Basarabia în pragul modernității*, Editura ARC, Chișinău, 2018.
9. Mărdărescu, G. D., general, *Campania pentru desrobirea Ardealului și ocuparea Budapestei (1918-1920)*, Editura Militară, București, 2009.
10. Otu, Petre, *Mareșalul Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2005)
11. Otu, Petre, *Mareșalul Constantin Prezan. Vocația datoriei*, Editura Militară, București, 2008.
12. Pop, Ioan Aurel, Bolovan, Ioan (coord.), *Istoria României. Compendiu*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 2007
13. Pop, Ioan Aurel, Bolovan, *Istoria Transilvaniei*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016.
14. Preda, Dumitru, Alexandrescu, Vasile, Prodan, Costică, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, Editura Enciclopedică, București, 1994.
15. Rosetti, Radu, general, *Mărturisiri (1914-1919)*, ediție, studiu introductiv și note de Maria Georgescu, Editura Modelism, București, 1997.
16. Scurtu, Ioan, *Ion I. C. Brătianu*, Ed. Museion, București, 1992.
17. Scurtu, Ioan (coord.), *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România întregită 1918-1940*, Editura Enciclopedică, București, 2003.
18. Tăcu, Octavian, *Recunoașterea Internațională a Basarabiei (VIII): Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920 (2)*, Radio Europa Liberă Moldova.

DIN ELITA OFIȚERILOR FRANCMASONI ÎN RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ DIN 1877-1878: MAIORUL CONSTANTIN MOROIU (LA 185 DE ANI DE LA NAȘTERE 1837-2022)

Gheorghe Bichicean¹

Résumé

Le 15 février 2022, 185 ans se sont écoulés depuis la naissance de Constantin Moroiu, fondateur de la Grande Loge Nationale de Roumanie du 8 au 20 septembre 1880 et, un an plus tard, du Conseil Suprême de l'Ancien Rite Primitif de Memphis, et le Conseil Suprême du 33e et Dernier Degré du Rite Ecossais Ancien et Accepté de Roumanie. Il fut le premier Grand Maître de la Grande Loge Nationale de Roumanie et aussi le premier Souverain Grand Commandeur du Conseil Suprême du 33e et Dernier Degré du Rite Ecossais Ancien et Accepté de Roumanie. Il est l'un des plus importants francs-maçons roumains et un officier distingué dans les batailles de la guerre pour l'indépendance de la Roumanie de 1877-1878.

Mots clés: *Moroiu, război, francmason, Mare Lojă, 1877, elită, Steaua Dunării, Înțelepții din Heliopolis, Costiescu*

S-au împlinit, la 15 februarie 2022, 185 de ani de la nașterea lui Constantin Moroiu, fondatorul Marii Loji Naționale din România în 8-20 septembrie 1880 și, după un an, a Supremu-

---

¹ Col. (ret.), prof. univ. dr., Târgu Mureș, Comisia Română de Istorie Militară.

lui Consiliu de Rit Antic Primitiv de Memphis și a Supremului Consiliu de grad 33 și Ultim al Ritului Scoțian Antic și Acceptat din România. A fost cel dintâi Mare Maestru al Marii Loji Naționale din România și, de asemenea, cel dintâi Suveran Mare Comandor al Supremului Consiliu de grad 33 și Ultim al Ritului Scoțian Antic și Acceptat.

Constantin M. Moroiu s-a născut la 15 februarie 1837 în București, plasa Postovari, districtul Ilfov². Era fiul lui Marin și al Ecaterinei Moroiu, o familie de oameni instruiți și înstăriți, și nepotul profesorului Constantin R. Moroiu³. Și acesta era francmason, inițiat fiind într-o Lojă din Italia.

În anul 1858, Constantin M. Moroiu a fost încorporat soldat în Regimentul 2 Infanterie și avansat la gradul de sergent în 1861. Apoi, după doi ani de școală militară, în anul 1863 primește gradul de sublocotenent. La 30 august 1863 este numit ofițer în Regimentul 7 Infanterie, iar la 10 mai 1866, înălțat în gradul de locotenent. Doi ani mai târziu, în 1868, era numit comandant de companie, iar la 10 martie va fi 1871 va fi avansat în gradul de căpitan.

Constantin Moroiu s-a căsătorit la 5 februarie 1869 cu Ana-Aneta Petrovici (1850-1930). Au avut două fete: Elena (1869-1941), institutoare la Brăila (1896-1916) și Maria (1872-1953), căsătorită cu Gheorghe G. Bibescu (1859-1927), unchiul

---

² Cu privire la toate datele despre ofițerul Constantin Moroiu: Arhivele Militare Naționale, Fond nr. 3042, Ds. nr. vol. 1, f. n., ff. 1162. A se vedea și: Gheorghe Bichicean (coord.), *Ziditori în Timp. O sută de Maeștri ai Artei Regale*, Editura RAO, 2018, pp. 46-47; Idem, *Francmasoneria din România. Mitul fondator*, Editura Armanis, Sibiu, 2022, pp. 193-244.

³ Profesorul Costache R. Moroiu a fost unul dintre primii bursieri români în străinătate și a studiat la Universitatea din Pisa (1820-1824), obținând titlul de doctor în drept. A predat cursuri de drept roman, penal și comercial la colegiul „Sf. Sava” (1825-1847) din București.

viitorului Mare Maestru al Marii Loji Naționale din România, aviatorul George Valentin Bibescu. La 15/25 ianuarie 1883, cele două fiice ale lui Constantin Moroiu au fost inițiate în masonerie ca *lowthon* (fii de mason) în Loja „Steaua Sudului” din Orientul Mangalia, prima Lojă de Adopție fondată în România.

La 13 septembrie 1877, pe frontul Războiului de Independență a României, în luptele de la Grivița, Constantin Moroiu a fost rănit. Rănile de atunci îi vor afecta cariera militară. Pentru meritele sale pe timp de război și de pace, Constantin Moroiu a fost decorat cu ordine și medalii românești, între care: *Semnul onorific de argint pentru serviciul militar de 18 ani* (Decret Nr. 220 din 1 februarie 1878), *Medalia Trecerea Dunărei*, *Medalia Apărătorii Independenței*, *Medalia Comemorativă*, *Medalia Virtutea Militară „pentru curajul și serviciul făcut în luptele succedate din zilele de 27, 30, 31 august și în septembrie 1877 în Bulgaria”* (Decret nr. 1961) și *„Semnul onorific de aur pentru serviciul militar de 25 de ani”* (Decret nr. 1394/1884).

La 20 octombrie 1884, la vârsta de numai 47 de ani, Constantin Moroiu este „demisionat” din armată⁴ și se retrage în București. În același an înființa la Bruxelles Loja *Fiii României*, în care vor fi inițiați mulți ofițeri români care se aflau la studii în capitala Belgiei. După un an, la 1 iulie 1885, este trecut *„în poziție de reformă pentru infirmități incurabile dobândite în timpul războiului din 1877-1878”*, cu toate drepturile cuvenite. La 10 mai 1912, va fi avansat la gradul de maior în retragere. A trecut la Orientul Etern în 27 aprilie 1918 și a fost înmormântat în cimitirul Bellu-civil din București⁵.

---

⁴ *Jurnalul Consiliului de Miniștri*, nr. 4, din 13 octombrie 1884.

⁵ A se vedea și: A.I.N.C, Fond Francmasoneria română, ds. 9 F.D., f. 28: I.T. ULIC, 33°, colonel, *Jubileul de Două Sute ani Francmasoneria Română: 1732-1932\Evoluțiunea Istorică în Masonerie din România*, vol. 24, f. 61 (în continuare: *Jubileul de Două Sute ani*).

**Constantin Moroiu la Jubileul din anul 1908
(în centrul fotografiei)**

Constantin Moroiu este fondatorul și primul Mare Maestru al Marii Loji Naționale din România, atunci sub titulatura „Marea Lojă Națională Română”. Fratele său, George Moroiu, a fost și el francmason. Înaintea acestui memorabil eveniment, o primă încercare de a înființa o Mare Lojă Română suverană s-a făcut la 1 iunie 1859, prin fondarea *Marii Loji Steaua Dunării*, I.C. Brătianu îndeplinind funcția de Mare Maestru⁶. Între fondatori se afla și Constantin Moroiu 18°.

Constantin Moroiu a fost inițiat Francmason în Loja *Înțelepții din Heliopolis*, la 9/21 iunie 1874 și a primit gradul de Maestru la 12/24 iunie 1875. El va reactiva la 28 septembrie 1878 Loja *Steaua Dunării*, sub obediența Marelui Orient Lusitan (Portugalia). Va relua legăturile cu Loja *Înțelepții din Heliopolis*, în care va fi ales demnitar și Garant de amicitie. La 22 noiembrie 1882, înființa Marele Capitol Royal Arch.

⁶ *Jubileul de Două Sute ani*, f. 23. Din greșeală, I.T. Ulic scrie data de 1 iunie 1857, deși precizează că Marea Lojă s-a fondat „odată cu unirea Principatelor”.

Numele lui Constantin Moroiu se află și pe Tabela de Onoare a Ordinului Martinist, din care a făcut parte din anul 1899. A fost Garant de amicitie pentru multe Mari Loji și Supreme Consilii, Mare Maestru de Onoare al Supremului Mare Consiliu din mai multe țări din Europa și America, precum și membru în Grupul de științe ezoterice din București.

Depășind episodul trist al incendierii Lojei *Steaua Dunării* în anul 1865⁷, după trei ani aceasta se redeschidea, fiind de atunci considerată „Lojă mamă” în Francmasoneria română (1868). Loja lucra „*tot independentă, cu intențiunea de a unifica Masoneria Română*”⁸. La 27 mai 1873, o parte dintre membrii Lojei *Înțelepții din Heliopolis* reuniți acasă la colonelul Anton Costiescu, hotărâu să continue activitatea masonică, închiriind un local pe strada Scaunelor nr. 23⁹. Printre aceștia se aflau A. Argintoianu, B. Vermont, I. Bujoreanu, A. Berger, Șt. M. Șoimescu, Haim Levy și I. Algiu. Localul fiind la o distanță mare de centrul orașului și neîncăpător pentru numărul membrilor Lojei, a fost închiriat un altul, „în Pasagiul Român No. 7 în față, și No 6 și 7 în dos, în care s-a și mutat R.: [espectabila] L.: [ojă]”¹⁰. Inaugurarea și consacrarea Templului Lojei *Înțelepții din Heliopolis* din „pasagiul Român N.7” s-a făcut la 18 aprilie 1874. Doctorul Fiala a fost Maestru Venerabil în scaun al Lojei până la 3 iunie 1874. Succesorul său va fi dr. Carol Davilla. În 27 mai 1878, a avut loc prima întâlnire regulată, la care au fost invitați toți membrii fondatori.

---

⁷ *Ibidem*, f. 24. A se vedea și: Gheorghe Bichicean, *Principele Alexandru Ioan Cuza (1859-1866) și Loja „Înțelepții din Heliopolis”*, în revista „Trivium”, anul IV, nr. 1(10) / ianuarie-martie 2012.

⁸ *Jubileul de Două Sute ani*, f. 25 v.

⁹ Revista *Mistria*, Anul I, No. 1, Luna Ianuarie 1874, p. 8.

¹⁰ *Ibidem*, No. 5, Luna Maiu, 1874, p. 84.

În anul 1878, din cauza „intrigilor clericalismului catolic”, Loja *Înțelepții din Heliopolis* a fost nevoită să intre din nou în adormire¹¹. Dar, la 11 octombrie același an, se redeschidea Loja *Steaua Dunării* cu foștii ei membrii, cu cei ai Lojei *Înțelepții din Heliopolis* și cu mulți ofițeri reînțorși în 1878 din Războiul de independență¹². Creditat cu reactivarea Lojei *Steaua Dunării*, pusă atunc sub jurisdicția Marelui Orient Lusitan (Portugalia) și considerată *Lojă militară*, a fost căpitanul de cavalerie Constantin Moroiu. Într-o scrisoare din 26 decembrie 1879, preciza:

*„Cu ceva timp înainte de ruperea relațiilor dintre Lojile României și Marele Orient al Franței, îmi dădusem demisia din Loja Înțelepții din Heliopolis și am trecut sub obediența Marelui Or. Lusitan, și am întemeiat o Lojă Militară, Steaoa Dunărei”*¹³.

Al treilea pas important spre înființarea unei Mari Loji suverane române s-a făcut după proclamarea și apoi consfințirea prin Tratatul de pace a Independenței de stat a României, la Congresul de pace de la Berlin (1 iunie - 1 iulie 1878). Acțiunile pentru fondarea unei Mari Obediențe masonice suverane în România au luat amploare. În țară funcționa un mare număr de Loji aflate sub obediența Marelui Orient al Franței, al Marelui Orient Lusitan și al Marelui Orient al Italiei¹⁴. În anul 1879, colonelul Anton Costiescu lua inițiativa constituirii unei Mari Loji suverane în România¹⁵. Împreună cu Basile-Constantin

---

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, p. 139.

¹³ Text tradus; *apud* Mihai Sorin Rădulescu, *Loji masonice din Ploiești și Tulcea în ultimele decenii ale veacului al XIX-lea. Contribuții documentare din Arhivele franceze*, pp. 100-101.

¹⁴ I. T. Ulic, colonel, *Evoluțiunea Istorică în Masoneria din România*, vol. 21, Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond „Francmasoneria Română”, Dosar nr. 12 F.D., f. 30 (în continuare: *Evoluțiunea Istorică*).

¹⁵ *Jubileul de 200 ani*, f. 132 verso.

Livianu (secretar), colonelul Anton Costiescu a promulgat la 1 mai 1879 „Constituțiunea Marelui Orient al României”¹⁶, în vederea înființării „*Ordinului Masonic în România (...) sub un guvernământ Masonic Independinte*” (Art.1). Marele Orient al României cuprindea atunci Lojile *Înțelepții din Heliopolis* (al cărei Maestru Venerabil fusese ales în luna noiembrie 1879, colonelul Anton Costiescu), *Zur Bruderlichkeit*, *Armonia*, *Egalitatea*, *l'Independence Roumaine* și *România*. Mare Maestru a fost numit Theodor Rosetti, iar ca Prim Supraveghetor al Marii Loji, generalul dr. Carol Davilla. Marele Orient al României a avut o viață scurtă. A funcționat doar între 7 mai 1879 și 15 decembrie 1880. Colonelul Anton Costiescu a îndeplinit funcțiile de Cancelar Adjunct și Mare Maestru Adjunct.

Urmând independenței de stat a României, „*Independența Masoneriei Naționale Române*”, cum frumos este intitulat capitolul din istoria pe care a scris-o colonelul I.T. Ulic¹⁷, s-a proclamat cu puțin timp înainte de stingerea Luminilor Marelui Orient. Fondarea Marii Loji Naționale Române a avut loc la 8/20 septembrie 1880, cu aportul francmasonilor din două Capitule Suverane (*Steaua Dunării*, Or\ București și *Hiram*, Or\ Brăila) și din 12 Loji simbolice (*Steaua Dunării*, *Ilfov* și *Socrate* din Or\ București, *Oltul* din Or\ Slatina, *Aurora* din Or\ Focșani, *Concordia* din Or\ Roman, *Hiram* din Or\ Brăila, *Progresul* din Or\ Craiova, *Traian* din Or\ Turnu Severin, *Armonia* din Or\ Pitești și *Prahova* din Or\ Ploiești)¹⁸. O parte dintre aceste Loji erau în formare, instalarea lor având loc ulterior. Căpitanul Constantin Moroiu a fost ales Mare Maestru.

---

¹⁶ *Constituțiunea Marelui Orient al României*, București, Tipografia FFR \ Thiel & Weiss, 1879. Cuprinde 589 de articole. A se vedea și: *Evoluțiunea Istorică*, f. 29 v.

¹⁷ *Jubileul de Două Sute ani*, f. 25.

¹⁸ *Evoluțiunea Istorică*, ff. 32-33.

După exact un an, la 8 septembrie 1881, dată aflată încă în dezbatere științifică¹⁹, Moroiu va fonda și Supremul Consiliu de Rit Antic Primitiv de Memphis și Supremul Consiliu pentru România, iar la 22 noiembrie 1882, Marele Capitol Royal Arch. Conform istoriei scrise de colonelul I.T. Ulic, între 1884 și 1886 Moroiu a cercetat arhivele Lojilor din Florența, Neapole și Veneția, pentru a găsi documente privitoare la începuturile Francmasoneriei din România.

Marele Orient al Franței a protestat energic contra formării Marii Loji Naționale Române și a intervenit la alte Mari Puteri Masonice, ca să nu recunoască noua Mare Obediență română. A susținut că „acesta ar fi o schismă” și a invocat „*dreptul de proprietate masonică pentru toată peninsula Balcanică*”²⁰ (!?) Afirmațiile au fost „desființate” de Ion C. Brătianu, C.A. Rosetti și Constantin Moroiu, care au arătat „*tot istoricul Masoneriei Române, cum este scris aici*”. Demonstrând că primele Loji formate în Moldova în 1732 erau sub Obediență italiană, au dorit să construiască un ascendent față de pretențiile Marelui Orient al Franței. În context, necesitatea mitului „1732” s-a atunci dovedit necesară. Argumentul final pe care l-au prezentat cei trei membrii marcanți ai masoneriei române a fost însă foarte puternic și a rezonat cu realitatea: Independența României obținută cu jertfă în 1877-1878: „*trebuie să fie considera-*

---

¹⁹ A se vedea în acest sens: Alexandru Rufanda, *Premisele înființării Supremului Consiliu Român la 1881. Clarificări necesare cu privire la Ritul adoptat*, în „Gnosis”, Serie nouă, Anul I (VII) / Nr. 2 (8) 2021, Număr special dedicat aniversării a 140 de ani de la înființarea Supremului Consiliu de Grad 33 și Ultim al Ritului Scoțian Antic și Acceptat în România, pp. 25-48; Bogdan C. Dogaru, *Supremul Consiliu Român al Ritului Scoțian Antic și Acceptat (1881-1911)*, în *ibidem*, pp. 49-66; Gheorghe Bichicean, *Postfață. Scurtă analiză cu privire la data fondării Supremului Consiliu de Grad 33 și Ultim al R.S.A.A. în România*, în: *ibidem*, pp. 251-263.

²⁰ *Evoluțiunea istorică*, f. 34.

*tă și masonică\deoarece România merge cu pași repezi spre civilizație și progres, neadmițându-se la nicio țară din Europa sistemul de obediență întrebuințat în Colonii.-*²¹ .

Nu este un caz izolat. Dezbaterile și studiile actuale scot în evidență că în secolul al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, doctrina jurisdicției teritoriale a fost în centrul a numeroase conflicte între corpurile masonice europene în imperiile lor coloniale, în special în zonele de suzeranitate politică contestată. Termenul „colonialism” are o dimensiune intra-europeană și o dimensiune extra-europeană²². Pentru Berger, suzeranitatea teritorială este la fel de importantă pentru orice autoritate masonică, ca și pentru guvernul statului respectiv. „Invația” unei Obediențe străine pe teritoriul alteia este un act de ostilitate, la fel de reprobabil ca și invazia unui teritoriu politic de către o putere străină. Teritoriul ca „premisă a suveranității statului”, a devenit premisa jurisdicției masonice și a suveranității²³.

Într-o matrice similară, căutând să amplifice argumentele pentru combaterea pretențiilor Marelui Orient al Franței, Ion Brătianu, C.A. Rosetti și C. Moroiu au „forțat” limitele adevărului istoric, susținând că în anul 1772 s-a înființat „o Lojă militară sub obediența Marei Loji din Anglia”. La 29 aprilie 1772, în Moldova fusese înființată o Loja militară cu numele *Marte*, de către Marea Lojă a Angliei (înregistrată sub numărul 306)²⁴.

---

²¹ *Ibidem*, f. 35.

²² Joachim Berger, *Regimes of Territoriality: Overseas Conflicts and Inner-European Relations, c. 1870–1930*, în „Journal for Research into Freemasonry and Fraternalism”, 5.1 (2014), Leibniz-Institut für Europäische Geschichte, Mainz, pp. 109, 112.

²³ *Ibidem*, p. 102.

²⁴ Pentru amănunte, a se vedea: Alexandru Rufanda, *Istoricul și componența lojei Marte din orientul Iași. Completări, precizări, contribuții*, în vol. „Francmasoneria română în documente și artefacte inedite”, Editura Nestor, 2021, pp. 105-138. Gheorghe Bichicean, *Din istoria Francmasoneriei. Tudor sub semnul Eteriei*, Editura Adalex, Sibiu, 2016, pp. 135-136.

Loja a fost pusă sub oblăduirea Marii Loji provinciale a Rusiei și a funcționat până în anul 1774. Din aceasta făceau parte numai ofițeri ruși cantonați în Moldova, care participaseră la războiul ruso-turc din 1768-1774 pe teritoriul Principatelor române²⁵. În 1774, după încheierea războiului, armata rusă a părăsit Moldova și, împreună cu ea, au plecat toți membrii acestei Loji, care s-a contopit ulterior cu Loja *Tăcerii*.²⁶

Protectoratul ritual și organizațional a fost valabil pentru acele state în care au fost fondate sau legalizate organisme masonice relativ târziu. Este și cazul Turciei sau României, care ar putea servi ca exemple²⁷. În Italia, autoritatea centrală a Marelui Orient a rămas disputată pe plan intern zeci de ani, existând și contestații externe.

De ce afirmam că cei trei importanți reprezentanți ai Marii Loji Naționale Române au forțat limitele istorie pentru a doua oară, în acest caz? Răspunsul este simplu: Loja *Marte* nu a avut nimic în comun cu Francmasoneria din România. A fost o Lojă de campanie formată din ofițeri ruși, înființată de Marea Lojă a Angliei și pusă sub obediența Marii Loji Provinciale a Rusiei, care și-a încetat activitatea la sfârșitul războiului. Se bănuiește că sub denumirea de Loja *Marte*, activitatea ei ar fi continuat în Polonia, tot ca Lojă militară.

Ceea ce provoacă nedumerire, este consemnarea finală a lui I.T. Ulic cu privire la certificarea celor afirmate de el²⁸:

„Marele Orient\de Italia, controlând cele arătate cu primele noastre Loje au găsit tot just și perfect.” ; „Marea Lojă din Anglia, controlând cele arătate cu Loja\ Militară din 1772 au găsit tot just și perfect.”

²⁵ A se vedea lista publicată de Alexandru Rufanda: *op. cit.*, pp. 112-135.

²⁶ Apud *Ibidem*, p. 108.

²⁷ Joachim Berger, *op. cit.*, p. 104.

²⁸ *Evoluțiunea istorică*, ff. 35-36.

Sunt două afirmații care nu au corespondent în realitate. Dacă într-adevăr s-a pronunțat, „Marele Orient de Italia” a greșit, deoarece așa cum am arătat, evenimentele din 1732 (1734-35) nu au putut avea loc. La rândul ei, și „Marea Lojă din Anglia” a afirmat că totul este adevărat. Desigur, așa este, dar numai în ceea ce privește înființarea Lojei militare *Marte* de către Marea Lojă a Angliei, pentru că *nu era o Lojă masonică românească*, ci doar funcționând pe teritoriul românesc. Pare limpede că aceste afirmații au fost folosite ca argumente prin care să contracareze atitudinea potrivnică și protestul Marelui Orient al Franței, față înființarea unei Mari Loji Naționale Române, suverană.

În numărul din 1/13 ianuarie 1881 al revistei „Triunghiul”, editată de Constantin Moroiu, este semnalată „reconstituirea” Marii Loji Naționale Române avându-l ca „Președinte Mare Maestru Comandor” pe colonelul Anton Costiescu. În „Tabloul Marii Loji Naționale Române” din luna martie 1881, în antetul căruia se descrie „*Sup[remul] Cons[iliu] al Mason[eriei] Române ales la 5/17 martie 1881*”, este publicată o listă care cuprinde 20 de membri, dintre care doar 4 au gradul 33. Pe prima poziție este menționat: „*M[arele] Maes[tru] Suv[eran] On[orific] Anton Costiescu 33 Colonel de Artilerie*”, urmat de *M[arele] Maes[tru] Suv[eran] M[are] Com[andor] Constantin Moroiu 33. Căpitan de Infanterie 18*”. În consecință, Marea Lojă Națională Română constituită la 1880, era condusă de Constantin Moroiu, Mare Maestru în exercițiu, Anton Costiescu fiind Mare Maestru de Onoare²⁹.

---

²⁹ În acest sens, a se vedea și: Fulvio Conti, *From Brotherhood to Rivalry. The Grand Orient of Italy and the Balkan and Danubian Europe Freemasonries*, în vol. „The Secret of the Lodge”, International Symposium „Freemasonry in Central Europe” (Ljubljana 11 May 2017), Editor-in-chief: Matevž Košir, Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2018 National Museum of Slovenia, pp. 81-82.

Jurnalul „The Kneph” din 1 august 1881³⁰, publică informații cu privire la conducerea masoneriei din România identice cu cele din Arhivele Militare din Rusia, descoperite de Alexandru Rufanda, care privesc statutul și funcțiile masonice ale ofițerilor Anton Costiescu și Constantin Moroiu³¹. În anul 1881 a început o dispută între Lojile care nu au recunoscut Marea Lojă a lui C. Moroiu și continuau să se subordoneze Marilor Oriente externe. Disputa a condus, în final, la formarea „Ordinului Masonic Român” – 1 ianuarie 1883 –, care activa în baza Constituției din 5/17 noiembrie 1880.

Constantin Moroiu a fost preocupat permanent de păstrarea suveranității și unității Marii Loji Naționale Române. Constituția adoptată pentru întreg Ordinul Masonic Român, cuprinzând Marea Lojă și Riturile de perfecție, cuprindea 320 de articole. A fost finalizată la 5/17 noiembrie 1880 și publicată la București, în anul 1881³². Marea Lojă Națională Română își afirma statutul de masonerie deistă și regulară, statuând ca principiu de bază „*existența Divinității, nemurirea sufletului și solidaritatea omenirii*”³³. Principiul libertății de conștiință era statuat ca un „*drept propriu al fiecărui om; ea nu exclude pe niciunul pentru credințele sale religioase*”, iar deviza era cea a Masoneriei regulate universale: „*Libertate, Egalitate, Fraternitate*”.

Lojile Ordinului Masonic Român, atât cele simbolice sau albastre cât și cele ale gradelor de perfecție, erau „legate între ele prin o autoritate centrală” denumită „*Marea Loge Națională Română*”³⁴. Aceasta se punea „*sub scutul și protecția*

---

³⁰ *The Kneph*, vol. 1, nr. 8, 1 august 1881.

³¹ În acest sens: Alexandru Rufanda, *op. cit.*, pp. 24-39. Gheorghe Bichișean, *op. cit.*, pp. 259-262.

³² *Constituțiunea Ordinului Masonic din România*, București, Tipo-Litografia Dor. P. Cucu, Strada Lipsani, 1881.

³³ *Ibidem*: Partea I. Titlul I. Capit. I. art. 1.

³⁴ *Ibidem*, art. 8 și 22-24.

*Guvernului român și a Legilor țerei*³⁵, și reprezenta Ordinul în fața autorităților profane. Ca unică putere masonică regulară, Marea Lojă Națională Română avea ca arie de jurisdicție întreg teritoriul țării. Conform Constituției, o perioadă de timp Marele Maestru a fost în același timp și Suveran Mare Comandor, iar Marea Lojă dirija „afacerile tuturor riturilor”.

Constantin Moroiu a stabilit legături cu multe Supreme Consilii din Europa, a fost Garant de amicitie pentru Mari Loji și Supreme Consilii din lume, Mare Maestru de Onoare al Supremului Mare Consiliu din mai multe țări din Europa și America, a fondat Loji românești în străinătate, printre care *Fiii României* la Bruxelles în 1884, *Moroiu* la Cairo, *Bohemia* la Praga, etc. Două Loji românești lucrau în Bulgaria și alte trei în Statele Unite ale Americii. În luna august 1901, Francmasoneria română a fost prezentă la Congresul masonic internațional pentru arbitraj și pace de la Bruxelles, la care au participat 23 de organizații masonice³⁶. Apoi, în 1904, Constantin Moroiu a participat, tot la Bruxelles, la Congresul Masonic Universal³⁷. Cu acest prilej, la „marele banchet” organizat în ziua de 28 august, „Ilustrul Frate Cocq” a rostit un frumos toast la adresa delegației francmasonice din România³⁸: „*Beau pentru Masoneria și poporul Român. Acei Frați aruncați ca un pion al civilizației latine în mijlocul popoarelor semi-barbare din Orient. – Acel popor, care ne-a luat înainte introducând*

³⁵ *Ibidem*, Tit. V., art. 49.

³⁶ Fulvio Conti, *La Franc-maçonnerie et le mouvement pour la paix en Europe (1889-1914)*, Cahiers de la Méditerranée, Centre de la Méditerranée moderne et contemporaine, 1 décembre 2015, p. 13.

³⁷ Arthur Edward Waite, *A New Encyclopedia of Freemasonry*, Vol. 2, COSIMO CLASSICS, 2013, p. 89.

³⁸ *Evoluțiunea Istorică*, f. 51. A. L. J. Fernand Cocq (1861-1940) a fost un francmason belgian, avocat, doctor în drept.

instrucțiunea obligatorie și gratuită cu serviciul militar obligatoriu. – Trăiască România. – Trăiască Reprezentantul Ei”.

În anul 1905, Marea Lojă Națională Română cuprindea Supremul Consiliu 33° Român (R.S.A.A.), Suveranul Sanctuar Român de Memphis, Sublimul Areopag 30, Suveranul Capitul „Steaua Dunării”, Suveranul Capitul „Hiram” și 30 de Loji simbolice, dintre care 9 în afara țării³⁹.

În anul 1906, cu prilejul aniversării a 40 de ani de domnie a lui Carol I (1866-1906), Constantin Moroiu a prezentat din partea Marii Loji Naționale Române trei dosare ce conțineau acte referitoare la diferitele probleme naționale și o corespondență secretă: „*Corespondența secretă dintre Primul Ministru Ill\ [ustrul] Fr\ [ate] Ion Brătianu și cu Ill\ [ustrul] Fr\ [ate] Constantin Moroiu, relativ la însărcinările și misiunile secrete care le avusese față de Marile Puteri Masonice\ Streine (...)* Pentru aceasta, Marea Lojă. Națională a obținut Medalia de Aur, în persoana Ill\ [ustrul] Fr\ [ate] Constantin Moroiu, **căci** Marea Lojă\ nu se declarase Persoană Juridică și Morală”⁴⁰.

Printre actele referitoare la Masonerie se aflau și unele despre evenimente memorabile din istoria României, precum: „*revoluția de la 1848, unirea Moldovei cu Muntenia, cheștiunea Basarabiei la 1878, cheștiunea Dunării, cheștiunea românilor din Macedonia, corespondența secretă dintre primul-ministru Ion C. Brătianu cu Ilustrul Frate Mare Maestru Constantin M. Moroiu, relative la însărcinările și misiunile secrete ce le avusese MOROIU după însărcinările lui Ion C. Brătianu, față de Marile Oriente străine*”⁴¹.

³⁹ *Ibidem*, f. 56.

⁴⁰ *Ibidem*, ff. 52-53.

⁴¹ Leonard Pașcanu, *Marele Maestru Constantin M. Moroiu trecut la Orientul Etern în Cimitirul Bellu*, în revista „Filatelia”, 2015, p. 4.

În 1911, Marea Lojă Națională Română număra 25 de „ateliere de lucru”. Constantin Moroiu a împărțit-o în două „secțiuni”, el rămânând „Suveran Pontif” pentru România, iar Mare Maestru al Marii Loji Naționale Române pentru Riturile Scoțian, Francez, Royal Arch și Sweden-borgin a fost ales cu unanimitate de voturi „prințul George Bibescu 33°-90°-95°”⁴²

Deși Moroiu s-a străduit să mențină organizația în activitate, din 1913 Marea Lojă Națională Română a început să decadă⁴³. În acel an Constantin Moroiu nu mai era Mare Maestru. Din anul 1911, prințul George Bibescu preluase conducerea Marii Loji Naționale Române. După 1915, Marea Lojă a avut o activitate masonică și mai scăzută. Cu toate acestea, în perioada Primului Război Mondial, Constantin Moroiu a luat măsuri de sprijinire a familiile militarilor aflați pe front și a văduvelor de război.

Agravarea stării Francmasoneriei române s-a datorat și situației politico-militare interne și internaționale. La 22 noiembrie / 5 decembrie 1917, Rusia sovietică încheiase armistițiul de la Brest-Litovsk cu Germania. România va fi supusă unei nedorite ocupații germane în urma păcii de la Buftea-București, neratificată de regele Ferdinand I „cel Loial”⁴⁴.

Constantin Moroiu a murit – în termeni masonici „a trecut la Orientul Etern” – 27 aprilie 1918 și a fost înmormântat în cimitirul Bellu-civil din București.

---

⁴² *Evoluțiunea Istorică*, f. 57.

⁴³ În acest sens: *De Kalender voor 1913 van het Internationaal Bu-reau te Neuchâtel*, în „Maçonniek Weekblad”, Redacteur: Br.: H. Van Assendelft, Met Medewerking Van verschillende binnen-en buiten-landsche BBr.:, 62^E Jaargang. 1913, pp. 13-15.

⁴⁴ Sorina Lacovei, *The Implications of Brest-Litovsk Peace over Romania*, în „La Roumanie dans la Grande Guerre”, lucrare editată de Dumitru Ivănescu și Sorin D. Ivănescu, Editura Junimea, Iași, 2005, pp. 73-84. Ludwik Hass, *Wolnomularstwo na swiecie u progu lat trzydziestych: cz. 1*, în „Ars Regia”, 9/15-16, 2006, p. 190.

În anul 2015, regretatul președinte al Asociației Filatelice Române, Leonard Pașcanu, a descoperit crucea de mormânt a familiei Moroiu în cimitirul Bellu-civil. Deși semnalat din anul 2015, a rămas un mormânt părăsit. În anul 2022, mormântul apărea complet refăcut de către o persoană al cărei nume nu l-am putut identifica nici de la administrația cimitirului, deși s-au făcut demersuri prin bunăvoința domnului Cristian-Luca Grigore.

Marele Maestru Constantin Moroiu
(in centrul fotografiei)

Ar fi fost important să știm dacă crucea din marmură albă este una nouă sau a fost refăcută în întregime cea veche. În imagine pare a fi o cruce nouă, copie fidelă a celei degradate. Am sesizat și o problemă care ar trebui corectată: anul de naștere al lui Constantin Moroiu, trecut pe cruce, este 1859. Crucea fiind destul de erodată, așa cum se vede și în fotografie, este posibil să fi fost o greșală la refacerea scrisului, deoarece toate celelalte date corespund: numele – „*Maior Constantin M.[arin] Moroiu*” și anul decesului – 1918.

**Crucea de pe mormânt înainte de renovare
(stânga) și după renovare (dreapta)**

Privire de ansamblu a mormântului

OFIȚERI ROMÂNI INSTRUIȚI ÎN ȘCOLILE MILITARE GERMANE ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL CELUI DE-AL XX-LEA

Gheorghe Vartic¹

Abstract

This article examines the training of Romanian officers in Germany in the second half of the 19th century and the early 20th century. Germany was one of the favourite destinations of the Romanian military elite for further training. Such a choice was primarily justified by Romania's joining in 1883 the Triple Alliance, formed by Germany, Austro-Hungary and Italy. Secondly, the German army was the strongest in Europe after having defeated France in the war of 1870-1871.

Keywords: *Triple Alliance, Charles I, Charlottenburg, Dimitrie A. Sturdza, Mihail Buttescu, the 1898 Convention*

Interesul pentru sistemul de învățământ militar german s-a manifestat, mai cu seamă, după 1883 când România aderase formal la Tripla Alianță, moment din care se poate spune că armata noastră balansează din punct de vedere organizatoric, doctrinar și tehnologic de la modelul francez imprimat de domnitorul Al I. Cuza la cel german adus de principele Carol de Hohenzollern-Sigmaringen. Consecință a negocierilor purtate cu guvernele de la Berlin și Viena cu aprobarea Regelui

---

¹ Comandor (ret.), membru al Comisiei Române de Istorie Militară.

Carol I, în fiecare an urmau să fie primiți în armata prusiană șase tineri aspiranți la gradul de ofițer – patru în specialitatea infanterie și câte unul la artilerie și cavalerie. Astfel, începând cu anul 1898 și până în 1914 au urmat cursurile *Kriegsschule* 59 de ofițeri de infanterie, 20 de cavalerie și 16 de artilerie și geniu. Paradoxal, botezul războiului avea să-i aducă în situația de a face parte din tabăra opusă aceleia care îi pregătise ca lup-tători, dar ei și-au făcut exemplar datoria, slujind cu credință interesele patriei.

Cei mai mulți din aceștia au alcătuit elita militară a României care a avut o remarcabilă contribuție teoretică și practică la modernizarea organismului militar național în spiritul valorilor occidentale europene.

Evoluția instituțională a învățământului militar românesc în a doua jumătate a veacului al XIX-lea a încercat să țină pasul cu prefacerile survenite în acest domeniu în țările europene dezvoltate. Dacă în vremea domniei lui Al. I. Cuza, preponderentă a fost deschiderea spre Franța lui Napoleon al III-lea, după instalarea principelui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, a apărut interesul pentru perfecționarea pregătirii viitoarelor cadre ale armatei române și în spațiul german. La început, unii ofițeri au preferat să-și perfecționeze studiile pe cont propriu și apoi pe cheltuiala statului. Astfel, „Monitorul Oastei” consemnează că, între anii 1866-1874, au urmat studii peste hotare un număr de 62 cadre; dintre acestea, 31 au frecventat cursurile școlilor din Franța (Școala de stat major, Școala de aplicație de artilerie și geniu de la Metz, Școala de cavalerie de la Saumur, Școala navală de la Brest, Școala militară de geniu, Școala politehnică etc.), 22 ale celor din Belgia (Școala de stat major, Școala de aplicație de artilerie și geniu, Școala de cavalerie de la Ypres, Universitatea din Liège etc), 7 din Germania

(Academia de război din Berlin, Școala de artilerie și geniu din Charlottenburg-Berlin, Școala de cavalerie din Hanovra) și 2 din Italia².

Primele școli de război germane (*kriegsschule*) fiițau din 1810, la Berlin, Königsberg (azi, Kaliningrad) și Breslau (azi, Wrocław în Polonia). Potrivit Studiului comparativ între școlile militare din Rusia, Germania, Italia și România semnat de maiorul G. Iannescu și publicat în 1892, instituțiile destinate fomării ofițerilor armatei germane erau: școlile de cadeți, școlile de război, academiile de război.

Școlile de război care formau ofițeri de infanterie și cavalerie erau la Potsdam, Neisse (azi, Nysa, în Polonia), Engers (lângă Koblenz), Kassel, Hanovra (Institutul Militar Prusian al Cavaleriei), Anklam și München. Pentru ofițerii de artilerie și geniu erau școlile combinate de artilerie și geniu, la Charlottenburg și la München³. În 1872 se înființase Academia navală din Kiel. În Berlin funcționa Academia Militară de Medicină și Farmacie.

Resursa umană pentru școlile de război o constituiau absolvenții școlilor de cadeți, dar, mai ales, așa zișii avantajori cu vârsta între 17-23 ani care doreau să ajungă ofițeri. Și unii, și alții executau primul an un stagiu la trupă. După susținerea unui examen, cei admiși urmau cursurile școlii de război timp de 10 luni la terminarea cărora trec un examen de aptitudine pentru obținerea gradului de locotenent (de la 1900, gradul absolvenților era de sublocotenent al armatei Prusiei).

---

² Colonel Constantin Căzănișteanu, *Un deceniu de realizări militare – 1866-1875*, în *File din istoria militară a poporului român*, vol. 7, Editura Militară, 1980, p. 119.

³ Maior G. Iannescu, *Studiu comparativ între școlele militare din Rusia, Germania, Italia și România*, București, Tipografia G. A. Lăzăreanu, Str. Episcopiei 3, 1892.

Stagiul la trupă pentru candidații la școlile de artilerie era de doi ani și cursurile școlii de un an. Pentru geniști, stagiul era de un an, iar cursurile școlii durau doi ani. Cei care nu treceau examenul profesional de la absolvire, erau trimiși la infanterie sau cavalerie.

Interesul românilor pentru învățământul militar prusac s-a accentuat odată cu instalarea principelui Carol I. El însuși, ofițer de artilerie în armata Prusiei și absolvent al Școlii militare de artilerie și geniu din Charlottenburg, a militat pentru pregătirea teoretică și practică a ofițerilor români în școlile și regimentele germane, aprobând cu regularitate solicitările ministrului de război privind executarea unor stagii de instruire. Se simțea necesitatea pregătirii ofițerilor din așa zisele arme speciale – artilerie și geniu. Unica școală militară de ofițeri de la București pregătea, în principal, ofițeri de infanterie și cavalerie, dar avea și o secție de artilerie și geniu, ceea ce era insuficient pentru formarea cadrelor de specialitate. O altă categorie profesională pentru care se impunea perfecționarea pregătirii în străinătate erau medicii. De aceea, în septembrie 1866, Principele Carol emite „Decretul privind condițiile în care ofițerii români își pot completa studiile în instituții militare de învățământ din străinătate” care stipula că „ofițerii de orice armă pot fi autorizați a merge în străinătate pentru a-și completa studiile militare în școale străine”⁴. În aceeași lună, Inspectorul general Carol Davila aprobă „Regulamentul de concursuri pentru trimiterea în facultățile de medicină din străinătate spre obținerea diplomului de Doctor”⁵.

La 14 iunie 1880, domnitorul Carol a aprobat deschiderea unui credit de 21 000 lei pentru ministerul de război în vederea

---

⁴ „Monitorul Oastei”, nr. 24 din 1 Octombrie 1866. Partea Regulamentară, p. 393-395.

⁵ *Ibidem*, nr. 25 din 6 Octombrie 1866, p. 412-415.

acoperirii costurilor pentru trimiterea a 17 ofițeri la școlile militare din Austria, Belgia, Franța și Germania⁶.

Ulterior, prin Decretul nr. 998 din 7 aprilie 1881 s-a hotărât înființarea Școlii Speciale de Artilerie și Geniu care, până în 1885, a funcționat în același local, având aceeași administrație și același comandant cu Școala Militară de Infanterie și Cavalerie. Absolvenții acestei din urmă instituții, destinați unităților de artilerie și geniu, continuau studiile la Școala specială de artilerie și geniu⁷.

După ce România a aderat formal la Tripla Alianță, în 1883, interesul pentru sistemul de învățământ militar german și austriac s-a accentuat, moment din care se poate spune că armata noastră a balansat din punct de vedere organizatoric, doctrinar și tehnologic de la modelul francez imprimat de domnitorul Al I. Cuza la cel german adus de regele Carol de Hohenzollern-Sigmaringen.

Tot mai mulți ofițeri solicitau ministrului de război să plece în străinătate la perfecționare. Unii au fost trimiși la stagii de instruire în regimente germane sau austrougare, altora li s-a aprobat să meargă în Prusia pentru a-și perfecționa studiile la Școala combinată de geniu și artilerie din Charlottenburg. Între aceștia, enumerăm pe: Romulus Magheru (1866-1868), Vasile Cremeneanu (1866-1869), Alexandru Zănescu (1866-1869), Petre Oteteleşanu (1869-1873), Ștefan Stoika (1871-1874), Alexandru Sturdza (1889-1891, școala de cavalerie de la Hanovra, apoi până în 1901, studii al Charlottenburg și stagiul în armata germană), Gheorghe Eremia (1891-1893), Mihail

---

⁶ *Ibidem*, nr. 15 din 8 Iulie 1880, p. 526-527.

⁷ Gl. bg. prof. univ. dr Adrian Stroea, colonel (r) Marian Ghinoiu, *File din istoria artileriei. Fapte, întâmplări și oameni*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2015, p. 19.

N. Darvari (1893-1896), Gheorghe Stămbulescu (1893-1896), Alexandru Gorschi (1896-1899), Gheorghe Jitianu (1896-1899), Traian I. Pascal (1897-1899), Dimitrie Palada (1899-1901), Dimitrie Șt. Popescu (1899-1901).

Chiar dacă, de la 8 august 1889, luase ființă Școala Superoară de Război, aceasta a avut un început modest din cauza predominanței caracterului teoretic al învățământului, dar și a numărului redus al cursanților (prima promoție număra 10 ofițeri, din care doar șapte au fost brevetăți). De aceea, noua instituție nu a putut suplini necesarul de pregătire a ofițerilor, fapt care a determinat continuarea orientării spre școlile militare din Occident, cu preponderență din Prusia și Germania, dar și reglementarea raporturilor cu conducerea armatei germane.

Demersurile întreprinse de către prim-ministrul român Dimitrie A. Sturdza, prin intermediul Legației de la Berlin, la guvernul Kaiser-ului în scopul obținerii unui acord formal de acceptare a pregătirii unor ofițeri români în armata prusiană s-au materializat în aprobarea de către Regele Carol I, la 12/24 iulie 1898, a raportului șefului guvernului privind trimiterea ofițerilor români la studii în Germania și Austro-Ungaria. Conform acestei convenții, în fiecare an urmau să fie primiți în armata prusiană șase tineri aspiranți la gradul de ofițer (patru pentru specialitatea infanterie și câte unul pentru cavalerie și artilerie).

Selecția acestora se făcea pe baza și în ordinea rezultatelor obținute la examenul de admitere în școlile militare din țară sau după absolvirea primului an de studiu. Cheltuielile de întreținere pe timpul școlarizării erau suportate de statul român. Odată ajunși în spațiul german, ei erau înrolați timp de șase luni în regimentele prusiene pentru acomodarea cu noul model de instruire și învățarea limbii. Ministrul român

la Berlin urma să supravegheze comportamentul tinerilor săi conaționali și asigurarea materială și financiară a acestora⁸.

Primul lot de tineri români care a plecat în Germania pe baza acestei convenții, în toamna anului 1898, a fost format din: Constantin Lăzărescu, Constantin Oprescu, Mihail Todicescu, Mihail Buttescu, George Athanasescu și Anton Gh. Vasilescu. Cine erau aceștia?

Constantin Lăzărescu se situase pe locul al doilea în cadrul promoției Școlii Fiilor de Militari din Craiova, urmat de Anton Vasilescu, Constantin Oprescu și George Athanasescu. Mihai Buttescu și Mihail Todicescu absolviseră Școala Fiilor de Militari din Iași. La 1 septembrie 1898, Mihail Todicescu fusese declarat admis la Școala de Ofițeri de Infanterie și cavalerie, iar ceilalți cinci, la Școala de Artilerie și Geniu.

Informații privind cei trei ani de instruire în școlile militare germane găsim în memoriile generalului Mihail Buttescu, publicate la Editura Militară în anul 2012⁹. Aflăm că după primirea oficială la sediul Legației României din Berlin de către ministrul Alexandru Beldiman, cei șase au fost repartizați în regimente germane pentru etapa pregătitoare în vederea admiterii în Kriegsschule: Constantin Lăzărescu, la Regimentul 26 infanterie din Magdeburg, Constantin Oprescu, la Regimentul 67 infanterie din Koblenz, Mihail Todicescu, la Regimentul de Brandenburg nr. 73 infanterie din Hannovera, Mihail Buttescu, la Regimentul 87 infanterie al ducelui de Nassau din Mainz, George Athanasescu, la Regimentul 14 husari din Kassel, și

---

⁸Petre Otu, Maria Georgescu, *Pregătirea ofițerilor români în Germania și Austro-Ungaria. Convenția din anul 1898*, în „Revista de Istorie Militară” nr. 3-4/2010, pp. 100-106.

⁹Vezi pe larg, *Mihail I. Buttescu, Vânătorii Reginei Elisabeta. Memoriile unui ofițer din garda regală*, ediție îngrijită, prefață, note și indice de comandor (r) Gheorghe Vartic, Editura Militară, București, 2012, pp. 59-84.

Anton Vasilescu, la Regimentul 18 artilerie de câmp din Frankfurt pe Oder. Tinerii ofițeri români încep instruirea în spiritul rigorii și punctualității germane, al exigenței disciplinei militare prusiene, în paralel cu învățarea limbii lui Göthe. Program zilnic – deșteptarea, gustarea, instrucția, mesele, timpul liber – salutul tradițional prusac, formulele de adresare, dar, mai ales, exercițiile disciplinare care vizau supunerea necondiționată voinței comandantului. Toate acestea – scrie Mihail Buttescu – ținteau în primul rând formarea și perfecționarea deprinderii că toată ființa aparține comandantului și numai în plan secund vizau îndemânarea executării lor. Astfel de forme de instruire erau alternate cu cele de scrimă cu sabia, floreta sau baioneta, cu călăria, tenisul, înotul, precum și cu altele privind viața socială (dans, muzică, vizite, prezentări, recepții etc).

După trei luni au fost avansați la gradul de *Fähnjenjunker* (cadet) și distincția de *Gefreiter* (caporal). Aici, în regimentele germane – scrie același memorialist – „am învățat ceea ce se numea substanțialul forței militare: credința, disciplina, onoarea și îndemânarea de a folosi armele, atât la tragere, cât și la atacul piept la piept”.

La 27 ianuarie 1899, aniversarea zilei de naștere a Împăratului Wilhelm al II-lea, *fähnjenjunkerii* au fost înaintați la gradul de subofițer, având în subordine o grupă de soldați.

Următoarea perioadă a stagiului abunda în exerciții tactice desfășurate cu grupa ale cărei concluzii trebuiau înscrise, desigur în limba germană, în carnetele destinate acestui scop. De regulă, tinerii români excelau în organizarea exercițiilor, dar se prezentau destul de slab în utilizarea în scris a limbii germane.

La 1 aprilie 1899, s-a încheiat stagiul de pregătire la regiamente. Tinerii aspiranți au fost trimiși la școlile militare pentru care optaseră în vederea susținerii examenului de admitere.

Mihail Buttescu ajunge la Anklam și susține examenul care a constat dintr-o singură probă scrisă. O probă care solicita gândirea tactică a viitorilor ofițeri și nu memorarea unor lucruri învățate: „*Biegen? Oder brechen!*” Adică elasticitate sau rupere? Fără filozofie, ci numai raportate la activitatea militară. Cu alte cuvinte, când și de ce e nevoie de „elasticitate” înțelegă ca o confruntare de păreri, și când se impune „ruperea” adică hotărârea comandantului de a trece la zdrobirea inamicului. Lucrările erau notate cu „admis” sau „respins” pe baza următoarelor criterii: modul de a gândi asupra unui subiect general din activitatea militară; felul de a expune gândirea în terminologie militară; corectitudinea gramaticală. Cei respinși (cam 1/3 din concurenți) se întorceau la regimentele de unde pleaseră, iar cei admiși se încadrau în programul *kriegsschule* derulat pe o perioadă de opt luni.

Cursurile teoretice erau urmate cu punctualitate matematică fiind alternate cu ore de călărie la manej și ore de scrimă. Învățământul avea un accentuat caracter practic concretizat în: trageri cu puștile și carabinele; asistarea la manevrele marilor unități din Schleswig-Hollstein însoțiți de profesorii de tactică și topografie și obligația de a întocmi rapoarte de activitate; participarea ca observatori la tragerile bateriilor de artilerie grea de pe coasta Mării Baltice; asistarea la tragerile artileriștilor în poligoanele de la Spandau și Jüterbog; îmbarcarea pe vapor și debarcarea în insulele Mării Baltice și cantonare în diferite porturi.

După încheierea cursurilor, conducerea regimentului a decis înaintarea la gradul de *Fähnrich*, adică aspirant la gradul de ofițer. În luna noiembrie a avut loc ceremonialul de despărțire de școală și plecarea la regimente cu suportarea cheltuielilor de transport. Cursanților români li se asigura din țară echivalentul soldei de sublocotenent, plătit în mărci germane.

Ajuns la Mainz, la 3 decembrie 1899, Mihail Buttescu (își ortografiase numele) este avansat *Degenfähnrich* echipat în noua uniformă prusacă și, pe deasupra, beneficiar al dreptului de a purta sabie. Repartizat la comanda unui pluton, a învățat de la comandantul său că „libertatea de acțiune a ofițerului, în general, și a comandantului de companie, în special, concordă cu cerințele regulamentelor militare, fără niciun fel de ingerință a unora în treburile altora”.

La 27 ianuarie/7 februarie 1900, în fața palatului Comandamentului fortăreței Mainz, a avut loc festivitatea de înaintare a *Degenfähnrich*-ilor la gradul de *Königlich Preussischer Leutnant* (locotenent al armatei Prusiei). Urmează aproape doi ani de stagiul în cadrul aceleiași regiment 87 infanterie al ducelui de Nassau din garnizoana Mainz. Era perioada în care armata germană era dotată cu mitraliera „Maxim” construită după modelul original creat în 1884. Ofițerii români absolvenți ai *kriegsschule* au executat trageri cu această armă în poligonul de la Jüterbog, lângă Berlin. La încheierea stagiului, *leutnant*-ul Buttescu participă la manevrele de forțare a Rin-ului de către trupele unei brigăzi mixte și primește felicitările comandantului de regiment. După trei ani, modelul german de instruire era implementat.

Similar se petrec lucrurile și cu ceilalți ofițeri români trimiși la *kriegsschule*.

Indiscutabil, prin temeinica lor pregătire teoretică și practică în Germania, tinerii ofițeri români au încercat să imprie un nou curs al evoluției organismului militar național din acea perioadă. Întorși în țară, ei au fost încadrați la regimentele românești cu gradul de sublocotenent. Readaptarea nu a fost ușoară. Faptul că timp de trei ani de zile, ei s-au aflat sub jurământul de credință față de Împăratul Germaniei i-a îndepărtat

oarecum de tradițiile românești. Scrie Mihail Buttescu: „Cei trei ani de gândire în altă limbă, în alt mediu, în altă regiune geografică, la etatea de trecere de la pubertate la maturitate, produsese ră schimbări în sufletul meu de care nu-mi dădeam seama”. Pe de altă parte, șefii lor – locotenenți-colonei sau colonei – absolviseră în mare parte școli militare în Franța sau Belgia, țări care după 1883 se aflau de cealaltă parte a baricadei, așa că relațiile nu erau prea cordiale.

Convenția din 1898 a fost valabilă 10 ani, dar și după 1908 a continuat trimiterea de tineri la *kriegsschule*, doar că numărul lor a scăzut; erau selecționați numai câte patru pe an (doi la infanterie și câte unul la cavalerie, artilerie de câmp și arme speciale).

Începând cu anul 1898 și până în 1914 au urmat cursurile *Kriegsschule* 59 de ofițeri de infanterie, 20 de cavalerie și 16 de artilerie și geniu. Iată lista acestora:

PERIOADA	INFANTERIE	ARTILERIE	CAVALERIE
1898-1900 ^I	Buttescu Mihail Lăzărescu Constantin Oprescu Constantin Todicescu Mihail	Vasilescu Anton Gheorghe	Atanasescu George
1899-1901 ^{II}	Procopovici Alexandru Răuțoiu Constantin Stănescu Ion Vasilescu Constantin	Petrovici Gheorghe	Mitru (Mitrea) Constantin
1900-1902 ^{III}	Bădulescu Virgil Bercea Gheorghe Florescu Costantin Rădulescu I. Anghel	Mehedinți I. Dumitru	Sâmboteanu Ion

1905-1907 ^{VIII}	Macici Nicolae Păun Constantin Vârtejeanu Artur	Theodorescu Nicolae	Lupu Corneliu Boerescu Pârveu
1906-1908 ^{IX}	Tătărescu Alexandru Vârtejeanu Eugeniu	Aldea Aurel	Carp P. Petre Racovița Mihail
1907-1909 ^X	Tătărescu Ștefan Popescu Niță Bălăceanu I. Gheorghe	Rozin Gheorghe	Săulescu Teodor
1908-1910 ^{XI}	Mihail Victor Zidaru Toma Teiușanu Livius Serdinescu Aurel	Potopeanu Gheorghe	Scheletti Emil
1909-1911 ^{XII}	Bădulescu Horia Furtună I. Juan	Nicolau I. Alexandru	Minel Constantin
1910-1912 ^{XIII}	Crețoiu Vasile Cristescu Orezeanu Tudor Păun C. Alexandru Manolescu Gh Nicolae Serghievici Corneliu	Grigorescu Romulus	Niculescu Argeșeanu Silvius
1911-1913 ^{XIV}	Argeșanu Em. Constantin Gheorghe S. Ioan Magheru Aurel Pastia Alexandru Popescu Em. A. Const.	Istrate Ion	
1912-1914 ^{XV}	Mihăescu Aurelian Constandache M. Virgiliu Florescu Nicolae Măstăcan Virgiliu		Teodorini Corneliu Mavrocordat Alexandru

Notele din tabel:

^I „Monitorul Oastei” nr. 17 din 31 Martie 1900, p. 176-177.

^{II} *Ibidem*, nr. 42 din 27 Septembrie 1899, p. 759-760.

^{III} *Ibidem*, nr. 40 din 2 Septembrie 1902, p. 713.

^{IV} *Ibidem*, nr. 3 din 19 Ianuarie 1904, p. 21; nr. 46 din 9 Noiembrie 1904, p. 705-706.

^V *Ibidem*, nr. 49 din 4 Noiembrie 1902, p. 802-803.

^{VI} *Ibidem*, nr. 52 din 24 Noiembrie 1903, p. 750.

^{VII} *Ibidem*, nr. 48 din 22 Noiembrie 1905, p. 771; nr. 27 din 20 Iunie 1906, p. 521-522.

^{VIII} *Ibidem*, nr. 43 din 29 Septembrie 1908, p. 593-594.

^{IX} *Ibidem*, nr. 24 din 26 Mai 1908, p. 324, Anuarul armatei române pe anul 1912, București 1912, p. 35, 371; pe anul 1915, p. 561 poziția 5; pe anul 1924/1925, p. 49, poziția 274.

^X „Monitorul Oastei” nr. 32 din 27 Iulie 1910, p. 374-375; nr. 39 din 14 Septembrie 1910, p. 459; Anuarul armatei române pe anul 1915, p. 264, 529 poziția 81; p. 339, 562 poziția 32.

^{XI} „Anuarul armatei române pe anul 1912”, p. 222, 402, poziția 3; Anuarul armatei române pe anul 1915, p. 455 poziția 290; p. 456 poziția 330; p. 458, pozițiile 379 și 387; „Anuarul ofițerilor activi ai armatei române pe anul 1940”, p. 485.

^{XII} Anuarul armatei române pe anul 1915, p. 460 pozițiile 428 și 430; p. 530 poziția 128; pe anul 1928/1929, p. 407 poziția 19.

^{XIII} „Monitorul Oastei” nr. 18 din 22 Aprilie 1913, p. 288; Anuarul armatei române pe anul 1915, p. 533 poziția 2, p. 568 poziția 3; Anuarul armatei române pe anul 1920, p. 83 poziția 221, p. 304 poziția 42; pe anul 1928/1929, p. 81 poziția 158.

^{XIV} Anuarul armatei române pe anul 1915, p. 569 poziția 54; p. 475 pozițiile 199 și 201; pe anul 1920, p. 89 pozițiile 386, 391 și 392.

^{XV} „Monitorul Oastei” nr. 41 din 22 septembrie 1914, p. 909-910; Anuarul armatei române pe anul 1915, p. 481 pozițiile 394 și 396; p. 482 poziția 424.

Potrivit deciziei ministeriale nr. 182 din 27 iunie 1905, tinerii care au fost trimiși în școlile din Germania au fost aleși dintre absolvenții întâiului an al școlii de ofițeri și ai celei de artilerie încetând a se mai trimite acolo elevii din Școala de fii de Militari din Iași¹⁰.

Așadar, seria: Avramescu Sebastian, Constantinescu M. Ilie, Constantinescu Stancu, Manoliu Mihai, Coandă Petre,

¹⁰ „Monitorul Oastei”, nr. 28 din 5 Iulie 1905, p. 564.

Dumitru V. Haralambie, Popescu Gr Dumitru și Georgescu Alexandru au absolvit Școala Fiilor de Militari sau liceul civil în 1903, au parcurs primul an de școală militară (1903-1904) în România și au fost trimiși în Germania în 1904! Avansarea lor în armata română s-a făcut prin decret regal, odată cu împlinirea vârstei corespunzătoare adică în 1905!

Se pare că, începând cu această serie, avansarea în Germania se făcea după numai un an de școală, adică prin luna mai, urmând perioada de stagiul la trupă. În acest caz timpul de ședere în Germania se reducea de la 3 la 2 ani .

Este interesant de urmărit carierele militare de excepție ale celor mai mulți din aceștia și, îndeosebi, contribuția lor teoretică și practică la modernizarea organismului militar național în spiritul valorilor occidentale europene, fapt care i-a situat în elita militară interbelică.

Iată o parte din această elită:

Absolvenți ai Școlii Superioare de Război: Lăzărescu Constantin, Mehedinți Dumitru, Bădulescu Alexandru, Țenescu Florea, Tătaru Gheorghe, Dumitriu Haralambie, Macici Nicolae, Tătărescu Alexandru, Vârtejeanu Eugeniu, Aldea Aurel, Racoviță Mihail, Rozin Gheorghe, Bădulescu Horia, Cristescu Orezeanu Tudor, Gheorghe Ioan, Pastia Alexandru, Teodorini Corneliu.

Absolvenți ai Școlii Superioare de Război din Franța: Vârtejeanu Eugeniu, Potopeanu Gheorghe.

Absolvent al Institutului Regal Central de Gimnastică din Stockholm, Bădulescu Virgil (1910-1913).

Generali: Buttescu Mihail, Lăzărescu Constantin, Oprescu Constantin, Bădulescu Virgil, Mehedinți Dumitru, Georgescu Dumitru, Bădulescu Alexandru, Țenescu Florea, Tătaru Gheorghe, Dumitriu Haralambie, Macici Nicolae, Vârtejeanu

Eugeniu, Aldea Aurel, Racoviță Mihail, Rozin Gheorghe, Potopeanu Gheorghe, Serghievici Corneliu, Argeșanu Gheorghe, Teodorini Corneliu.

Miniștri: Potopeanu Gheorghe (economie și finanțe: 23 august-13 oct 1944), Racoviță Mihail (apărare: 23 august-5 nov 1944), Aldea Aurel (interne: 1 sept-5 nov 1944).

Ambasadori: Gheorghe S. Ioan, Berlin (1940-1943).

Șefi ai Marelui Stat Major: Constantin Lăzărescu (11 august 1932-30 noiembrie 1933), Țenescu Florea (1 februarie 1939-23 august 1940).

Atașați militari: Cesărescu Ștefan, Roma (1919-1921), Gheorghe Atanasescu, Berlin și Roma (1921-1924), Gheorghe Ioan, Ankara (1935-1937).

Anuarele ofițerilor armatei române apărute în perioada 1920-1940, precum și Dicționarul enciclopedic al participării armatei române la al Doilea Război Mondial ne dezvăluie carierele militare ale celor care au supraviețuit Marelui Război de Întregire a Neamului¹¹.

Viitorul general Mihail Buttescu face parte dintre iluștrii instructori și comandanți militari care, prin temeinica lor pregătire teoretică și practică în străinătate, au imprimat un nou curs evoluției organismului militar național din acea perioadă. Un om cu o carieră militară onorabilă, fondată pe temelia solidă a școlii germane și a instrucției regimentare prusiene, care și-a consacrat vasta sa experiență instruirii contingentelor de ostași, precum și formării tinerilor ofițeri și subofițeri ai armatei române. A fost comandantul Batalionului 2 Vânători de Gardă „Regina Elisabeta” care a creat prima breșă în dispozitivul inamic în ofensiva de la Mărăști din vara anului 1917.

---

¹¹ Alesandru Duțu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *Armata română în al Doilea Război Mondial, 1941-1945*, Editura Enciclopedică, București, 1999.

Este autor al mai multor lucrări de specialitate care identifică și descriu metode moderne de instruire și educare a luptătorului, de optimizare a tragerilor cu armamentul de infanterie, de cunoaștere a mitralierei „Maxim”, intrată atunci în înzestrarea armatei române. După Marele Război, s-a dedicat politicii fiind ales senator de București și de Ilfov din partea Partidului Poporului.

Constantin Lăzărescu a participat la Războiul de Întregire ca șef de stat major al Diviziei 2 infanterie. Absolvent și al Școlii Superioare de Război, a parcurs ierarhia militară până la gradul de general fiind numit șef al Marelui Stat Major al armatei române în perioada 11 august 1932-30 noiembrie 1933.

Constantin Oprescu a deținut funcții în Inspectoratul General al Armatei și în administrația Ministerului de Război. În 1927 era general de brigadă la Corpul 1 armată.

Mihail Todicescu a înaintat în cariera militară până la gradul de general de brigadă fiind la comanda Diviziei 3 infanterie în 1924.

Cavaleristul **George Atanasescu** a fost adjutant al Prințului Carol în timpul războiului, apoi avansat colonel și numit atașat militar în Germania cu acreditare și în Italia. (1921-1924).

Gheorghe Anton Vasilescu a absolvit cursurile Școlii de artilerie de câmp de la Jüterbog. Rezultatele excelente obținute în școala germană și pe timpul stagiului de practică i-au dat dreptul să-și perfecționeze cunoștințele militare tot în Germania. Astfel, în perioada 1901-1903, urmează cursurile Școlii Combinată de Artilerie și Geniu din Charlottenburg, obținând și de această dată calificative bune și foarte bune. Întors în țară a fost încadrat la Regimentul 9 artilerie. În 1915 era director al câmpului de tragere la Școala de Tragere a Artileriei din poligonul Mihai Bravu. În 1919 era colonel la Marele Stat Major.

Răuțoiu Constantin era în 1920 colonel la comanda Regimentului 28 infanterie. Coautor (cu Mihail Buttescu) al lucrării „Teoria infanteristului, în conformitate cu principiile emanate din înaltele ordine de zi din 1902 și 1903 și cu progresele actuale ale infanteriei”.

Bădulescu Virgil a fost instructor la Școala Militară de Infanterie. Între 1910-1913, urmează cursurile Institutului Regal Central de Gimnastică din Stockholm. A fost comandantul primului batalion de vânători de munte, înființat la 3 noiembrie 1916 la Tg Neamț cu care a participat la bătăliile de la Oituz din vara anului 1917. A condus Biroul de Educație Fizică din Marele Stat Major. În 1922 a înființat Oficiul Național de Educație Fizică și Institutul Național de Educație Fizică. La 15 aprilie 1933 a fost înaintat la gradul de general de brigadă. Autor a unor lucrări privind instrucția militară a individului și educația fizică în armată

Mehedinți Dumitru, revenit în țară a fost însumat la Regimentul 10 artilerie din Divizia 4. În 1924 era colonel, comandant al Regimentului 10 obuziere. La 31 decembrie 1934 a fost avansat la comanda Brigăzii 16 artilerie.

Sâmboteanu Ion era colonel la 1 aprilie 1920 și comandant al Regimentului 10 roșiori.

Cesărescu Ștefan, încadrat la Regimentul 30 infanterie „Muscel”. La 1 noiembrie 1917, a fost avansat locotenent-colonel și numit atașat militar în Italia (1919-1921)

Georgescu Dumitru, încadrat la Școala de Ofițeri de Infanterie. La 1 aprilie 1920, a fost înaintat colonel și numit la comanda Regimentului 82 infanterie. La 15 aprilie 1933 era comandantul Brigăzii 20 infanterie cu gradul de general de brigadă.

Capșa Scarlat, încadrat la Regimentul 7 roșiori „Cuză-Vodă” din Iași. La 1 aprilie 1919 era locotenent-colonel,

comandantul Pieței Sibiu. Ulterior a fost numit comandantul Școlii de Cavalerie din Sibiu când avea grijă de calul lui Ion Antonescu, aflat în misiune la Londra.

Bădulescu Alexandru a urmat și cursurile Școlii de trageri pentru infanterie de la Jüterbog, în perioada 1 octombrie 1905 – 1 mai 1906, după încheierea stagiului de practică.

Absolvent al Școlii Superioare de Război, a lucrat la Cabinetul ministrului de Război, la Corpul Grănicerilor, iar la 15 aprilie 1933 a fost avansat general de brigadă și numit comandant al Brigăzii 7 infanterie.

Bolintineanu Nicolae, la fel ca și colegul său, Bădulescu, a mai frecventat și Școala de trageri pentru infanterie de la Jüterbog. La 1 aprilie 1920 a fost înaintat colonel la Corpul 2 armată, apoi la Corpul Vânătorilor de Munte.

Vasilescu Cristea, întors în țară, a fost repartizat la Regimentul „Vlașca” nr. 5. La 1 aprilie 1920, a fost înaintat colonel la Școala Militară de Infanterie nr. 2, apoi comandantul Regimentului 90 infanterie.

Țenescu Florea. După efectuarea stagiului la trupă în Germania, primește aprobarea din țară să continue studiile militare, începând cu 1 octombrie 1905, până la 1 octombrie 1907, la Școala Combinată de Artilerie și Geniu de la Charlottenburg. Revenit în țară, este încadrat la Regimentul 12 artilerie din Bacău, urmează cursurile Școlii Superioare de Război (1909-1911). Detașat de la 1 noiembrie 1912 la Marele Stat Major și trimis atașat militar la Sofia (1912-1914).

Maior la 1 noiembrie 1916, ocupând funcția de ofițer de stat major în Secția 3 operații din Marele Cartier General până la 8 februarie 1917 când a fost desemnat ofițer de ordonanță al Regelui Ferdinand. Avansat locotenent-colonel la 1 septembrie 1917 și numit apoi adjutant regal până în 1919.

Ofițer cu calități excepționale de comandant și teoretician militar, a ocupat funcții pe măsura pregătirii sale, fiind avansat, de regulă, înainte de termen: profesor la Școala Superioară de Război (1919-1924, 1926-1927), înaintat colonel (1 aprilie 1920), comandant al Regimentului 38 Obuziere (1924-1926), consilier tehnic la Președinția Consiliului de Miniștri (1929-1930), comandant al Brigăzii 4 Artilerie (1930-1931) cu gradul de general de brigadă (din 1930), subșef al Marelui Stat Major (1931-1933), comandant al Diviziei 8 Infanterie (1933-1937) și avansat la gradul de general de divizie, comandant al Corpului 4 Armată (1938-1939), șef al Marelui Stat Major (7 februarie 1939-23 august 1940) cu gradul de general de corp de armată.

La consiliile de coroană din 26-28 iunie 1940, din considerente de ordin strict militar, a susținut acceptarea notelor ultimative sovietice prin care se solicita cedarea Basarabiei. La 10 septembrie 1940 a fost scos din cadrele active ale armatei prin decret al generalului Antonescu, imputându-i-se că a contribuit la diminuarea prestigiului ofițeresc și la pierderea granițelor.

Autor al lucrărilor: *Istorie militară (studii critice)*, 1919; *Rezumatul cursului de cunoștințe generale asupra războiului și studiul lui*, 1919; *Cunoștințe generale asupra războiului și studiul lui*, vol. 1-3, 1921-1922.

Țăranu Ion. Revenit în țară, este încadrat la Regimentul 33 infanterie „Tulcea”. La 1 aprilie 1919), a fost înaintat locotenent-colonel la Marele Stat Major.

Coandă Henrich, fiul generalului Constantin Coandă, fost prim-ministru, și al Aidei Danet din Bretania, născut la 26 mai/7 iunie 1886. Absolvent pe primul loc al Școlii Fiilor de Militari din Iași, în 1903, este înscris la Școala de ofițeri de artilerie, geniu și marină din București, dar detașat, în același an

în Germania la un regiment de artilerie de câmp de unde este trimis la Universitatea Tehnică din Charlottenburg.

Avansat sublocotenent de artilerie, la 28 mai 1905, în armata germană, contând și în evidența armatei române. Continuă stagiul la trupă în armata germană până în 1906. Între 1907-1908 frecventează cursuri de specialitate la Universitatea din Liège (Belgia) și la Institutul Tehnic Montefiore. Întors în țară, e încadrat ofițer activ în Regimentul 2 de artilerie de unde trece în rezervă și se înscrie la Școala superioară de aeronautica și construcții din Paris, pe care o absolvă în 1910. Anuarul armatei române din 1912 consemnează prezența sa ca sublocotenent de rezervă în organica Diviziei de artilerie călare.

Pasiunea sa pentru problemele tehnice și spiritul inventiv i-au proiectat o carieră impresionantă, mai cu seamă în domeniul aeronauticii, fiind considerat părintele avionului cu reacție pe care l-a experimentat pentru prima oară în lume în 1910.

Herjeu Constantin. După întoarcerea în țară este înaintat la gradul de locotenent la 10 mai 1909 în cadrul Regimentului 3 călărași din București, aparținând Brigăzii II călărași. Căpitan (1 octombrie 1913) la Regimentul de Escortă Regală.

După încheierea păcii de la Buftea-București era însoțitor al misiunii militare germane a mareșalului Mackensen. În 1920 era maior în disponibilitate.

Tătaru I. Gheorghe revine la Regimentul 9 infanterie „Râmnicu Sărat”. Absolvent al Școlii Superioare de Război. Colonel (28 septembrie 1926) la Marele Stat Major, general de brigadă (1 aprilie 1935), comandantul Brigăzii 42 infanterie.

Avramescu Sebastian. Întors în țară, este încadrat la Batalionul 2 vânători, unde a fost avansat locotenent la 10 mai 1909, și mutat apoi la Regimentul 40 infanterie „Călugăreni” din București. Participant la Războiul de Întregire cu Regimentul

33 infanterie. Maior (1 aprilie 1917) la Regimentul 47/72 infanterie. Decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa III-a, acordat prin Î.D.R. nr. 3108 din 20 noiembrie 1916, „pentru că a intervenit cu două companii din batalionul său peste linia I inamică reușind să captureze mitraliere și alte materiale de război”.¹²

Constantinescu Stancu. După întoarcerea în țară este încadrat la Regimentul 20 infanterie apoi la Batalionul 2 vânători „Regina Elisabeta”. Căpitan (1 aprilie 1914), maior (1 aprilie 1917) la Brigada 15 infanterie, locotenent-colonel (1 aprilie 1920) la Regimentul 83 infanterie. La 25 martie 1928 a fost avansat colonel, numit comandant al Regimentului 8 infanterie apoi al Școlii de Ofițeri de Rezervă din Ploiești și al Comandamentului 5 Teritorial.

Dumitrescu Alexandru. După întoarcerea în țară este încadrat la Regimentul 34 infanterie apoi mutat în Regimentul 7 „Prahova” din Ploiești, aparținând Brigăzii 9 infanterie. Locotenent la 10 mai 1909. Căpitan (1 septembrie 1913), maior (1 aprilie 1917) la Regimentul 1 infanterie, locotenent-colonel (1 aprilie 1919) la Regimentul 6 infanterie.

Tiron Ion. Încadrat la Regimentul 4 artilerie. În 1919 era locotenent-colonel, comandantul Regimentului 36 obuziere.

Coandă Petre. Revenit în țară, este încadrat la Regimentul 10 artilerie. Trece în rezervă cu gradul de sublocotenent, în evidența Regimentului 15 artilerie.

Dumitriu V. Haralambie. Revenit în țară, este încadrat la Brigada 10 artilerie și avansat locotenent la 10 mai 1909. La 1 octombrie 1913 este înaintat căpitan în Regimentul 3 artilerie cu care participă la Războiul de Întregire. Maior (1 aprilie 1917), locotenent-colonel (1 aprilie 1919) la comanda Re-

---

¹² Colonel Eugen Ichim, *Ordinul militar de război „Mihai Viteazul”*, Editura Modelism & Jertfa, București, 2000, p. 56.

gimentului 2 artilerie grea. Absolvent al Școlii Superioare de Război. În 1928 era colonel (din 15 martie 1926) și comanda Regimentul 6 artilerie grea. General de brigadă (1 aprilie 1935) comandantul Brigăzii 10 artilerie.

Saint Georges Alexandru, în perioada 1905-1908, urmează Școala militară de cavalerie din Hanovra (Germania) și stagiul la trupă în armata germană, Întors în țară, e încadrat la Regimentul 2 roșiori din Bârlad. Căpitan la 1 aprilie 1915 la Regimentul 10 roșiori din Târgoviște, maior (1 septembrie 1917).

Grigore G. Duca, întors în țară este repartizat la Regimentul 3 roșiori din Tecuci, unde este avansat la gradul de locotenent la 1 iulie 1910. În 1915 era locotenent în rezervă, în evidența Regimentului 4 roșiori.

Popescu Gr. Dumitru. După întoarcerea în țară este avansat la gradul de locotenent (10 mai 1909), în cadrul administrației Ministerului de Război. Căpitan (1 octombrie 1913). Din 1 aprilie 1914 este la Regimentul 4 roșiori „M.S. Regina Maria”.

Georgescu Alexandru. După întoarcerea în țară, este înaintat la gradul de locotenent la 10 mai 1900 în cadrul Regimentului 1 roșiori din Roman. Căpitan (1 aprilie 1914), maior (1 septembrie 1917) la Regimentul 12 călărași, locotenent-colonel (1 septembrie 1921) la Școala Superioară de Război apoi la Regimentul 6 călărași. Colonel (15 aprilie 1933), comandantul Regimentului 3 roșiori.

Macici Nicolae. După întoarcerea în țară este avansat locotenent la 1 iulie 1910 la Școala de Tragere a Infanteriei. Între 1913-1915 urmează Școala Superioară de Război. Căpitan (1 aprilie 1915), participant la Războiul de Întregire cu Regimentul 41 infanterie. Rănit grav la 27 septembrie 1916. Distins cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa III-a pentru „vitejia și des-

toinicia ce a arătat pe câmpul de bătaie. În luptele de la pasul Merișor a rezistat cu compania de mitraliere focului violent al artileriei inamice și a înlesnit prin aceasta reocuparea unei poziții pierdute. La 20 septembrie 1916, a dat probe de același devotament în luptele de la Vulcan”.¹³

Maior (1 aprilie 1917) în comandamentul Diviziei 2 infanterie, prezentă în zonele de operații din Banat-Transilvania, Ungaria și Basarabia.

Locotenent-colonel (1 aprilie 1920) la Divizia 18 infanterie, colonel (1 iulie 1927) comandantul Regimentului 92 infanterie, general de brigadă (16 octombrie 1935) la comanda Brigăzii 17 infanterie și apoi comandant al Școlii pregătitoare de ofițeri de infanterie. Din 15 august 1937 a comandat Divizia 9 infanterie din Constanța.

La 25 octombrie 1939 a fost avansat la gradul de general de divizie. General de corp de armată (1942).

Participant la al doilea Război Mondial atât în Campania din Est cât și în cea din Vest. La intrarea României în război era la comanda Corpului 2 armată cu misiunea de interzice pătrunderea inamicului în zona litoralului Mării Negre și a Dunării de Jos. La 8 noiembrie 1941 a fost numit comandat al Armatei 1 române cu comandamentul la Sibiu ale cărei mari unități aveau să asigure acoperirea aliniamentului Întorsura Buzăului-Orșova în august 1944. Generalul Nicolae Macici s-a aflat la comanda Armatei I, angajată în luptele pentru eliberarea teritoriului național și pentru urmărirea inamicului în câmpia ungară, până la 12 februarie 1945 când a fost chemat în țară, arestat, judecat și condamnat la moarte, pedeapsă comutată în muncă silnică pe viață. A decedat în închisoarea de la Aiud, la 15 iunie 1950.

---

¹³ *Ibidem*, p. 59.

Păun Constantin. După întoarcerea în țară este avansat locotenent la 1 iulie 1910 în Școala Militară de Infanterie, apoi căpitan la 1 aprilie 1915 la Regimentul 21 infanterie „Ilfov” din București.

Vârtejanu Artur. După întoarcerea în țară este avansat locotenent la 1 iulie 1910 la Batalionul 3 vânători din Ploiești. Căpitan la 1 aprilie 1915 la Batalionul 9 vânători din Ploiești.

Participant la campaniile Războiului de Întregire la comanda unui batalion din Regimentul 9 vânători. Decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a, acordat prin Î.D.R. nr. 1037 din 13 septembrie 1917, „pentru curajul și avântul cu care a comandat batalionul în ziua de 28 iulie 1917 în aprigele lupte de la sud de Mărășești străbătând tranșeele liniei I germane unde a căzut grav rănit în rândurile luptătorilor săi”¹⁴.

Theodorescu Nicolae. După întoarcerea în țară este însumat la Regimentul 17 artilerie din Bacău unde este avansat la gradul de locotenent. (1 iulie 1910). Urmează cursurile Școlii Superioare de Război. Căpitan (1 aprilie 1915) la Regimentul 17 artilerie, intendant căpitan (1 aprilie 1917), int. maior (1 septembrie 1917), int. locotenent-colonel (31 martie 1923) la Școala Superioară de Război, Intendant colonel (1 octombrie 1929) la Corpul 2 armată.

Lupu Corneliu. Întors în țară este avansat la gradul de locotenent (1 iulie 1911) în Regimentul 5 roșiori din Tecuci. Căpitan (10 mai 1916), maior (1 septembrie 1917), locotenent-colonel (1 iunie 1924) la Regimentul 8 roșiori.

Boerescu Pârvu. Întors în țară este avansat locotenent (1 iulie 1910) la Regimentul 9 roșiori. Căpitan (1 aprilie 1915) la Ministerul de Război. Participant la Războiul de Întregire în statul major al Armatei I. Decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”

---

¹⁴ *Ibidem*, p. 67.

clasa a III-a, acordat prin Î.D.R. nr. 180 din 10 martie 1917, „pentru vitejia, inițiativa și avântul cu care a condus, la 5 septembrie 1916, luptele de lângă pichetul Polatisle și la 14 octombrie 1916 lupta de la Sâmbotinul când a condus succesiv trei linii de trăgători prin focul de baraj al artileriei bavareze”¹⁵.

Tătărescu Alexandru. Întors în țară este încadrat la Batalionul 5 vânători din Craiova și avansat la gradul de locotenent la 1 octombrie 1911. Căpitan (1 aprilie 1916), maior (1 septembrie 1917), locotenent-colonel (23 mai 1923) la Ministerul de Război, Cabinetul Ministrului. Absolvent al Școlii Superioare de Război. Colonel (1 octombrie 1928), comandantul Școlii Militare de infanterie nr. 1, apoi la Brigada 4 Grăniceri.

Vârtejeanu Eugeniu. După întoarcerea în țară este avansat locotenent la 1 octombrie 1911 la Batalionul 6 vânători din București. Căpitan (1 aprilie 1916), maior (1 septembrie 1917) la Regimentul 2 vânători.

Participant la luptele din cele trei campanii ale Războiului de Întregire (1916-1919) cu Regimentul 2 vânători.

În perioada 1922-1924, urmează cursurile Școlii Superioare de Război din Franța și este avansat la gradul de locotenent-colonel (23 mai 1923).

Colonel (31 martie 1929) comandantul Brigăzii 47 infanterie, general de brigadă (10 mai 1936), comandantul Diviziei 17 infanterie, general de divizie (1940). Absolvent al Școlii Superioare de Război. Trecut în rezervă în 1941, dar reintegrat în 1944. A fost comandant al Corpului 7 armată între 16 februarie și 8 aprilie 1945.

Decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a, acordat prin Î.D.R. nr. 5304 din 23 decembrie 1919, „pentru vitejia, avântul și destoinicia cu care a comandat în 1919 batalionul de

---

¹⁵ *Ibidem*, p. 59.

avangardă în luptele de la Puszta, Kenkyel, Szolnok scoțând inamicul mult superior din pozițiile puternic fortificate și urmărindu-l cu tenacitate și perseverență peste Tisa cu mari pierderi capturând 2 tunuri, 6 mitraliere, alte arme și material de război și mulți prizonieri”¹⁶.

Aldea Aurel. Și-a continuat studiile în Germania la Academia Tehnică Militară din Charlottenburg până în 1912. Întors în țară, este avansat la gradul de locotenent (1 octombrie 1911) la Regimentul 14 artilerie. Între 1913-1914, frecventează Școala Superioară de Război.

Căpitan (1 aprilie 1916), maior (1 septembrie 1917) la Marele Stat Major, locotenent-colonel (23 mai 1923) la Divizia 11 infanterie, colonel (1 octombrie 1928), general de brigadă (1 aprilie 1936), comandantul Diviziei 4 infanterie, general de divizie (1940), general de corp de armată (1944).

A ocupat funcția de ministru de interne în guvernul Sănătescu, de la 23 august 1944 până la 4 noiembrie 1944. Conducător al Mișcării Naționale de Rezistență constituită în vara anului 1945, fapt pentru care a fost judecat și condamnat la muncă silnică pe viață. A decedat în penitenciar, la 17 octombrie 1949.

Carp P. Petre. Fiu al liderului politic Petre Carp. La 12 aprilie 1908, prin Înaltul Decret Regal nr. 1238 din 12 aprilie 1886, a fost primit în armata română și însumat la Regimentul 2 roșiori cu gradul de sublocotenent, obținut la 6 februarie 1908 după absolvirea cursurilor școlilor militare din Germania. (Monitorul Oastei nr. 24 din 26 Mai 1908, p. 324).

La 1 aprilie 1911 a fost înaintat locotenent în cadrul Regimentului 4 roșiori al A.S.R Principesa Maria. Decorat cu Ordinul „Coroana României” (1912).

---

¹⁶ *Ibidem*, p. 86.

Mort pe câmpul de luptă al Războiului de Întregire a Neamului.

Racoviță Mihail. Și-a continuat stagiul la trupă în armata germană apoi și cursurile Școlii de echitație de la Paderborn din Germania (1910-1911). După întoarcerea în țară este avansat la gradul de locotenent, la 1 octombrie 1911 la Școala de cavalerie din Târgoviște.

Căpitan (1 aprilie 1916), maior (1 septembrie 1917), locotenent-colonel (23 mai 1923) la Divizia 1 infanterie, colonel (1 octombrie 1928), general de brigadă (10 mai 1936), comandantul Diviziei 2 cavalerie, general de divizie (1940), general de corp de armată (1942), general de armată (1946).

Participant la operațiile militare din perioada 1941-1943 și la conducerea armatei în funcțiile de: comandant al Corpului de Cavalerie (1941-1943), comandant al Comandamentului Militar al Capitalei (20 martie – 1 noiembrie 1943), comandant al Trupelor motomecanizate (1 noiembrie 1943-23 ianuarie 1944), comandantul Armatei 4 (24 ianuarie-23 august 1944), ministru de Război (23 august-4 noiembrie 1944), inspector general al Cavaleriei (4 noiembrie 1944-20 mai 1945), comandantul Armatei I (20 mai 1946-30 iunie 1947). Absolvent la Școlii Superioare de Război în 1921.

Decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a, acordat prin Decretul Regal nr. 2886 din 17 octombrie 1941, „pentru priceperea deosebită, curajul și hotărârea cu care a organizat și condus acțiunea Corpului de Cavalerie la forțarea liniei fortificate a Nistrului și pentru felul cum a organizat și condus acțiunea de urmărire a inamicului, reușind să-i producă pierderi serioase și să captureze un bogat material de război”¹⁷.

---

¹⁷ *Ibidem*, p. 117.

Rozin Gheorghe. După întoarcerea în țară este înaintat la gradul de locotenent (3 octombrie 1912) la Regimentul 7 artilerie din Bacău, apoi la Regimentul 1 artilerie asediu din fortul Jilava, București

De la 19 ianuarie/1 februarie 1913 beneficiază de un concediu de 8 luni în străinătate pentru a-și continua studiile în Germania. (Monitorul Oastei nr. 7 din 11 Februarie 1913, p. 53). Încadrat la Regimentul 14 artilerie de câmp din Karlsruhe (Germania), locotenentul Rozin se remarcă prin aptitudinile și comportarea sa, obținând dreptul de a fi admis în Academia Regală de Război din Berlin. Prin Î.D.R nr. 3643 din 7 mai 1913 i se acordă un concediu de 3 ani pentru a frecventa cursurile Academiei de Război din Berlin, cu începere din 18 septembrie/1 octombrie 1913.

După întoarcerea în țară este avansat la gradul de căpitan (1 octombrie 1916). Participant la cele două campanii ale Războiului de Întregire ca ofițer de stat major în Comandamentul Armatei a II-a. Maior (1 septembrie 1917), locotenent-colonel (1 iulie 1924) la Regimentul 2 artilerie. În 1928 lucra la Marele Stat Major. Colonel (1 octombrie 1930), comandant al Regimentului de Artilerie al Centrului de Instrucție a Artileriei Mihai Bravu (1930-1933) și al Regimentului 2 Artilerie Gardă (1933), șef al Secției 3 Operații din Marele Stat Major (1933-1938). General de brigadă (31 martie 1938), comandantul Brigăzii 8 artilerie apoi al Diviziei 13 infanterie. Absolvent al Școlii Superioare de Război.

Participant la al Doilea Război Mondial ca director al învățământului militar superior (1941-1942); director al Direcției Superioare a Artileriei (1942-1943), avansat general de divizie; comandant al Corpului 4 Armată de pe Frontul de Est (1943-1944) și înaintat general de corp de armată; comandant

al Trupelor de Tancuri și Auto-Mecanizate (1944-1945). Arestat la 9 aprilie 1948, acuzat de „înantă trădare” și condamnat la 20 de ani de închisoare unde a și decedat la 16 ianuarie 1961.

Decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a, acordat prin Î.D.R. nr. 24 din 13 ianuarie 1917, „pentru vitejia și devotamentul arătat pe câmpul de luptă în ziua de 13 septembrie 1916 când însărcinat să transmită cu orice preț un ordin a străbătut împreună cu maiorul Maxim Vasile o zonă de 50 km ocupată de o divizie inamică aducând servicii strălucite”¹⁸; Ordinul „Coroana României” cls II (1941)

Autor al lucrărilor: *Puterea personalității în război*, 1915; *Misiunea militară română în Germania. Raport asupra situației în Germania. Raport asupra situației politice în Europa centrală și de răsărit din punct de vedere românesc*, București, 1920; *Studiile după Clausewitz ale Generalului von Freytag Loringhoven*, traduse de locotenent Gheorghe Rozin. I. *Puterea personalității în război*, București, 1915.

Mihail Victor. După întoarcerea în țară este avansat locotenent (1 octombrie 1913) la Școala de tragere a infanteriei, căpitan (1 octombrie 1916), maior (1 septembrie 1917) la Centrul de Instrucție al Infanteriei, locotenent-colonel (1 august 1927), comandantul Regimentului 89 infanterie.

Zidaru Toma. Întors în țară este avansat la gradul de locotenent la 1 octombrie 1913 în Batalionul 10 vânători.

Teiușanu Livius. Întors în țară este avansat la gradul de locotenent la 1 octombrie 1913 și numit ajutor de profesor și instructor la Școala de tragere a infanteriei.

Serdinescu Aurel. Întors în țară este avansat la gradul de locotenent la 1 octombrie 1913 în Școala de tragere a infanteriei.

---

¹⁸ *Ibidem*, p. 57-58.

Potopeanu Gheorghe. După întoarcerea în țară este avansat la gradul de locotenent, la 1 octombrie 1913 la Școala de Cavalerie din Târgoviște.

Căpitan (1 iunie 1916), maior (1 septembrie 1917). Urmează cursurile Școlii Superioare de Război din Paris între anii 1919-1921, după absolvirea căreia lucrează în Secția Operații a Marelui Stat Major, concomitent cu desfășurarea activității de profesor la Școala Superioară de Război și la Centrul de Instrucție al Artileriei Avansat locotenent-colonel (1 iulie 1927) și colonel (15 aprilie 1933) în timp ce deținea funcția de șef al Secției Operații din Marele Stat Major. Comandant al Regimentului 2 artilerie (1934-1936), atașat militar în Franța (1936-1938), comandant al Brigăzii 5 artilerie și avansat general de brigadă (27 februarie 1939). Șef de stat major al Armatei 2, apoi comandant al Diviziei 2 grăniceri când a fost avansat general de divizie (1942). Participant la luptele de pe Frontul de Est (1941-1944) la comanda Diviziei 1 grăniceri și a Corpului 7 armată.

Ministru al Economiei Naționale și al Finanțelor de la 23 august 1944 până la 13 octombrie 1944 când și-a depus demisia și după trei zile a fost arestat. Tribunalul Poporului l-a achitat, dar în august 1948 a fost arestat din nou și condamnat la 5 ani închisoare. Eliberat la 19 august 1953 pentru ca după mai puțin de patru ani să fie iar arestat și condamnat la 15 ani de închisoare. Grațiat în 1963.

Decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a, acordat prin Decretul Regal nr. 3063 din 7 noiembrie 1941, „pentru bravura și destoinicia cu care și-a comandat divizia în bătălia din jurul Odesei”¹⁹.

Autor al lucrărilor: *Situația strategică a teatrelor război-nice europene de Est și de Vest*, Focșani, 1914; *Inițiere în tacti-*

---

¹⁹ *Ibidem*, p. 123.

ca artileriei, Curs predat la Școala Specială a Artileriei, Timișoara, 1927; *Capitole răslete de tactică generală în lumina istoriei și regulamentelor (române și străine)*, Timișoara, 1929; *Contribuția armatei române în actualul război*, București, 1943; *Zece aplicațiuni de recunoașterea și ocuparea pozițiilor* (cu căpitanul Iosif Butoi), Timișoara, 1930.

Scheletti Emil. Înaintat sublocotenent la 1 august 1910. Locotenent (1 octombrie 1913, (căpitan (1 noiembrie 1916), maior (1 septembrie 1917), locotenent-colonel (1 august 1927), colonel (1 ianuarie 1934) la Inspectoratul General al Cavaleriei.

Bădulescu Horia. După întoarcerea în țară este avansat la gradul de locotenent (1 noiembrie 1914) la Batalionul 2 vânători, căpitan (1 aprilie 1917), maior (1 aprilie 1920) la Corpul de Grăniceri, locotenent-colonel (31 martie 1929), colonel (27 februarie 1939), comandantul Centrului de Recrutare Ilfov. Absolvent al Școlii Superioare de Război.

Furtună I. Juan. Întors în țară este avansat locotenent în arma genului (1 noiembrie 1914) la Batalionul 1 pionieri, căpitan (1 aprilie 1917), maior (1 aprilie 1920) la Regimentul de Transmisiuni, locotenent-colonel (31 martie 1929) la Serviciul Domenii Militare din Corpul 4 armată.

Nicolau I. Alexandru. Întors în țară, este avansat la gradul de locotenent la 1 noiembrie 1914. Căpitan (1 aprilie 1917) la Batalionul care de asalt, maior (1 aprilie 1920) la Divizionul 3 artilerie grea, locotenent-colonel (31 martie 1929), colonel (10 mai 1934), comandantul Centrului de Instrucție al Artileriei. A mai ocupat funcțiile de comandant al artileriei Corpului 1 armată și comandant al Brigăzii 6 artilerie. Este considerat unul dintre cei mai valoroși ofițeri de artilerie din prima jumătate a secolului al XX-lea.

Minel Constantin. Însumat, după venirea în țară, la Regimentul 9 roșiori.

Crețoiu Vasile. Întors în țară este avansat locotenent (1 august 1915), căpitan (1 aprilie 1917) la Regimentul 10 infanterie, maior (1 aprilie 1920) la Regimentul 21 infanterie, locotenent-colonel (1 octombrie 1930), colonel (8 iunie 1936) la Corpul 4 armată.

Cristescu Orezeanu Tudor. După întoarcerea în țară este avansat locotenent (1 august 1915), căpitan (1 aprilie 1917), maior (1 aprilie 1920) la Marele Stat Major, locotenent-colonel (10 mai 1930), colonel în arma geniu (1 aprilie 1936) la Marele Stat Major. Absolvent al Școlii Superioare de Război.

Păun C. Alexandru. Întors în țară, este avansat locotenent (1 august 1915), căpitan (1 aprilie 1917), maior (1 aprilie 1920) la Regimentul 8 infanterie apoi la Școala de Perfecționare a Aeronauticii. Locotenent-colonel (1 octombrie 1930), confirmat în Aeronautică (31 august 1931).

Manolescu Gh Nicolae. După întoarcerea în țară este avansat locotenent (1 august 1915), căpitan (1 aprilie 1917), maior (1 aprilie 1920) la Centrul de Instrucție al Trupelor de Geniu. Locotenent-colonel la 10 mai 1930, confirmat în Aeronautică (31 august 1931), comandor (8 iunie 1934) la Flotila 1 Aerostație. Apoi la Regiunea 1 Aeriană.

Serghievici Corneliu. După întoarcerea în țară este avansat locotenent (1 august 1915), căpitan (1 aprilie 1917), maior (1 aprilie 1920) la Centrul de Instrucție al Trupelor de Geniu, locotenent-colonel (10 mai 1930), colonel (10 mai 1936) la Școala de subofițeri de infanterie, comandant adjunct al Diviziei 25 infanterie (22 iunie 1941-10 ianuarie 1942), comandant al Brigăzii 7 infanterie (10 ianuarie 1942), general de brigadă (20 martie 1943), comandant al Diviziei 20 infanterie (1 aprilie 1943).

Grigorescu Romulus. Întors în țară este avansat locotenent (1 august 1915), căpitan (1 aprilie 1917) la Direcția 3 artilerie din Ministerul de Război.

Niculescu Argeșeanu Silvius. Născut la 10 martie 1891. Soldat în armata prusiană (2 iunie 1912). Înaintat sublocoenant la 2 iunie 1912. Primit din armata prusiană în armata română cu vechimea și gradul de locotenent (1 iulie 1915) și repartizat la Regimentul 4 călărași, căpitan (1 septembrie 1917) la Marele Stat Major.

Argeșanu Em. Constantin. Elev în Școala militară de trupe speciale din Germania (1911-1913). Înaintat sublocotenent la 23 iunie 1913. Stagiul la trupă în armata germană.

Întors în țară este avansat locotenent (1 iulie 1916), căpitan (1 septembrie 1917) la Școala Militară de Geniu, maior (24 noiembrie 1923) la Grupul 1 Aviație Recunoaștere.

Posesor al brevetului de pilot cu nr. 623 din 8 octombrie 1927. Confirmat în Aeronautică la 31 august 1931 și avansat căpitan-comandor la 1 aprilie 1932 în Flotila 1 Aviație. Comandor (1 ianuarie 1937) la Direcția școlilor, general de escadră (6 aprilie 1940). La 5 decembrie 1940 a fost desemnat șeful Secției de legătură cu Misiunea Aeronautică Germană din România.

Gheorghe S. Ioan. Înaintat sublocotenent în arma geniuului (23 iulie 1913) în armata germană și în controalele armatei române la Batalionul 5 pionieri. Continuă stagiul la trupă în armata germană.

După întoarcerea în țară este avansat locotenent (23 august 1915), căpitan (1 septembrie 1917) la Regimentul de pontonieri, maior (24 noiembrie 1923) la Școala Superioară de Război, locotenent-colonel (1 aprilie 1932), colonel (24 ianuarie 1938), comandantul Regimentului 2 Căi Ferate. Absolvent al Școlii Superioare de Război. Atașat militar la Ankara (1935-1937), la Berlin (1940-1943), ambasador al României în Germania (1943-1944).

Magheru Aurel. Întors în țară este avansat locotenent (1 iulie 1916), căpitan (1 septembrie 1917) la Marele Stat Major.

Pastia Alexandru. După întoarcerea în țară este avansat locotenent (1 august 1915), căpitan (1 septembrie 1917) la Marele Stat Major, maior (24 noiembrie 1923) atașat militar în Iugoslavia (1928-1930), locotenent-colonel (15 aprilie 1933), colonel (24 ianuarie 1938) la Casa Militară Regală. Absolvent al Școlii Superioare de Război.

Participant la luptele de pe Frontul de Est, între 1941 și 1942, ca locțiitor al comandantului Diviziei 1 blindate. În luptele de la Cotul Donului, a condus gruparea tactică nr. 1 de izbire (principală) a diviziei și a fost ucis la data de 21 noiembrie 1942 în luptele desfășurate pe valea Zariza, în cursul ofensivei spre râul Cir. A fost înaintat post-mortem la gradul de general de brigadă.

Popescu Em. A. Constantin. Înaintat sublocotenent (23 iunie 1913) în armata germană, dar și în controalele armatei române la Batalionul 5 pionieri la. Stagiul la trupă în armata germană.

Istrate Ion. Elev la Școala militară de artilerie de câmp din Germania (1911-1913). Înaintat sublocotenent (23 iunie 1913) în armata germană contând și în controalele armatei române la Regimentul 8 artilerie. Întors în țară este avansat locotenent (1 iulie 1916), căpitan (1 septembrie 1917) la Regimentul 27/2 obuziere.

Mihăescu Aurelian. Întors în țară este avansat locotenent (1 septembrie 1916), căpitan (1 septembrie 1917) la Regimentul 1 Căi Ferate

Constandache M. Virgiliu. Absolvent al Școlii militare de artilerie de câmp din Germania (1912-1914). Potrivit Î.D.R. nr. 3167 din 18 septembrie 1914, este înaintat sublocotenent (1 iulie 1914), în baza studiilor făcute în Germania, și repartizat la Regimentul 10 artilerie. Locotenent (1 noiembrie 1916), căpitan (1 septembrie 1917) la Regimentul 2 artilerie grea.

Florescu Nicolae. Elev la Școala militară de infanterie din Germania (1912-1914). Înaintat sublocotenent (1 iulie 1914) în armata germană, menținut și în controalele armatei române la Batalionul 2 vânători. Continuă stagiul la trupă în armata germană. Întors în țară este încadrat la Regimentul „Mihai Viteazul” nr. 6 din București.

Măstăcan Virgiliu. Elev la Școala militară de infanterie din Germania (1912-1914). Înaintat sublocotenent (1 iulie 1914) în armata germană, menținut și în controalele armatei române la Batalionul 2 pionieri. Continuă stagiul la trupă în armata germană.

Teodorini Corneliu. Elev în Școala Militară de Cavalerie din Germania (1912-1914). În baza Î.D.R. Nr. 3167/ 18 septembrie 1914 este înaintat sublocotenent (1 iulie 1914) și repartizat la Regimentul 9 călărași.

Locotenent (1 noiembrie 1916), căpitan (1 septembrie 1917) la Regimentul 2 călărași, maior (1 ianuarie 1924) la Regimentul 9 roșiori, locotenent-colonel (1 ianuarie 1934), colonel (31 martie 1938) la Marele Stat Major, general de brigadă (1943). Absolvent al Școlii Superioare de Război în 1922.

Participant la operațiile militare de pe Frontul de Răsărit (1941-1944) și la conducerea armatei. Comandant al Regimentului 1 călărași (1 iunie-5 octombrie 1941), comandant al Brigăzii 8 cavalerie (5 octombrie 1941-10 mai 1942), șef al Secției Propagandă din marele stat major (10 mai-7 iulie 1942), comandant al Diviziei 6 cavalerie (5 octombrie 1942-24 iulie 1944), comandant al Diviziei 8 cavalerie moto(24 iulie-3 noiembrie 1944), director al Cavaleriei (22 noiembrie 1944-24 martie 1945).

Decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a, la 18 februarie 1943, „pentru faptele excepționale de arme săvârșite pe

câmpul de luptă” și clasa a II-a, la 20 decembrie 1943, „pentru modul strălucit cum a pregătit și condus operațiunile pe câmpul de luptă”²⁰. Trecut în rezervă la 24 martie 1945.

Mavrocordat Alexandru. Fiul generalului Leon Mavrocordat (1858-1939) și al Mariei Ghika-Comănești (1870-1950). Născut la 4 aprilie 1894. În conformitate cu Î.D.R. Nr. 3167/18 septembrie 1914, este înaintat sublocotenent la 1 iulie 1914, pe baza studiilor făcute în școlile militare în Germania, și repartizat la Regimentul 4 roșiori „M.S. Regina Maria”. Ucis de bolșevici în 1917.

*

* *

Angajarea României în Războiul de Întregire a Neamului avea să-i aducă pe ofițerii școliți în Germania în situația paradoxală de a face parte din tabăra opusă aceleia care îi pregătise ca luptători, dar ei și-au făcut exemplar datoria, slujind cu credință interesele patriei, chiar dacă uneori au fost priviți cu suspiciune de către unii șefi școliți în Hexagon sau de ofițerii Misiunii Militare Franceze. Mai mult decât atât, pentru unii inamicul din anii 1916-1917 le-a redevenit aliat în 1941-1944!

---

²⁰ *Ibidem*, p. 159, 174.

ELITELE MILITARE ROMÂNE DIN PERIOADA RĂZBOIULUI DE INDEPENDENȚĂ DIN 1877-1878 ÎN CÂTEVA MĂRTURII DE EPOCĂ

Cristina Constantin¹

Abstract

Contemporary testimonies about the Romanian military elite during the War of Independence (1877-1878) provide a unique insight into the Romanian officer corps at that time. Whether they are diaries, memoirs, letters or photographs with dedications, they reflect a number of novel aspects related to the activity of these soldiers in 1877-1878, as well as the relationships of friendship and respect existing between them. The main focus is on documents from the collections of the 'King Ferdinand I' National Military Museum, which refer to a number of personalities such as Major General Alexandru Cernat, General Mihail Christodulo Cerchez, Colonel Grigore Cantilli and others.

Keywords: *Romanian soldiers, War of 1877-1878, autographs, memoirs, photographic workshops.*

În perioada războiului de independență, corpul ofițeresc român a beneficiat de experiența și cunoștințele dobândite de marea majoritate a celor care făceau parte din el, în țări precum Franța, Germania sau Italia. Mulți dintre cei plecați cu burse au legat frumoase relații de prietenie, care aveau să dureze peste ani. Reformele în ceea ce privește armata începute încă

---

¹ Dr., Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”

**Domnitorul Carol I,
fotografie albumul „Suvenir
din Resbelul 1877-1878”**

– Colecția „Albume”,
Muzeul Militar Național
„Regele Ferdinand I”

din perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza, continuate și consolidate de către domnitorul Carol I, au avut drept rezultat crearea unui nucleu de ofițeri tineri care aveau să facă față cu mult curaj provocărilor războiului de independență din 1877-1878.

Între cei care își aprecia ofițeria era, evident, domnitorul Carol I, chiar dacă acesta, conform mărturiilor contemporanilor era o persoană mai rece și introvertită și foarte rar avea momente de efuziune. Într-o scrisoare către tatăl său, din 24 aprilie/6 mai 1877, domnitorul Carol I spunea: „Spiritul armatei mele este excelent: tinerii din cele mai bune familii s-au angajat în mare număr ca voluntari și toți ard de impațiența ca să primească botezul de sânge. Rușilor le place armata noastră, și în special artileria cu bunele ei atelaje.”²

Unul dintre cei pe care domnitorul i-a remarcat, în mod special, a fost colonelul George Slăniceanu³, care îl impresionase la manevrele din 1876, în calitate de șef al Statului Major General. În contextul numirii lui Slăniceanu în fruntea

² *Memoriile Regelui Carol I al României*, vol. III (1876-1877), Ed. Machiavelli, București, 1994, pp.132-133.

³ Generalul George Slăniceanu (1835-1885) a fost avansat la gradul de colonel, la 1 ianuarie 1870, între 1876-1877 a fost ministru de război, iar la 6 aprilie 1877 a fost numit șef al Statului Major General al armatei; a avut un rol important în luptele de la Plevna, Vidin și Rahova, fiind avansat la gradul de general de brigadă la 22 februarie 1878.

Generalul George Slăniceanu
– Colecția „Clisee”, Muzeul Militar
Național „Regele Ferdinand I”

**Carol Davila, fotografie tip
carte de vizite, Atelier Franz
Duschek** – Colecția „Fotografii”,
Muzeul Militar Național „Regele
Ferdinand I”

ministerul de război, la dorința expresă a domnitorului, aflăm din memoriile lui Carol I, că acesta era considerat de către domnitor: „unul dintre ofițerii cei mai capabili din armata sa”⁴

Carol Davila⁵ s-a bucurat, de asemenea, de aprecierea domnitorului. De pildă, la 12/24 iulie 1877, în memoriile lui Carol I, era apreciată activitatea sa energică: „Davila a sosit și și desfășoară multă activitate; am vizitat cu el ambulanțele.”⁶, fapt

⁴ *Ibidem*, p. 31.

⁵ Carol Davila (1828-1884), personalitate marcantă a medicinei românești, în 1876, el este cel care a inițiat și organizat Societatea Națională de Cruce Roșie din România. A participat la războiul din 1877-1878 în calitate de inspector general al serviciului sanitar militar, cu gradul de general de brigadă.

⁶ *Ibidem*, p. 186.

care este evidențiat și în alte relatări, cum ar fi notele sergentului St. Georgescu: „Neobositul doctor Davila era acolo. Ni-mic nu scăpa vederii sale agere. Prin caracterul său glumeț și în totdeauna vesel își câștiga toate inimile. Și ar fi fost în stare să conducă o țară întregă...Glumele și faptele sale ne făceau să râdem cu lacrimi. Dar și când se supăra! maica ta Cristoase! Toți fugeau în gură de șarpe”⁷.

În aceleași note, acest ofițer, rănit fiind, la Grivița, consemna trecerea în revistă a trupelor de către țarul Alexandru și a domnitorul Carol: „Era o dzi frumoasă de noiembrie, când soarele se îndură câte o dată să mai arunce puțină căldură pe pământ. Ne-au scos din corturi și ne-au așezat pe paturi afară la rând. La sosirea suveranilor, cei ce-au putut s-au sculat în picioare... Împăratul era îmbrăcat cu o manta simplă, nimic nu arăta mărimea gradului său, nici chiar pe șapcă nu avea vreun semn distinctiv. Numai la gât purta o decorațiune....”⁸ După decizia de a se transporta răniții în țară și bucuria revenirii pe pământ românesc, el avea să-l cunoască pe maiorul Berindei⁹: „Mi închipuiam că ajuns în țară orice suferință trebuia ca prin farmec să dispară. Ni se spune însă că toate spitalele sunt pline. Și că trebuie să mai așteptăm ca să ni se pregătească locuri. În care timp maiorul Berindei, dă ordinul să ni se aducă supă. Cum era aproape de mine, îi zic: Domnule maior! Sunt greu

---

⁷ Sergent St. Georgescu, *Memorii din timpul războiului pentru independență 1877-1878*, București, f.a., p. 51; înrolat ca voluntar în armată la numai 16 ani, în timpul războiului de independență din 1877-1878, el avea să fie rănit în lupta de la Gorni-Dubnik, la 12/24 octombrie 1877.

⁸ *Ibidem*, p. 54.

⁹ Colonelul Anton Berindei (1838-1899), absolvent al Școlii militare de ofițeri de artilerie din Metz, în timpul războiului de independență a făcut parte din comisia care a condus lucrările pentru realizarea podului peste Dunăre de la Siliștioara Măgura, iar în cadrul Armatei de operații a fost șeful Secției Geniului, supervizând lucrările genistice din zona Plevna.

bolnav! Am să mor aici. Nu-mi trebuie supă. Dați ordin să me pună undeva la adăpost. După ușă, sub scară, unde o fi n umai să nu mai stau expus în ploaie. Dar dânsul, mângâindu-mă cu mâna, îmi zice cu o voce blândă și părintească: vai de mine băiete! Cum să te punem sub scară? Aibi puțină răbdare. Ai să vezi ce bine o să fii îngrijit. Mai bine ca la Plevna! Ai să te faci sănătos. Peste o săptămână nu o să te mai cunosc. Avem aici doctori minunați! Aceste vorbe mi-au dat multă speranță. Și am uitat pentru un moment durerile și toate suferințele”.¹⁰

Ulterior, el avea să ajungă la spitalul Independența din Craiova, bolnavii de aici fiind vizitați și de I. C. Brătianu¹¹: „În timpul cât am stat acolo, a vizitat spitalul d-nul Ion C. Brătianu, primul ministru al Țărei. Dânsul a mulțumit doamnelor pentru sacrificiile și abnegațiunea lor. Cercetând pe fiecare rănit în parte, mi-a adresat și mie cuvântul, întrebându-mă: Din ce corp fac parte? Unde am fost rănit? etc. Eu i-am răspuns cu cuviința și respectul ce se datorează unui om de valoarea d-lui I. C. Brătianu.”¹²

Ion C. Brătianu, fotografie tip carte de vizite, Atelier Franz Duschek

– Colecția „Fotografii”, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”

¹⁰ *Ibidem*, p. 58.

¹¹ Ion C. Brătianu (1821-1891), personalitate liberală, care, în perioada 24 iulie 1876-9 aprilie 1881, a fost președinte al Consiliului de Miniștri.

¹² *Ibidem*, p. 63.

Faptul că domnitorul Carol I își aprecia ofițerii este remarcat și de o observatoare, poate subiectivă, a evenimentelor și anume Alexandrina Macarovici¹³, născută Izvoranu, tânăra soție a viitorului general George Macarovici (cei doi se căsătoriseră în 1876). În amintirile sale aflate în patrimoniul Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”, ea se referă la un ceai dat la Cercul Militar de către domnitor, în decembrie 1878, eveniment care a precedat balul dat la Palat: „În cursul lunii Decembrie înainte de balul ce se da la palat în fiecare an de Revelion a fost un ceai la Cercul militar la care a asistat și M.S. Regele. Tatama¹⁴ (formula prin care aceasta se referea la soțului ei) a stăruit foarte mult să merg și eu... La Cercul militar multă lume militară: Doamna și Domnul General Slăniceanu, ministru de război atunci, Doamna și Domnul General Cernat¹⁵, General de divizie atunci și toate gradele superioare și inferioare din București, precum și multe doamne, soțiile ofițerilor, în cap cu ministrul și cu generalul, apoi trecând spre doamne, [M.S] a

---

¹³ Alexandrina Macarovici (1854-1941), născută Izvoranu; s-a căsătorit în anul 1876 cu George Macarovici și au avut împreună opt băieți: Vasile (1871-1952)-general de artilerie, Gheorghe (1873-1915) – căpitan de cavalerie, Alexandru (1879-1946)-căpitan de artilerie, Ioan (1881-1942) – colonel de cavalerie, Traian (1885-1942) – colonel de cavalerie, Radu (1887-1944) – general de artilerie, Miron (1891-1910) – elev sergent, Adrian (1892-?) – colonel de artilerie.

¹⁴ Generalul George Macarovici (1843-1930) – Makarovitsch; în perioada 1876-1877 a fost director de studii și profesor de fortificații și artă militară la *Școala filor de militari* din Iași; între 1877-1878 a fost comandantul Divizionului de pompieri (artileria teritorială) București, comandant al unui divizion din Regimentul 3 artilerie, iar între 1878-1880 a fost transferat provizoriu la Administrația Ministerului de Război (în ianuarie 1878).

¹⁵ Generalul Alexandru Cernat (1834-1893) a fost avansat la gradul de general de brigadă la 8 aprilie 1873, iar la 2 aprilie 1877 a fost numit ministru de război, iar la 19 august 1877, în contextul reorganizării armatei române a fost numit comandantul Armatei române de operații, funcția de ministru de război urmând să fie preluată interimar de Ion. C. Brătianu, primul ministru.

vorbit întâi cu doamna General Slăniceanu și cu doamna General Cernat, probabil și cu alte doamne. Înainte cu câteva zile, noi soțiile de militari oferisem M.S. Regina Elisabeta un bloc de marmură alb care reprezenta pe un pat un rănit în mărime naturală bandajat la cap, Regina dându-i să bea. Eram și eu în comitetul care trebuia să-i prezinte daruri, dar fiind bolnavă n-am putut să fiu prezentă... Îmi amintesc că [M.S.] mi-a spus că soțul meu este foarte bine apreciat ... și am regretat foarte mult că am fost forțată fiind bolnavă să lipsesc de la solemnitatea darului nostru, ca un omagiu și admirație pentru augusta noastră-suverană.”¹⁶ De altfel, mai precizează faptul că domnitorul: „S-a întreținut cu doamnele General Slăniceanu și Cernat și cu domnii Generali și ceilalți ofițeri superiori. Și apoi a părăsit Cercul militar condus de toți ofițeri.”¹⁷

Un document mai succint în exprimare este cel care conține notele zilnice, scrise cu creionul, ale colonelului Nicolae Holban¹⁸ – un carnet cu copertă galbenă, format 13/8, conține 20 de file dictando, într-o stare mediocră. În iulie 1877, el nota: „La Corabia am stat în bivuac până la data de 2 august și a plouat neconținut.”¹⁹ La 20 octombrie 1877, nota: „Împăratul Rusiei cu domnitorul au inspectat trupele române. Divizia a

---

¹⁶ *Activitatea Alexandrinei Macarovici, soția gl. G. Macarovici, în războiul de independență și Primul Război Mondial și activitățile culturale educative la care participa în diferite garnizoane în perioada 1859-1936*, Colecția „Manuscrise”, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Mss 314, filele 32-33.

¹⁷ *Ibidem*, fila 33.

¹⁸ Colonelul Nicolae Holban (1837-1899) a intrat în rândurile armatei în anul 1853, la 18 ianuarie 1877 a fost numit comandantul Regimentului 11 dorobanți, iar la 18 aprilie devenea comandantul Regimentului 9 dorobanți, cu această din urmă unitate participând la întreaga campanie a războiului din 1877-1878, la Plevna, Vidin și Smârdan.

¹⁹ Col. N. Holban, *Note zilnice*, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Manuscrise”, Mss 25, fila 2.

III-a au fost asistată pe platoul Verbița.²⁰ Aceste note se referă la perioada 17 aprilie 1877-10 ianuarie 1878.

Tot la colonelul Nicolae Holban se referă și o altă mărturie din patrimoniul muzeului, cea a maiorului Dimitrie Giurescu²¹. Într-o scrisoare din 22 octombrie 1876 către soția sa, el spunea: „Dacă ai fi în atît de gelósă de mine, cum este Colonelul Holban, gîndesc că n-am putea trăi împreună; tótă ziua de dimineață pînă nóptea pe la 12 nu potü se scap de el. Cum se face ziouă îmi bate la fereastră și mă prevește să nu cum-va să dejun fără el. Pe urmă vine: hai la Casarmă Maiorule – hai! D-le Colonel! Zi se pue șeile să mergem la cesersiș Maiorule, - să mergem D-le Colonel. Hai la masă Maiorule, hai D-le Colonel hai sus se bem ceai Maiorule, hai D-le Colonel! și asta se repetează regulat în tóte zilele.”²²

Tot într-o scrisoare către soția sa, cea din 17 noiembrie 1876, el amintește de pregătirile care se făceau în armată pentru iminenta intrare în conflict, în condițiile în care evenimentele se precipitau. Vorbește despre faptul că unitatea sa a primit ordin să se deplaseze de la Ploiești la București, intrând în oraș „chiar de Sf. Dumitru, trupele fiind încartiruite pe strada Moșilor și străzile adiacente”. De asemenea, el amintește de participarea la manevre, dar și de faptul că găsea totuși timp și pentru mici plăceri: „Aseară am fost la Teatru pentru prima

---

²⁰ *Ibidem*, fila 8.

²¹ Maiorul Dimitrie Giurescu (1835-1877) a intrat în rândurile armatei la 3 septembrie 1852, mobilizarea armatei din aprilie 1877 găsindu-l în funcția de comandant al batalionului 2 din Regimentul 4 dorobanți. A contribuit la întărirea fortificațiilor din jurul Calafatului alături de geniști. Ulterior, din octombrie 1877, avea să participe la operațiunile militare din zona Rahova, maiorul Dimitrie Giurescu pierzându-și viața în atacul din 7 noiembrie 1877.

²² Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, *Major Giurescu Batalionul 2 Regim. 4 Dorobanți Divizia 1-a*, Colecția „Scrisori”, S 261/4.

oră, fiind că sé dat Faust opera mea favorită; acum însă îmi pare rău căci nu se mai găsește nimeni se jóce pe Margareta ca Angelica.”²³ Totuși, într-o altă scrisoare din 6 octombrie 1876, el o îndeamnă pe soția sa să economisească banii ce îi trimite pentru că: „Nu știm ce timpuri ne așteaptă”, spunând în final: „A-și dori să ne ducă unde-va de aci, căci ne prăpădește cu cheltuelile într’un oraș mare ca acesta.”²⁴ Deși se plânge de prețuri, totuși găsește resurse să îi facă și soției sale un cadou frumos. Într-o altă scrisoare pe care i-o trimite acesteia la 8 octombrie 1876, spune: „Îți trimit un palton pe care l-am cumpărat cu 55 franci, nu știu dacă ți-o plăcea, este greu de cumpărat haine în lipsa celui pentru care cumperi. Mie misă recomandat că este de modelul care se poartă în această iarnă. Știi că eu nu mă înțeleg la asemenea lucruri.”²⁵

Mai târziu, într-o altă scrisoare din 6 mai 1877 trimisă de la Calafat îi reproșa soției sale: „Dragă Marico!/ Scrisórea ta dela 1-u Mai trebue să-ți spui mi’a făcut fórté multă impresiune, îmi vorbești în așa timpuri de lipsă de rochii, de Ghioculescu și alte asemenea. De la plecare și până acum ai primit dela mine 68 ½ napoleoni poți să-ți imaginezi cu ce am rămas eă. – Știi că ai avut fórté multe plăți de făcut, dar ar trebui să fii la înălțimea situațiunei de astăzi. Bărbatul tău stă nopti întregi fără cort sub plóie și sub gura tunurilor Turcești pe malul Dunării și ar trebui să te gândești în caz de o nenorocire cu ce ai trăi tu și familia până ce Patria ‘și-ar aduce aminte că Majorul Giurescu are nevastă și copii.”²⁶

În scrisoarea din 16 mai 1877, el amintește și de inspecția domnitorului Carol I: „Eri a venit Vodă ca să inspecteze

---

²³ *Ibidem*, S 261/6

²⁴ *Ibidem*, S 261/1.

²⁵ *Ibidem*, S 261/2.

²⁶ *Ibidem*, S 261/21.

Armata de aici, să plimbat pela tóte Bateriile, a eșit pe urmă în câmp a vizitat Magaziile de praf și pe la 7 să coborît iar în oraș. Noi credeam că se duce să prânzească și ne-am pus și noi la masă. Nu știu dacă ți-am scris, Regimentul nostru din lipsă de corturi este băgat în casele și bordeele din marginea târgului despre lagăr. Pe când noi credeam că Vodă este la masă, el s-à dus la Bateria care poartă numele lui a ținut singur un tun și a comandat foc. – În câte-va minute un foc îngrozitor să încins între Bateriile nostre și Vidin.”²⁷ În scrisoarea din 20 mai 1877 spunea: „Cu venirea lui Vodă în Calafat a decorat câți va ofițeri de Artilerie lucru care era fórte drept fiind că ei se bătuseră – închipuiește-ți însă că a decorat pe Ivanovici și pe Botescu numai fiind că s-à întîmplat să fie dânșii la avanposturi în ziua în care s-à început pentru prima óră focul, de și n-àu tras nici o puscă.- Botescu mai modest nici nu vrea să meargă sò ia. – Tótă tabăra råde.”²⁸

Un alt document care se referă la operațiunile armatei române în războiul de independență este un memoriu al Lt.col. Dimitrie Sallmen²⁹, document pe care acesta l-a făcut în calitate de comandant al Regimentului 7 Călărași, datat 19 septembrie 1877 și intitulat: „Memuarul Generalu al Operațiunilor și marșurilor făcute de Regimentul 7 Călărași în anul 1877”³⁰

În partea de început amintește de cantonarea trupelor sale în capitală: „În ziua de 10 Mai Regimentul au Continuatu Marșul spre Bucuresci unde sosindu au cantonatu până la 15

---

²⁷ *Ibidem*, S 261/22.

²⁸ *Ibidem*, S 261/23.

²⁹ Lt.col. Dimitrie Sallmen (obținuse gradul de Lt.col. la 1 ianuarie 1874) a fost comandantul Regimentului 7 Călărași în 1877; ulterior, avea să devină colonel, la 8 aprilie 1880 și general de brigadă la 10 mai 1893.

³⁰ Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Manuscrise”, Mss 39.

Mai. În ziua de 13 Mai Regimentul au fostu trecutu în revista de către M.S. Domnitorul pe platoul Cotrocenilor asistîndu la solemnitatea decorării la Oltenița cu ocazia bombardării acestui orașu de către bateriile inamice.”³¹

În același memoriu, se amintește despre o situație delicată referitoare la o boală care s-a răspândit în rândurile cailor regimentului, în iunie 1877: „În cursul șederei la Caracal, Regimentul n-au avutu nici o operație tactică sau strategică, ci să ocupa numai cu instrucția. A trebuit însă să treacă prin o fasă care l-a făcutu de a fi aproape cu totul demontat de cai și așa să devie impropriu misiunei Cavalerie, aceasta au avutu cauza prin întinderea unei bóle epidemice între cai numită Chathar Intestinal. În câtu din totalu cailor no. celor bolnavi s-a urcat la 90 până la 100. Comisiunile care au fost numite pentru așeastă constatare cauza bólei și chiar însuși D-lui Sefu al Divizii General Manu împriună cu alți esperti au constat ca motivul bólei este rea calitate a furajului care au trebuit să primească, nefiindu un altu mai bun; dovadă că și alte corpuri călări au fost reduși în asemenea pozițiune schimbându-să în urmă regimul cailor, bóla au început a diminua, încátu regimentul au putu mai în urmă a să pune în marșu o dată cu celelalnte trupe care au părăsitu garnizoana Caracal. Aceasta s-au efectuat la 27 Junie.”³²

Un document aparte din colecțiile muzeului îl reprezintă carnetul cu notele personale ale colonelului Eraclie Arion.³³

---

³¹ *Ibidem*, p. 2.

³² Lt.col. Sallmen, *Memuarul Generalu al Operațiunilor și marșurilor făcute de Regimentul 7 Călărași în anul 1877*, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Manuscrite”, Mss 39, fila 2.

³³ *Carnet cu note personale ale lui Eraclie Arion. Însemnări din războiul de independență generalul Eraclie Arion*, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Manuscrite”, Mss 58, fila 2.

Acesta evidențiază mai ales dificultățile pe care le-a întâmpinat cu transportul pentru a ajunge dincolo de Dunăre, mai întâi în România, la Zimnicea, unde ajunge seara (la orele 11 ½) negăsind nimic pentru a transporta bagajele la gară: „Aci nici trăsurii, nici omeni, eram în camp firi puțință a merge său a duce bagajele în sat... După o ½ oră de adăstare în câmp pe un frig forte aspru, pentru a mei și cu soldatul meu ne luară bagajul și plecaser pe jos spre sat, firi a ști unde vom putea găsi vreo locuință. Înștiințați fiind, că nu se găsește nimic. Ne oprirăm de mai multe ori pe drum pentru odihna omenilor și ne dirijasem în sat firte osteniți la o casă unde apărea un geamlaci luminat, intram pe ușa unei felii de cârciumă (era un restaurant) în același timp eșea un om care mă cunoscuse întrebându-mă pe nume ce mă aduce la acea oră aci, recunoscusem pe D. Băjescu fost comisar de gară la Giurgiu că căruia făcusem odată un mic serviciu, se pune îndată la dispoziția mea și mi găsi mie și tovarășilor mei de călătorie chiar chiat în acest fel (vorbind cu stăpânul ce l cunoștea) locuință și mâncare. Supeul fu destul de prost în fine cerem a ne duce la odăea de culcare, era cea cu numesă dortoarul, o sală cu cu paturi atât cu câte pot încăpea unde nenorociți voiajeri ca mine ce sosisem acum în Zimnicea pot dormi o nipte pentru 5 franci patul. Osteneala era așa de mare că fie-care ne grăbisem a ne culca firi a ne mai preocupa de localitatea ce ocupam și în care sforăiai deja vre-o alți cincii cilitori toți officeri rusci. Somnul fu neîntrerupt pini a doua zi, dar iar la deșteptare vediu unde dormiu, nu se piti murdirie ma-mai mare dormiseră îmbricat și sigur multe parasite a trebuit se iau cu mine”³⁴

Aceleași probleme le întâmpină și dincolo de Dunăre, atât în ceea ce privește condițiile de locuire, cât și cele de transport,

---

³⁴ *Ibidem*, filele 2-3.

Colonel Eraclie Arion,
fotografie tip carte de vizite,
Atelier Franz Duschek
 – Colecția „Fotografii”,
 Muzeul Militar Național
 „Regele Ferdinand I”

vremea nefiind nici ea prielnică „fusem locuiți la un țăran bulgar – era două odăi din care una bucătăria cea-l-altă odae locuită de mai multe familii, refugiate din aceste localități la proprietarul casei era copii și tite vârsta mici mari femei bătrâne, adulți care se strinseseră în jumătatea odăi pt a ne face loc, aglomerație era așa de mare, puțea tare că nu era cu neputință a dormi în acea cameră, a trece toți astă lume în bucătăria de alături era inuman căci era un frig tare odae aripe neîncălzită și vântul rece sufla pe la ușile ce nu se închideau, preferi a ne culca aci bine înveliți cu păturile noastre”³⁵

La Șipka aceleași condiții: „Era 8 ore și ½ cînd mă opriu a repausa într’o colibă mizerabilă unde se încăldeau cai la un foc aripe mort mai mulți ofițeri din corpul de Grenadieri ce treceau în acel moment Șipke. Le cerem ospitalitatea ce îmi acordări imediat ne primi cu cite va pahare de ceai. Două băuturi a fost vre o odată bine apreciată apoi ceai era suprem la orice,

³⁵ *Ibidem*, fila 4.

și mă convinsesem ca firi ceai nici o armată nu piti face campanie. Oboseala era așa de mare ca ne gîndeam a trece niptea aci ședînd ghemuit dupe o ușă jumitate sparti și într'o colibă pe sfert acoperită.”³⁶ Amintește, de asemenea, și de primirea sa de către Marele Duce la 9 ianuarie: „La 11 ore am presintaiū Marelui Duce, primirea a fost de cele mai afabile.”³⁷

Un alt document îl constiutie însemnările maiorului Petre Gigurtu, consemnate pentru perioada 18 august - 4 septembrie 1877. Manuscrisul, care conține 40 de file și este într-o stare de conservare mediocră, cuprinde date care se referă la acțiunile armatei române din zona Bechet-Calafat, atmosfera de pe front și din spatele frontului, referiri la unele personalități ale vremii. Acesta menționează între altele conversația „forte agreabilă,” pe care o are în seara de 1 septembrie la Caracal, în compania colonelului Slăniceanu și a maiorului Demetrescu Maican, iar în data de 2 septembrie interacționează cu I.C. Brătianu: „La 6 ore Ministrul însoțitu de Carada ne primește forte bine, dară nu-i putu vorbi nimica din cauză quă era pre ocupatu. Mi s-au părut forte distratu și anevoie de înțelesu cu dânsul”³⁸.

Admiră la 3 septembrie orașul Turnu Măgurele cu numeroasele sale grădini și are din nou o încercare de a vorbi cu Brătianu: „Pre la 9 óre meducú la Colonelú Slăniceanu și cu deúsulú mergem la Ministru. Voiiesui seraportediú Ministrului ceque neînsărcinasse Dom General Lupu dérá lú găssescú totu în accelleași dispoșiți quà și la Caracalú. Mergú cu dénsulú prela ambulantié unde visitămú numeroșii rãniți quari afară dequâte-va casuri nu mi s'áu părutú cutotul gravú raniți. Crucea roșiá a lui Demetriu Ghica mi áu plăcutú cu deosebire, totulú

---

³⁶ *Ibidem*, fila 10.

³⁷ *Ibidem*, fila 11.

³⁸ Mr. Petre Gigurtu, *Diariu istoric 18 august 1877*, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Colecția „Manuscrite”, Mss 144, fila 4.

eră în abundență și bine împărțită, călugării și călugărițele dau un aspect pitoresc acestei ambulanțe. La Crucea Roșă din Jassy am admirat activitatea Dnelor Ghica din Galați și Suțiu din Iassy. Dela răniți și alți spectatori oculari află că chiua de 30 a fost sângerosă mai mulți oficiali între quari Șionțiu și Valter prequari i cunosceam a remassă pre camp, mulți raniți a fost macelariți, mulți dicecă pre câmp quocui Turcii nu permittă quă sefiă rădicați.”³⁹

Priceperea trupelor românești este remarcată și de ofițerul danez Marius Sophus Frederik von Hademann⁴⁰, care era atașat pe lângă armata rusă, luând parte la operațiunile Corpului IX Armată din cadrul acesteia. Rapoartele sale se împart în două categorii: rapoartele trimise ministerului de război danez, de pe câmpul de luptă și un raport general întocmit la Copenhaga, la 22 martie 1878, în care erau reluate informațiile din cele de dinainte. El admiră vitejia și tenacitatea oștenilor, scoțând în evidență acțiunea mult superioară a artileriei românești, semnalând că românii au o mai completă și mai judicioasă întrebuințare a fortificației și a legăturilor telegrafice.

Nu în ultimul rând trebuie evidențiate mărturiile unui observator independent al războiului din 1877-1878, Günnar

---

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ Marius Sophus Frederik von Hademann s-a născut la Copenhaga la 21 ianuarie 1836. A intrat, la vârsta de 13 ani, la școala militară și după terminarea acesteia a devenit, la 17 ani, locotenent de vânători; a urmat școala de Stat-major și a luat parte la războiul din 1864; în 1871 a fost numit adjutant al regelui Cristian al IX-lea, iar în 1876, comandant de companie, în gardă. În 1877, el a fost atașat pe lângă armata rusă, luând parte la operațiunile Corpului IX Armată. A devenit lt.col. în 1880, colonel și șeful secției tactice din Statul-major, în 1885, general în 1896 și șeful Statului-major al armatei, în 1901. A murit în iunie 1903. Pentru detalii, vezi și: Generalul Radu Rosetti, Rapoarte daneze asupra războiului din 1877-1878, în Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice, Seria III, tomul IX, Mem. 9, București, 1929.

Flood⁴¹, la acea vreme, locotenent, ofițer de stat major în armata regală norvegiană, grupate în volumul intitulat *Souvenir de mon séjour en Roumanie avant et pendant la guerre d'indépendance (1876-77/78)*. Însemnările sale au fost redactate inițial în limba norvegiană, au fost traduse în anul 1927, în limba franceză, cu ocazia aniversării a 50 de ani de la războiul de independență, prin grija lui Radu Rosetti, președintele Consilului de conducere de la acea vreme al Muzeului Militar Național și al maiorului Jens Meinich, secretarul Crucii Roșii Norvegiene. Cu un an înainte, în 1926, Radu Rosetti aflase că maiorul Jens Meinich fusese sub comanda colonelului Günnar Flood și că acesta, în vârstă de 84 de ani, trăia încă la Bergen. Odată legătura stabilită cu Günnar Flood, Radu Rosetti a pledat pentru traducerea acestor însemnări. Ulterior, o copie a manuscrisului dactilografiat, în limba franceză, o fotografie a lui Günnar Flood realizată la Atelierul Eugene Pirou din Paris, în 1895, dar și o telegramă din 27 octombrie 1927, adresată generalului Radu Rosetti, în calitate de președinte al Consiliului de conducere al Muzeului Militar Național, de către Anna Flood, prin care aceasta își exprima recunoștința față de regretele exprimate de consiliu pentru moartea soțului său, la 18 octombrie 1927 au ajuns în colecțiile Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”.

---

⁴¹ Günnar Sölfest Flood s-a născut la 17 octombrie 1842. A fost înaintat la gradul de sublocotenent de infanterie în 1864, iar în perioada 1871-1888 a servit în Statul Major al armatei norvegiene. Între 1 ianuarie 1892 și 24 mai 1895 a fost atașat militar la Paris. În 1894 a fost înaintat la gradul de locotenent-colonel, iar în 1898 la cel de colonel, comandând apoi până în 1907 un regiment de infanterie, după care a fost pus în retragere. A murit la 18 octombrie 1927 la Bergen. Trebuie menționat faptul că el avea să-l cunoască pe von Hademann de la care a cumpărat cu 300 de lei un cal. Pentru detalii, vezi și: General R. Rosetti, „Notele unui ofițer norvegian înaintea și în timpul războiului de neatarnare 1876-1878”, în extras din Academia Română, Memoriile Secțiunii Istorice, seria II, tom, VII, pp. 1-2 și p. 37.

Günнар Sölfest Flood,
Atelier Eugene Pirou, Paris, 1895
– Colecția „Fotografii”, Muzeul Militar
Național „Regele Ferdinand I”

Jurnalul reflectă cele două vizite ale sale în țara noastră, prima între 9/21 decembrie 1876 și 26 ianuarie/7 februarie 1877 1876, cea de-a doua începând cu 26 octombrie 1877, când a revenit la București până la 1 martie 1878. El cuprinde o prefață, Caietul 1 – *Feuilles de mon séjour en Roumanie L'hiver 1876-77. Bucarest. Galatz. Bussev. Giurgevo* / Foi despre vizita în România în iarna 1876-77 București, Galați, Buzău, Giurgiu, al doilea caiet *O seigneur Jésus Christ, reste auprès de moi et apprenne moi à t'aimer*, al treilea caiet intitulat *Feuilles de mon journal pendant la guerre d'indépendance de la Roumanie 1877-78 – Devant Plevna / În fața Plevnei*, al patrulea caiet la fel ca cel de-al treilea intitulat *Feuilles de mon journal pendant la guerre d'indépendance de la Roumanie 1877-78 / Vidin – Calafat* și un *Post-scriptum*. Conform, propriilor spuse, după

**Romulus Magheru, fotografie tip
carte de visite, Atelier K. F. Zipser**

– Colecția „Fotografii”, Muzeul Militar
Național „Regele Ferdinand I”

război, pe baza acestor note el a susținut o serie de conferințe la Cercul Militar din Cristiania (Oslo), precum și în sala de festivități a Universității.

Cel care a fost desemnat să fie însoțitorul acestui observator străin a fost căpitanul Romulus Magheru⁴², proaspăt întors de la Berlin, unde fusese în misiune, ofițer despre care Food avea să precizeze, în notele sale: „a trente ans, officier de 1866, capitaine depuis 5 ans, officier d’artillerie et d’état major”⁴³. Pe tatăl acestuia, celebrul general de la 1848, Gheorghe Magheru, pe care avea să-l cunoască la una din ședințele Camerei Deputaților,

⁴² Romulus Magheru (1847-1897), ofițer de stat major era fiul generalului Gheorghe Magheru. A fost avansat la gradul de maior la 1 iulie 1877.

⁴³ Günnar Sölfest Flood, *Souvenir de mon séjour en Roumanie avant et pendant la guerre d’indépendance (1876-77/78)*, Colecția Manuscrise, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Mss.32, fila 24.

avea să-l descrie astfel: „le vieux general de 1848... A present il a 76 ans, mais est vif et intrepide comme un jeune homme”.⁴⁴

Totodată, atât ofițerii, cât și soldații i se par foarte bine îmbrăcați: „Grandes bottes. Sacs de cuir. Fourreau de cuir pour la tente. Bidon de cuivre. Bayonette. Coupe et assiette comme chez nous. Grands manteaux magnifiques. Képis rigides, semblables aux nôtres”.⁴⁵ Între altele, el mai remarcă dotarea trupelor de artilerie cu revolvere și săbii, a celor de cavalerie cu săbii și carabine, iar cu ocazia vizitei la un regiment de artilerie, unde s-a bucurat o primire caldă, a observat și dotarea cu noile tunuri model Krupp.

În ceea ce privește armata română, consideră că aceasta are o bună dispunere în teritoriu, dar armata regulată este prea mică, deși are echipament și armament excelent (Peabody și Krupp). Totodată, crede că cea teritorială era prea mare, iar numărul mare de ofițeri activi tineri constituia un avantaj. După părerea sa ofițerii de stat major, de artilerie și de cavalerie aveau o stare de spirit excelentă și se bucurau de considerație în societate.

În timpul vizitelor sale a avut prilejul să cunoască pe principele Carol, principesa Elisabeta, familia senatorului Lahovari, dar și o serie de ofițeri, precum: Alexandru Zefcari⁴⁶, Alexandru Cernat, Carol Davila și Alexandru Radovici⁴⁷,

---

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ *Ibidem*, fila 14.

⁴⁶ Generalul de brigadă Alexandru Zefcari (1839-1902), primise acest grad la 9 octombrie 1876. El s-a aflat la comanda Diviziei 2 Infanterie, iar după reorganizarea armatei, la 27 aprilie 1877 a fost atașat pe lângă marele duce Nicolae.

⁴⁷ Generalul de brigadă Alexandru Radovici (1832-1908) s-a aflat, din 1875, la comanda Diviziei 3 infanterie, la 6 aprilie 1877, avea să fie numit comandantul Corpului 2 Armată, iar din data de 24 iulie 1877 a preluat comanda cetății Nicopol.

Generalul Alexandru Cernat,
fotografie tip carte de visite,
Atelier Franz Duschek
 – Colecția „Fotografii”, Muzeul Militar
 Național „Regele Ferdinand I”

Ștefan Fălcoianu⁴⁸, Constantin Barozzi⁴⁹, George Slăniceanu, Anton Berindei, s.a.

În privința domnitorului Carol I, prima impresie a fost următoarea: „Le prince avait l'air aimable mais avait aussi la mine d'être un homme éprouvé des chagrins de la vie”⁵⁰. Despre colonelul Barozzi (șeful Depozitului de Război), spune că

⁴⁸ Colonelul Ștefan Fălcoianu (1835-1905), absolvent al Școlii de Stat Major din Paris, la 8 aprilie 1877 a fost avansat la gradul de colonel și numit director general al administrației centrale a Ministerului de Război, iar la 20 octombrie 1877 a fost numit șeful Statului major al armatei române de operații, contribuind la realizarea planurilor ofensive ale armatei române la Plevna.

⁴⁹ Colonelul Constantin Barozzi, care studiasse și geodezia la Institutul geografic al armatei din Viena, în timpul războiului de independență a fost subșef al Statului Major General al Armatei Române, iar în perioada august-octombrie 1877 a fost șeful Statului major al Armatei române de operații.

⁵⁰ *Ibidem*, fila 13.

este „un ofițer amabil”, iar pe generalul Radovici îl consideră: „un homme d'un coeur bon et courageux”⁵¹.

Cu prilejul vizitelor sale în afara Bucureștiului, ca de pildă la cea de la Buzău, are ocazia să cunoască la hotel și câțiva ofițeri de provincie (un maior, doi căpitani și mai mulți locotenenți și sublocotenenți), care luau masa acolo, remarcând între altele: „Toți sunt tineri, între 23-33 de ani. Maiorul are poate 38 de ani. Bune maniere, convorbirea e veselă și amabilă. Se vede că între ei există raporturi foarte bune. Ei sunt toți bărbați frumoși, bine proporționați și bine îmbrăcați.”⁵². În drum spre Verbița avea să viziteze și ambulanța Diviziei a 2-a, întâlnindu-l din nou pe generalul Davila, consemnând: „Totul este foarte bine aranjat la dânsul”. Totodată, mai menționează faptul că a luat masa cu generalul Cernat și alte 24 de persoane, într-un cort de ambulanță: „Suntem hrăniți în mod excelent. Dimineața la 8 se aduce ceaiul în pat, dejunul la ora 11: supă, trei feluri de carne caldă, desert, liqueur, ½ sticlă de vin, apoi cafea și țigarete.”⁵³

Pe lângă imagini ale celor la care ne-am referit în acest material, din colecția de „Fotografii” a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”, prezentate pe parcurs, în partea finală, am ales să evidențiem câteva fotografii care reflectă camaraderia care a existat între unii ofițeri români care au participat la războiul din 1877-1878. Una dintre ele îl înfățișează pe generalul Mihail Christodulo Cerchez⁵⁴ în uniformă de mică ținută,

---

⁵¹ De altfel, la 22 octombrie/3 noiembrie 1877, generalul Alexandru Radovici avea să-l ia pe Flood la cartierul său, făcând împreună inspecții în prima linie a frontului. Pentru detalii, vezi General R. Rosetti, *op. cit.*, p. 39.

⁵² *Ibidem*, fila 32.

⁵³ General R. Rosetti, *op. cit.*, p. 38.

⁵⁴ Generalul de brigadă Mihail Hristodulo Cerchez (1839-1885), în timpul războiului de independență, a primit, în iunie 1876, comanda Corpului de observație de la Gruia, în aprilie 1877 a fost numit comandantul Diviziei 2 Infanterie și apoi al Diviziei 1 Infanterie, iar după reorganizare, la 23 iulie 1877 a

**General Mihail Christodulo Cerchez, fotografie tip
carte de visite, Atelier Nestor Heck – Iași –**

Colecția „Fotografii”, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”

fotografie realizată la Atelierul Nestor Heck din Iași, tip „carte de visite”, având pe verso are o dedicație pentru colonelul Grigore Cantilli⁵⁵:

„Colonelului Gr. Cantilli
ca semn de stimă și amicitie.
/General M. Christodulo Cerchez”.

fost numit comandant al Diviziei de rezervă; a participat la luptele de la Plevna și Smârdan, iar gradul de general de brigadă l-a obținut la 1 decembrie 1877.

⁵⁵ Colonelul Grigore Cantilli (1839-1906) avansase la gradul de colonel la 1 ianuarie 1875. În urma mobilizării armatei, în aprilie 1877 a fost numit comandant al Brigăzii I din Divizia 4 infanterie. A participat la misiuni de apărare a liniilor românești de pe Dunăre, a sprijinit cu foc de artilerie cucerirea Nicopolului, a participat de asemenea la luptele de la Plevna și Vidin.

**Căpitanul Valter Mărăcineanu, fotografie tip carte de vizite,
Atelierul „Rudniki et Koteki”, 16 iulie 1876**

– Colecția „Fotografii”, Muzeul Militar Național
„Regele Ferdinand I”

O altă fotografie reprezintă o imagine rară a căpitanului Valter Mărăcineanu⁵⁶, în civil. Realizată la Atelierul „Rudniki et Koteki”, aceasta este tip „carte de vizite”, având pe verso dedicația: „Ca semn de/amiciție amicului/sub Lt. Ionescu Ion [indescifrabil]/din Rg 7 Infanterie/1876 Iulie 16/Căpitan Valter Mărăcineanu”. La 30 august 1877, căpitanul Valter Mărăcineanu avea să cadă eroic în fruntea oștenilor săi, în luptele de la Grivița.

⁵⁶ Valter Mărăcineanu (1840-1877) a participat la războiul de independență în fruntea batalionului 1 din Regimentul 8 infanterie de linie. A murit eroic la atacul din 30 august 1877, la Grivița.

Acestea reprezintă doar câteva dintre mărturiile referitoare la ofițerimea română din timpul războiului de independență din 1877-1878, al cărei curaj a făcut să se vorbească despre armata română cu simpatie și admirație atât în țară, cât și în plan european. Având privilegiul și onoarea de a păstra în patrimoniul său multe dintre ele, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I” le aduce în atenția publicului prin modalități diferite, de la prezentarea lor în cadrul unor expoziții permanente sau temporare până la evidențierea lor prin intermediul unor lucrări sau prezentări științifice.

ELITA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ (1866-1914) – RECRUTARE, SELECȚIE ȘI UTILIZARE

Dumitru-Dan Crișmaru¹

Abstract

Romanian officers from 1866-1914 were recruited from four sources, the vast majority having graduated from military school. The system of training and selection the officers for promotion to the rank of general took into account the principle of meritocracy. Depending on the year of the entry into force of the Law on advancement in the army, there were two contingents of generals with different characteristics. The first contingent of 1821-1844, the one that achieved victory in the War of Independence, benefited from the lack of rules on advancement in the first part of their career, until the adoption of the Law on advancement in the army. Although it had limited development resources, this contingent remained active for another 20 years after Romania gained political independence, but failed to find solutions for the next strategic objective - the Romanian unitary national state. Those who found the necessary solution by setting up reserve units were the generals of the 1845-1866 contingent. However, they did not have time to develop this units, both because of the accumulated delays and the beginning of the First World War. In 1914, the Romanian peacetime army had a good level of training, but it was insufficient for war.

---

¹ Ofițer în activitate în cadrul Ministerul Apărării Naționale.

Keywords: *Law of advancement in the army, Charles I, Ministry of War, General Staff*

În vârful ierarhiei militare a oricărei armate se află un grup mic de oameni (în anul 1912, în Armata României erau 40 de generali în activitate), care sunt investiți cu autoritatea gradului militar de general și cea a funcției (de comandant de brigadă, comandant de divizie, inspector sau de șef în administrația militară centrală), în vederea exercitării conducerii asupra organizației militare.

Putem considera că generalii reprezintă elita sistemului militar, având la bază criteriu de ordin cantitativ (sunt în vârful ierarhiei militare vs. ceilalți militari). Acest grup numeric restrâns poate fi extins și cu militarii care au deținut și alte grade și s-au remarcat în domeniul lor de activitate – literatură: căpitanul Emil Gârleanu, căpitanul Eugeniu Botez (Jean Bart), maiorul George Brăescu, colonelul Nicolae Scheletti, muzică: maiorul Iosif Ivanovici, astronomie: locotenent-colonelul Constantin Căpităneanu etc. –, dar aceștia au exercitat conducerea unor structuri militare care nu erau în partea superioară a organismului militar.

Noțiunea de elită cuprinde, în primul rând, aspecte referitoare la calitatea acestei, de cel mai bun și mai valoros dintr-o structură, care are misiunea de a o conduce. Așa cum vom analiza mai jos, elita militară a fost formată și selecționată din rândul ofițerilor, care au avut o evoluție în carieră începând cu gradul de sublocotenent, cu funcții obligatorii de încadrat și evaluări anuale asupra experienței și expertizei acumulate, dintre care doar câțiva vor ajunge la gradul de general. De asemenea vom analiza dacă generalii au avut capacitatea de a conduce armata în atingerea obiectivelor stabilite de statul roman.

Recrutarea

Singura posibilitate de a fi avansat în gradul de general în armata română din timpul domniei regelui Carol I era aceea de a face parte din corpul ofițerilor, prin parcurgerea unui traseu în carieră prin toate gradele de ofițer, începând cu cel de sublocotenent². Nu a existat nicio cale de a scurt-circuita evoluția în carieră a unui ofițer spre vârful ierarhiei militare (prinții moștenitori ai coroanei regale a României – Ferdinand și fiul său Carol – au trebuit să parcurgă acest traseu), în opoziție cu ceea ce se întâmpla în celelalte sisteme ale societății românești.

Una din sursele de recrutare pentru corpul ofițerilor era cea a *subofițerilor* cu o anumită pregătire. Aceștia aveau două opțiuni de a ajunge ofițeri: să fie declarați admis la examenul pentru *Școala militară* sau să absolve o *formă de pregătire militară* (*Cursul pentru ofițeri* sau *Școala pregătitoare pentru gradele de subofițeri și caporali*), care avea o durată mai mică decât cea destinată formării ofițerilor. La această ultimă modalitate s-a apelat, în mai mare sau mică măsură, pentru a acoperi deficitul de ofițeri, așa cum a fost în perioada premergătoare Războiului de independență sau când s-a optat pentru creșterea semnificativă a numărului unităților militare.

Procentul generalilor proveniți din rândul subofițerilor a fost mare pentru contingentele³ 1821-1833 (75%) și 1834-1844 (22%), dar a scăzut la 6% pentru cei din 1845-1866⁴.

---

²Gradele militare erau următoarele sublocotenent, locotenent, căpitan, maior, locotenent-colonel, colonel, general de brigadă, general de divizie, general de corp de armată.

³Contingentul reprezintă totalitatea cetățenilor născuți în același an și luați în evidența structurilor militare.

⁴Conform Anualelor Armatei României din perioada analizată.

Următoarele două surse de recrutare a ofițerilor erau absolvenții *Școlii fiilor de militari*, (frecventată mai degrabă de civili și mai puțin de fiii de militari, dacă luăm în calcul faptul că aceștia din urmă reprezentau doar 19% din absolvenții *Școlii fiilor de militari* în anul 1882 și 14% în anul 1890⁵) și absolvenții liceelor civile. Cele două categorii de absolvenți susțineau examen de admitere⁶ la Școala militară, instituția care asigura formarea ofițerilor pe termen lung.

Ultima sursă de recrutare a reprezentat-o admiterea în armată a ofițerilor *proveniți din armatele altor state* – ofițeri până la gradul de locotenent-colonel, care își păstrau gradul și dreptul la înaintare obținute anterior⁷ –, ponderea acestora fiind destul de redusă. Dintre aceștia, o parte a avut o evoluție în carieră în armata română până la gradul de general: Groza Moise, Ioan Dragalina, Traian Moșoiu etc.

Din analiza Anuarului Armatei Române din anul 1870 reiese că majoritatea ofițerilor din acel an proveneau din subofițeri (81% din ofițerii din arma infanterie, cavalerie, artilerie, flotă, geniu și stat major), 18% erau absolvenți ai Școlii militare, iar 9 ofițeri proveneau din armatele străine⁸. După 30 de ani, situația

---

⁵ Dumitru Atanasiu (coordonator), *Contribuții la istoria învățământului militar din România*, vol. I, Editura Militară, București, 1972, p. 59.

⁶ Condițiile de admitere în Școala militară variau în funcție de interesele statului român: în perioada 1880-1895, când erau suficienți candidați, susțineau examen de admitere toți candidații; în preajma Marelui Război, nu susțineau concurs de admitere absolvenții liceelor militare, precum și cei cu șapte sau opt clase ai liceelor civile, cu media cel puțin 8 pe ultimii trei ani (*Regulamentul Școalelor militare*, București, Imprimeria statului, București, 1911).

⁷ Alexandru Gheorghe Savu (coordonator), *Armata și societatea românească*, Editura Militară, București, 1980, p. 223.

⁸ *Anuarul armatei române*, Tipografia Curții Princiare, București, 1870.

s-a schimbat semnificativ, astfel că absolvenții Școlii militare reprezentau majoritatea (68%), cei proveniți din subofițeri au ajuns la 31% (în special la gradele inferioare din infanterie, cavalerie și puțin la artilerie) și 15 ofițeri erau din alte armate⁹;

Selecția

Pentru a fi avansat la gradul de general, ofițerii trebuiau să înainteze succesiv în grad, în urma îndeplinirii următoarelor cerințe stabilite în *Legea înaintării în armată* din anul 1862, astfel:

– stagiul minim în grad (conform tabelului de mai jos) și stagiul minim în funcție (pentru gradul de maior – să fi comandat 2 ani o companie, pentru colonel – 3 ani la trupă, pentru general – 2 ani un regiment);

Stagiul în grad	Legea din 1862		Legea din 1874	
	Stagiul minim	Proporția alegere/vechime	Stagiul minim	Proporția alegere/vechime
Locotenent	2	2 : 1	2	2 : 1
Căpitan	2	2 : 1	2	1 : 1
Maior	3	1 : 1	3	examen și alegere
Locotenent-colonel	2	Alegere	2	alegere
Colonel	2	Alegere	4	alegere
General brigadă	4	Alegere	4	alegere
General de divizie			6	alegere

Stagiile în grad după Legile de înaintare în armată 1862, 1874¹⁰

⁹ *Anuarul oficial al armatei române pe anul 1900*, Imprimeria statului, București, 1900.

¹⁰ Dumitru-Dan Crișmaru, *Elita militară românească în timpul lui Carol I (1866-1914)*, Editura Militară, București, 2017, p. 38.

– calificativele acordate ofițerului de către șefii ierarhici în notările anuale – *ofițer prea bun* (dădea posibilitatea de a fi *avansat la vechime*) și *ofițer eminent* (dădea posibilitatea de a fi *avansat la alegere*)¹¹;

– susținerea unor probe de evaluare: examenul de maior; probe pe hartă/teren făcute de ofițeri de la gradul de maior în sus, realizate în călătoriile de stat major; pentru obținerea gradului de general, candidații comandau manevre cu trupe din cele trei arme;

– existența funcțiilor vacante bugetate.

Un obiectiv prioritar, care era urmărit de ofițeri în fiecare an, era obținerea unui calificativ superior în notarea anuală, întrucât un calificativ inferior celui de *ofițer prea bun* ar fi putut frâna sau chiar încheia cariera unui ofițer. Evaluatorii ofițerului erau comandantul de regiment (cel care hotăra notarea ofițerului), precum și comandanții ierarhici – comandantul de brigadă, de divizie, de corp de armată, inspectorul de armă etc. –, care îl puteau elimina sau menține pe acesta din/în tablourile de avansare la alegere/vechime. Cel care lua decizia asupra avansării în grad era *Comitetul inspectorilor generali* – alcătuit din șeful Statului Major General al Armatei, șeful Statului Major Regal, inspectorii generali de arme, comandanții de corpuri de armată și prezidat de ministrul de război –, care stabileau forma finală a tablourilor de avansare.

Acest mod de a implica cât mai mulți șefi în aprecierea ofițerilor era sustenabil pentru o armată mică, cu un număr relativ mic de ofițeri, așa cum era cea română până la 1880.

---

¹¹ Calificativele următoare nu permiteau înaintarea în grad, unele din acestea putând duce la trecerea în retragere: ofițer rău, ofițer mediocru, ofițer bun pentru gradul său.

Odată cu creșterea numărului ofițerilor nu a fost schimbat și modul de selecționare a acestora, ceea ce a dus și la gestionarea cu dificultate a evaluării și ierarhizării celor mai buni ofițeri. Se pot observa două slăbiciuni ale sistemului de selecție a elitei militare: posibilitatea apariției subiectivismului comandanților în aprecierea subordonaților și capacitatea limitată a șefilor din partea superioară a lanțului de comandă de a-i cunoaște pe toți ofițerii din subordine. Pentru a combate subiectivismul s-a ales calea formală, prin prevederea unor sancțiuni în cazul în care comandanții nu erau obiectivi.

Totuși, sistemul de recrutare, formare și selecție a ofițerilor și generalilor a avut la bază ideea de „cel mai bun”, de meritocrație. Astfel, erau admiși în Școala militară și în Școala superioară de război doar cei care aveau medii mari și reușeau să treacă probe de o complexitate peste medie pentru acea perioadă¹². Participarea la studii sau stagii de pregătire în străinătate era condiționată de mediile obținute în instituțiile militare de învățământ sau de rezultatele obținute la examene. Apoi, erau înaintați în grad doar ofițerii care obțineau calificative de „prea bun” și „eminent”, care posedau „*cunoștințe întinse și însușiri militare eminente sub toate raporturile, pentru gradele superioare*”¹³. În evoluția în carieră erau puse filtre prin care era permisă trecerea doar a ofițerilor care aveau pregătirea și experiența profesională la un nivel foarte ridicat, precum

---

¹² La Școala militară se susțineau, la sfârșitul secolului al XIX-lea probe la compoziție în limbile română și limba străină, rezolvarea unei aplicații de matematică și executarea unui desen de imitație după un model (Dumitru Atanasiu (coordonator), *op.cit.*, p. 114-115), iar la Școala Superioară de Război se susțineau probe de echitație, de regulamente de infanterie, cavalerie și artilerie și topografică.

¹³ Art. 22 lit.e) din *Regulamentul Legii pentru înaintarea în armată* din 1906.

examenul de maior, deținerea brevetului de stat-major (era opțional, dar facilita evoluția în carieră) sau evaluarea, pentru acordarea gradului de general, asupra modului de exercitare a comenzii asupra celor trei arme.

Existau și anumite elemente care favorizau evoluția în carieră a ofițerilor. Unul din acestea era arma în care era confirmat ofițerul absolvent al Școlii militare. Astfel, pentru geniu și artilerie, arme tehnice și inovative, armata susținea discriminarea pozitivă: pentru a-i atrage pe cei mai bine pregătiți spre aceste arme, ofițerii beneficiau de avantaje în evoluția în carieră față de colegii lor din celelalte arme.

Un alt element îl reprezenta unitatea în care ofițerul își desfășura activitatea, aceasta fiind în relație directă cu posibilitatea de a obține în notarea de serviciu un calificativ de „eminent”. Un ofițer încadrat într-un regiment de linie (infanteria permanentă, cu cea mai bună tehnică și cea mai bună încadrare) putea să obțină rezultate foarte bune la instrucție și calificative mari la inspecții, comparativ cu un coleg încadrat la o unitate de dorobanți (armamentul era inferior infanteriei permanente, instrucția se făcea rar, de câteva ori pe lună). Conta în carieră și intrarea în serviciul de stat major (ofițerul care deținea brevet de stat major putea să fie înscris în tabelul de avansare ori la arma din care făcea parte ori la serviciul de stat major), încadrarea unor funcții din Marele Stat Major sau din Casa Militară Regală.

Prin aplicarea acestor reguli, s-a ajuns să fie selecționați ofițerii cu cea mai bună experiență și dezvoltare profesională, fiind diminuat accesul celor mai puțin pregătiți, în special a subofițerilor. Astfel, în anul 1900, începând cu gradul de maior, numărul subofițerilor mai era permis la infanterie și cavalerie și aproape interzis la celelalte arme.

Studiu asupra evoluției în carieră a generalilor¹⁴

Din analiza Anuarelor Armatei a rezultat că în perioada 1866-1914 au fost avansați în gradul de general 136 de ofițeri, fără a include în această situație pe cei cu grad asimilat de general (intendent general sau medic inspector general), pe cei avansați la acest grad odată cu pensionare sau pe cei care au avut majoritatea traseului în carieră pe timpul lui Alexandru Ioan Cuza.

Conform datelor stabilite în legile de înaintare, unui sublocotenent îi trebuiau 15-17 ani pentru a ajunge general. Practic, în perioada analizată, traseul mediu al unui general era aproape dublu, acesta atingând 29 de ani.

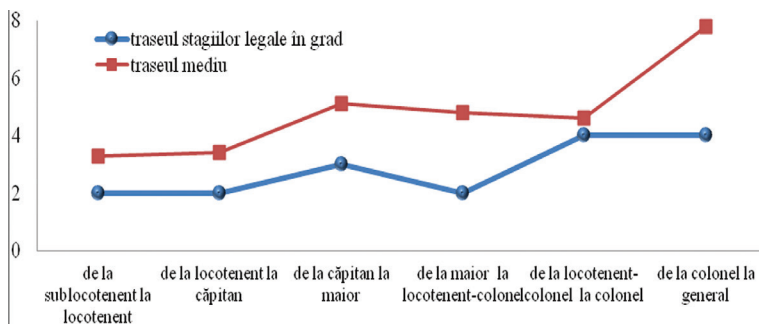

Fig. 1. Comparație între teorie și practică pentru perioada 1866-1914¹⁵

În fapt, au existat două trasee distincte, unul pentru cei din contingentele 1821-1844 (52 de generali) și altul pentru 1845-1866 (84 de generali), delimitarea fiind dată de anul intrării în vigoare a *Legii înaintării în armată* (un ofițer născut în anul 1844 putea absolvi Școala militară în anul 1862).

¹⁴ Dumitru-Dan Crișmaru, *op.cit.*, p. 54-59.

¹⁵ *Ibidem*, p. 54.

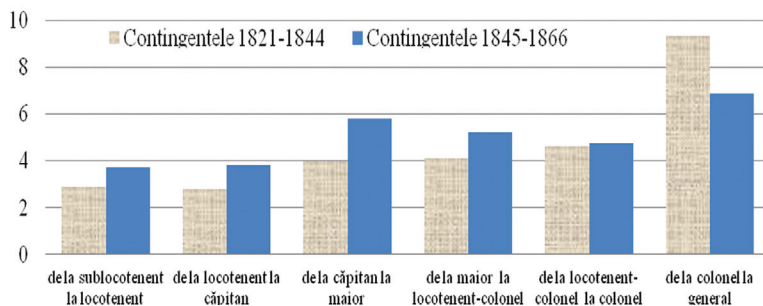

Fig. 2. Comparație între mediile stagiilor în grad ale contingentelor 1821-1844 și 1845-1866

Generalii din contingentul 1821-1844 au beneficiat de o înaintare rapidă în prima parte a carierei (ca urmare a lipsei legislației în domeniul înaintărilor) și de o „staționare” mai mare în gradul de colonel (ca urmare a numărului mic al funcțiilor de generali).

Celor din contingentul 1845-1866 li s-au aplicat prevederile legii din 1862 în totalitate, ceea ce a condus la o dublare a stagiilor în grad față de prevederile din legislație (vezi figurile nr. 1 și 2).

Din studiul carierei generalilor din perioada 1866-1914 se poate stabili și un tipar al pregătirii și evoluție în carieră al generalilor:

- erau absolvenți ai Școlii militare în țară sau străinătate (cu excepția referitoare la subofițerii din prima perioadă);
- o mare parte a absolvit instituții de învățământ sau stagiile de practică în străinătate;
- o mare parte din contingentul 1845-1866 a deținut brevet de stat-major;
- au încadrat funcții în administrația militară centrală (Statul Major General sau Ministerul de Război).

Caracteristicile elitei militare

Unele din caracteristicile care definesc elita militară românească au fost *meritocrația*, deja menționată anterior, *raționalitatea* și *artistocrația*.

Raționalitatea se referă la încercările elitei de a adopta acele instrumente organizatorice și administrative necesare funcționării unei armate având la bază procese raționale și nu arbitrar, plecând de la identificarea nevoilor, urmată de acceptarea acestora și aplicarea lor la o parte a sistemului militar, realizarea, uneori, a evaluării măsurilor adoptate și, în final, asimilarea acestora la nivelul armatei.

În sprijinul acestei idei menționăm câteva elemente de raționalitate aplicate de elita militară: realizarea sistemului de fortificații¹⁶, înființarea unităților de rezervă, menținerea unui echilibru între numărul de batalioane de infanterie/baterii de artilerie/escadroane de cavalerie, dezvoltarea sistemului de învățământ, înzestrarea cu armament modern a armatei la pace etc.¹⁷

Un prim exemplu este procesul de înființare a unităților de rezervă. În anul 1904 s-a experimentat și validat, cu Batalionul 4 vânători, aplicarea serviciului militar activ de 2 ani. Ulterior, s-a luat decizia de aplicare a acestui serviciu la întreaga armată, prin adoptarea *Legii de organizare a puterii armatei* din 1908, ceea ce a permis ca întregul contingent de recruți să fie încor-

---

¹⁶ „Planul de amenajare genestică”, a fost realizat între anii 1872-1882 și a reprezentat primul studiu complet referitor la amenajarea genestică a teritoriului; ulterior, în baza acestuia, s-a construit Cetatea Bucureștilor (1884-1899), linia Focșani-Nămoloasca-Galați (1887-1893) și capul de pod de la Cernavodă, concomitent cu constituirea *Comisiei fortificațiilor*, în anul 1894, pentru coordonarea mai bună a acestui proces.

¹⁷ Vezi capitolul *Rolul elitei militare în modernizarea armatei române* în Dumitru-Dan Crișmaru, *op.cit.*, p. 183-230.

porat, instruit și ulterior trecut în rezervă (care era utilizat în rezerva activă, apoi în unitățile de rezervă). Acest fapt a permis armatei și statului roman să dispună de suficienți cetățeni rezervați instruiți, care putea fi utilizați pentru nevoile de apărare. Astfel, în anul 1910, s-a înființat Divizia 10 rezervă Dobrogea cu comandament, servicii și materialele permanente care, din nou, a fost testată și validată în manevrele din același an. Concluziile rezultate și propunerile formulate au fost înființarea altor 5 divizii de rezervă și aprobarea unui credit extraordinar necesar înzestrării acestor unități. Totuși, ca urmare a schimbării guvernului, toate măsurile au fost anulate, mai puțin partea referitoare la Divizia 10 rezervă Dobrogea, care s-a transformat în Divizia 10 infanterie.

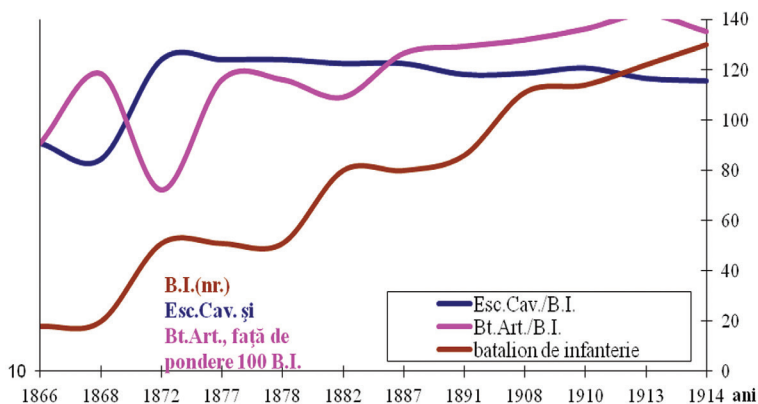

Fig. 3. Evoluția unităților tactice de arme, în perioada 1866-1914

Un alt exemplu l-a reprezentat încercările elitei de a aduce și menține în echilibru numărul de batalioane de infanterie/baterii de artilerie/escadroane de cavalerie. În prima perioadă 1866-1890 (fig. 3), se observă cum numărul batalioanelor de infanterie (în special de dorobanților) a crescut foarte mult,

urmată de înființarea, cu o întârziere de 5 ani, a structurilor de artilerie. Începând cu anul 1890, lucrurile s-au schimbat: ca urmare a creșterii rolului și importanței artileriei în neutralizarea apărării adversarului și în asigurarea sprijinului continuu și eficace al infanteriei, s-a impus nevoia asigurării unui raport optim de 1/1 al batalionului de infanterie/bateria de artilerie¹⁸, atins spre finalul perioadei analizate.

Aristocrația generalilor a fost dată de faptul că majoritatea acestora a aparținut înaltei societăți românești, prin naștere sau prin alianțe¹⁹, deși nu a existat niciun criteriu de selecție referitor la starea socială în legislația militară. Apartenența elitei militare la înalta societate a condus, cum era și firesc, la stabilirea unor legături între generali și sistemul politic.

---

¹⁸ Prin raportul din 9 octombrie 1890 al șefului Marelui Stat Major, generalul Ștefan Fălcoianu, adresat ministrului de război, generalul Vlădoianu, se propunea creșterea artileriei de câmp, ca urmare a poziției inferioare a României față de statele vecine. Ca urmare a aplicării *Legii comandamentelor* din 1891, numărul unităților de infanterie a crescut simultan cu cel al unităților de artilerie, ceea ce a permis menținerea puterii de foc a corpului de armată prin constituirea unei brigăzi de artilerie, având în organică trei regimente de artilerie, două în sprijinul diviziei de infanterie și al treilea rămânând la corpul de armată (Ion Șuța, *Infanteria română*, Editura militară, 1977, p. 245). *Comitetul consultativ de stat major* din anul 1907 a constatat că raportul dintre numărul de tunuri la 1.000 de infanteriști era de 4,5 în România, mai mic față de cel din Germania (5,75) sau din Austro-Ungaria (5,3), drept pentru care a fost înființat cel de-al 13-lea regiment de artilerie.

¹⁹ Structura socială a generalilor care au condus Ministerul de război și Marele Stat Major indică că din 30 de reprezentanți ai elitei militare, din perioada analizată, 19 au aparținut marii boierimi sau familiilor domnitoare, 10 au provenit din clasa de mijloc (negustori, boieri mici și mijlocii, care își doreau să facă parte din aristocrație), iar unul singur dintr-o familie de țărani înstăriți – generalul Constantin Christescu –, care s-a căsătorit cu Eliza Lupu, din familia generalului Lupu. De asemenea, s-au putut identifica numeroase relații de rudenie ale generalilor cu aristocrația românească, în Dumitru-Dan Crișmaru, *op.cit.*, p. 169-170.

Analizarea relațiilor dintre elita militară și sistemul politic ne conduce la ideea că acesta din urmă a influențat în mod direct și negativ sistemul militar, în special prin alocarea bugetelor insuficiente pentru Ministerul de Război sau prin faptul că politicienii interveneau neoficial pentru susținerea unui ofițer în procesul de selecție în carieră. De aceste ultime situații se fac vinovați și unii ofițeri care, pentru a-și securiza rezultatele obținute prin merit pentru promovarea în cariera militară sau pentru obținerea unor favoruri, au utilizat în scop personal capitalul social deținut din familie sau din propriul cerc de relații, inclusiv apelarea la sprijinul unor politicieni²⁰.

Deși generalii ar fi trebuit să limiteze aceste influențe negative, prin autoritatea pe care o dețineau, intervențiile lor au fost pentru păstrarea unei aparente normalități²¹, fără a intra în conflict cu reprezentanții partidelor politice. După relația tensionată dintre generalul Alexandru Averescu și Partidul Național Liberal din anul 1909, generalul victorios al campaniei din Bulgaria nu a avut nicio reacție la acuzațiile acestui partid din anul 1913; la propunerea partidului de opoziție de

---

²⁰ Vezi capitolul *Strategiile de promovare în carieră* în Dumitru-Dan Crișmaru, *op.cit.*, p. 165-182.

²¹ Ordinal circular no. 708 din 4 februarie 1897 al ministrului de război, generalul Anton Berindei, pentru limitarea presiunilor personale: „*De cât-va timp mare parte din oficerii din activitate, pentru a-și satisface oare care interese de ordin militar dar personale, se servesc de căi laterale. Ei stăruiesc prin rude și cunoscuți pe lângă autoritățile ierarhice superioare și adesea prin țesături de tot felul, înlănțuiesc interesele lor militare cu interese cu totul străine*”, în AMR, Fondul de microfilme, F.II.2.399, dosarul 2, cadrul 50. Câteva ani mai târziu, generalul Alexandru Averescu menționează că „*la 1910 s-a adoptat măsura de a se interzice ofițerilor din provincie venirea la București, pe timpul întocmirii tablourilor; iar după întocmirea lor, să interzis orice reclamațiune cu privire la înaintare*”, în Alexandru Averescu, *Înaintările în armată. Studiu*, Tipografia Curții Regale F.Göbl Fii, București, 1911, p. 10.

a crește bugetul Ministerului de război din anul 1910, generalul Grigore Crăiniceanu a refuzat această propunere, deși erau multe de făcut pentru apărarea națională; în anul 1896, ministrul de război, generalul Constantin Budișteanu, nu a ezitat să intre în lupta politică deschizând un conflict direct cu predecesorul său, generalul Iacob Lahovari. Aceste evenimente indică faptul că unii generali nu au reușit să-și utilizeze capitalul social aristocratic ca atu în relația sistem militar-sistemul politic, cât mai degrabă pentru propria supraviețuire.

Utilizarea

Fiecare din cele două contingente de generali a influențat în mod distinct dezvoltarea Armatei României în perioada 1866-1914, perioadă în care statul român își fixase două mari obiective – obținerea independenței politice și realizarea națiunii române întregite. Pentru soluționarea ecuației apărării, elita militară a trebuit să găsească un echilibru între numărul cetățenilor care puteau fi încorporați și instruiți, bugetul acordat de statul român și nivelul de instruire.

Prima perioadă, 1866-aproximativ 1895, corespunde perioadei în care generalii din contingentul 1821-1844 și-au desfășurat activitatea. Aceasta s-a caracterizat prin acțiunile întreprinse pentru a pune bazele unei armate care să permită obținerea independenței de stat, obiectiv îndeplinit de Armata României în războiul din 1877-1878 și prin încercările de a formula răspunsuri la noile nevoi de apărare reieșite din statut internațional al României independente. Astfel, ei au crescut numărul structurilor armatei și implicit pe cel al cetățenilor instruiți (dar fără să ajungă la instruirea tuturor cetățenilor dintr-un contingent), cu bugete destul de reduse și cu un nivel bun de instruire a trupelor permanente și unul redus pentru

cele cu schimbul (acesta s-a îmbunătățit în perioada premergătoare Războiului de independență, prin concentrări și mobilizare).

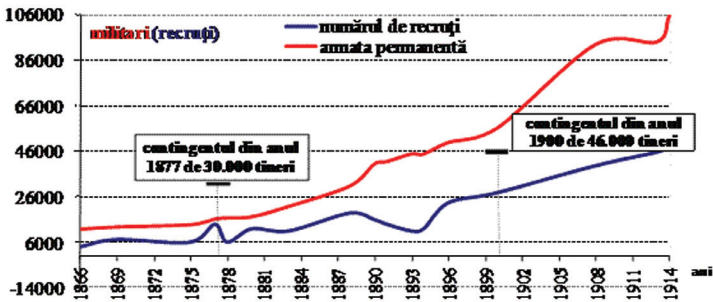

Fig.4. Evoluția armatei permanente și a recruților²²

De asemenea, au fost înființate organismele minime necesare coordonării, conducerii, controlului armatei²³ sau învățământului²⁴, au apelat și la copierea unor modele de organizare militară/de învățământ sau a unor regulamente ale unor armate străine și au reușit să remedieze unele deficiențe constatate pe timpul Războiului de independență (au fost constituite unitățile de tip corp de armată, s-a înființat Marele Stat Major etc.).

Această stare de dezvoltare a avut și neajunsuri, dintre care menționăm: cantitatea avea întâietate față de calitate

²² Dumitru-Dan Crișmaru, *op.cit.*, p. 192.

²³ Ministerul de Război avea rol în administrarea și conducerea intereselor armatei, având și atribuții în planificarea și organizarea armatei. În anul 1883, s-a înființat Marele Stat Major, cu rol în planificarea și organizarea armatei: organizarea militară, pregătirea lucrărilor relative pentru război (mobilizare, concentrare, pregătirea etapelor, teatrele de operațiuni, geografia și topografia militară a țării). Comitetul consultativ general (1866-1874) a avut rolul de a stabili măsurile necesare conducerii și administrării armatei.

²⁴ Comitetul permanent al instrucției oștirii, înființat în 1870, cu atribuții în domeniul instrucției și învățământului.

(ponderea trupelor cu schimbul era mult mai mare față de cele permanente, deși primele aveau un nivel de instruire redus), gradul slab de dezvoltare a unor elemente ale armatei (garda orășenească și gloata) sau faptul că nu au reușit să încorporeze întregul contingent de recruți etc. Deși nu a găsit răspunsuri adecvate la noua nevoie de apărare a independenței României, această grupă a rămas în vârful ierarhiei militare până la epuizarea sa fizică, în jurul anului 1895.

Schimbul de generații s-a realizat lent și târziu, începând cu anul 1895, dar activitatea generalilor din a doua grupă a fost perturbată și de criza financiară din 1899-1901 (cu efecte prelungite până în 1905), de Răscoală din 1907 și de cele două Războaiele balcanice.

Cea de-a doua perioadă, 1895–1914, a fost una de dezvoltare și parțială maturizare, care s-a suprapus intrării în scenă a celui de-al doilea grup de generali, pentru care calitatea a primit cantității. Astfel, s-a realizat un echilibru între dezvoltarea organismelor destinate planificării și organizării pentru război (Marele Stat Major) și administrării și conducerii armatei (Ministerul de Război)²⁵, s-au înființat organisme de conducere, organizare și verificare pentru foarte multe tipuri de activități specifice domeniului militar, s-a dezvoltat învățământul militar pentru toate nivelurile de pregătire și pentru toate armele²⁶,

---

²⁵ În anul 1894, Marele Stat Major era încă o direcție specială a Ministerului de Război, iar Secretariatul General are un rol crucial. Pentru soluționarea unei probleme de mobilizare nu se găsea rezolvarea doar la Secția I – *Mobilizare, organizare și operațiuni*, a Marelui Stat Major, ci trebuiau consultate Secretariatul General și fiecare direcție de armă din Ministerul de Război, în *Istoria Statului Major General, documente 1859-1947*, Editura Militară, București, 1994, p. 109.

²⁶ Comisia școlilor aflată sub președinția șefului Marelui Stat Major, în anul 1894. Se realizează planuri de organizare a învățământului militar, înce-

s-a trecut la inițiativă în instruirea militarilor și în învățarea viitorilor ofițeri, s-a reușit înzestrarea armatei la pace cu armament modern²⁷, a crescut nivelul de instruire a trupelor²⁸, prin permanentizarea trupelor cu schimbul, iar gândirea elitei a devenit una critică și creativă, capabilă să identifice erori și soluții²⁹. De asemenea, au fost finalizate procesele de recuperare și de asimilare a acelor instrumente necesare funcționării unei armate modern: harta întregului Regat al României a fost finalizată în anul 1913, primul *Planul de mobilizare* a fost aprobat în anul 1890, au fost elaborate toate ipotezele de campanie în anul 1914, dar fără a atinge capacitatea de a elabora un plan de campanie din timp de pace.

În anul 1908, s-a găsit răspunsul la principiul *națiunii înarmate*: s-a reușit instruirea, la un nivel optim, a tuturor cetățenilor dintr-un contingent, de către armata de cadre de la pace (vezi fig. 4), iar acești cetățeni rezerviști urmau să încadreze atât unitățile de la pace, cât și pe cele de rezervă. Totuși, schimbările de guvern sau aprobarea târzie a planurilor de înzestrare cu armament a unităților de rezervă au făcut ca, în anul 1914, aceste unități să nu atingă nivelul optim de folosire în luptă.

Dezvoltarea târzie a acestor elemente enumerate, care constituiau puncte obligatorii necesare pentru punerea în apli-

---

pând cu anul 1908, se realizează o rețea de învățământ diversificată, pentru toate armele și pentru toate nivelurile.

²⁷ Pușca Mannlicher din dotarea infanteriei române avea caracteristici similare cu cele ale statelor vecine, iar majoritatea artileriei române era fabricată după modele elaborate dincolo de anul 1900 (60% artileria de câmp; 100% obuzierele, 40% cea de munte).

²⁸ Începând cu anul 1889 și amplificate după 1898, a început procesul de permanentizare cu a trupelor de dorobanți, a fost uniformizată instrucția trupelor de călărași la nivelul celor de roșiori, iar trupele de artilerie teritorială au fost desființate.

²⁹ Dumitru-Dan Crișmaru, *op.cit.*, p. 120.

care a principiului *națiunii înarmate*, și în special a conceptului de *rezervă* (elaborarea abia în anul 1914 a ipotezei de război cu Austro-Ungaria a condus la modificarea semnificativă a nevoii de apărare, cu o creștere exponențială a numărului de rezerviști³⁰, care erau neinstruiți și nu aveau armament suficient și de calitate, la război), au făcut ca armata română, pentru război, să fie nepregătită.

În anul 1917, elita militară a trebuit să reia și să aplice principiile și regulile pe care le învățase în perioada anterioară – meritocrația, calitatea primează cantității, inițiativa și capacitatea de a învăța.

CONCLUZII: Acțiunile desfășurate de generalii armatei române din perioada 1866-1914 au asigurat în anul 1914 o armată eficientă la pace, dar mediocră la război. Menținerea în activitate încă 20 de ani a vechii generații de generali, după anul 1878, până la epuizarea s-a fizică, deși nu avea capacitatea și mentalitatea necesare conducerii acțiunilor necesare îndeplinirii următorului obiectiv strategic, a permis noii generații de generali doar să găsească soluțiile necesare pentru atingerea obiectivului națiunii române întrunite, fără a le mai da posibilitatea de a le pune în practică și de a le valida.

O mai bună înțelegere a acțiunilor Armatei României în Primul Război Mondial se poate face și prin analizarea modului cum au fost recrutați și selecționați generalii români din timpul domniei lui Carol I (1866-1914), cei care au pregătit armata pentru „Războiul cel mare”.

---

³⁰ 466.983 de rezerviști în Planul de mobilizare 1913/1914, 617.285 în cel din 1914/1915 și 813.758 în 1916 în Anexa nr. 3 – Variațiile forței armate la mobilizare între 1877-1916 din ***, *România în primul război mondial, 1916-1918*, vol. I, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria națională, București, 1934.

Bibliografie

* * * *Colecțiuni de legi și regulamente până la anul 1895*, Tipografia G.A. Lăzăreanu, București, 1896.

* * * *Istoria Statului Major General, documente 1859-1947*, Editura Militară, București, 1994.

* * * *Istoricul Școlii superioare de războiu, 1889-1939, f.e.*, București, 1939.

ATANASIU Dumitru (coordonator), *Contribuții la istoria învățământului militar din România*, vol. I, Editura Militară, București, 1972.

AVERESCU Alexandru, *Înaintările în armată. Studiu*, Tipografia Curții Regale F.Göbl Fii, București, 1911.

CRÎȘMARU Dumitru-Dan, *Elita militară românească în timpul lui Carol I (1866-1914)*, Editura Militară, București, 2017.

PASCU Ștefan, CEAUȘESCU Ilie (coordonatori), *Istoria militară a poporului român*, vol. 4 și 5, Editura Militară, București, 1987, 1988.

SAVU Alexandru Gheorghe (coordonator), *Armata și societatea românească*, Editura Militară, București, 1980.

SOARE Corneliu (coordonator), *Pagini din gândirea militară universală*, vol. II, III, Editura Militară, București, 1985, 1988.

ȘUȚA Ion, *Infanteria română*, Editura Militară, 1977.

ȘCOALA SUPERIOARĂ DE RĂZBOI DIN BUCUREȘTI – ȘCOALA ELITELOR MILITARE A ROMÂNILOR

Adrian Cosmin Teiușeanu¹

Abstract

Established out of the need to train a special corps of military command cadres adapted to the conditions of waging modern war with large forces and in extended theaters of operations, the Superior School of War in Bucharest trained for almost six decades the commanders and staff officers of the command structures of Romanian Army. Among them, political leaders or personalities of the national culture stood out many times – true military elites of the Romanians.

Keywords: *Military superior education, Superior School of War, military elite, personalities, military leaders, commanders, staff officers.*

În timp ce Occidentul construia catedrale și ridica universități, la marginea răsăriteană a Europei, românii țineau piept urgiilor din est, din nord, din sud și din vest. Deși în toată existența sa poporul român a fost pacifist și nu a râvnit niciodată la locurile, bogățiile și viața altora, din păcate a fost

---

¹ Colonel (r), doctor în domeniul Științe Militare la Școala Doctorală din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, cosminteiusanu@gmail.com.

de prea multe ori nevoit să-și transforme uneltele țărănești în arme și să lupte... Nu a făcut-o pentru a-i cuceri pe alții, ci numai pentru a-și apăra existența sa, repet... pașnică!

Timp și energie pentru educație, învățământ și cultură a avut doar în pauzele luptelor, când mai mult era nevoit să-și refacă traiul distrus de invadatori. În fapt, istoria acestui popor este cât se poate de clar – o istorie... militară. În mod realist și riguros nu se poate afirma dacă pacea era întreruptă de război sau mai degrabă perioadele bătăliilor aveau scurte răgazuri de liniște.

Și cum fără să dorim, am devenit din agricultori – războinici, este de remarcat că ne numărăm printre primele țări din Europa care am înființat o instituție de învățământ militar superior, o adevărată universitate militară – Școala Superioară de Război din București.

Dintr-o stringentă necesitate, a ofițerilor de stat-major, resimțită acut pe timpul Războiul Independenței (1877-1878), la 8/20 august 1889 prin Înaltul Decret al regelui Carol I nr. 2073² s-a fondat această școală „...adevărată universitate militară (academie), care să pregătească un corp special de ofițeri – ofițerii de stat-major. Apărută printre primele instituții de învățământ militar superior de acest gen în Europa – după cele de la Bruxelles, Torino, Berlin, Paris și Viena³ – Școala Superioară de Război din București a devenit timp de mai bine de jumătate de secol (1889-1948), cel mai înalt forum al culturii

---

²*** *Istoricul Școlii Superioare de Război - 1939*, (în continuare, *Istoricul Ș.S.R.-1939*), București, Tipografia Școlii Superioare de Război, 1939, p. 36.

³ Cf. „Universul”, anul 56, nr. 337, vineri 8 decembrie 1939, p. 7, extras din *Cuvântarea generalului Paul Teodorescu*, ministrul Aerului și Marinei la inaugurarea din 8 decembrie 1939 a noului local al Școlii Superioare de Război din Șos. Pandurilor, București.

militare românești „cu misiunea să pregătească ofițeri de stat-major și să răspândească în armată înaltele cunoștințe militare.”⁴

Contribuția instituției la Războiul Întregirii

Învățământul militar și cel militar superior în mod deosebit, nu poate fi apreciat calitativ decât prin testarea calităților absolvenților lui pe câmpul de luptă. Pentru că am propus analizarea Școlii Superioare de Război ca formatoare de elite militare până la prima conflagrație mondială, considerăm că această universitate militară și-a îndeplinit scopul pentru care a fost înființată.

Analiza participării instituției la *Războiul Întregirii* o demonstrează cu prisosință. În anul poate cel mai greu al Națiunii Române – 1918, cu două treimi din teritoriu ocupat de inamic, cu o „pace” separată de ceilalți aliați din Antantă, impusă de „defecțiunea rusă” din 1917, nimeni nu se putea gândi că după aceste nenorociri se va obține cea mai mare reușită a Neamului Românesc: realizarea României Mari – întregirea între aceleași granițe a tuturor provinciilor românești aflate sub ocupație străină, în fapt chiar „obiectivul național”, sau cum ar spune unii astăzi „proiectul de țară”, pe care și-l propusese România la intrarea sa în război în 1916, având următoarele repere temporale:

- 27 martie 1918 – unirea Basarabiei,
- 28 noiembrie 1918 – unirea Bucovinei,

---

⁴ Adrian Cosmin Teiușanu, *Contribuția Școlii Superioare de Război din București la realizarea și apărarea României Întregite*, articol publicat în *Istoriile ale Marelui Război și ale Marii Uniri de la 1918* volum al Congresului Național al Istorichilor Români, Iași, 29 august-1 septembrie 2018, avându-i coordonatori pe Victor Spinei, Gheorghe Iacob, Ionuț Nistor, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2019, pp. 113-131.

– 1 decembrie 1918 – unirea celorlalte provincii românești: Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul și Sătmarul.

Să nu uităm că aceste extraordinare reușite nu au fost făcute cadou *Națiunii Române*, ci au fost realizate prin sacrificiul a sute de mii de vieți omenești în *Marele Război*. Eforturile le-au fost în cele din urmă răsplătite prin întregirea națiunii și realizarea unui stat unitar, democratic și independent în această parte atât de disputată a lumii.

Deși profesorii și elevii școlii au fost repartizați la unitățile luptătoare și practic instituția nu a funcționat între 1914 și 1919, se poate cuantifica participarea acesteia și contribuția ei la Războiul Întregirii respectiv la realizarea Marii Uniri prin:

1. participarea efectivă a profesorilor, elevilor și absolvenților la război;
2. calitatea morală, faptele de arme și eroismul în luptă al acestora;
3. doctrina militară – rezultat al lecțiilor învățate în conflict.

1. Participarea absolvenților la război

În cadrul contribuției Școlii Superioare de Război la *Marea Unire* se înscrie în primul rând participarea comandanților militari, artizanii succeselor de pe câmpul de luptă, majoritatea absolvenți ai învățământului militar superior românesc.

„Cei 343 absolvenți din primele 24 de promoții ale Școlii Superioare de Război, plus elevii promoției 25, care terminaseră anul I, au asigurat funcțiile de stat-major din comandamente sau pe cele de comandă la unitățile militare. Statistica făcută după război și inclusă în „Istoricul Școlii Superioare de Război din 1939”, arată că majoritatea comandanților aflați la conducerea marilor unități românești erau absolvenți sau foști

profesori ai Școlii: în campania din 1916 comandanții Diviziilor 3, 4, 7, 8, 12, 14, 16, 17, 18, 19 și 20 (11 din 20), comandanții Corpurilor de Armată 1, 2, 3, 4, 6 și 7 (6 din 7).

De asemenea trei din cei patru comandanți de armată (A. 1, 2 și de Nord) au fost numiți din rândul celor ce absolviseră cursurile școlii și aveau brevet de stat-major.

În campania din 1917 din 20 comandanți de divizie 11 erau absolvenți ai Școlii, iar 2 comandanți de armată erau foști profesori ai acesteia iar în campania din 1919 în comandamente, pe lângă ofițerii-absolvenți, au acționat și ofițerii-elevi din promoția 25 și 26, aflați în stagiu, aceștia acumulând în condiții reale de război o extraordinară experiență practică a lucrului de stat-major.”⁵

2. Calitățile morale – eroismul în luptă

Pe lângă această statistică, despre calitatea absolvenților școlii vorbesc mai ales faptele lor de arme și eroismul de care au dat dovadă.

În multe din lucrările acelorași absolvenți s-au consemnat detaliile acțiunilor militare pentru a fi pilde generațiilor următoare și mai ales pentru analiza lor din perspectiva artei militare.

Un scurt exemplu este acțiunea căpitanului Câmpeanu Alexandru. coleg în 1914 cu viitorii absolvenți ai promoției 25 (1913-1914 și 1918-1919), consemnată prin înaltul ordin de zi al regelui Ferdinand cu nr. 17 din 14/27 noiembrie 1916:

„Căpitanul Câmpeanu Alexandru, comandantul unei companii de mitraliere din Regimentul Bacău Nr. 27 și însărcinat cu comanda unui mic detașament, pe când înainta pe Valea Uzului, spre a cădea în flancul stâng al inamicului, la un moment dat a fost atacat de o companie inamică.

---

⁵ *Ibidem*, p. 116.

Atunci căpitanul Câmpeanu Alexandru a luat, personal, o mitralieră și, urcând sus pe poziție a deschis un foc ucigător asupra companiei inamice omorând mulți din ea. Fiind lovit la umăr în timpul acestei acțiuni nu a dat înapoi, ci a continuat a trage până când, în cele din urmă, a căzut rănit mortal, străpuns în abdomen de 4 gloanțe.

Rezultatul a fost că întreaga companie inamică compusă din 114 soldați cu comandantul și ofițerii ei, s-au predat. Căpitanul Câmpeanu Alexandru a căzut ca un viteaz în fruntea oamenilor săi, servind drept pildă de bravură și devotament întru îndeplinirea datoriei sale de ostaș.”⁶.

Numele celor 30 de eroi ai instituției căzuți la datorie în acest război sunt trecute pe placa de marmură comemorativă din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, unde arde flacăra recunoștinței noastre veșnice.

3. Doctrina militară – rezultat al lecțiilor învățate în conflict

„Doctrina unei armate întrunește elementele definiției în care este concepută politica militară a unui stat. Plecând de la orientarea generală a scopului existenței organismului militar, continuând cu organizarea, instruirea, concepția folosirii, strategia și tactica adoptată, dotarea sa în consecință și până la spiritul ei predominant, moralul ei, la care se adaugă geografia locului de existență și experiența trecutului cu tradițiile poporului din care emană, formează un întreg denumit doctrină militară.

De cele mai multe ori doctrina militară se reflectă în regulamentele pe baza cărora funcționează în ansamblu instituția

---

⁶ Alexandru Ionițiu, Petre I. Vasilescu, *Virtuțile neamului în lumina războiului nostru național*, Tipografia Școlii pregătitoare de ofițeri activi de artilerie „Regele Carol I”, Timișoara, 1930, pp. 95-96.

militară, și este direct proporțională cu capacitatea statului de a avea și a folosi o armată, într-un teritoriu stabilit, cu resursele la dispoziție: geografice, demografice, economice, sociale și spirituale.

(...) Școala Superioară de Război din București, prin activitatea sa didactică și de cercetare științifică a profesorilor și absolvenților ei a contribuit la edificarea unei asemenea doctrine militare naționale românești, adaptată la condițiile și potențialul existent care să reflecte și să continue tradițiile de luptă ale înaintașilor. Cercetarea concretizată în numeroase studii și lucrări publicate a dat naștere la polemici aprinse și dezbateri ample pentru stabilirea unor principii doctrinare adecvate.”⁷

După reorganizarea din 1917 a structurilor militare, a modului de organizare, pregătire și ducere a acțiunilor de luptă, s-a ajuns cu sprijinul prețios al aliatului francez la creionarea unor noi principii ale desfășurării acțiunilor militare.. Lecțiile învățate în acest conflict s-au materializat în principii doctrinare extrem de utile în următoarea mare conflagrație mondială fiind și acum prezente în doctrina militară națională.

Absolvenții școlii de război au ajutat astfel la definitivarea doctrinei militare autentice românești, care să corespundă tradițiilor trecutului, să răspundă realităților prezentului și să poată fi adaptată și incertitudinilor viitorului, pentru a fi pregătiți oricând pentru neprevăzut, chiar și în condițiile apartenenței la cea mai puternică alianță militară NATO.

---

⁷ Adrian Cosmin Teiușanu, *Analiza doctrinei Armatei Române până la intrarea în Războiul Întregirii*, articol în volumul simpozionului național al Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I, cu ocazia Centenarului Marii Uniri a Românilor (1918-2018) și împlinirea a 95 de ani de la înființarea Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I (1923-2018), Editura Sitech, Craiova, 2019, pp. 77-88.

Ce se întâmplă incredibil în vecinătatea noastră, acum în secolul informației instantanee – Războiul din Ucraina demonstrează valabilitatea și adevărul celor afirmate. Până la urmă rămâne valabilă pilda strămoșilor romani: *„Si vis pacem, para bellum – Cine vrea pace să se pregătească de război.”*

Calitatea corpului profesoral

Un alt aspect al calității procesului educațional este relevat de calitatea cadrelor didactice al școlii. Pentru exemplificare menționez o mică parte din profesorii de excepție ai acesteia și activitatea lor în cadrul procesului de învățământ.

Unul dintre militarii de seamă ai armatei române, a fost generalul Ștefan Fălcoianu, considerat pe bună dreptate ctitorul Școlii Superioare de Război din București. El a predat istorie militară susținând un curs despre războiul ruso-turc din 1877-1878. Alături de el Alexandru I. Lupescu sau Dumitru Antonescu sunt alte nume consacrate în domeniu.

Deseori în amintirile absolvenților sunt consemnate puternicele impresii lăsate de dascălii celebri ai instituției amintite. Generalul Radu R. Rosetti își amintea despre anii de studii din Școala Superioară de Război:

„Profesorii se puteau clasa în buni (...), și unul care depășea pe toți ceilalți prin chipul cum își făcea cursul și influența pe care a avut-o asupra noastră, sau cel puțin asupra mea, locotenentul colonel Dumitru Antonescu, care ne-a făcut cursul de istorie militară în anul al doilea.(...)”

Cu dânsul am studiat numai două campanii: cea franco-germană din 1870-1871 și cea româno-ruso-turcă din 1877-1878, dar am învățat din chipul cum le-am făcut cu dânsul mai multă strategie, tactică, organizare și serviciul al subzistențelor ca din toate celelalte cursuri la un loc.(...) Antonescu căuta mai

ales două lucruri să scoată sau mai bine zis să ne facă să scoatem la lumină, învățămintele privitoare la organizare, tactică, strategie etc., și să se asigure de personalitatea elevului cu care discuta."⁸

Alexandru Averescu, mareșal al României, remarcabil comandant și teoretician militar, profesor și director de studii (1894-1896) la Școala Superioară de Război a tratat problemele „*privind latura operațională a gândirii militare, arta militară și părțile constitutive, în special tactica, precum și problemele de geografie militară*”⁹.

A fost adeptul ofensivei ca fiind forma de luptă cea mai avantajoasă, demonstrând practic prin succesul acțiunii planificate și conduse în ofensiva de la Mărăști. Eminentul militar a insistat pentru studierea și însușirea tacticii, ca instrument al strategiei și a susținut acțiunea combinată în câmpul tactic a celor trei arme: infanteria, cavaleria și artileria.

În școală a predat tactică și geografie militară, iar ca director în prima parte a existenței ei, a orientat învățământul militar superior în direcția obținerii aptitudinilor practice prin utilizarea jocurilor de război. În concepția sa: „*victoria în luptă este rezultatul exploatării avantajului în forțe și mijloace, la timpul și locul potrivit, și al înfrângerii „rezistențelor” întâmpinate în câmpul tactic: materiale, morale, nesiguranța, întâmplarea, defecțiunile de comandament etc.*”¹⁰.

Un alt profesor a fost generalul Constantin Hirjeu. A insistat asupra instruirii speciale a ofițerilor pentru activitatea de

---

⁸ Gl. Radu R. Rosetti, *Mărturisiri*, din Colecția Convorbiri literare, București, Editura Bucovina, 1933, pp. 176-186.

⁹ Petre Otu, Teofil Oroian, Ion Emil, *Personalități ale gândirii militare românești*, vol. 1, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1997, p. 96.

¹⁰ *Ibidem*, p. 97.

stat major, consemnând, în 1910, în lucrarea sa *Școala comandamentului armatei*:

„Acum în capul unei armate nu mai stă un comandant, ci un comandament, adică o colectivitate, care lucrează se mișcă și se conduce după o singură călăuză: doctrina, supt inboldirea unei singure influențe: inițiativa”¹¹. Considera necesară educarea ofițerilor în spirit patriotic, de și insistența sa pentru fundamentarea unei doctrine militare naționale, *neprefăcute*.

Generalul de brigadă Alexandru Anastasiu preciza în *Chestiuni de strategie*: „Conducerea războiului înseamnă totalitatea combinațiilor și măsurilor administrative și de comandament, luate în direcția operațiunilor militare, pentru atingerea scopului urmărit. Între politică și direcția afacerilor militare trebuie să există o strânsă legătură, un deplin acord.

*Un stat nu va reuși să dea afacerilor sale un mers sigur, dacă nu-și va armoniza constituția și armata cu vederile și aspirațiile sale politice”*¹².

Mulți alți autori au lăsat posterității lucrări despre doctrina militară românească: Constantin Iancovescu, Ion Popovici, Alexandru Iarca, Grigore Crăiniceanu, Constantin Christescu, Nicolae Alevra și mulți alții. Este obligatorie menționarea în rândul profesorilor a unor savanți recunoscuți la nivel academic mondial: Bogdan Petriceicu Hașdeu, Nicolae Iorga, Eugen Demetrescu, Dimitrie Gusti, Gheorghe Bratianu, Simion Mehedinți, Ion Conea și mulți alții care civili fiind, au direcționat profilul formativ al învățământului militar superior spre fundamentarea unei culturi generale și dezvoltarea

---

¹¹ Constantin Hîrjeu, *Școala comandamentului armatei*, Atelierele grafice „Socec”, București, 1910, p. V.

¹² *** *Cartea amintirilor absolvenților Ș.S.R. 1889-1939*, exemplar unicat aflat la Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Tipografia Ș.S.R., București, 1939, pp. 43-44.

personalității absolvenților pentru transformarea lor în autentici lideri militari și politici.

Savantul Nicolae Iorga a predat vreme de 30 de ani *Istoria generală și istoria românilor*, cu teme de istorie universală și națională. Precizăm o parte din cursurile acestuia, susținute până în 1919: *Chestiunea Rinului. Istorie a Europei apusene în legătură cu această chestie* cu 24 de lecții în 1912, *Chestiunea Dunării. Istorie a Europei răsăritene în legătură cu această chestie* cu 25 de lecții în 1913, *Chestiunea Mării Mediterane. Istorie a Europei de Miazăzi în legătură cu această chestie* cu 24 de lecții în 1914 și *Chestia Oceanelor* cu 12 lecții în 1919.

Structurate în 85 de lecții acestea erau adevărate sinteze geopolitice și demonstau cât de cuprinzătoare era viziunea sa mai ales privind contextul politic și strategic al începutului secolului XX.

Conținutul cuprins în 95 ore de prelegeri a fost extrem de util ofițerilor-elevi din promoțiile a 22-a (1910-1912), a 23-a (1911-1913), a 24-a (1912-1914) și respectiv a 25-a (1913/1914-1918/1919) ale Școlii Superioare de Război din București. Așa cum își obișnuise auditoriul, prelegerile sale erau adevărate lecții de patriotism, iar lecțiile de deschidere conțineau scopul și obiectivele pe care le propunea savantul pentru formarea unei conștiinței morale puternice, absolut necesară comandanților și ofițerilor de stat-major din armata română. În același timp cunoscând menirea acestei instituții de răspândire a culturii în rândul maselor, picura adevăruri incontestabile generațiilor care au luptat efectiv pentru păstrarea ființei naționale românești.

Școala elitelor culturale și politice românești

Nu există o statistică exactă a lucrărilor realizate de profesorii, elevii și absolvenții Școlii Superioare de Război din

București. În 1939 la sărbătorirea centenarului instituției în raportul său sinteză generalul Paul Teodorescu preciza realizarea unui volum de 3.270 de lucrări de știință militară: lucrări de istorie militară – 309; tactica infanteriei – 258; tactica generală – 196; tactica artileriei – 192 și altele.

Prin lucrările lor, autorii militari au îmbogățit nu numai fondul cunoașterii în domeniul militar. Sunt cunoscuți absolvenți ai instituției care prin activitatea lor științifică au devenit chiar membri ai Academiei Române:

„(...) exemplificăm cu ofițerii și generalii români care au fost academicieni – membrii corespondenți, titulari sau de onoare ai Academiei Române, în ordinea alfabetică, cu precizarea anului când au devenit academicieni, astfel:

- *mareșal Alexandru Averescu (1859-1938; membru de onoare: 1923);*

- *locotenent-comandor Jean Bart, scriitor (Eugen Botez, 1874-1933; membru corespondent: 1922);*

- *general Nicolae Condiescu, scriitor (1880-1939; membru de onoare: 1938), președinte al Societății Scriitorilor Români;*

- *general Grigore Crăiniceanu (1852-1935; membru corespondent: 1910; membru titular: 1911; președinte al Secțiunii Științifice a Academiei Române: 1925-1928);*

- *general Ștefan Fălcoianu (1835-1905; membru titular al Societății Academice Române: 1876; vicepreședinte al Academiei Române: 1886-1888, 1891-1892, 1898-1899);*

- *general Constantin Hârjeu, inginer (1856-1928; membru corespondent: 1909);*

- *general Radu R. Rosetti, istoric (1877-1949; membru corespondent: 1927; membru titular: 1934);*

- *căpitan Theodor Șerbănescu, poet (1839-1901; membru corespondent: 1894);*

• *general adjutant Paul Teodorescu (1888-1981; membru corespondent: 1938)*¹³.

Precizăm că generalii Nicolae Condiescu și Radu R. Rosetti au fost absolvenți ai Școlii Superioare de Război, promoțiile a 15-a (1903-1905) și respectiv a 16-a (1904-1906).

În schimb, ofițerii și generalii Alexandru Averescu, Grigore Crăiniceanu, Constantin Hârjeu, Scarlat Panaitescu au fost ani îndelungați profesori la această instituție militară de învățământ superior, fiind chemați (aleși) în rândul academicienilor în timpul activității lor de profesorat sau ca o recunoaștere a activității desfășurată în plan științific militar și didactic superior.”¹⁴

După încheierea carierei militare unii dintre foștii comandanți militari au intrat în viața politică devenind miniștri și chiar șefi de guverne, aducând-și deseori o contribuție consistentă la guvernarea țării.

Concluzia principală este că nivelul învățământului superior militar de la noi era de cel puțin aceeași valoare cu cel al altor școli cu tradiție din Europa. Am prezentat deja rezultatele sale, probate în confruntările Marelui Război.

Deviza Școlii Superioare de Război din București, este în vigoare și astăzi în sediul universității din Panduri și sper și de acum înainte: „LABOR IMPROBUS OMNIA VINCIT” - „MUNCA STĂRUITOARE ÎNVINGE TOTUL”. Acesta a fost crezul de viață al cititorului instituției și marele rege al românilor – CAROL I. Alături de deviza inscripționată pe insemnele uniforme militare românești de atunci „NIHIL SINE DEO” - „NIMIC FĂRĂ DUMNEZEU” demonstrează și la nivel simbolic tradițiile autentice și profunde ale ARMATEI ROMÂNE!

---

¹³ Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. Dicționar*, 1866-1999, Editura Academiei Române, București, 1999.

¹⁴ Aurel Pentelescu, *125 ani de la înființare – Școala Superioară de Război din București (1889-1948)*, articol în revista „Document” a Serviciului Istoric al Armatei, 2014, nr. 1 (63), pp. 10-21.

Bibliografie

1. *** *Cartea amintirilor absolvenților (1889-1939)*. Exemplar unicat aflat la Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”, Tipografia Ș.S.R., București, 1939.
2. *** *Istoricul Școlii Superioare de Război (1889-1939)*, Tipografia Ș.S.R., București, 1939.
3. Agapie, Mircea, general-locotenent; Chiriac, Dănuț-Mircea, maior; Hlihor, Constantin, maior; Ion, Emil, maior; *De la Școala Superioară de Război la Academia de Înalte Studii Militare. Comandanți, profesori, absolvenți (1889-1995)*, Editura A.I.S.M., București, 1995.
4. Hîrjeu, Constantin, *Școala comandamentului armatei*, Atelierele grafice „Socec”, București, 1910.
5. Ionițiu, Alexandru; Vasilescu I. Petre, *Virtuțile neamului în lumina războiului nostru național*, Tipografia Școalei pregătitoare de ofițeri activi de artilerie „Regele Carol I”, Timișoara, 1930
6. Otu, Petre, colonel dr.; Oroian, Teofil, colonel dr.; Ion, Emil, locotenent-colonel; *Personalități ale gândirii militare românești*, Editura A.I.S.M., București, 1997.
7. Pentelescu, Aurel, *125 ani de la înființare – Școala Superioară de Război din București (1889-1948)*, articol în revista „Document” a Serviciului Istoric al Armatei, 2014, nr. 1 (63), pp.10-21.
8. Rosetti, Radu R., gl; *Mărturisiri din Colecția Convorbiri literare*, București, Editura Bucovina, 1933
9. Rusu, Dorina N., *Membrii Academiei Române. Dicționar. 1866-1999*, Editura Academiei Române, București, 1999.
10. Spinei, Victor; Iacob, Gheorghe; Nistor, Ionuț; coordonatori, *Istoriile ale Marelui Război și ale Marii Uniri de la 1918*, volumul Congresului Național al Istoricilor Români, Iași, 29 august-1 septembrie 2018, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2019.
11. Teiușanu, Adrian, Cosmin, *Contribuția Școlii Superioare de Război din București la realizarea și apărarea României Întregite*, articol publicat în volumul Congresului Național al Istoricilor Români, Iași, 29 august-1 septembrie 2018, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2019.
12. Teiușanu, Adrian Cosmin, *Analiza doctrinei Armatei Române până la intrarea în Războiul Întregirii*, articol în volumul simpozionului național al Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I, cu ocazia Centenarului Marii Uniri a Românilor (1918-2018) și împlinirea a 95 de ani de la înființarea Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I (1923-2018), Editura Sitech, Craiova, 2019.

CONSIDERAȚII PRIVIND ELITA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA (SELECȚIE, PREGĂTIRE, MOBILITATE, PERFORMANȚE)

Petre Otu¹

Abstract

This article examines the evolution of the military elite in the late 19th and early 20th centuries. In a first theoretical section, the general concept of elite is presented, as well as the military elite in particular. In this regard, the main ideas of the founders of elite theory – V. Pareto, G. Mosca, Robert Michels – are highlighted. In the second part, some defining aspects of the selection, training and performance of the Romanian military elite in the three wars in which it was involved are presented: 1877-1878; 1913, 1916-1919.

Keywords: *elite theory, V. Pareto, G. Mosca, Rober Michels, military elite*

Pe marginea conceptului de elită

În mod curent, termenul de elită desemnează grup de persoane care reprezintă ceea ce este mai bun, mai valoros, mai ales într-o comunitate, societate²; partea cea mai distinsă, cea

---

¹ Prof. univ. dr., președintele Comisiei Române de Istorie Militară.

² Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *DEX, Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, ediția a II-a, Univers Enciclopedic, București, 1998, p. 337.

mai valoroasă a unei societăți³; partea cea mai distinsă, cea mai valoroasă a unei societăți⁴.

Literatura de specialitate a reținut, așadar, principalele caracteristici și dimensiuni ale conceptului de elită din care reținem: ansamblu de persoane care, prin calități deosebite, se distinge de restul colectivității: parte a unei clase sociale care are o poziție privilegiată (în cadrul colectivității din care face parte) sau față de întreaga societate; parte a unei societăți care are o poziție superioară în ansamblul grupului social respectiv; partea cea mai bună, mai de frunte; grup de oameni privilegiați, care au pretenții de superioritate⁵.

Termenul elită provine din latină *electus* – select acesta fiind un termen de calificare a unei persoane sau unui grup de persoane care reprezintă ceea ce este mai bun, mai valoros, într-o comunitate, într-o societate.

Deși sunt cercetări încă din antichitate (Platon) și epoca premodernă (Niccolo Machiavelli), teoria clasică a elitelor a fost elaborată de Vilfredo Pareto (1848-1923), Gaetano Mosca (1858-1941) și Robert Michels (1876-1936). Fără a intra în detalii privind activitatea acestor fondatori ai teoriei elitelor, vom sublinia doar câteva idei directoare din opera acestora.

Primul din acest triumvirat sociologic este Vilfredo Pareto⁶. Principalele sale lucrări sunt *Ascensiunea și decăderea*

---

³ Ion Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu, *Noul Dicționar universal al Limbii Române*, Editura Litera Internațional, București, 2006, p. 424.

⁴ *Dicționar ilustrat al limbii române, doiniță - gofrare*, Editura Litera, 2020, p. 69.

⁵ *Dicționar de sociologie*, coordonatori: Cătălin Zamfir, Lazăr Vlăsceanu, Editura Babel, București, 1998, p. 211-212.

⁶ Se vedea, pe larg, despre viața și activitatea științifică Vilfredo Pareto, Raymond Aron, *Les étapes de la pensée sociologique: Montesquieu, Comte, Marx, Toqueville, Durkheim, Pareto, Weber*, Gallimard, Paris, 1993; Lia-

elitelor (1899), *O aplicare a teoriilor sociologice* (1901), *Tratat de sociologie generală* (1916).

După opinia sa societatea este împărțită în două mari categorii: **pătura superioară** (clasa guvernantă, elita); **pătura inferioară** (masele). Diferențierea în elită și mulțime se face în baza însușirilor individuale ale membrilor comunității. El pleacă de la premisa inegalității indivizilor și a teoretizat apartenența unei persoane la elită, bazată pe un sistem de indici (capacități, avere, autoritate, iscusință, studii, etc). Are, prin urmare, o abordare meritocratică a elitei.

Elita se divizează în două părți:

– **elita guvernantă**. Elita guvernantă (elita în sensul îngust al cuvântului) sunt persoanele care participă în mod concret la conducere, este puțin numeroasă, iar puterea ei se întemeiază pe o combinație între coerciție și consimțământ.

– **elita neguvernantă** (contraelita). Sunt acei membri ai elitei care nu se află la guvernare, cum ar fi de pildă savanții și personalitățile culturale și științifice care influențează actul de conducere.

Urmându-l pe Machiavelli, V. Pareto subliniază două tipuri psihologice ale elite:

– **elite lei** și **elite vulpi** (în politică); „**rentierii**” și „**speculanții**” (în domeniul economic); „**optimiștii**” și „**scepticii**” (în domeniul ideologic)

În politică, „**leii**” sunt conservatori, au o credință absolută în idealurile lor și utilizează metode autoritare de conducere. În schimb, „**vulpile**” nu își propun obiective absolute, manifestă flexibilitate și recurg la speculații politice, intrigi, viclenie, înșelăciune etc. Fiecare elită adoptă una din cele două metode

---

Olguța Vasilescu, *Contribuția lui Vilfredo Pareto la dezvoltarea sociologiei moderne*, Universitatea din București, 2007 etc.

de conducere; pentru elitele „lei” – metoda de reprimare, nu de puține ori violentă, pentru elitele „vulpi”, manipularea este legea. De regulă „lei”, sunt conservatori, sunt buni în situațiile stabile ale societății, „vulpile” sunt de preferat în perioade instabile, de tranziție ale dezvoltării societății, când se cer conducători pragmatici, energici, capabili de mari transformări. Societatea în care domină elitele „lei” este condamnată la stagnare, iar societatea în care domină elitele „vulpi” se caracterizează printr-o dezvoltare dinamică.

V. Pareto stabilește și două legi – **legea elitelor** și **legea circulației elitelor**. Prima are în vedere accesul în elită, respectiv structurarea ei, iar a doua precizează că există o permanentă circulație socială, ceea ce se traduce prin împropătarea permanentă a elitelor. Ori de câte ori, această circulație a elitelor este blocată se ajunge la violență socială. Împropătarea elitelor se poate face pe **cale evolutivă** și pe **cale revoluționară**. La Vilfredo Pareto procesul istoric este o circulație continuă a tipurilor de elită, o succesiune permanentă a minorității guvernante care se formează, luptă pentru putere, exercită puterea, degenerază și este schimbată de altă minoritate privilegiată.

Pentru istoria românească, această teorie se poate exemplifica prin următoarele cazuri de mobilitate a elitelor: Primul Război Mondial (introducerea votului universal), unirea din 1918 (accesul elitelor din provinciile unite cu țara), instaurarea regimului comunist în România; evenimentele din decembrie 1989 etc.

Pareto este adeptul unei elite de valoare pozitivă, dar tot el, previne și asupra unei clase de valoare negativă; este cazul în care avem un deficit de capacități profesionale în grupul celor care ocupă (dețin) locurile într-o elită. Când numărul celor care dețin „eticheta” unei clase fără a avea calitățile

corespunzătoare acesteia îl depășește pe al celor care posedă eticheta și au calități corespunzătoare ei, vorbim despre „clasă negativă”.

Este cazul să amintim și contribuția lui Mihai Eminescu, care a teoretizat și conceptul de „selecție socială negativă” rezultatul fiind „pătură suprapusă”, lipsită de acei indicatori profesionali și morali care să valideze statutul de elită.

Un al doilea important sociolog cu importante contribuții în domeniul teoriei elitelor este Gaetano Mosca. Cele mai importante lucrări ale sale sunt, între altele: *Clasa conducătoare* (1896), *Bazele științei politice* (1896), *Istoria doctrinelor politice* (1933)⁷. Mosca pleacă de la premisa inevitabilității împărțirii societății în două clase inegale - cea conducătoare și masa. Prima este puțin numeroasă, monopolizează puterea și se bucură de avantajele acesteia. A doua este mult mai numeroasă și este condusă guvernată de prima.

Mosca apreciază că puterea clasei conducătoare și exercitarea ei sunt legitimate de acordul maselor. Acest fapt se explică prin: organizarea minorității; superioritatea intelectuală a membrilor elitei; bogăția (averea); a fi bogat înseamnă a fi puternic, averea creează puterea politică, iar puterea politică creează averea. Gaetano Mosca scrie că în orice țară, sub orice regim, este necesară o mașină guvernamentală, o organizare a puterii compusă în mod necesar dintr-o minoritate, care exercită actul de conducere. După opinia sa, o asemenea situație se explică, în primul rând, prin pasiunea naturală a omului și avantajele pe care ea le incumbă.

Condițiile și calitățile necesare pentru a face parte din clasa politică, din elita societății diferă de la epocă la epocă, de la

---

⁷ A se vedea și Gaetano Mosca, *Histoire des doctrines politiques; depuis de l'antiquité jusqu'à nos jours*, Payot, Paris, 1936.

țară la țară. Iată, de exemplu în evul mediu elita era formată din seniori, ascensiunea lor datorându-se virtuților militare, averii pe care o posedau și din clerici, aceștia exercitând o superioritate simbolică asupra masei de credincioși.

Situația s-a schimbat după revoluția franceză din 1789, meritocrația fiind una dintre cele mai mari invenții ale sale. Ea a eliberat societatea franceză din strânsorile lui *ancien régime*, dând posibilitatea afirmării plenare a unei generații excepționale, Napoleon fiind strălucitul exemplu⁸. Modernitatea a adus triumful meritocrației, inclusiv în domeniul militar, un caz clasic fiind Imperiul britanic, care, după războiul Crimeii (1853-1856), a fost nevoită să apeleze la criteriul meritocratic în selectarea marelui și micilor comandamente din armata sa⁹. Și Mosca susține necesitate circulației elitelor, aceasta fiind o condiție primordială pentru prevenirea violenței sociale.

Cel de-al treilea fondator al teoriei elitelor este considerat Robert Michels, principala lucrare fiind *Sociologia partidelor politice în condițiile democrației* (1911), ce a cunoscut o a doua ediție în 1967. A elaborat o teorie despre organizații, a descris „legea de fier” a oligarhiei, conform căreia cu cât o organizație devine mai mare și mai birocratizată cu atât crește și gradul de concentrare a puterii în mâinile unui număr redus de persoane. În societățile moderne apare o tensiune crescândă între

---

⁸ Andrew Roberts, *Leadership de război. Lecții esențiale de la cei care au făcut istorie*, traducere din limba engleză: Gabriel Tudor, Litera, București, 2020, p. 13-32.

⁹ Pentru acest conflict a se vedea, între altele: *Războiul Crimeii. 150 de ani de la încheiere*, prefață, cronologie și coordonarea volumului Adrian-Silvan Ionescu, Muzeul Brăilei, Editura Istros, Brăila, 2006; John Sweetman, *Războiul Crimeii 1854-1856*, traducere din limba engleză de Mihai Drumur, Corint Istorie, 2015; Robert B. Edgerton, *Pe front în Războiul Crimeii*, traducere din limba engleză de Mihai-Dan Pavelescu, Meteor Publishing, București, 2017 etc.

extensia birocrăției și dezvoltarea democrației. Ultima solicită participarea directă la luarea deciziilor a unui număr tot mai mare de persoane, ceea ce nu-i posibil decât prin extinderea controlului birocratic în organizațiile politice (de exemplu, în partide) și prin concentrarea puterii de către un grup mic de conducători. Conducerea oligarhică devine o consecință inevitabilă, logică, a naturii birocratice specifice organizațiilor mari¹⁰. Pe această bază, a ajuns la concluzia că o democrație în sensul strict al cuvântului este imposibilă. În viziunea sa, orice formă socială, și în primul rând forma politică, este întemeiată pe ierarhie, pe eterogenitate, deci, din punct de vedere al dominației, pe oligarhie. Totuși nu respinge *ab initio* democrația pe care o vede din perspectiva organizațiilor oligarhice.

R. Michels explică care sunt cauzele imposibilității înfăptuirii democrației, prin existența a trei tendințe: **esența omului** (calitățile psihologice ale maselor), **particularitățile luptei politice** (confruntarea elitelor pentru pozițiile puterii) și **specificul dezvoltării organizațiilor** (legile structurii organizației). Aceste tendințe contribuie la faptul că democrația conduce la oligarhie, la apariția și afirmarea minorităților dominante, a elitei conducătoare. Democrația este străină naturii umane și ea conține un nucleu oligarhic.

În secolul al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea, dezbaterile despre elite a continuat, opiniile exprimate și teoriile fundamentate fiind de o mare diversitate, printre numele celebre amintim pe: Max Weber (1864-1920), Gustave Le Bon (1841-1931), ce anticipează sosirea „erei maselor”, Jose Ortega y Gasset (1883-1955); Sigmund Freud (1856-1939), Karl Mannheim (1893-1947), Joseph Alois Schumpeter (1833-1950) ș.a.

---

¹⁰ *Dicționar de sociologie...*, p. 398.

Elita militară românească la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea

Conceptul de **elită militară** desemnează, generic, acel grup de persoane (indivizi) care conduc organismul militar, prin funcțiile și gradele deținute, prin controlul resurselor materiale și umane, prin deciziile luate în timp de pace și război etc.

Cine face parte din elita militară? O întrebare cu multiple variante de răspuns. Opinia noastră este că elita militară, cel puțin în cazul României, se circumscrie organismelor de decizie cum ar fi: Ministerul de Război; Marele Stat Major, Comitetul inspectorilor generali, comandamentelor de corp de armată (eventual și cele de armă) și de divizie. Cu unele rezerve pot fi admise și eșaloanele inferioare – brigăzi, regimente, batalioane îndivizionate sau corp aparte, care sunt comandate de colonei, locotenenți-colonei și maiori, ce formează corpul ofițerilor superiori. Mai pot intra în discuție și gânditorii militari valoroși, care au contribuții însemnate pe plan teoretic (ex. Mircea Tomescu, Grigore Costandache în perioada interbelică), membrii Casei Militare Regale, adjutanții Casei Regale, medici renumiți etc. Aceștia din urmă pot fi încadrați în elita neguvernantă. Sfera elitei militare este, așadar, destul de largă și opiniile privind structura ei sunt obiect de dezbatere.

Selecție. Un prim și important element a fost modul de **selecție și promovare a elitei**. În pofida entuziasmului inițial, clasele politice suprapuse au manifestat, cu excepțiile de rigoare, un interes relativ scăzut pentru cariera militară. Lipsa unei tradiții militare, relativa izolare a celor două principate românești, conservatorismul unei părți a boierimii autohtone, atractivitatea scăzută a statutului de militar au determinat ca puțini exponenți ai înaltei societăți să se îndrepte spre cariera armelor.

Prin urmare, potrivit legii circulației elitelor, extracția s-a făcut, în mare măsură, din clasa de mijloc și din rândul țărănimii. Aceste categorii au văzut în armată o posibilitate de îmbunătățire a statutului lor social, astfel că mulți tineri au îmbrățișat cariera armelor. Exemplele sunt numeroase, dar voi evidenția câteva nume-Alexandru Averescu, Constantin Christescu, Arthur Văitoianu. Primul a ajuns mareșal (1930), președinte de partid (1918-1938) și prim ministru în trei rânduri (1918, 1920-1921, 1926-1927) Generalul Christescu a făcut o strălucită carieră, încununată de șefia Marelui Stat Major al armatei (1918, 1920-1923), iar generalul Văitoianu a comandat Armata a 2-a și a fost prim-ministru (1919)

O expresie a acestei circulații a elitelor a fost Liceul Militar de la Mânăstirea Dealu, creat, în 1912, de către Nicolae Filipescu, ministrul de Război, instituția funcționând până în 1947, când a fost desființată. După cutremurul din 1940, liceul, ce purta numele întemeietorului, a fost mutat la Predeal. El era deschis tuturor categoriilor sociale, clasele de jos (țărănimea) având prioritate.

Componența elitei militare s-a lărgit permanent pe măsură ce armata română și-a sporit numărul, dotarea și complexitatea. În 1877, în preajma Războiului de Independență conform Anuarului Armatei, armata română avea în activitate- 4 generali și 37 de colonei, iar în miliții 12 generali și 44 de colonei¹¹.

În anul 1879, după război, existau 7 generali din care 1 de divizie (Alexandru Cernat) și 53 de colonei¹².

---

¹¹ *Anuarul Armatei române pe anul 1877*, Imprimeria Statului, Bucuresci, 1877, p. 113-122.

¹² *Ibidem, anul 1879*, p. 133-142.

În anul 1900, efectivul eșalonul superior de comandă se ridică la **6 generali de divizie, 25 de generali de brigadă (7 brevetăți de stat major) și 53 de colonei (27 fiind brevetăți de stat major)**¹³.

La **1 iulie 1914 și 1916** efectivul corpului de generali și ofițeri superiori era următorul:

		Armata de uscat	Marina	Jandarmerie	Intendență, Administrație	Medici, Farmaciști, Veterinari	Total
1 iulie 1914	Generali	92 (36 activi, 56 rezervă)	5 (2 activi, 3 rezervă)	1 activ	8 (2 activi, 6 rezervă)	10 (1 activ, 9 rezervă)	116 (42 activi, 74 rezervă)
	Ofițeri superiori colonel, locotent-colonel, maior	904 (665 activi, 239 rezervă)	40 (35 activi, 5 rezervă)	20 activi	94 (52 activi, 42 rezervă)	320 (97 activi, 223, rezervă)	1.378 (869 activi, 509 rezervă)
1 iulie 1916	Generali	119 (47 activi, 72 rezervă)	6 (3 activi, 3 rezervă)	1 activ	8 (2 activi, 6 rezervă)	11 (2 activi, 9 rezervă)	145 (55 activi, 90 rezervă)
	Ofițeri superiori (colonel, locotent-colonel, maior	1005 (737 activi, 268 rez.)	53 (44 activi, 9 rezervă)	26 activi	116 (70 activi, 46 rezervă)	389 (122 activi, 267 rezervă)	1589 (999 activi, 590 rezervă)

¹³ *Ibidem*, anul 1900, p. 177-189.

La intrarea în război, mulți generali de rezervă au fost chemați în activitate, ei fiind încadrați în funcții de răspundere în armata română- comandanți de armată (Grigore Crăiniceanu) șefi de direcții, comandanți de divizii, de brigadă, comandamente teritoriale etc.

În 1920, primul an în care avem date, chiar dacă sunt provizorii, numărul generalilor crește foarte mult. Existau **3 generali de corp de armată, 28 generali de divizie, 98 generali de brigadă**¹⁴. Concomitent și numărul ofițerilor superiori a crescut substanțial.

În concluzie, la sfârșitul Primului Război Mondial s-a produs o **ruptură în componența numerică a elitei militare**, care se explică prin: trecerea la cadrul de război, efectivul sporind foarte mult; avansările succesive din timpul războiului, unele nemotivate, cum ar fi cele din noiembrie 1916 și 1 septembrie 1917 (au existat cazuri de ofițeri care în răstimp de trei ani de zile au luat și trei grade); primirea în armată a unor ofițeri din fostele armatele austro-ungare și rusă. Referitor la aceștia au fost înrolați în armata română până la sfârșitul anului 1919- 480 de ofițeri din cele două armate, grupați astfel după regiuni și naționalități: Transilvania și Bucovina – 254 (români); sași - 57; germani - 13; polonezi - 2; cehi - 1 ; Basarabia – 153 (români).

Pregătirea elitei

Pregătirea ofițerilor se realiza în sistemul de învățământ militar din țară, prima școală de ofițeri înființându-se în **1847**. El s-a diversificat treptat astfel că până la Primul Război Mondial exista o rețea complexă compusă din: școli ale fiilor de mi-

---

¹⁴ *Ibidem*, anul 1920, Atelierele Grafice Socec, București, 1920, p. 5-16.

litari- **licee militare** (Iași, Craiova, Târgoviște), **școli pregătitoare de ofițeri pentru infanterie și cavalerie, artilerie și geniu, școli de aplicații, cursuri** etc¹⁵. Cea mai înaltă instituție de învățământ era **Școala Superioară de Război**, creată în 1889¹⁶.

Până la crearea Școlii Superioare de Război, perfecționarea pregătirii se făcea în străinătate, destinațiile preferate fiind Germania, Franța, Austro-Ungaria, Italia, Belgia. Mare parte din elita militară de până la Primul Război Mondial avea studii în străinătate.

De asemenea, o altă formă de perfecționare reprezentau **stagiile de perfecționare** în armatele străine, îndeosebi în armata germană și austro-ungară¹⁷. România din 1883 era membră a Triplei Alianțe, astfel că pregătirea și stagiile în cele două armate erau justificate.

Procedura de trimitere a ofițerilor la studii în străinătate, inclusiv a celor de stat major, presupunea parcurgerea unor etape obligatorii, incluse în Regulamentul asupra trimiterii

---

¹⁵ Pe larg despre istoria învățământului militar în lucrările: General-maior(r) ing. Dumitru Atanasiu, colonel(r) dr. Victor Atanasiu, colonel (r) Gheorghe Eftimescu, locotenent colonel Nicolae Niculae, *Contribuții la istoria învățământului militar din România*, vol.I, Editura Militară, București, 1972, vol.II, Editura Militară, București, 1978 General -locotenent Constantin Opriță, general-maior (r) ing. Dumitru Atanasiu, colonel(r.) dr. Victor Atanasiu, *Învățământul militar românesc. Tradiții și actualitate*, Editura militară, București, 1986.

¹⁶ Detalii în *Istoricul Școlii Superioare de Război 1889-1939*, București, 1939; General locotenent Mircea Agapie, maior Dănuț-Mircea Chiriac, maior Ion Emil, maior Constantin Hlihor, *De la Școala Superioară de Război la Academia de Înalte Studii Militare*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1995 etc.

¹⁷ Petre Otu, Maria Georgescu, *Pregătirea ofițerilor români în Germania și Austro-Ungaria. Convenția din 1898*, „Revista de Istorie Militară”, nr. 3-4/2010, p. 30-35.

ofițerilor la studii în străinătate și în ordinele emise de ministrul de război. De regulă, ministrul de resort negocia cu partenerul extern, numărul de locuri și condițiile de participare și apoi publica în „Monitorul Oastei” anunțul de organizare a concursului. El avea un caracter deschis pentru toți acei care îndeplineau criteriile stabilite de autoritățile din țară împreună cu partenerii externi.

Accesul în elită

Intrarea în corpul ofițerilor superiori se făcea prin susținerea unei examen de obținere a gradului de maior; el se susținea în fața unei comisii pe arme și avea cu deosebire un profil practic. Avansarea la gradul de locotenent-colonel și colonel nu presupunea examen distinct.

Accederea la gradul de general se realiza tot pe baza unui examen, care cuprindea mai multe probe (călătorie de stat major, conducerea unei aplicații cu trupe etc.)

Ofițerii erau avansați și numiți pe funcții în raport de sursele bugetare alocate și de vacanțele în statele de organizare. Până în 1896, tablourile de înaintare se aprobau de ministrul de Război, ceea ce dădea naștere la multe nemulțumiri. După această dată, ele se elaborau de Comitetul inspectorilor generali, la propunerea unităților și comandamentelor, precum și a comitetelor de armă (infanterie, cavalerie, geniu, artilerie, marină etc) Și în continuare au existat multe nemulțumiri legate de avansările în grad și funcție.

Existau două căi de avansare – **la vechime**, respectiv la îndeplinirea termenului prevăzut de regulamentele în vigoare și la **alegere** (excepțional) înaintea termenului legal. Accesul în corpul generalilor și coloneilor presupunea și urmarea unor cursuri în țară și străinătate.

Performanțe pe câmpul de luptă

Criteriul fundamental al valorii unei elite militare este câmpul de luptă, războiul. În timp de pace, accesarea în elita militară s-a realizat și în România, ca în multe alte țări europene, și pe alte căi decât cele meritocratice – relația cu membrii dinastiei; influența factorului politic; starea materială a ofițerului și generalului; presiuni externe; apartenența la unele rețele (francmasonerie, de exemplu) etc. Rezultatul s-a concretizat într-o ierarhie viciată, care nu reflecta indicatorii de calitate după cum sublinia Pareto.

Și în domeniul elitei militare a funcționat **selecția negativă**, astfel că au existat persoane care au acces în funcții și grade mari, fără a avea și calitățile necesare pentru o eficiență ridicată în managementul militar.

În războiul din 1877, elita militară a compensat, în mare măsură, prin entuziasm, insuficiența dotării și pregătirii, comportarea armatei impresionând pe aliat, inamic și neutri. Dar au existat și situații, când membri ai elitei s-au dovedit nepregătiți, iar deciziile luate au avut consecințe negative asupra pierderilor umane și materiale, asupra eficienței acțiunilor militare.

Câteva exemple sunt, credem, edificatoare. Astfel au fost deficiențe majore în cercetarea dispozitivului inamic în **a treia bătălie de la Plevna** (30 august 1877) Înainte de atac s-a apreciat că există o singură redută, dar în realitate au fost două, fapt care s-a constatat în timpul atacului. Sursele istorice îl dau drept responsabile pe maiorul Iacob Lahovary, ulterior general, ministru de Război și șef al Marelui Stat Major.

Concomitent în **bătălia Rahovei** (7-9 noiembrie 1877) colonelul George Slăniceanu, după două atacuri a decis retragerea detașamentului pe platoul de la Selanovcea, ceea ce a permis retragerea forțelor otomane spre Lom și Vidin. Ulteri-

or, Slăniceanu, avansat la gradul de general, a fost ministru de Război și șef al Marelui Stat Major.

În războiul româno-bulgar din 1913, starea de pregătire a armatei a fost deficitară, sub aspectul organizării, dotării, instruirii, funcționării comandamentelor¹⁸. N. Iorga aprecia „noi nu puteam purta un război, neavând nimic în adevăr gata”, iar un alt participant, Constantin Argetoianu aprecia că România avea o „armată de fațadă”

Corpul de generali, cu puține excepții, a vădit o competență precară. Regele Carol I s-a plâns de funcționarea comandamentelor de corp de armată și divizii. Într-o convorbire cu Alexandru Marghiloman din 29 decembrie 1912, monarhul găsea generalii comandanți de divizie, „afară de Cotescu și Prezan, foarte slabi”¹⁹. Generalul Cotescu era comandantul Corpului 1 armată, iar generalul Constantin Prezan, comandantul Diviziei 7 infanterie din Corpul 4 armată.

---

¹⁸ Din bogata bibliografie aferentă războiului româno-bulgar menționăm: Prof. dr Gerota, „*Impresiuni și păreri din timpul acțiunii militare în Bulgaria 22 iunie -20 august 1913*, Atelierele grafice SOCEC&Co., Societate anonimă, București, 1913 Anastasiu, I., General, *Avântul Țării. Campania din 1913 în Bulgaria*, Institutul de Arte Grafice, Editură și Librărie „Cartea Românească”, Cluj, 1925; N. Iorga, *Acțiunea militară a României. În Bulgaria cu ostașii noștri*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Atelierele grafice Socec&Co, Societate anonimă, București, 1914; Costin Petrescu, *Istoricul campaniei militare din anul 1913*, Imprimeria „Jockey Club”, București, 1914; Alexandru Lascarov-Moldoveanu, *Zile de campanie iunie-iulie 1913. Impresii observații, caracterizări*, Stabiliment de arte grafice „Energia”, București, 1915; Gheorghe Tătărescu, *Mărturii pentru istorie*, București, 1996; Gh Zbucnea, *România și războaiele balcanice.1912-1913. Pagini de istorie sud-est europeană*, Editura Albatros, București, 1999; Claudiu-Lucian Topor, *Germania, România și războaiele balcanice (1912-1913)*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2008; Petre Otu, *România în Primul Război Mondial. Criza balcanică (1912-1914)*, Litera, București, 2017 etc.

¹⁹ Alexandru Marghiloman, *Note politice*, volumul I, ediție și introducere de Stelian Neagoe, Editura Scripta, București, 1993, p. 94.

Generalul Cotescu era apreciat și de Constantin Argetoianu „Ni s-a înfățișat, scrie Argetoianu, de la primul până la ultimul moment ca tipul omului desăvârșit al șefului. Om de mare autoritate și de deciziunea repede, era plin de tact și de bunătate./.../E printre rarii comandanți de unități mari care n-a făcut teatru pe când lucrurile mergeau bine, nici defetism când au început să se strice”²⁰.

Cât privește pe generalul Alexandru Averescu, șeful serviciului de stat major, el a fost dur criticat de liberali după terminarea războiului, dar motivele acestei conduite, după cum arată generalul Radu R. Rosetti, erau de ordin politic.

Cel mai dur examen al valorii elitei militare românești a fost participarea la Primul Război Mondial. Din chiar primele momente ierarhia stabilită în timp de pace a fost serios zdruncinată. Situația elitei militare românești nu este, însă, singulară pe plan european, mai toate armatele ce s-au confruntat pe teatrele de acțiuni militare din anii 1914-1918, cu excepția celei germane, confruntându-se cu aceeași problemă.

Campania dezastruoasă din anul 1916 a „cernut” elita militară, astfel că mulți comandanți de armată, corpuri de armată, de divizii, brigăzi și regimente au fost înlocuiți de la comandă. Lista este lungă, dar reținem pe generali: Dumitru Iliescu (subșef și apoi șef al Marelui Cartier General); Mihail Aslan (comandantul Armatei a 3-a); Grigore Crăiniceanu (comandantul Armatei a 2-a; Ioan Culcer (comandantul Armatei 1); Ioan Popovici, (comandantul Corpului 1 armată); Alexandru Socec (comandantul Diviziei 2/ 15) ș.a.

Treptat elita militară s-a reconfigurat cu o serie de generali valoroși care au confirmat pe câmpul de luptă. Și în acest caz lis-

---

²⁰ Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, volumele I-II, părțile I-IV, 1871-1916, ediția a II-a, revăzută și întregită de Stelian Neagoie, Editura Machiavelli, București, 2008, p. 228.

ta este lungă, dar reținem pe: Alexandru Averescu, Constantin Prezan, Eremia Grigorescu, Arthur Văitoianu, Alexandru Mărgineanu, Traian Moșoiu, Aristide Razu, Ion Popescu, Henri Cihoski, Ernest Broșteanu, Grigore Zadik ș.a. Elita militară reînnoită a avut un rol important în obținerea victoriilor din vara anului 1917 și în războiul român-ungar din 1919.

După război o serie de generali au optat pentru cariera politică (Alexandru Averescu, Constantin Coandă, Arthur Văitoianu, Traian Moșoiu ș.a.), alții au preferat „tihna gloriei” (Constantin Prezan), după cum unii și-au continuat activitatea, fără a ajunge, însă, în vârful ierarhiei militare.

Fără a intra în detalii, în perioada interbelică în elita militară au pătruns alte persoane, nu neapărat cele cu o contribuție semnificativă la Războiul Reîntregirii, România revenind în parte la selecția militară negativă. Rezultatul a fost o rămânere în urmă a armatei sub aspectul organizării, dotării, pregătirii cadrelor, instruirii trupelor etc. S-a repetat la începutul celui de-al Doilea Război Mondial, la o altă scară, desigur, situația de dinainte de marea conflagrație mondială, armata având lipsuri congenitale.

În perioada 8-10 septembrie 2022, a avut loc, la Alba Iulia, Congresul Național al Istorichilor Români. A fost a treia ediție a acestei manifestări științifice naționale, desfășurate, la fel ca cele anterioare – de la Cluj-Napoca și Iași –, sub egida Academiei Române și a Comitetului Național al Istorichilor din România, instituție afiliată la *International Committee of Historical Sciences* (ICHS), organismul mondial de profil, care organizează o dată la cinci ani congrese ce reunesc istorici de pe întreg mapamondul.

Volumul de față cuprinde marea majoritate a comunicărilor prezentate în cadrul reuniunii de la Alba Iulia. Toți cei interesați de istoria militară pot lua astfel cunoștință de problematica dezbătută, care asigură, după opinia noastră, un plus de cunoaștere a unor fenomene și evenimente fundamentale din trecutul național.

PETRE OTU

Președintele Comisiei Române de Istorie Militară

ISBN 978-973-32-1321-5

www.edituramilitara.ro